॥श्रीगणेशायनमः॥ ततोरावणनीतायाःसीतायाःशत्रुकर्षणः॥इयेषपदमन्वेष्टुंचारणाचरितेपथि॥१॥दुष्करंनिष्प्र
तिद्वंद्वंचिकीर्षन्कर्मवानरः॥समुदग्रशिरोग्रीवोगवांपतिरिवाबभौ॥२॥अथवैडूर्यवर्णेषुशाद्वलेषुमहाबलः॥धीरःसलि
लकल्पेषुविचचारयथासुखं॥३॥द्विजान्वित्रासयन्धीमानुरसापादपान्हरिः॥मृगांश्चसुबहून्निघ्नन्प्रवृद्धइवकेस
री॥४॥नीललोहितमांजिष्ठपद्मवर्णैःसितासितैः॥स्वभावसिद्धैर्विमलैर्धातुभिःसमलंकृतं॥५॥कामरूपिभिराविष्टमभीक्ष्णं
सपरिच्छदैः॥यक्षकिन्नरगंधर्वैर्देवकल्पैःसपन्नगैः॥६॥सतस्यगिरिवर्यस्यतलेनागवरायुते॥तिष्ठन्कपिवरस्तत्रह्रदेनाग
इवाबभौ॥७॥ससूर्यायमहेंद्रायपवनायस्वयंभुवे॥भूतेभ्यश्चांजलिंकृत्वाचकारगमनेमतिं॥८॥अंजलिंप्राङ्मुखंकुर्वं
न्पवनायात्मयोनये॥ततोहिववृधेगंतुंदक्षिणोदक्षिणांदिशं॥९॥प्लवगप्रवरैर्दृष्टःप्लवनेकृतनिश्चयः॥ववृधेरामवृद्ध्यर्थं
समुद्रइवपर्वसु॥१०॥निष्प्रमाणशरीरःसल्लिलंघयिषुरर्णवं॥बाहुभ्यांपीडयामाससचरणाभ्यांचपर्वतं॥११॥सचचालाचल
श्चाशुमुहूर्तंकपिपीडितः॥तरूणांपुष्पिताग्राणांसर्वंपुष्पमशातयत्॥१२॥तेनपादपमुक्तेनपुष्पौघेनसुगंधिना॥सर्वतः
संवृतःशैलोबभौपुष्पमयोयथा॥१३॥तेनचोत्तमवीर्येणपीड्यमानसपर्वतः॥सलिलंसंप्रसुस्रावमदमत्तइवद्विपः॥१४॥पी
ड्यमानस्तुबलिनामहेंद्रस्तेनपर्वतः॥रीतिर्निर्वर्तयामासकांचनांजनराजती॥१५॥मुमोचचशिलाःशैलोविशालाःसमनःशि

ला: ॥ मध्यमेनार्चिषा जुष्टो धूमराजिरिवानलः ॥१६॥ हरिणा पीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वतः। गुहाविष्टानि सत्वानि विनेदु
विकृतैः स्वरैः ॥१७॥ स महान् सत्वसन्नादः शैलपीडानिमित्तजः। पृथिवीं पूरयामास दिशश्चोपवनानि च ॥१८॥ शिरोभिः पृथुभिर्ना
गा व्यक्तस्वस्तिकलक्षणैः। वमंतः पावकं घोरं ददंशुर्दशनैः शिलाः ॥१९॥ तास्तदा सविषैर्दष्टाः कुपितैस्तैर्महाशिलाः ॥१९॥ तास्त
दा सविषैर्दष्टाः कुपितैस्तैर्महाशिलाः। जज्वलुः पावकोद्दीप्ता विभिदुश्च सहस्रधा ॥२०॥ यानि त्वौषधजालानि तस्मिन् जाता
नि पर्वते। विषघ्नान्यपि नागानां न शेकुः शमितुं विषं ॥२१॥ भिद्यतेयं गिरिर्भूतैरिति मत्वा तपस्विनः। त्रस्ता विद्याधरास्तस्मादुत्पेतुः
स्त्रीगणैः सह ॥२२॥ पानभूमिगतं हित्वा हैममासनभाजनं। पात्राणि च महार्हाणि करकांश्च हिरण्मयान् ॥२३॥ लेह्यानुच्चावचा
न्भक्ष्यान्मांसानि विविधानि च। आर्षभाणि च चर्माणि खड्गांश्च कनकत्सरून् ॥२४॥ कृतकंठगुणाः क्षीबा रक्तमाल्यानुलेपनाः। र
क्ताक्षाः पुष्कराक्षाश्च गगनं प्रतिपेदिरे ॥२५॥ हारनूपुरकेयूरपारिहार्यधराः स्त्रियः। विस्मिताः सस्मितास्तस्थुराकाशे रमणैः सह ॥
२६॥ दर्शयंतो महाविद्यां विद्याधरमहर्षयः। सहितास्तस्थुराकाशे वीक्षांचक्रुश्च पर्वतं ॥२७॥ शुश्रुवुश्च तदा शब्दं ऋषीणां भावितात्
मनां। चारणानां च सिद्धानां स्थितानां विमलेंबरे ॥२८॥ एष पर्वतसंकाशो हनूमान्मारुतात्मजः। तितीर्षति महावेगः समुद्रं वरुणा
लयं ॥२९॥ रामार्थं वानरार्थं च चिकीर्षन् कर्म दुष्करं। समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तुमिच्छति ॥३०॥ इति विद्याधरा वाचः श्रुत्वा तेषां

तपस्विनां। तमप्रमेयं ददृशुः पर्वते वानरर्षभं ॥२९॥ दुधुवे च स रोमाणि चकंपे चानलोपमः। ननाद च महानादं सुमहानिव तो
यदः ॥३०॥ आनुपूर्व्याच्च वृत्तं तल्लांगूलं लोमभिश्चितं। उत्पतिष्यन्विचिक्षेप पक्षिराज इवोरगं ॥३१॥ तस्य लांगूलमाविद्धमति
वेगस्य पृष्ठतः। ददृशे गरुडेनेव ह्रियमाणो महोरगः ॥३२॥ बाहू संस्तंभयामास महापरिघसन्निभौ। आससाद कपिः क
ट्यां चरणौ संचुकोच च ॥३३॥ संहृत्य च भुजौ श्रीमान् तथैव च शिरोधरां। तेजः सत्वं तथा वीर्यमाविवेश स वीर्यवान् ॥३४॥
मार्गमालोकयन् दूरादूर्ध्वं प्रणिहितेक्षणः। रुरुधुः हृदये प्राणानाकाशमवलोकयन् ॥३५॥ पद्भ्यां दृढमवस्थानं कृत्वा स क
पिकुंजरः। निकुंच्य कर्णौ हनुमानुत्पतिष्यन्महाबलः। वानरान्वानरश्रेष्ठ इदं वचनमब्रवीत्। यथा राघवनिर्मुक्तः शरः श्वस
नविक्रमः ॥३६॥ गच्छेत्तद्वद्गमिष्यामि लंकां रावणपालितां। न हि द्रक्ष्यामि यदि तां लंकायां जनकात्मजां ॥३७॥ अनेनैव हि वेगेन
गमिष्यामि सुरालयं ॥३८॥ [illegible] यदि वा त्रिदिवे सीतां न द्रक्ष्यामि कृतश्रमः ॥३९॥ बध्वा राक्षसराजानमानयिष्यामि रावणं। सर्व
था कृतकार्योऽहमेष्यामि सह सीतया ॥४०॥ आनयिष्यामि वा लंकां समुत्पाट्य सरावणं। एवमुक्त्वा तु हनुमान् वानरो वानरो
त्तमः ॥४१॥ उत्पपाताथ वेगेन वेगवानविचारयन्। सुपर्णमिव चात्मानं मेने स कपिकुंजरः ॥४२॥ समुत्पतति वेगात्तु वेगात्ते नगरो
हिणः। संहृत्य विटपान्सर्वान्समुत्पेतुः समंततः ॥४३॥ स मत्तकोयष्टिमकान् पादपान्पुष्पशालिनः। उद्वहन्नूरुवेगेन ज

गामविमलेंबरे॥४४॥ ऊरुवेगोत्थिताद्वृक्षामुहूर्त्तंकपिमन्वयुः प्रस्थितंदीर्घमध्वानंस्वबंधुमिवबांधवाः॥४५॥ तमूरुवेगो
न्मथिताःसालाश्चान्येनगोत्तमाः॥ अनुजग्मुर्हनूमंतंसैन्याइवमहीपतिं॥४६॥ सुपुष्पिताग्रैर्बहुभिःपादपैरन्वितःकपिः॥ हनू
मान्पर्वताकारोबभूवाद्भुतदर्शनः॥४७॥ सारवंतोथयेवृक्षान्यमज्जंल्लवणांभसि॥ भयादिवमहेंद्रस्यपर्वतावरुणालये
४८॥ सनानाकुसुमैःकीर्णःकपिःसांकुरकोरकैः॥ शुशुभेमेघसंकाशःखद्योतैरिवपर्वतः॥४९॥ विमुक्तास्तस्यवेगेनमुक्त्वा
पुष्पाणितेद्रुमाः॥ अवशीर्यंतसलिलेनिवृत्ताःसुहृदोयथा॥५०॥ लघुत्वेनोपपन्नंतद्विचित्रंसागरेपतत्॥ द्रुमाणांविविधंपु
ष्पंकपिवायुसमीरितं॥५१॥ पुष्पौघेणसुगंधेननानावर्णेनवानरः॥ बभौमेघइवोद्यन्वैविद्युद्गणविभूषितः॥५२॥ तस्यवेगसमु
द्भूतैःपुष्पैस्तोयमदृश्यत॥ ताराभिरिवरामाभिरुदिताभिरिवांबरं॥५३॥ तस्यांबरगतौबाहू [illegible] ददृशातेप्रसारितौ॥ पर्वताग्राद्वि
निष्क्रांतौपंचास्याविवपन्नगौ॥५४॥ पिबन्निवबभौचापिसोर्मिजालंमहार्णवं॥ पिपासुरिवचाकाशंददृशेसमहाकपिः॥५५॥ त
स्यविद्युत्प्रभाकारेवायुमार्गानुसारिणः॥ नयनेविप्रकाशेतेपर्वतस्थाविवानलौ॥५६॥ पिंगेपिंगाक्षमुख्यस्यबृहतीपरिमंडले॥ च
क्षुषीसंप्रकाशेतेचंद्रसूर्याविवस्थितौ॥५७॥ मुखंनासिकयातस्यताम्रयाताम्रमाबभौ॥ संध्ययासमभिस्पृष्टंयथास्यात्सूर्यमंडलं॥
५८॥ लांगूलंचसमाविद्धंप्लवमानस्यशोभते॥ अंबरेवायुपुत्रस्यशक्रध्वजइवोच्छ्रितं॥५९॥ लांगूलचक्रोहनुमान्शुक्लदंष्ट्रोनि

या

लात्मजः॥ व्यरोचत महाप्राज्ञः परिवेषीव भास्करः ६०॥ स्फिग्देशेनाभिताम्रेण रराज स महाकपिः॥ महता दारितेनेव गिरिर्गैरिकधा-
तुना ६१॥ तस्य वानरसिंहस्य प्लवमानस्य सागरं॥ कक्षांतरगतो वायुर्जीमूत इव गर्जति॥ ६२॥ खे यथा निपतत्युल्का उत्तरांताद्वि-
निःसृता॥ दृश्यते सानुबंधा च तथा स कपिकुंजरः॥ ६३॥ पतत्पतंगसंकाशो आयतः शुशुभे कपिः॥ प्रवृद्ध इव मातंगः कक्षया
बध्यमानया॥ ६४॥ उपरिष्टाच्छरीरेण छायया चावगाढया॥ सागरे मारुताविष्टा नौरिवासीत्तदा कपिः॥ ६५॥ यं यं देशं समुद्रस्य
जगाम स महाकपिः॥ ६६॥ कपिवातश्च बलवान्मेघवातश्च निर्गतः॥ ६७॥ सागरं भीमनिर्ह्रादं कंपयामास तुर्भृशं॥ ६८॥ विकर्षन्नू-
र्मिजालानि बृहंति लवणांभसि॥ पुप्लुवे कपिशार्दूलो विकिरन्निव रोदसी॥ ६९॥ मेरुमंदरसंकाशानुद्गतान्सु महार्णवे॥ अत्यक्रा-
मन्महावेगस्तरंगान्गणयन्निव॥ ७०॥ तस्य वेगसमुद्घुष्टं जलं सजलदं [illegible] तदा॥ अंबरस्थं विबभ्राजे शारदाभ्रमिवाततं॥
७१॥ तिमिनक्रझषाः कूर्मा दृश्यंते विवृतास्तथा॥ वस्त्रापकर्षणेनेव शरीराणि शरीरिणां॥ ७२॥ क्रममाणं समीक्ष्याथ भुजगाः
सागरंगमाः॥ व्योम्नि तं [illegible] कपिशार्दूलं सुपर्णमिव मेनिरे॥ ७३॥ दशयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजनमायता॥ छाया वानरसिंह-
स्य जवे चारुतराभवत्॥ ७४॥ श्वेताभ्रघनराजीव वायुपुत्रानुगामिनी॥ तस्य सा शुशुभे छाया पतिता लवणांभसि॥ ७५॥ शुशुभे स
महातेजा महाकायो महाकपिः॥ वायुमार्गे निरालंबे पक्षवानिव पर्वतः॥ ७६॥ येनासौ याति बलवान्वेगेन कपिकुंजरः॥ तेन मार्गे

णसहसाद्रोणीकृतद्वार्णवः॥७७॥अपानेपक्षिसंघानांपक्षिराजइवव्रजन्। हनूमान्मेघजालानिप्रकर्षन्मारुतोयथा॥७८॥
पांडुरारुणवर्णानिनीलमंजिष्ठकानिच। कपिनाकृष्यमाणानिमहाभ्राणिचकाशिरे॥७९॥प्रविशन्नभ्रजालानिनिष्पतंश्चपु
नःपुनः॥प्रच्छन्नश्चप्रकाशश्चचंद्रमाइवदृश्यते॥८०॥प्लवमानंतुतंदृष्ट्वाप्लवगंत्वरितंतदा॥ववृषुस्तत्रपुष्पाणिदेवगंध
र्वदानवाः॥८१॥नतापनहितंसूर्यःप्लवंतंवानरेश्वरं॥सिषेवेचतदावायूरामकार्यार्थसिद्धये॥८२॥ऋषयस्तुष्टुवुश्चैनंप्लव
विहायसा॥जगुश्चदेवगंधर्वाःप्रशंसंतोवनौकसं॥८३॥नागाश्चतुष्टुवुर्यक्षारक्षांसिविविधानिच। प्रेक्ष्यसर्वेकपिवरंसह
साविगतक्लमं॥८४॥तस्मिन्प्लवगशार्दूलेप्लवमानेहनूमति॥इक्ष्वाकुकुलमानार्थीचिंतयामाससागरः॥८५॥साहाय्यंवानरें
द्रस्ययदिनाहंहनूमतः॥करिष्यामिभविष्यामिसर्ववाच्योविवक्षतां॥८६॥अहमिक्ष्वाकुनाथेनसागरेणविवर्धितः॥इक्ष्वाकु
सचिवश्चायंनत्वार्हत्यवसीदितुं॥८७॥तथामयाविधातव्यंविश्रमेतयथाकपिः॥शेषंचमयिविश्रांतःसुखीसोतितरिष्यति
॥८८॥इतिकृत्वामतिंसाध्वींसमुद्रश्छन्नमंभसि॥हिरण्यनाभंमैनाकमुवाचगिरिसत्तमं॥८९॥त्वमिहासुरसंघानांदेवराज्ञाम
हात्मना॥पातालनिलयानांहिपरिघःसन्निवेशितः॥९०॥त्वमेषांज्ञातवीर्याणांपुनरेवोत्पतिष्यतां॥पातालस्याप्रमेयस्यद्वा
रमावृत्यतिष्ठसि॥९१॥तिर्यगूर्ध्वमधश्चैवशक्तिस्तेशैलवर्धितुं॥तस्मात्त्वांचोदयामित्वांउत्तिष्ठगिरिसत्तम॥९२॥सएषकपिशा

॥रा०सुं०॥
॥४॥

र्दूलस्त्वामुपर्यैतिवीर्यवान्॥ हनूमान्रामकार्यार्थंभीमकर्माखमाप्लुतः॥९२॥ श्रमंचप्लवगेंद्रस्यसमीक्ष्योत्थातुमर्हसि॥९३॥
हिरण्यगर्भोमैनाकोनिशम्यलवणांभसः॥ उत्पपातजलत्तूर्णंमहाद्रुमलतावृतः॥९४॥ ससागरजलंभित्वाबभूवात्युच्छ्रितस्तदा॥
यथाजलधरंभित्वादीप्तरश्मिर्दिवाकरः॥९५॥ समहात्मामुहूर्तेनपर्वतःसलिलावृतः॥ दर्शयामासशृंगाणिसागरेणनियो
जितः॥९६॥ शातकुंभमयैःशृंगैःसकिन्नरमहोरगैः॥ आदित्योदयसंकाशैरालिखद्भिरिवांबरं॥९७॥ तस्यजांबूनदैःशृंगैःपर्वतस्य
समुत्थितैः॥ आकाशंशस्त्रसंकाशमभवत्कांचनप्रभं॥९८॥ जातरूपमयैःशृंगैर्भ्राजमानैर्महाप्रभैः॥ आदित्यशतसंकाशःसो
भवद्गिरिसत्तमः॥९९॥ तमुत्थितमसंगेनहनूमानग्रतःस्थितं॥ मध्येलवणतोयस्यविघ्नोयमितिनिश्चितः॥१००॥ सतमुच्छ्रितम
त्यर्थंमहावेगोमहाकपिः॥ उरसापातयामासजीमूतमिवमारुतः॥१॥ सतदासादितस्तेनकपिनापर्वतोत्तमः॥ बुध्वातस्यहरे
र्वेगंजहर्षचननादच॥२॥ तमाकाशगतंवीरमाकाशेसमुपस्थितः॥ प्रीतोहृष्टमनावाक्यमब्रवीत्पर्वतःकपिं॥३॥ मानुषंधारय
न्रूपमात्मनःशिखरेस्थितः॥ दुष्करंकृतवान्कर्मत्वमिदंवानरोत्तम॥४॥ निपत्यममशृंगेषुसुखंविश्रम्यगम्यतां॥ राघवस्यकुले
जातैरुदधिःपरिवर्द्धितः॥५॥ सत्वांरामहितेयुक्तंप्रत्यर्चयतिसागरः॥ कृतेचप्रतिकर्त्तव्यमेषधर्मःसनातनः॥६॥ सोयंतत्प्रतिकार
र्थस्त्वत्तःसन्मानमर्हति॥ त्वन्निमित्तमनेनाहंबहुमानात्प्रचोदितः॥७॥ तिष्ठत्वंहरिशार्दूलमयिविश्रम्यगम्यतां॥ योजनानांशतं

॥राम॥
॥४॥

चापिकपिरेषत्वमाप्लुतः। तवसानुषुविश्रान्तःशेषंप्रक्रमतामिति ॥८॥ तिष्ठत्वंहरिशार्दूलमयिविश्रम्यगम्यतां। तदिदंगंध
वत्स्वादुकंदमूलफलंबहु। तदास्वाद्यहरिश्रेष्ठविश्रान्तोऽथगमिष्यसि ॥९॥ अस्माकमपिसंबंधःकपिमुख्यत्वयास्तिवै। प्रख्या
तस्त्रिषुलोकेषुमहागुणपरिग्रहः ॥१०॥ वेगवंतःप्लवंतोयेप्लवगामारुतात्मज। तेषांमुख्यतमंमन्येत्वामहंकपिकुंजर ॥११॥
अतिथिःकिलपूजार्हःप्राकृतोऽपिविजानता। धर्मंजिज्ञासमानेनकिंपुनर्यादृशोभवान् ॥१२॥ त्वंहिदेववरिष्ठस्यमारुतस्यम
हात्मनः। पुत्रस्तस्यैववेगेनसदृशःकपिकुंजर ॥१३॥ पूजितेत्वयिधर्मज्ञेपूजांप्राप्नोतिमारुतः। तस्मात्त्वंपूजनीयोमेशृणुचा
प्यत्रकारणं ॥१४॥ पूर्वंकृतयुगेतातपर्वताःपक्षिणोऽभवन्। तेऽपिजग्मुर्दिशःसर्वागरुडाइववेगिनः ॥१५॥ ततस्तेषुप्रयातेषुदेवसं
घाःसहर्षिभिः। भूतानिचभयंजग्मुस्तेषांपतनशंकया ॥१६॥ ततःक्रुद्धःसहस्राक्षःपर्वतानांशतक्रतुः। पक्षांश्चिच्छेदवज्रेण
ततःशतसहस्रशः ॥१७॥ समामुपगतःक्रुद्धोवज्रमुद्यम्यदेवराट्। ततोऽहंसहसाक्षिप्तःश्वसनेनमहात्मना ॥१८॥ अस्मिंल्लव
णतोयेचप्रक्षिप्तःप्लवगोत्तम। गुप्तपक्षःसमग्रश्चतवपित्राभिरक्षितः ॥१९॥ ततोऽहंमानयामित्वांमान्योहिममामारुतः। त्वयाम
मैषसंबंधःकपिमुख्यमहागुणः ॥२०॥ अस्मिन्नेवंगतेकार्येसागरस्यममैवच। प्रीतिंप्रीतमनाःकर्तुंत्वमर्हसिमहामते ॥२१॥ श्र
मंमोक्षयपूजांचगृहाणहरिसत्तम। प्रीतिंचमममान्यस्यप्रीतोऽस्मितवदर्शनात् ॥२२॥ एवमुक्तःकपिश्रेष्ठस्तंनगोत्तममब्रवी

॥रा०सुं०॥
॥५॥

त।प्रीतोस्मिकृतमातिथ्यंमन्युरेषोपनीयतां॥२३॥त्वरतेकार्यकालोमेअहश्चाप्यतिवर्तते।प्रतिज्ञाचमयादत्तानस्थातुमि
हांतरा॥२४॥इत्युक्त्वापाणिनाशैलमालभ्यहरिपुंगवः।जगामाकाशमाविश्यवीर्यवान्प्रहसन्निव॥२५॥सपर्वतसमुद्राभ्यांब
हुमानादवेक्षितः।पूजितश्चोपपन्नाभिराशीर्भिरभिनंदितः॥२६॥अथोर्ध्वंदूरमाप्लुत्यहित्वाशैलमहार्णवौ।पितुःपंथानमासा
द्यजगामविमलेंबरे॥२७॥भूयश्चोर्ध्वगतिंप्राप्यगिरिंतमवलोकयन्।वायुसूनुर्निरालंबोजगामकपिकुंजरः॥२८॥तद्द्वितीयंह
नुमतोदृष्ट्वाकर्मसुदुष्करं।प्रशशंसुःसुराःसर्वेसिद्धाश्चपरमर्षयः॥२९॥देवताश्चाभवन्हृष्टास्तत्रस्थास्तस्यकर्मणा।कांचन
स्यसुनाभस्यसहस्राक्षश्चवासवः॥३०॥उवाचवचनंधीमान्परितोषात्सगद्गदं।सुनाभंपर्वतश्रेष्ठंस्वयमेवशचीपतिः॥३१॥
हिरण्यनाभशैलेंद्रपरितुष्टोस्मितेभृशं।अभयंतेप्रयच्छामिगच्छसौम्ययथासुखं॥३२॥साह्यंकृतंतेसुमहद्विक्रांतस्यहनूमतः
क्रमतेयोजनशतंनिर्भयस्यभयेसति॥३३॥रामस्यैषहितायैवयातिदाशरथेःकपिः।सत्क्रियांकुर्वताशक्त्यातोषितोस्मिदृ
ढंत्वया॥३४॥सततःप्रहर्षमलभद्विपुलंपर्वतोत्तमः।देवतानांपतिंदृष्ट्वापरितुष्टंशतक्रतुं॥३५॥सवैदत्तवरःशैलोबभूवावस्थि
तस्तदा।हनूमांश्चमुहूर्तेनव्यतिचक्रामसागरं॥३६॥ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः।अब्रुवन्सूर्यसंकाशांसुरसां
नागमातरं॥३७॥अयंवातात्मजःश्रीमान्प्लवतेसागरोपरि।हनूमान्नामतस्यत्वंमुहूर्तंविघ्नमाचर॥३८॥राक्षसंरूपमास्था

॥राम॥
॥५॥

यसुघोरं पर्वतोपमं। दंष्ट्राकरालं पिंगाक्षं वक्त्रं कृत्वा नभस्पृशं॥ ३९॥ बलमिच्छामहे ज्ञातुं भूयश्चास्य पराक्रमं। त्वं विजेष्यत्यु
पायेन विषादं वा गमिष्यति। एवमुक्ता तु सा देवी दैवतैरभिसत्कृता॥ समुद्रमध्ये सुरसा बिभ्रती राक्षसं वपुः॥ ४१॥ विकृतं च
विरूपं च सर्वस्य च भयावहं॥ प्लवमानं हनूमंतमावृत्येदमुवाच ह॥ ४२॥ मम भक्ष्यं प्रदिष्टस्त्वमीश्वरैर्वानरर्षभ॥ अहं त्वां भ
क्षयिष्यामि प्रविशेदं ममाननं॥ ४३॥ वर एष पुरा दत्तो मम धात्रेति सत्वरा॥ आदाय वक्त्रं विपुलं स्थिता सा मारुतेः पुरः॥ ४४॥ एव
मुक्तः सुरसया प्रहृष्टवदनोऽब्रवीत्॥ रामो दाशरथिर्नाम प्रविष्टो दंडकावनं॥ ४५॥ लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया॥
४६॥ अस्य कार्यविषक्तस्य बद्धवैरस्य राक्षसैः॥ तस्य सीता हृता भार्या रावणेन यशस्विनी॥ ४७॥ तस्याः सकाशं दूतोऽहं गमिष्ये रा
मशासनात्॥ कर्त्तुमर्हसि रामस्य साह्यं विषयवासिनि॥ ४८॥ अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्लिष्टकारिणं॥ आगमिष्यामि ते व
क्त्रं सत्यं प्रतिशृणोमि ते॥ ४९॥ एवमुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी॥ अब्रवीन्नातिवर्तेन्मां कश्चिदेष वरो मम॥ ५०॥ तं प्रयांतं
समुद्वीक्ष्य सुरसा वाक्यमब्रवीत्॥ बलं जिज्ञासमाना सा नागमाता हनूमतः॥ ५१॥ निविश्य वदनं मेऽद्य गंतव्यं वानरोत्तम॥ वर
एष पुरा दत्तो मम [illegible]धात्रेति सत्वरा॥ ५२॥ आदाय विपुलं वक्त्रं स्थिता सा मारुतेः पुरः॥ एवमुक्तः सुरसया क्रुद्धो वानरपुंगवः॥
५३॥ अब्रवीत्कुरु वै वक्त्रं येन मां विषहिष्यसि॥ इत्युक्त्वा सुरसां क्रुद्धो दशयोजनमायतः॥ ५४॥ दशयोजनविस्तारो हनूमानभ

वनर्दा।चकारसुरसाप्यास्यंविंशद्योजनमायतं।५५।तंदृष्ट्वाआदितंत्वास्यंवायुपुत्रःसुबुद्धिमान्।दीर्घजिह्वंसुरसयासुभी
मंनरकोपमं।५६।तंदृष्ट्वामेघसंकाशंविंशद्योजनमायतं।हनूमांस्तुततःक्रुद्धःत्रिंशद्योजनमायतः।चकारसुरसावक्त्रं
चत्वारिंशनयोच्छ्रितं।बभूवहनुमान्वीरःपंचाशद्योजनोच्छ्रितः।चकारसुरसावक्त्रंषष्टियोजनमुच्छ्रितं।तदैवहनुमान्वी
रःसप्ततियोजनोच्छ्रितः।चकारसुरसावक्त्रंअशीतियोजनोच्छ्रितं।हनूमाननलप्रख्योनवतियोजनोच्छ्रितः।चकारसुर
सावक्त्रंशतयोजनमायतं।ससंक्षिप्यात्मनःकायंजीमूतइवमारुतिः।तस्मिन्मुहूर्तेहनुमान्बभूवांगुष्ठमात्रकः।५७
सोभिपद्याथतद्वक्त्रंनिष्पत्यचमहाबलः।अंतरिक्षेस्थितःश्रीमानिदंवचनमब्रवीत्।५८।प्रविष्टोस्मिहितेवक्त्रंदाक्षायणि
नमोस्तुते।गमिष्येयत्रवैदेहीसत्यश्चासीद्वरस्तव।५९।तंदृष्ट्वावदनान्मुक्तंचंद्रंराहुमुखादिव।अब्रवीत्सुरसादेवीस्वेनरूपे
णवानरं।६०।अर्थसिध्यैहरिश्रेष्ठगच्छसौम्ययथासुखं।समानयचवैदेहींराघवेणमहात्मना।६१।तत्तृतीयंहनुमतोदृष्ट्वा
कर्मसुदुष्करं।साधुसाध्वितिभूतानिप्रशशंसुस्तदाहरिं।६२।ससागरमनाधृष्यमभ्येत्यवरुणालयं।जगामाकाशमावि
श्यवेगेनगरुडोपमः।६३।सेवितेवारिधाराभिःपतगैश्चनिषेविते।चरितेकैशिकाचार्यैरैरावतनिषेविते।६४।सिंहकुंजर
शार्दूलपतगोरगवाहनैः।विमानैःसंपतद्भिश्चविमलैःसमलंकृते।६५।वज्राशनिसमाघातैःपावकैरिवशोभिते।कृतपुण्यै

र्महाभागैःस्वर्गजिद्भिरधिष्ठिते॥६६॥वहताहव्यमत्यंतंसेवितेचित्रभानुना॥ग्रहनक्षत्रचंद्रार्कतारागणविभूषिते॥६७॥महर्षिग
णगंधर्वनागयक्षसमाकुले॥विविक्तेविमलेविश्वेविश्वावसुनिषेविते॥६८॥देवराजगजाक्रांतेचंद्रसूर्यपथेशिवे॥विताने
जीवलोकस्यविमलेब्रह्मनिर्मिते॥६९॥बहुशःसेवितेवीरैर्विद्याधरगणैर्वृते॥जगामवायुमार्गेचगरुत्मानिवमारुतिः॥७०॥ह
नूमान्मेघजालानिप्राकर्षन्मारुतोयथा॥कालागरुसवर्णानिरक्तपीतसितानिच॥७१॥कपिनाकृष्यमाणानिमहाभ्राणि
चकाशिरे॥प्रविशन्नभ्रजालानिनिष्पतंश्चपुनःपुनः॥७२॥प्रावृषींदुरिवाभातिनिष्पतन्प्रविशंस्तथा॥प्रदृश्यमानःसर्वत्रह
नूमान्मारुतात्मजः॥७३॥भेजेंबरंनिरालंबंपक्षयुक्तइवाद्रिराट्॥प्लवमानंतुतंदृष्ट्वासिंहिकानामराक्षसी॥७४॥मनसाचिंत
यामासप्रवृद्धाकामरूपिणी॥अद्यदीर्घस्यकालस्यभविष्याम्यहमाशिता॥७५॥इदंममममहासत्वंचिरस्यवशमागतं॥इति
संचिंत्यमनसाछायामस्यसमाक्षिपत॥७६॥छायायांगृह्यमाणायांचिंतयामासवानरः॥समाक्षिप्तोस्मिसहसापंगूकृतपरा
क्रमः॥७७॥प्रतिलोमेनवातेनमहानौरिवसागरे॥तीर्यगूर्ध्वमधश्चैववीक्षमाणस्तदाकपिः॥७८॥ददर्शसमहासत्वमुत्थितं
लवणांभसि॥तांदृष्ट्वाचिंतयामासमारुतिर्विकृताननां॥७९॥कपिराज्ञायथाख्यातंसत्वमद्भुतदर्शनं॥छायाग्राहिमहावी
र्यंतदिदंनात्रसंशयः॥८०॥सतांबुध्वार्थतत्वेनसिंहिकांमतिमान्कपिः॥अवर्धतमहाकायःप्रावृषीवबलाहकः॥८१॥तस्यसाक

यमुद्वीक्ष्यवर्द्धमानंमहाकपेः॥वक्त्रंप्रसारयामासपातालंबरसन्निभं॥८२॥घनराजीवगर्जंतीवानरंसमभिद्रवत्॥सदद
र्शततस्तस्याविकृतंसुमहन्मुखं॥८३॥कायमात्रंचमेधावीमर्माणिचमहाकपिः॥सतस्याविकृतेवक्त्रेवज्रसंहननःकपिः॥
८४॥संक्षिप्यमुहुरात्मानंनिपपातमहाकपिः॥आस्येतस्यानिमज्जंतंददृशुःसिद्धचारणाः॥८५॥ग्रस्यमानंयथाचंद्रंपूर्णंपर्व
णिराहुणा॥ततस्तस्यानखैस्तीक्ष्णैर्मर्माण्युत्कृत्यवानरः॥८६॥उत्पपाताथवेगेनमनःसंपातविक्रमः॥तांतुदिष्ट्याचधृत्याच
दाक्षिण्येननिपात्यसः॥८७॥कपिप्रवीरोवेगेनववृधेपुनरात्मवान्॥हृतहृत्साहनुमतापपातविधुरांभसि॥स्वयंभुवैवहनु
मान्सृष्टस्तस्यानिपातने॥८८॥तांहतांवानरेणाशुपतितांवीक्ष्यसिंहिकां॥भूतान्याकाशचारीणितमूचुःप्लवगोत्तमं॥८९॥भी
ममद्यकृतंकर्ममहत्सत्त्वंत्वयाहतं॥साधयार्थमभिप्रेतमरिष्टंप्लवतांवर॥९०॥यस्यत्वेतानिचत्वारिवानरेंद्रयथातव॥धृति
र्दृष्टिर्मतिर्दाक्ष्यंसकर्मसुनसीदति॥९१॥सतैःसंपूजितःपूज्यःप्रतिपन्नप्रयोजनः॥जगामाकाशमाविश्यपन्नगाशनवत्कपिः
॥९२॥प्राप्तभूयिष्ठपारस्तुसर्वतःपरिलोकयन्॥योजनानांशतस्यांतेवानराजींददर्शसः॥९३॥ददर्शसपतन्नेवविविधद्रुमभू
षितं॥द्वीपंशाखामृगश्रेष्ठोमलयोपवनानिच॥९४॥सागरंसागरानूपान्सागरानूपजान्द्रुमान्॥सागरस्यचपत्नीनांमुखान्य
पिविलोकयन्॥९५॥समहामेघसंकाशंसमीक्ष्यात्मानमात्मवान्॥निरुंधंतमिवाकाशंचकारमतिमान्मतिं॥९६॥कायवृद्धिंप्रवेगं

ध

च मम दृष्ट्वैव राक्षसा ॥ मयि कौतूहलं कुर्युरिति मेने महामतिः १९७ ततः शरीरं संक्षिप्य तन्महीधरसन्निभं ॥ पुनः प्रकृतिमा
पेदे वीतमोह इवात्मवान् १९८ तद्रूपमतिसंक्षिप्य हनूमान्प्रकृतौ स्थितः ॥ त्रीन्क्रमानिव विक्रम्य बलिवीर्यहरो हरिः ॥ १९९
स चारुनानाविधरूपधारी परं समासाद्य समुद्रतीरं ॥ समीक्ष्य लंकां गिरिवर्यमूर्ध्नि कपिस्तुतस्मिन्निपपातपर्वते ॥ २०० विधा
यरूपं व्यथयन्मृगद्विजान् स सागरं दानवपन्नगायुतं ॥ बलेन विक्रम्य महोर्मिमालिनं निपत्य तीरे च महोदधेस्तदा ॥ १ परैर
शक्यं प्रतिपन्नरूपः समीक्षितात्मा समवेक्षितार्थः ॥ ३ ततः स लंबस्य गिरेः समृद्धे विचित्रकूटे निपपात कूटे सकेतकोद्दा
लकनारिकेले महाकूटप्रतिमो महात्मा ॥ ४ ततस्तु संप्राप्य समुद्रतीरं समीक्ष्य लंकां गिरिवर्यमूर्ध्नि कपिस्तुतस्मिन्नि
पपात पर्वते विधूय रूपं व्यथयन्मृगद्विजान् ॥ ५ स सागरं दानवपन्नगायुतं बलेन विक्रम्य महोर्मिमालिनं ॥ निपत्य ती
रे च महोदधेस्तदा ददर्श लंकाममरावतीमिव ॥ २०६ नगनरमानः ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे प्रथ
मः सर्गः ॥ १ ॥ स सागरमनाधृष्यमतिक्रम्य महाबलः ॥ त्रिकूटस्य तटे लंकां स्थितः स्वस्थो ददर्श ह ॥ १ ततः पादपमुक्तेन पु
ष्पवर्षेण वीर्यवान् ॥ अभिवृष्टस्ततस्तत्र बभौ पुष्पमयो हरिः ॥ २ योजनानां शतं श्रीमान्तीर्त्वाप्युत्तमविक्रमः ॥ अनिश्वसन्
कपिस्तत्र न ग्लानिमधिगच्छति ॥ ३ शतान्यहं योजनानां क्रमेयं सुबहून्यपि ॥ किं पुनः सागरस्यांतं संख्यातं शतयोजनं ॥

रा०सुं०
८

४ सतुवीर्यवतांश्रेष्ठो प्लवतामपिचोत्तमः।जगामवेगवान्लंकांलंघयित्वामहोदधिं।५ शाड्वलानिचनीलानिगंधवंतिवना
निच।मधुमंतिचमध्येनजगामनगवंतिच।६ शैलांश्चतरुसंछन्नान्वनराजीश्चपुष्पिताः।अभिचक्रामतेजस्वीहनुमान्प्लव
गर्षभः।७ सतस्मिन्नचलेतिष्टन्वनान्युपवनानिच।सनगाग्रेस्थितांलंकांददर्शपवनात्मजः।८ सरलान्कर्णिकारांश्चखर्जू
रांश्चसुपुष्पितान्।प्रियालान्मुचुलिंदांश्चकुटजान्केतकानपि।९ प्रियंगून्गंधपूर्णांश्चनीपान्सप्तच्छदांस्तथा।आसना
न्कोविदारांश्चकरवीरांश्चपुष्पितान्।१० पुष्पभारनिबद्धांश्चतथामुकुलितानपि।पादपान्विहगाकीर्णान्पवनाधूतमस्तक
न्।११ हंसकारंडवाकीर्णावापीःपद्मोत्पलावृताः।आक्रीडान्विविधान्रम्यान्विविधांश्चजलाशयान्।१२ संततान्विविधै
र्वृक्षैःसर्वर्तुफलपुष्पितैः।उद्यानानिचरम्याणिददर्शकपिकुंजरः।१३ समासाद्यचलक्ष्मीवान्लंकांरावणपालितां।परिखाभिः
सपद्माभिःसोत्पलाभिरलंकृतां।१४ सीतापहरणानेनरावणेनसुरक्षितां।समंताद्विचरद्भिश्चराक्षसैरुग्रधन्वभिः।१५ कांच
नेनावृतांरम्यांप्राकारेणमहापुरीं।गृहैश्चगिरिसंकाशैःशारदांबुदसन्निभैः।१६ पांडुराभिःप्रतोलीभिरुच्चाभिरभिसंवृतां।
अट्टालकशताकीर्णांपताकाध्वजशोभितां।१७ तोरणैःकांचनैर्दिव्यैर्लतापंक्तिविराजितैः।ददर्शहनुमान्लंकांदेवोदेवपुरी
मिव।१८ गिरिमूर्ध्निस्थितांलंकांपांडुरैर्भवनैःशुभैः।ददर्शसकपिःश्रीमान्पुरीमाकाशगामिव।१९ पालितांराक्षसेंद्रेणनि

राम
८

र्मितांविश्वकर्मणा॥प्लवमानामिवाकाशेददर्शहनुमान्कपिः॥२०॥वप्रप्राकारजघनांविपुलांबरां।शतघ्नीशूलकेशांताम
ट्टालकवतंसकां॥२१॥मनसेवकृतांलंकांनिर्मितांविश्वकर्मणा।द्वारमुत्तरमासाद्यचिंतयामासवानरः॥२२॥कैलासनिल
यप्रख्यमालिखंतमिवांबरं॥ध्रियमाणमिवाकाशमुच्छ्रितैर्भवनोत्तमैः॥२३॥संपूर्णांराक्षसैर्घोरैर्गुहामाशीविषैरिव॥तस्या
श्चमहतींगुप्तिंसागरंचनिरीक्ष्यसः॥रावणंचरिपुंघोरंचिंतयामासवानरः॥२४॥आगत्यापीहहरयोभविष्यंतिनिरर्थकाः
नहियुद्धेनवैलंकांशक्याजेतुंसुरैरपि॥२५॥इमांचविषमांलंकांदुर्गांरावणपालितां॥प्राप्यापिसुमहाबाहुःकिंकरिष्यति
राघवः॥२६॥अवकाशोनसांत्वस्यराक्षसेष्वभिगम्यते।नदानस्यनभेदस्यनैवयुद्धस्यदृश्यते॥२७॥चतुर्णामेवहिगतिर्वानरा
णांतरस्विनां॥वालिपुत्रस्यनीलस्यममराज्ञश्चधीमतः॥२८॥यावज्जानामिवैदेहींयदिजीवतिवानवा॥तत्रैवचिंतयिष्यामि
दृष्ट्वातांजनकात्मजां॥२९॥ततःसंचिंतयामासमुहूर्त्तंकपिकुंजरः।गिरेःशृंगेस्थितस्तस्मिन्रामस्याभ्युदयंततः॥३०॥अनेनरू
पेणमयानशक्यारक्षसांपुरी॥प्रविष्टेराक्षसैर्गुप्ताक्रूरैर्बलसमन्वितैः॥३१॥महौजसोमहावीर्याबलवंतश्चराक्षसाः॥वंचनी
यामयासर्वेजानकींपरिमार्गता॥३२॥लक्ष्यालक्ष्येणरूपेणरात्रौलंकापुरीमया॥प्राप्तकालंप्रवेष्टुंमेकृत्यंसाधयितुंमहत्
॥३३॥तांपुरींतादृशींदृष्ट्वादुराधर्षांसुरासुरैः॥हनूमांश्चिंतयामासविनिश्वस्यमुहुर्मुहुः॥३४॥केनोपायेनपश्येयंमैथिलींज

नकात्मजां ॥ अदृष्टो राक्षसेंद्रेण रावणेन दुरात्मना ॥ ३५ ॥ न विनश्येत्कथं कार्यं रामस्य विदितात्मनः ॥ एकामेकस्तु पश्येयं रहि
ते जनकात्मजां ॥ ३६ ॥ भूताश्चार्था विनश्यंति देशकालविरोधिनः ॥ विक्लवं दूतमासाद्य तमः सूर्योदये यथा ॥ ३७ ॥ अर्थानर्थांत
रे बुद्धिर्निश्चितापि न शोभते घातयंतीह कार्याणि दूताः पंडितमानिनः ॥ ३८ ॥ न विनश्येत्कथं कार्यं वैक्लव्यं न कथं भवेत् ॥ लंघनं
च समुद्रस्य कथं नु न च भवेद्वृथा ॥ ३९ ॥ मयि दृष्टे तु रक्षोभी रामस्य विदितात्मनः ॥ भवेद्व्यर्थमिदं कार्यं रावणानर्थमिच्छतः ॥ ४०
न हि शक्यं क्वचित्स्थातुं अविज्ञातेन राक्षसैः ॥ अपि राक्षसरूपेण किमुतान्येन केनचित् ॥ ४१ ॥ वायुरप्यत्र नाज्ञातश्चरेदिति
मतिर्मम ॥ नत्यत्राविदितं किंचिद्रक्षसां भीमकर्मणां ॥ ४२ ॥ इहाहं यदि तिष्ठामि स्वेन रूपेण संवृतः ॥ विनाशमुपयामि भर्तुरर्थ
श्च हास्यति ॥ ४३ ॥ तदहं स्वेन रूपेण रजन्यां ह्रस्वतां गतः ॥ लंकामभिपतिष्यामि राघवस्यार्थसिद्धये ॥ ४४ ॥ रावणस्य पुरीं रा
त्रौ प्रविश्य सुदुरासदां ॥ प्रविश्य भवनं सर्वं द्रक्ष्यामि जनकात्मजां ॥ ४५ ॥ इति निश्चित्य हनुमान्सूर्यस्यास्तमयं कपिः ॥ आ
च कांक्षेत दा वीरो वैदेह्या दर्शनोत्सुकः ॥ ४६ ॥ सूर्ये चास्तं गते रात्रौ देहं संक्षिप्य मारुतिः ॥ वृषदंशकमात्रोथ बभूवाद्भुतदर्श
नः ॥ ४७ ॥ प्रदोषकाले हनुमान्स्तूर्णमुत्पत्य वीर्यवान् ॥ प्रविवेश पुरीं रम्यां प्रविभक्तमहापथां ॥ ४८ ॥ प्रसादमालावितता स्तंभैः
कांचनसन्निभैः ॥ शातकुंभनिभैर्जालैर्गंधर्वनगरोपमां ॥ ४९ ॥ सप्तभौमाष्टभौमैश्च स ददर्श महापुरीं ॥ स्थलैः स्फटिकसंकीर्णैः का

र्नस्वरविभूषितैः॥५०॥तैःसैःशुभ्रैरेतानिभवनान्यत्ररक्षसां॥५०॥कांचनानिविचित्राणितोरणानिचरक्षसां।लंकेका
मुद्द्योतयामासुःसर्वतःसमलंकृतां॥५१॥अचिंत्यामद्भुताकारांदृष्ट्वालंकांमहाकपिः।आसीद्विषण्णोहृष्टश्चवैदेह्यादर्शनोत्सु
कः॥५२॥सपांडुराविद्धविमानमालिनीमहार्हजांबूनदजालतोरणांयशस्विनीरावणबाहुपालितांक्षपाचरैर्भीमबलैः
सुपालितां॥५३॥चंद्रोपिसाचिव्यमिवास्यकुर्वन्स्तारागणैर्मध्यगतोविराजन्।ज्योत्स्नावितानेनवितत्यलोकानुत्तिष्ठतेने
कसहस्ररश्मिः॥५४॥शंखप्रभंक्षीरमृणालवर्णमुद्गच्छमानंव्यवभासमानं।ददर्शचंद्रंसकपिप्रवीरःपोप्लूयमानंसरसी
वहंसं॥५५॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेद्वितीयःसर्गः॥२॥सलंबशिखरेलंबेलंबतोयदसन्निभे।सत्वमा
स्थायमेधावीहनुमान्मारुतात्मजः॥१॥निशिलंकांमहासत्वोविवेशकपिकुंजरः।रम्यकाननतोयाढ्यांपुरीरावणपा
लितां॥२॥शारदांबुधरप्रख्यैर्भवनैरुपशोभितां।सागरोपमनिर्घोषांसागरानिलसेवितां॥३॥सुपुष्टबलसंपुष्टांयथैववि
टपावतीं।चारुतोरणनिर्यूहांपांडुरद्वारतोरणां॥४॥भुजगाचरितांगुप्तांशुभांभोगवतीमिव।तांसविद्युद्घनाकीर्णां
ज्योतिर्गणनिषेवितां॥५॥चंडमारुतनिर्ह्रादांयथाचाप्यमरावतीं।शातकुंभेनमहताप्राकारेणाभिसंवृतां॥६॥किंकिणीजा
ल[illegible]घोषाभिःपताकाभिरलंकृतां।आसाद्यसहसाहृष्टःप्राकारमभिपेदिवान्॥७॥विस्मयाविष्टहृदयःपुरीमालोक्यसर्वतः।

जांबूनदमयैर्द्वारैर्वैडूर्यकृतवेदिकैः॥८॥मणिस्फटिकमुक्ताभिर्मणिकुट्टिमभूषितैः॥तप्तहाटकनिर्यूहै राजतामलपांडुरैः
९ वैडूर्यकृतसोपानैः स्फटिकांतरपांसुभिः॥चारुसंजवनोपेतैः खमिवोत्पतितैः शुभैः॥१०॥क्रौंचबर्हिणसंघुष्टैः राजहंसस
निषेवितैः॥तूर्याभरणनिर्घोषैः सर्वतः परिनादितां॥११॥वस्वोकसारप्रतिमां समीक्ष्य नगरीं ततः॥खमिवोत्पतितां लंकां जहर्ष
हनुमान्कपिः॥१२॥तां समीक्ष्य पुरीं लंकां राक्षसाधिपतेः शुभां॥अनुत्तमामृद्धिमतीं चिंतयामास वीर्यवान्॥१३॥नेयमन्येन नग
रीशक्या धर्षयितुं बलात्॥रक्षिता रावणबलैरुद्यतायुधपाणिभिः॥१४॥कुमुदांगदयोर्वापि सुषेणस्य महाकपेः॥प्रसिद्धेयं भ
वेद्भूमिर्मैंदद्विविदयोरपि॥१५॥विवस्वतस्तनूजस्य हरेश्च कुशपर्वणः॥ऋक्षस्य कपिमुख्यस्य मम चैव गतिर्भवेत्॥१६॥स
मीक्ष्य च महाबाहो राघवस्य पराक्रमं लक्ष्मणस्य च विक्रांतमभवत्प्रीतिमान्कपिः॥१७॥तां रत्नवसनोपेतां कोष्ठागारावतं
सिकां॥यंत्रागारस्तनीमृद्धां प्रमदामिव भूषितां॥१८॥तां नष्टतिमिरां दीपैर्भास्वरैश्च महागृहैः॥नगरीं राक्षसेंद्रस्य स ददर्श महा
कपिः॥१९॥अथ सा हरिशार्दूलं प्रविशंतं महाकपिं॥नगरी स्वेन रूपेण ददर्श पवनात्मजं॥२०॥सा तं हरिवरं दृष्ट्वा लंका राव
णपालिता॥स्वयमेवोत्थिता तत्र विकृताननदर्शना॥२१॥पुरस्तात्तस्य वीरस्य वायुसूनोरतिष्ठत॥मुंचमाना महानादमब्रवी
त्पवनात्मजं॥२२॥कस्त्वं केन च कार्येण इह प्राप्तो वनालय॥कथयस्वेह यत्तत्त्वं यावत्प्राणा धरंति ते॥२३॥न शक्या खल्वियं लं

काप्रवेष्टुंवानरत्वया। रक्षितारावणबलैरभिगुप्तासमंततः २४ अथतामब्रवीद्वीरोहनूमानग्रतःस्थितां। कथयिष्यामि
यत्तत्वंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि। २५ कात्वंविरूपनयनापुरद्वारेवतिष्ठसे। किमर्थंचापिमांक्रोधान्निर्भर्त्सयसिदारुणे। २६ हनूम
द्वचनंश्रुत्वालंकासाकामरूपिणी। उवाचवचनंक्रुद्धापरुषंपवनात्मजं। २७ अहंराक्षसराजस्यरावणस्यमहात्मनः। आ
ज्ञाप्रतीक्षादुर्धर्षारक्षामिनगरीमिमां। २८ नशक्यंमामवज्ञायप्रवेष्टुंनगरीमिमां। अद्यप्राणैःपरित्यक्तःस्वप्स्यसेनिहतोम
या। २९ अहंहिनगरीलंकास्वयमेवप्लवंगम। सर्वतःपरिरक्षामिअतस्तेकथितंमया। ३० लंकायावचनंश्रुत्वाहनुमान्मारु
तात्मजः। यत्नवान्सहरिश्रेष्ठःस्थितःशैलइवापरः। ३१ सतांस्त्रीरूपविकृतांदृष्ट्वावानरपुंगवः। आबभाषेथमेधावीसत्व
वान्प्लवगर्षभः। ३२ द्रक्ष्यामिनगरींलंकांसाट्टप्राकारतोरणां। इत्यर्थमिहसंप्राप्तःपरंकौतूहलंहिमे। ३३ वनान्युपवनानी
हलंकायाःकाननानिच। सर्वतोगृहमुख्यानिद्रष्टुमागमनंहिमे। ३४ तस्यतद्वचनंश्रुत्वालंकासाकामरूपिणी। भूयएववपु
नर्वाक्यंबभाषेपरुषाक्षरं। ३५ मामनिर्जित्यदुर्बुद्धेराक्षसेश्वरपालितां। नशक्यात्वद्यतेद्रष्टुंपुरीयंवानराधम। ३६ ततःसह
रिशार्दूलस्तामुवाचनिशाचरीं। दृष्ट्वापुरीमिमांभद्रेपुनर्यास्येयथागतं। ३७ ततःकृत्वामहानादंसावैलंकाभयंकरं। तलेनवा
नरश्रेष्ठंताडयामासवेगिता। ३८ ततःसहरिशार्दूलोलंकयाताडितोभृशं। ननादसुमहानादंवीर्यवान्मारुतात्मजः। ३९॥

ततः संवर्तयामास वामहस्तस्य सोंगुलीः ॥ मुष्टिनाभिजघानैनां हनूमान्क्रोधमूर्छितः ॥४०॥ स्त्री चेति मन्यमानेन नातिक्रोधः स्व
यं कृतः ॥ सा तु तेन प्रहारेण विह्वलांगी निशाचरी ॥४१॥ पपात सहसा भूमौ विकृताननदर्शना ॥ ततस्तु हनुमान्वीरस्तां दृष्ट्वा
विनिपातितां ॥ कृपां चकार तेजस्वी मन्यमानस्त्रियं च तां ॥४२॥ ततो वै भृशमुद्विग्ना लंका सा गद्गदाक्षरं ॥ उवाच गर्वितं वाक्यं
हनूमंतं प्लवंगमं ॥४३॥ प्रसीद सुमहाबाहो त्रायस्व हरिसत्तम ॥ समये सौम्य तिष्ठंति सत्ववंतो महाबलाः ॥४४॥ अहं तु नगरी लं
का स्वयमेव प्लवंगम ॥ निर्जिताहं त्वया वीर विक्रमेण महाबल ॥ इदं च तथ्यं शृणु मे ब्रुवंत्या वै हरीश्वर स्वयं स्वयंभुवा दत्तं व
रदानं यथा मम ॥४६॥ यदा त्वां वानरः कश्चिद्विक्रमाद्वशमानयेत् ॥ तदा त्वया हि विज्ञेयं रक्षसां भयमागतं ॥४७॥ स हि मे सम
यः सौम्य प्राप्तोद्य तव दर्शनात् ॥ स्वयंभुविहितः सत्यो न तस्यास्ति व्यतिक्रमः ॥४८॥ सीतानिमित्तं राज्ञस्तु रावणस्य दुरात्मनः ॥ र
क्षसां चैव सर्वेषां विनाशः समुपागतः ॥४९॥ तत्प्रविश्य हरिश्रेष्ठ पुरीं रावणपालितां ॥ विधत्स्व सर्वकार्याणि यानि यानीह वांछ
सि ॥५०॥ प्रविश्य शापोपहतां हरीश्वरः पुरीं शुभां राक्षसमुख्यपालितां ॥ यदृच्छया त्वं जनकात्मजां सतीं विमार्ग सर्वत्र गतो यथा
सुखं ॥५१॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे तृतीयः सर्गः ॥३॥ स निर्जित्य पुरीं लंकां श्रेष्ठां तां कामरूपिणीं ॥ विक्रमेण
महातेजा हनूमान्कपिसत्तमः ॥१॥ अद्वारेण महावीर्यः प्राकारमवपुप्लुवे ॥ निशि लंकां महासत्वो विवेश कपिकुंजरः ॥२॥ प्रवि

स्य नगरीं लंकां कपिराजहितंकरः॥ चक्रेऽथ पादं सव्यं च शत्रूणां स तु मूर्धनि॥३॥ प्रविष्टः सत्वसंपन्नो निशायां मारुतात्मजः। स
महापथमास्थाय मुक्तपुष्पविराजितं॥४॥ ततस्तु तां पुरीं लंकां रम्यामभिययौ कपिः। हसितोत्कृष्टनिनदैस्तूर्यघोषपुरस्कृ
तैः॥५॥ वज्रांकुश-निकाशैश्च वज्रजालविभूषितैः॥ गृहमेघैः पुरी रम्या बभासे द्यौरिवांबुदैः॥६॥ प्रजज्वाल तदा लंका रक्षो
गणगृहैः शुभैः॥ सिताभ्रसदृशैश्चित्रैः पद्मस्वस्तिकसंस्थितैः॥७॥ वर्द्धमानगृहैश्चापि सर्वतः सुविभूषितैः॥ तां चित्रमाल्याभरणां
कपिराजहितंकरः॥८॥ राघवार्थे चरन् श्रीमान् ददर्श च ननंद च॥ भवनाद्भवनं गच्छन् ददर्श कपिकुंजरः॥९॥ विविधाकृतिरूपा
णि भवनानि ततस्ततः॥ शुश्राव रुचिरं गीतं त्रिस्थानस्वरभूषितं॥१०॥ स्त्रीणां मदनविद्धानां दिवि चाप्सरसामिव॥ शुश्राव कांची
निनदं नूपुराणां च निःस्वनं॥११॥ सोपाननिनदांश्चापि भवनेषु महात्मनां॥ आस्फोटितनिनादांश्च क्ष्वेडितांश्च ततस्ततः॥
१२॥ शुश्राव जयतां तत्र मंत्रान् रक्षोगणेषु वै॥ स्वाध्यायनिरतांश्चैव यातुधानान् ददर्श सः॥१३॥ रावणस्तवसंयुक्तान् गर्जतो राक्ष
सानपि॥ राजमार्गे समावृत्य स्थितं रक्षोगणं महत्॥१४॥ ददर्श मध्यमे गुल्मे राक्षसस्य चरान् बहून्॥ दीक्षितान् जटिलान् मुंडा
न् गोजिनांबरवाससः॥१५॥ दर्भमुष्टिप्रहरणानग्निकुंडायुधांस्तथा॥ कूटमुद्गरपाणींश्च दंडायुधधरानपि॥१६॥ एकाक्षानेकव
र्णांश्च चलदेकपयोधरान्॥ करालान् भुग्नवक्त्रांश्च चलदेकपयो॥ विकटान् वामनांस्तथा॥१७॥ धन्विनः खड्गिनश्चैव शतघ्नी

मुसलायुधान् ॥ परिघोत्तमहस्तांश्च विचित्रकवचोज्वलान् ॥२०॥ नातिस्थूलान्नातिकृशान्नातिदीर्घातिह्रस्वकान् नातिगौरा
न्नातिकृष्णान्नातिकुब्जान्नवामनान् ॥२१॥ विरूपान्बहुरूपांश्च सुरूपांश्च सुवर्चसः ॥ ध्वजिनः पताकिनश्चैव ददर्श विविधा
युधान् ॥२२॥ शक्तिवृक्षायुधांश्चैव पट्टिशाशनिधारिणः ॥ क्षेपणीपाशहस्तांश्च ददर्श स महाकपिः ॥२३॥ स्रग्विणस्त्वनुलिप्तांश्च
वराभरणभूषितान् ॥ नानावेशसमायुक्तान्यथास्वैरचरान्बहून् ॥२४॥ तीक्ष्णशूलधरांश्चैव वज्रिणश्च महाबलान् ॥ शतसाह
स्रमव्यग्रमारक्षं मध्यमं कपिः ॥२५॥ रक्षोधिपतिनिर्दिष्टं ददर्शांतःपुराग्रतः ॥ स तदा तद्गृहं दृष्ट्वा महाहाटकतोरणं ॥२६॥ राक्षसें
द्रस्य विख्यातमद्रिमूर्ध्नि प्रतिष्ठितं ॥ पुंडरीकावतंसाभिः परिखाभिः समावृतं ॥२७॥ प्राकारावृतमत्यंतं ददर्श स महाकपिः ॥ त्रि
विष्टपनिभं दिव्यं दिव्यनादविनादितं ॥२८॥ वाजिहेषितसंघुष्टं नादितं भूषणैस्तथा ॥ रथैर्यानैर्विमानैश्च तथा हयगजैः शुभैः ॥२९॥
वारणैश्च चतुर्दंतैः श्वेताभ्रनिचयोपमैः ॥ भूषितं रुचिरद्वारं मत्तैश्च मृगपक्षिभिः ॥३०॥ रक्षितं सुमहावीर्यैर्यातुधानैः सहस्रशः
राक्षसाधिपतेर्गुप्तमाविवेश गृहं कपिः ॥३१॥ सहेमजांबूनदचक्रवालं महार्हमुक्तामणिभूषितांतं ॥ परार्ध्यकालागुरुचंदना
र्हं स रावणांतःपुरमाविवेश ॥३२॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे सुंदरकांडे चतुर्थः सर्गः ॥४॥ चंद्रोपि साचिव्यमिवास्य कुर्वंस्तारागणैर्मध्य
गतो विराजन् ॥ ज्योत्स्नावितानेन [illegible] वितत्य लोकानुत्तिष्ठते नैकसहस्ररश्मिः ॥ शंखप्रभं क्षीरमृणालवर्णमुद्गच्छमानं व्यवभा

समा[illegible]नं॥ ददर्श चंद्रं स कपिप्रवीरः पोप्लूयमानं सरसीव हंसं॥२॥ ततः समध्यं गतमंशुमंतं ज्योत्स्नावितानं मुहुरुद्वमंतं। ददर्श।
धीमान्भुवि भानुमंतं गोष्ठे वृषं मत्तमिव भ्रमंतं॥३॥ लोकस्य पापानि विनाशयंतं महोदधिं चापि समेधयंतं भूतानि सर्वाणि वि
राजयंतं ददर्श शीतांशुमथाभियांतं॥४॥ या भाति लक्ष्मीर्भुवि मंदरस्था यथा प्रदोषेषु च सागरस्था। तथैव तोयेषु च पुष्कर॥
स्था रराज सा चारुनिशाकरस्था॥५॥ हंसो यथा राजतपंजरस्थः सिंहो यथा मंदरकंदरस्थः॥ वीरो यथा गर्वितकुंजरस्थश्चंद्रोपि
बभ्राज तथांबरस्थः॥६॥ स्थितः ककुद्मानिव तीक्ष्णशृंगो महाचलः श्वेत इवोर्ध्वशृंगः। हस्तीव जांबूनदबद्धशृंगो विभाति चंद्रः॥
परिपूर्णशृंगः॥७॥ विनष्टशीतांबुतुषारपंको महाग्रहग्राहविनष्टपंकः। प्रकाशलक्ष्म्याश्रयनिर्मलांको रराज चंद्रो भगवाञ्छ
शांकः॥८॥ शिलातलं प्राप्य यथा मृगेंद्रो महारणं प्राप्य यथा गजेंद्रः॥ राज्यं समासाद्य यथा नरेंद्रस्तथा प्रकाशो विरराज चंद्रः॥
९॥ प्रकाशचंद्रोदयनष्टदोषः प्रवृद्धरक्षःपिशिताशदोषः॥ रामाभिरामेरितचित्तदोषः स्वर्गप्रकाशो भगवान्प्रदोषः॥ ॥ तंत्रीस्व
राः कर्णसुखाः प्रवृत्ताः स्वपंति नार्यः पतिभिः सुवृत्ताः॥ नक्तंचराश्चापि तथा प्रवृत्ता विहर्तुमत्यद्भुतरौद्रवृत्ताः॥ ॥ मत्तप्रमत्ता।
नि समाकुलानि॥ वीरश्रिया चापि समाकुलानि ददर्श धीमान्स कपिः कुलानि॥१०॥ परस्परं चाधिकमाक्षिपंति भुजांश्च पीनान
धिविक्षिपंति॥ मत्तप्रलापानधिविक्षिपंति मत्तानि चान्योन्यमधिक्षिपंति॥११॥ रक्षांसि वक्षांसि च विक्षिपंति गात्राणि कांतासु च

क्षिपंति॥रूपाणिचित्राणिचविक्षिपंतिदृढानिचापानिचविक्षिपंति॥११॥ददर्शकांताश्चसमालभंत्यस्तथापरास्तत्रपुनःस्वपं
त्यः॥सुरूपवक्त्राश्चतथाहसंत्यःक्रुद्धापराश्चापिविनिश्वसंत्यः॥१२॥महागजैश्चापितथानदद्भिःसुपूजितैश्चापितथासुस
द्भिः॥राजवीरैश्चविनिश्वसद्भिर्ह्रदाभुजंगैरिवनिश्वसद्भिः॥१३॥बुद्धिप्रधानान्रुचिराभिधानान्संश्रद्दधानान्जगतःप्र
धानान्॥नानाविधानान्रुचिराभिधानान्ददर्शतस्यांपुरियातुधानान्॥१४॥ननंददृष्ट्वाचसतान्सुरूपान्नानागुणानात्मगु
णानुरूपान्॥विद्योतमानान्सचतान्सुरूपान्ददर्शकांश्चिच्चपुनर्विरूपान्॥१५॥ततोवरार्हाःसुविशुद्धभावास्तेषांस्त्रियं
स्तत्रमहानुभावाः॥प्रियेषुपानेषुचसक्तभावाददर्शतारइवसुस्वभावाः॥१६॥श्रियोज्वलंतीस्त्रपयोपगूढानिशीथका
लेरमणोपगूढाः॥ददर्शकांश्चित्प्रमदोपगूढायथाविहंगाविहगोपगूढाः॥१७॥अन्याःपुनर्हर्म्यतलोपविष्टास्तत्रप्रियांके
षुसुखोपविष्टाः॥भर्त्तुःपराधर्मपरानिविष्टाददर्शधीमान्मदनोपविष्टाः॥१८॥अप्रावृत्ताःकांचनराजिवर्णाःकाश्चित्परार्घ्या
स्तपनीयवर्णाः॥पुनश्चकाश्चिच्छशलक्ष्मवर्णाःकांतप्रहीणारुचिरांगवर्णाः॥१९॥ततःप्रियान्प्राप्यमनोभिरामान्सुप्री
तियुक्ताःसुमनोभिरामाः॥गृहेषुहृष्टाःपरमाभिरामाहरिप्रवीरःसददर्शरामाः॥२०॥चंद्रप्रकाशाश्चहिवक्त्रमालावक्राः
सुपक्ष्माश्चसुनेत्रमालाः॥विभूषणानांचददर्शमालाःशतह्रदानामिवचारुमालाः॥२१॥नत्वेहसीतांपरमाभिजातांपथिस्थि

ते राजकुले प्रजातां ॥ लतां प्रफुल्लामिव साधुजातां ददर्श तन्वीं मनसाभिजातां ॥२३॥ सनातने वर्त्मनि सन्निविष्टां रामेक्षणीं
तां मदनाभिविष्टां ॥ भर्तुर्मनः श्रीमदनुप्रविष्टां स्त्रीभ्यः पराभ्यश्च सदा विशिष्टां ॥२४॥ उष्णार्दितां सानुसृतास्रकंठीं पुरा वरा
र्होत्तमनिष्ककंठीं ॥२५॥ अभक्तरेखामिव चंद्रलेखां पांसुप्रदिग्धामिव हेमरेखां ॥ क्षतप्ररूढामिव वर्णरेखां वायुप्रभग्नामि
व मेघरेखां ॥२६॥ सीतामपश्यन्मनुजेश्वरस्य रामस्य पत्नीं वदतां वरस्य ॥ बभूव दुःखोपहतश्चिरस्य प्लवंगमो मंद इवाचिर
स्य ॥२७॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे पंचमः सर्गः ॥५॥ स निकामं विमानेषु विचरन् कामरूपधृक् ॥ विच
चार कपिर्लंकां लाघवेन समन्वितः ॥१॥ आससादाथ लक्ष्मीवान् राक्षसेंद्रनिवेशनं ॥ प्राकारेणार्कवर्णेन भास्वरेणाभिसंवृ
तं ॥२॥ रक्षितं राक्षसैर्भीमैः सिंहैरिव महद्वनं ॥ समीक्षमाणो भवनं चकाशे कपिकुंजरः ॥३॥ रूप्यकोपहितैश्चित्रैस्तोरणैर्हेम
भूषणैः ॥ विचित्राभिश्च कक्ष्याभिर्द्वारैश्च रुचिरावृतं ॥४॥ गजास्थितैर्महामात्रैः शूरैश्च विगतश्रमैः ॥ उपस्थितमसंहार्यैर्हयैः
स्यंदनयायिभिः ॥५॥ सिंहव्याघ्रतनुत्राणैर्दंतकांचनराजतैः ॥ घोषवद्भिर्विचित्रैश्च सदा विचरितं रथैः ॥६॥ बहुरत्नसमाकी
र्णं परार्घ्यासनभूषितं ॥ महारथसमावापं महारथमहासनं ॥७॥ दृश्यैश्च परमोदारैस्तैस्तैश्च मृगपक्षिभिः ॥ विविधैर्बहुसा
हस्रैः परिपूर्णं समंततः ॥८॥ विनीतैरंतपालैश्च रक्षोभिश्च सुरक्षितं ॥ मुख्याभिश्च वरस्त्रीभिः परिपूर्णं समंततः ॥९॥ मुदितप्रम

दारत्नं राक्षसेंद्रनिवेशनं ॥ वराभरणसंह्रादैः समुद्रस्वननिस्वनं ॥१०॥ तद्राजगुणसंपन्नं मुख्यैश्च वरचंदनैः ॥ महाजनसमा
कीर्णं सिंहैरिव महद्वनं ॥११॥ भेरीमृदंगाभिरुतं शंखघोषविनादितं ॥ नित्यार्चितं सर्वसुखं पूजितं राक्षसैः सदा ॥१२॥ समुद्र
मिव गंभीरं समुद्रसमनिस्वनं ॥ महात्मनो महद्वेश्म महारत्नपरिच्छदं ॥१३॥ महारत्नसमाकीर्णं ददर्श स महाकपिः ॥ वि
राजमानं वपुषा गजाश्वरथसंकुलं ॥१४॥ लंकाभरणमित्येव सोमन्यत महाकपिः ॥ चचार हनुमांस्तत्र रावणस्य समीप
तः ॥१५॥ गृहाद्गृहं राक्षसानामुद्यानानि च सर्वशः ॥ वीक्षमाणो प्यसंत्रस्तः प्रासादांश्च चचार सः ॥१६॥ अवप्लुत्य महावेगः
प्रहस्तस्य निवेशनं ॥ ततोन्यत्पुप्लुवे वेश्म महापार्श्वस्य वीर्यवान् ॥१७॥ अथ मेघप्रतीकाशं कुंभकर्णनिवेशनं ॥ विभीष
णस्य च तथा पुप्लुवे स महाकपिः ॥१८॥ महोदरस्य च तथा विरूपाक्षस्य चैव हि ॥ विद्युज्जिह्वस्य भवनं विद्युन्मालेस्तथै
व ॥१९॥ वज्रदंष्ट्रस्य च तथा पुप्लुवे स महाकपिः ॥ शुकस्य च महावेगः सारणस्य च धीमतः ॥२०॥ तथा चेंद्रजितो वेश्म जगा
म हरियूथपः ॥ जंबुमालेः सुमालेश्च जगाम हरिसत्तमः ॥२१॥ रश्मिकेतोश्च भवनं सूर्यशत्रोस्तथैव च ॥ वज्रकायस्य च तथा
पुप्लुवे स महाकपिः ॥२२॥ धूम्राक्षस्याथ संपातेर्भवनं मारुतात्मजः ॥ विद्युद्रूपस्य भीमस्य घनस्य विघनस्य च ॥२३॥ शुकनाभ
स्य चक्रस्य शठस्य कपटस्य च ॥ ह्रस्वकर्णस्य दंष्ट्रस्य लोमशस्य च रक्षसः ॥२४॥ युद्धोन्मत्तस्य मत्तस्य ध्वजग्रीवस्य सादिनः ॥ विद्यु

ज्जिह्वद्विजिह्वानांतथाहस्तिमुखस्यच॥२४॥करालस्यविशालस्यशोणिताक्षस्यचैवहि॥प्लवमानःक्रमेणैवहनूमान्मारु
तात्मजः॥२५॥तेषुतेषुमहार्हेषुभवनेषुमहायशाः॥तेषामृद्धिमतामृद्धिंददर्शसमहाकपिः॥२६॥सर्वेषांसमतिक्रम्यभवनानि
समंततः॥आससादाथलक्ष्मीवान्राक्षसेंद्रनिवेशनं॥२७॥रावणस्योपशायिन्योददर्शहरिसत्तमः॥विचरन्हरिशार्दूलोरा
क्षसीर्विकृतेक्षणाः॥२८॥शूलमुद्गरहस्ताश्चशक्तितोमरधारिणः॥ददर्शविविधान्गुल्मांस्तस्यरक्षःपतेर्गृहे॥२९॥राक्षसांश्चमहा
कायान्नानाप्रहरणोद्यतान् रक्तान्श्वेतान्सितांश्चापिहरींश्चापिमहाजवान्॥३०॥कुलीनान्रूपसंपन्नान्गजान्परगजारु
जान्॥शिक्षितान्गजशिक्षायांऐरावतसमान्युधि॥३१॥निहंतॄन्परसैन्यानांगृहेतस्मिन्ददर्शसः॥क्षरतश्चयथामेघान्स्र
वतश्चयथागि[illegible]रीन्॥३२॥मेघस्तनितनिर्घोषान्दुर्द्धर्षान्समरेपरैः॥सहस्रंवाहिनीस्तत्रजांबूनदपरिष्कृताः॥३३॥हेमजालैर
विच्छिन्नाःतरुणादित्यसन्निभाः॥ददर्शराक्षसेंद्रस्यरावणस्यनिवेशने॥३४॥शिबिकाविविधाकाराःसकपिर्मारुतात्मजः॥लता
गृहाणिचित्राणिचित्रशालागृहाणिच॥३५॥क्रीडागृहाणिचान्यानिदारुपर्वतकानिच॥कामस्यगृहकंरम्यंदिवागृहकमेवच
॥३६॥ददर्शराक्षसेंद्रस्यरावणस्यनिवेशने॥समंदरतलप्रख्यंमयूरस्थानसंकुलं॥३७॥ध्वजयष्टिभिराकीर्णंददर्शभवनोत्तमं॥
अनंतरत्ननिचयंनिधिजालसमंततः॥३८॥धीरनिष्ठितकर्मांगंगृहंभूतपतेरिव॥३९॥अर्चिभिश्चापिरत्नानांतेजसारावणस्य

च॥ विरराज च तद्वेश्म रश्मिवानिव रश्मिभिः॥४०॥ जांबूनदमयान्येच शयनान्यासनानि च॥ भाजनानि च शुभ्राणि ददर्श हरि-
यूथपः॥४१॥ मध्वासवकृतक्लेदं मणिभाजनसंकुलं॥ मनोरममसंबाधं कुबेरभवनं यथा॥४२॥ नूपुराणां च घोषेण कांचीनां
निस्वनेन च॥ मृदंगतलनिर्घोषैर्घोषवद्भिर्विनादितं॥४३॥ प्रासादसंघातयुतं स्त्रीरत्नशतसंकुलं॥ सुव्यूढकक्षं हनुमान्प्र-
विवेश महागृहं॥४४॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे षष्ठः सर्गः॥६॥ स वेश्मजालं बलवान्ददर्श व्यासक्तवै-
डूर्यसुवर्णजालं॥ यथा महत्प्रावृषि मेघजालं विद्युत्पिनद्धं सविहंगजालं॥१॥ निवेशनानां विविधाश्च शालाः प्रधान-
शंखायुधचापशालाः॥ मनोहराश्चापि पुनर्विशाला ददर्श वेश्माद्रिषु चंद्रशालाः॥२॥ गृहाणि नानावसुराजितानि देवा-
सुरैश्चापि सुपूजितानि॥ सर्वैश्च दोषैः परिवर्जितानि कपिर्ददर्श स्वबलार्जितानि॥३॥ तानि प्रयत्नाभिसमाहितानि म-
येन साक्षादिव निर्मितानि॥ महीतले वर्णगुणोत्तराणि ददर्श लंकाधिपते गृहाणि॥४॥ ततो ददर्शोच्छ्रितमेघरूपं मनोहरं
कांचनचारुरूपं॥ रक्षोधिपस्यात्मबलानुरूपं गृहोत्तमं ह्यप्रतिरूपरूपं॥५॥ महीतले स्वर्गमिव प्रकीर्णं श्रिया ज्वलंतं ब-
हुरत्नकीर्णं॥ नानातरूणां कुसुमावकीर्णं गिरेरिवाग्रं रजसावकीर्णं॥६॥ नारीप्रवेकैरिव दीप्यमानं तडिद्भिरंभोधरमर्च्य-
मानं॥ हंसप्रवेकैरिव वाह्यमानं श्रिया युतं खे सुकृतं विमानं॥७॥ यथा नगाग्रं बहुधातुचित्रं यथा नभश्च ग्रहचंद्रचित्रं

ददर्श युक्तीकृतचारुमेघचित्रं विमानं बहुरत्नचित्रं ॥८॥ मही कृता पर्वतराजिपूर्णा शैला कृता वृक्षवितानपूर्णा ॥ पुष्पं कृतं के
सरपत्रपूर्णं ॥९॥ कृतानि वेश्मानि च पांडुराणि तथा सुपुष्पा अपि पुष्करिण्यः ॥ पुनश्च पद्मानि सकेशराणि वनानि चित्राणि सरो
वराणि ॥१०॥ पुष्पाह्वयं नाम विराजमानं रत्नप्रभाभिश्च विघूर्णमानं ॥ वेश्मोत्तमानामपि चोच्चमानं महाकपिस्तत्र महाविमानं
॥११॥ कृताश्च वैडूर्यमया विहंगा रूप्यप्रवालैश्च तथा विहंगाः ॥ चित्राश्च नानावसुभिर्भुजंगा जात्यानुरूपास्तुरगाः शुभांगाः
॥१२॥ प्रवालजांबूनदपुष्पपक्षाः सलीलमावर्जितजिह्मपक्षाः ॥ कामस्य पक्षा इव भांति पक्षाः कृता विहंगाः सुमुखाः सुपक्षाः
॥१३॥ नियुज्यमानाश्च गजाः सुहस्ताः सकेशराश्चोत्पलपत्रहस्ताः ॥ बभूव देवी च कृता सुहस्ता लक्ष्मीस्तथा पद्मिनि पद्महस्ता
॥१४॥ इतीव तद्गृहमभिगम्य शोभनं सविस्मयो नगमिव चारुकंदरं ॥ पुनश्च तत्परमसुगंधि सुंदरं हिमात्यये नगमिव चारुकंदरं
॥१५॥ ततः स तां कपिभिरपत्यपूजितां चरन्पुरीं दशमुखबाहुनिर्जितां ॥ अदृश्य तां जनकसुतां सुपूजितां सुदुःखितां पतिगु
णवेगनिर्जितां ॥१६॥ ततस्तदा बहुविधभावितात्मनः कृतात्मनो जनकसुतां सुवर्त्मनः ॥ अपश्यतोऽभवदतिदुःखितं मनः स
चक्षुषः प्रविचरतो महात्मनः ॥१७॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे सप्तमः सर्गः ॥७॥ स तस्य मध्ये भवनस्य सं
स्थितं महद्विमानं मणिरत्नचित्रितं ॥ प्रतप्तजांबूनदजालकृत्रिमं ददर्श धीमान्पवनात्मजः कपिः ॥१॥ तदप्रमेयप्रतिकार

कृत्रिमंकृतंस्वयंसाध्वितिविश्वकर्मणा॥दिवंगतेवायुपथेप्रतिष्ठितंव्यराजतादित्यपथस्यलक्ष्मवत्॥२॥नतत्रकिंचिन्नकृ
तंप्रयत्नतोनतत्रकिंचिन्नमहार्घरत्नवत्॥नतेविशेषानियताःसुरेष्वपिनतत्रकिंचिन्नमहाविशेषवत्॥३॥तपःसमाधान
पराक्रमार्ज्जितंमनःसमाधायविचारचारिणं॥अनेकसंस्थानविशेषनिर्मितंततस्ततस्तुल्यविशेषनिर्मितं॥४॥मनःसमा
धायतुशीघ्रगामिनंदुरासदंमारुततुल्यगामिनं॥महात्मनांपुण्यकृतांमहर्द्धिनांयशस्विनामग्र्यमुदामिवालयं॥५॥विशेष
मालंब्यविशेषसंस्थितंविचित्रकूटंबहुकूटमंडितं॥मनोभिरामंशरदिंदुनिर्मलंविचित्रकूटंशिखरंगिरेर्यथा॥६॥वहंति
यंकुंडलशोभिताननामहाशनाव्योमचरानिशाचराः॥विवृत्तविध्वस्तविशाललोचनामहाजवाभूतगणाःसहस्रशः॥७॥वसंत
पुष्पोत्करचारुदर्शनंवसंतमासादपिचारुदर्शनं॥सपुष्पकंतत्रविमानमुत्तमंददर्शतद्वानरवीरसत्तमः॥८॥इत्यार्षेश्रीरामा
यणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेऽष्टमःसर्गः॥८॥तस्यालयवरिष्ठस्यमध्येविमलमायतं॥ददर्शभवनश्रेष्ठंहनूमान्मारुतात्मजः॥१॥अ
र्धयोजनविस्तीर्णमायतंयोजनंमहत्॥भवनंराक्षसेंद्रस्यबहुप्रासादसंकुलं॥२॥मार्गमाणस्तुवैदेहींसीतामायतलोच
नां॥सर्वतःपरिचक्रामहनूमानरिसूदनः॥३॥उत्तमंराक्षसावासंहनूमानवलोकयन्॥आससादाथलक्ष्मीवान्राक्षसेंद्रनि
वेशनं॥४॥चतुर्विषाणैर्द्विरदैस्त्रिविषाणैस्तथैवच॥परिक्षिप्तमसंबाधंरक्ष्यमाणमुदायुधैः॥५॥राक्षसीभिश्चपत्नीभीरावण॥

सन्निवेशनं ॥ आहृताभिश्च विक्रम्य राजकन्याभिरावृतं ॥ ६ ॥ तन्नक्रमकराकीर्णं तिमिंगिलझषाकुलं । वायुवेगसमाधूतं पन्नगै

रिव सागरं ॥ ७ ॥ या हि वैश्रवणे लक्ष्मीर्या चंद्रे हरिवाहने । सा रावणगृहे रम्या नित्यमेवानपायिनी ॥ ८ ॥ या च राज्ञः कुबेरस्य यम

स्य वरुणस्य च । तादृशी तद्विशिष्टा वा ऋद्धी रक्षोगृहेष्विह ॥ ९ ॥ तस्य हर्म्यस्य मध्यस्थं वेश्म चान्यत्सुनिर्मितं । बहुनिर्यूहसंयुक्तं द

दर्श पवनात्मजः ॥ १० ॥ ब्रह्मणोर्थे कृतं दिव्यं दिवि यद्विश्वकर्मणा । विमानं पुष्पकं नाम सर्वरत्नविभूषितं ॥ ११ ॥ परेण तपसा ले

भे यत्कुबेरः पितामहात् । कुबेरमोजसा जित्वा लेभे तद्राक्षसेश्वरः ॥ १२ ॥ इहामृगसमायुक्तैः कार्तस्वरहिरण्मयैः । सुकृतैराजि

तं स्तंभैः प्रदीप्तमिव च श्रिया ॥ १३ ॥ मेरुमंदरसंकाशैरुल्लिखद्भिरिवांबरं । कूटागारैः शुभागारैः सर्वतः समलंकृतं ॥ १४ ॥ ज्वलना

र्कप्रतीकाशैः सुकृतं विश्वकर्मणा । हेमसोपानयुक्तं च चारुप्रवरवेदिकं ॥ १५ ॥ जालवातायनैर्युक्तं कांचनैः स्फाटिकैरपि । इंद्र

नीलमहानीलमणिप्रवरवेदिकं ॥ १६ ॥ विद्रुमेण विचित्रेण मणिभिश्च महाधनैः । निस्तुलाभिश्च मुक्ताभिस्तलेनाभिविराजितं ॥

१७ ॥ चंदनेन च रक्तेन तपनीयनिभेन च । सुपुण्यगंधिना युक्तमादित्यतरुणोपमं ॥ १८ ॥ विमानं पुष्पकं दिव्यमारुरोह महाक

पिः । तत्रस्थः सर्वतो गंधं पानभक्षान्नसंभवं ॥ १९ ॥ दिव्यं संमूर्छितं जिघ्रन् रूपवंतमिवानिलं । स गंधस्तं महासत्वं बंधुर्बंधुमिवोत्त

मं ॥ २० ॥ इत एहीत्युवाचेव तत्र यत्र स रावणः । ततस्तां प्रस्थितः शालां ददर्श महतीं शिवां ॥ २१ ॥ रावणस्य महाकांतां कांतामिव वर

स्त्रियं मणिसोपानविकृतां हेमजालविराजितां ॥२२॥ स्फाटिकैरावृततलां दंतांतरितरूपिकां मुक्तावज्रप्रवालैश्च रूप्यचामी
करैरपि ॥२३॥ विभूषितां मणिस्तंभैः सुबहुस्तंभभूषितां ॥ समैर्ऋजुभिरत्युच्चैः समंतात्सुविभूषितां ॥ [illegible]
[illegible] ॥२४॥ स्तंभैः पक्षैरिवात्युच्चैर्दिवं संप्रस्थितामिव ॥ महत्या कुथयास्तीर्णां पृथिवीलक्षणांकया ॥२५॥ पृथिवीमिव वि
स्तीर्णां सराष्ट्रगृहशालिनीं ॥ नादितां मत्तविहगैर्दिव्यगंधाधिवासितां ॥२६॥ परार्ध्यास्तरणोपेतां र[lacuna]क्षोधिपनिषेवितां ॥ धूम्रामगरु
धूपेन विमला हंसपांडुरां ॥२७॥ पत्रपुष्पोपहारेण कल्माषीमिव सुप्रभां ॥ मनसो मोदजननीं वर्णस्यापि प्रसाधिनीं ॥ तां शोकना
शनीं दिव्यां श्रियः संजननीमिव ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थैस्तु पंचपंचभिरुत्तमैः ॥२९॥ तर्पयामास मातेव तदा रावणपालितां ॥ स्वर्गोयं
देवलोकोयमिंद्रस्यापि पुरी भवेत् ॥३०॥ सिद्धिर्वेयं परा हि स्यादित्यमन्यत मारुतिः ॥३१॥ प्रध्यायत इवापश्यत्प्रदीपांस्तत्र कां
चनान् ॥ धूर्तानिव महाधूर्तैर्देवनेन पराजितान् ॥३२॥ दीपानां च प्रकाशेन तेजसा रावणस्य च ॥ अर्चिर्भिर्भूषणानां च प्रदीप्तेत्यम
न्यत ॥३३॥ ततोपश्यत्कुथासीनं नानावर्णांबरस्र[lacuna]जं ॥ सहस्रं वरनारीणां नानावेषविभूषितं ॥३४॥ परिवृत्तेऽर्धरात्रे तु पाननि
द्रावशंगतं ॥ क्रीडितोपरतं रात्रौ प्रसुप्तं बलवत्तदा ॥३५॥ तत्प्रसुप्तं विरुरुचे निःशब्दांतरभूषितं ॥ निःशब्दहंसभ्रमरं यथा प
द्मवनं महत् ॥३६॥ तासां संवृतदंतानि मीलिताक्षीणि मारुतिः ॥ अपश्यत्पद्मगंधीनि वदनानि सुयोषितां ॥३७॥ प्रबुद्धानीव प

स्नानि ता सां भूत्वा क्षपाक्षये ॥ पुनः संवृतपत्राणि रात्राविव बभुस्तदा ॥ ३८ ॥ इमानि मुखपद्मानि नियतं मत्तषट्पदाः ॥ अंबुजा
नीव फुल्लानि प्रार्थयंति पुनः पुनः ॥ ३९ ॥ इति वामन्यत श्रीमानुपपत्त्या महाकपिः ॥ मेने हि गुणतस्तानि समानि सलिलोद्भवैः ॥
४० सा तस्य शुशुभे शाला ताभिः स्त्रीभिर्विराजिता ॥ शरदीव प्रसन्ना द्यौस्ताराभिरभिशोभिता ॥ ४१ स च ताभिः परिवृतः शुशुभे रा
क्षसाधिपः ॥ यथा ह्युडुपतिः श्रीमांस्ताराभिरिव संवृतः ॥ ४२ या श्च्यवंते ऽंबरात्ताराः पुण्यशेषसमावृताः ॥ इमास्ताः संगताः कृत्स्ना
इति मेने हरिस्तदा ॥ ४३ ॥ ताराणामिव सुव्यक्तं महतीनां शुभार्चिषां ॥ प्रभावर्णप्रसादाश्च विरेजुस्तत्र योषितां ॥ ४४ ॥ व्यावृत्तकच
पीनस्रक्प्रकीर्णवरभूषणाः ॥ पानव्यायामकालेषु निद्रोपहतचेतसः ॥ ४५ ॥ व्यावृत्ततिलकाः काश्चित्काश्चिदुद्भ्रांतनूपुराः ॥ पा
र्श्वे गलितहाराश्च काश्चित्परम [illegible] योषिता ॥ ४६ ॥ अकुंडलधराश्चान्या विच्छिन्नामृदितस्रजः ॥ गजेंद्रमृदिता फुल्ला लता इव महा
वने ॥ ४७ ॥ चंद्रांशुकिरणाभाश्च हाराः कासांचिदुद्गताः ॥ हंसा इव बभुः सुप्ताः स्तनमध्येषु योषितां ॥ ४८ ॥ अपरासां च वैडूर्याः कादं
बा इव पक्षिणः ॥ हेमसूत्राणि चान्यासां चक्रवाका इवाभवन् ॥ ५० ॥ हंसकारंडवोपेताश्चक्रवाकोपशोभिताः ॥ आपगा इव ता रेजुर्ज
घनैः पुलिनैरिव ॥ ५१ ॥ किंकिणीजालसंकाशास्ता हेमविपुलांबुजाः ॥ भावग्राहा यशस्तीराः सुप्ता नद्य इवा बभुः ॥ ५२ ॥ मृदुष्वंगे
षु कासांचित्कुचाग्रेषु च संस्थिताः ॥ बभूवुर्भूषणानीव शुभा भूषणराजयः ॥ ५३ ॥ अंशुकांताश्च कासांचिन्मुखमारुतकंपिताः ॥ उपर्यु

परिवक्राणां आधूयंते पुनः पुनः ॥५४॥ ताः पताका इवोद्धूताः पत्नीनां रुचिरप्रभाः । नानावर्णसुवर्णानां वक्रमूलेषु रेजिरे ॥५५॥ ववल्गुश्चात्र कासांचित्कुंडलानि शुभार्चिषां ॥ सुखमारुतसंकंपैर्मंदंमंदं च योषितां ॥५६॥ शर्करासवगंधः सः प्रकृत्या सुरभिः सुखः ॥ तासां वदननिश्वासः सिषेवे रावणं तदा ॥५७॥ रावणाननशंकाश्च काश्चिद्रावणयोषितः । मुखानि च सपत्नीनां उपाजिघ्रन्पुनः पुनः ॥५८॥ अत्यर्थं सक्तमनसो रावणे ता वरस्त्रियः ॥ अस्वतंत्राः सपत्नीनां प्रियमेवाचरंस्तदा ॥५९॥ बाहूनुपनिधायान्याः पारिहार्यविभूषितान् ॥ अंशुकानि च रम्याणि प्रमदास्तत्र शिश्यिरे ॥६०॥ अन्या वक्षसि चान्यस्यास्तस्याः काचित्पुनर्भुजं ॥ अपरा त्वंकमन्यस्यास्तस्याश्चाप्यपरा कुचौ ॥६१॥ ऊरुपार्श्वकटीपृष्ठमन्योन्यस्य समाश्रिताः परस्परनिविष्टांग्यो मदस्नेहवशानुगाः ॥६२॥ अन्योन्यस्यांगसंस्पर्शात्प्रीयमाणाः सुमध्यमाः । एकीकृतभुजाः सर्वाः सुषुपुस्तत्र योषितः ॥६३॥ अन्योन्यभुजसूत्रेण स्त्रीमाला ग्रथिता हि सा ॥ मालेव ग्रथिता सूत्रे शुशुभे मत्तषट्पदा ॥६४॥ लतानां माधवे मासि फुल्लानां वायुसेवनात् ॥ अन्योन्यमालाग्रथितं संसक्तकुसुमोच्चयं ॥६५॥ प्रतिवेष्टितसुस्कंधमन्योन्यभ्रमराकुलं ॥ आसीद्वनमिवोद्धूतं स्त्रीवनं रावणस्य तत् ॥६६॥ उचितेष्वपि सुव्यक्तं न तासां योषितां तदा ॥ विवेकं सत्यमाधातुं भूषणांगांबरस्रजां ॥६७॥ रावणे सुखसंविष्टे ताः स्त्रियो विविधप्रभाः । ज्वलंतः कांचना दीपाः प्रेक्षंतो निमिषा इव ॥६८॥ राजर्षिविप्रदैत्यानां गंधर्वाणां च योषितां । रक्षसां चाभवन्कन्यास्तस्य कामवशं

गता॥६९॥युद्धकामेनताःसर्वारावणेनहृतास्त्रियः।समदामदनेनैवमोहिताःकाश्चिदागताः॥७०॥नतत्रकाश्चित्प्रमदाप्रस
ह्यवीर्योपपन्नेनगुणेनलब्धाः।नचान्यकामापिनचान्यपूर्वाविनावरार्हांजनकात्मजांतु॥७१॥नचाकुलीनानचहीनरूपाना
दक्षिणानानुपचारयुक्ता।भार्याभवत्तस्यनहीनसत्वानचापिकांतस्यनकामनीया॥७२॥बभूवबुद्धिस्तुहरीश्वरस्ययदीदृशी
राघवधर्मपत्नी।इमामहाराक्षसराजभार्याःसुजातमस्येतिहिसाधुबुद्धेः॥७३॥पुनश्चसोचिंतयदार्तरूपोध्रुवंविशिष्टागु
णतोहिसीता।अथायमस्यांकृतवान्महात्मालंकेश्वरःकष्टमनार्यकर्मः॥७४॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकां
डेनवमःसर्गः॥९॥तत्रदिव्योपमंमुख्यंस्फाटिकंरत्नभूषितं।अवेक्षमाणोहनुमान्ददर्शशयनासनं॥१॥दांतकांचनचित्रां
गैर्वैडूर्यैश्चवरासनैः।महार्हास्तरणोपेतैरुपपन्नंमहाधनैः॥२॥तस्यचैकतमेदेशेदिव्यमाल्योपशोभितं।ददर्शपांडुरंछत्रं
ताराधिपतिसन्निभं॥३॥जातरूपपरिक्षिप्तंचित्रभानोःसमप्रभं।अशोकमालाविततंददर्शपरमासनं॥४॥वालव्यजनहस्ता
भिःवीज्यमानंसमंततः।गंधैश्चविविधैर्जुष्टंवरधूपेनधूपितं॥५॥परमास्तरणास्तीर्णमाविकाजिनसंवृतं।दामभिर्वरमाल्या
नांसमंतादुपशोभितं॥६॥तस्मिन्जीमूतसंकाशंप्रदीप्तोज्ज्वलकुंडलं।लोहिताक्षंमहाबाहुंमहारजतवाससं॥७॥लोहितेना
नुलिप्तांगंचंदनेनसुगंधिना।संध्यारक्तमिवाकाशेतोयदंसतडिद्गुणं॥८॥वृतमाभरणैर्दिव्यैःसुरूपंकामरूपिणं।सवृक्षवन

गुल्माढ्यं प्रसुप्तमिव मंदरं॥९॥ क्रीडित्वोपरतं रात्रौ वराभरणभूषितं॥ प्रियं राक्षसकन्यानां राक्षसानां सुखावहं॥१०॥ पीत्वाप्यु
परतं चापि ददर्श स महाकपिः॥ भास्वरे शयने वीरं प्रसुप्तं राक्षसाधिपं॥११॥ निःश्वसंतं यथा नागं रावणं वानरोत्तमः॥ आसाद्य
परमोद्विग्नः सोपासर्पत्सुभीतवत्॥१२॥ अथारोहणमासाद्य वेदिकांतरमाश्रितः॥ क्षीबं राक्षसशार्दूलं प्रेक्षते स्म महाकपिः॥१३॥
शुशुभे राक्षसेंद्रस्य स्वपतः शयनं शुभं॥ गंधहस्तिनि संविष्टे यथा प्रस्रवणं महत्॥१४॥ कांचनांगदसन्नद्धौ ददर्श स महात्मनः॥
विक्षिप्तौ राक्षसेंद्रस्य भुजाविंद्रध्वजोपमौ॥१५॥ ऐरावर्णविषाणाग्रैरापीडनकृतव्रणौ॥ वज्रोल्लिखितपीनांसौ विष्णुचक्रपरि
क्षितौ॥१६॥ पीनौ समसुजातांसौ संगतौ बलसंयुतौ॥ सुलक्षणनखांगुष्ठौ स्वंगुलीयकलक्षितौ॥१७॥ संहतौ परिघाकारौ वृत्तौ
करिकरोपमौ॥ विक्षिप्तौ शयने शुभ्रे पंचशीर्षाविवोरगौ॥१८॥ शशक्षतजकल्पेन सुशीतेन सुगंधिना॥ चं[illegible]दनेन परार्ध्येन स्व
नुलिप्तौ स्वलंकृतौ॥१९॥ उत्तमस्त्रीविमृदितौ गंधोत्तमनिषेवितौ॥ यक्षपन्नगगंधर्वदेवदानवराविणौ॥२०॥ ददर्श स कपि
स्तस्य बाहू शयनसंस्थितौ॥ मंदरस्यांतरे सुप्तौ महाही रुषिताविव॥२१॥ ताभ्यां स परिपूर्णाभ्यां भुजाभ्यां राक्षसेश्वरः॥ शुशुभे
ऽचलसंकाशः शृंगाभ्यामिव मंदरः॥२२॥ चूतपुन्नागसुरभिर्वकुलोत्तमसंयुतः॥ मृष्टान्नरससंयुक्तः पानगंधपुरःसरः॥२३॥
तस्य राक्षसराजस्य निश्चक्राम महामुखात्॥ शयानस्य विनिश्वासः पूरयन्निव तद्गृहं॥२४॥ मुक्तामणिविचित्रेण कांचने

नविराजता॥मुकुटेनापवृत्तेनकुंडलोज्वलिताननं॥१५॥रक्तचंदनदिग्धेनतथाहारेणशोभिना॥पीनायतविशालेनवक्ष
साभिविराजिता॥१६॥पांडुरेणापविद्धेनक्षौमेणक्षतजेक्षणं॥महार्हेणसुसंवीतंपीतेनोत्तरवाससा॥१७॥माषराशिप्रती
काशंनिश्वसंतंभुजंगवत्॥गांगेमहतितोयांतेप्रसुप्तमिवकुंजरं॥१८॥चतुर्भिःकांचनैर्दीपैर्दीप्यमानंचतुर्दिशं॥प्रकाशी
कृतसर्वांगंमेघंविद्युद्गणैरिव॥१९॥पादमूलगताश्चापिददर्शसुमहात्मनः॥पत्नीःसप्रियभार्यस्यतस्यरक्षःपतेर्गृहे॥२०॥
शशिप्रकाशवदनावरकुंडलभूषणाः॥अम्लानमाल्याभरणाददर्शहरियूथपः॥२१॥नृत्तवादित्रकुशलाराक्षसेंद्रभुजां
कगाः॥वराभरणधारिण्योनिषण्णाददृशेकपिः॥२२॥वज्रवैडूर्यगर्भाणिश्रवणांतेषुयोषितां॥ददर्शतापनीयानिकुंडलान्यंग
दानिच॥२३॥तासांचंद्रोपमैर्वक्त्रैःशुभैर्ललितकुंडलैः॥विराजेतविमानंतन्नभस्तारागणैरिव॥२४॥मदव्यायामखिन्नास्ता
राक्षसेंद्रस्ययोषितः॥तेषुतेष्ववकाशेषुप्रसुप्तास्तनुमध्यमाः॥२५॥अंगहारैस्तथैवान्याकोमलैर्नृत्यशालिनी॥विन्यस्तशुभ
सर्वांगीप्रसुप्तावरवर्णिनी॥२६॥काचिद्वीणांपरिष्वज्यप्रसुप्तासंप्रकाशते॥महानदीप्रकीर्णेवनलिनीपोतमाश्रिता॥२७॥अ
न्याकक्षगतेनैवमंडुकेनासितेक्षणा॥प्रसुप्ताभामिनीभातिबालपुत्रेववत्सला॥२८॥पटहंचारुसर्वांगीन्यस्यशेतेशुभस्तनी॥
चिरस्यरमणंलब्ध्वापरिष्वज्येवकामिनी॥२९॥काचिद्वीणांपरिष्वज्यसुप्ताकमललोचना॥वरंप्रियतमंगृह्यसकामेवहिका

मिनी॥४०॥विपंचीं परिगृह्यान्या नियता नृत्तशालिनी। निद्रावशमनुप्राप्ता सह कांतेव भामिनी॥४१॥अन्या कनकसंकाशैर्मृ
दुपीनैर्मनोरमैः। मृदंगं परिविध्यांगैः प्रसुप्ता मत्तलोचना॥४२॥भुजपार्श्वांतरस्थेन कक्षगेन कृशोदरी। पणवेन सहानिंद्या सुप्ता
मदकृतश्रमा॥४३॥डिंडिमं परिगृह्यान्या तथैवासक्तडिंडिमा। प्रसुप्ता तरुणं वत्समुपगूह्येव भामिनी॥४४॥काचिदाडंबरं नारी
भुजसंयोगपीडितं। कृत्वा कमलपत्राक्षी प्रसुप्ता मदमोहिता॥४५॥कलशीमपविध्यान्या प्रसुप्ता भाति भामिनी। वसंते पुष्पश
बला मालेव परिमार्ज्जिता॥४६॥पाणिभ्यां च कुचौ काचित्सुवर्णकलशोपमौ। उपगूह्याबला सुप्ता निद्राबलमुपागता॥४७॥अ
न्या कमलपत्राक्षी पूर्णेंदुसदृशानना। अन्यामालिंग्य सुश्रोणी निद्रावशमुपागता॥४८॥आतोद्यानि विचित्राणि परिष्वज्य वर
स्त्रियः। निपीड्य च कुचैः सुप्ताः कामिन्यः कामुकानिव॥४९॥तासामेकांतविन्यस्ते शयानां शयने शुभे। ददर्श रूपसंपन्नामथितां
स कपिः स्त्रियं॥५०॥मुक्तामणिसमायुक्तैर्भूषणैः सुविभूषितां। विभूषयंतीमिव च स्वश्रिया भवनोत्तमं॥५१॥गौरीं कनकवर्णाभा
मिष्टामंतःपुरेश्वरीं। कपिर्मंदोदरीं तत्र शयानां चारुरूपिणीं॥५२॥स तां दृष्ट्वा महाबाहुर्भूषितां मारुतात्मजः। तर्कयामास सीते
ति रूपयौवनसंपदा॥ हर्षेण महता युक्तो ननंद हरियूथपः॥५३॥आस्फोटयामास चुचुंब पुच्छं ननंद चिक्रीड जगौ जगाम॥
स्तंभानरोहन्निपपात भूमौ निदर्शयन्स्वां प्रकृतिं कपीनां॥५४॥इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे दशमः सर्गः॥१०॥

अवधूय च तां बुद्धिं बभूवावस्थितस्तदा ॥ जगाम चापरां चिंतां सीतां प्रति महाकपिः ॥२॥ न रामेण वियुक्ता सा स्वप्तुमर्हति
भामिनी ॥ न भोक्तुं नाप्यलंकर्तुं न पानमुपसेवितुं ॥३॥ नान्यं नरमुपस्थातुं सुराणामपि चेश्वरं ॥ न हि रामः समः कश्चिद्विद्यते त्रिदशे द्वि
ष्वपि ॥४॥ अन्येयमिति निश्चित्य भूयस्तत्र चचार सः ॥ पानभूमौ हरिश्रेष्ठः सीतासंदर्शनोत्सुकः ॥५॥ क्रीडितेनापराः क्लांता गी
तेन च तथापराः ॥ नृत्येन चापराः क्लांताः पानविप्रहतास्तथा ॥६॥ मुरजेषु मृदंगेषु चेलिकासु च संस्थिताः ॥ तथास्तरणमुख्येषु
संविष्टाश्चापराः स्त्रियः ॥७॥ अंगनानां सहस्रेण भूषितेन विभूषणैः ॥ रूपसल्लापशीलेन युक्तगीतार्थभाषिणा ॥८॥ देशकाला
भियुक्तेन युक्तवाक्याभिधायिना ॥ रताधिकेन संयुक्तां ददर्श हरियूथपः ॥९॥ अन्यत्रापि वरस्त्रीणां रूपसल्लापशायिनां ॥ सह
स्रं युवतीनां तु प्रसुप्तं स ददर्श ह ॥१०॥ देशकालाभियुक्तं तु युक्तवाक्याभिधायि तत् ॥ रताविरतसंसुप्तं ददर्श हरियूथपः ॥११॥
तासां मध्ये महाबाहुः शुशुभे राक्षसेश्वरः ॥ गोष्ठे महति मुख्यानां गवां मध्ये यथा वृषः ॥१२॥ स राक्षसेंद्रः शुशुभे ताभिः परिवृतः
स्वयं ॥ करेणुभिर्यथारण्ये परिकीर्णो महाद्विपः ॥ सर्वकामैरुपेतां च पानभूमिं महात्मनः ॥ ददर्श कपिशार्दूलस्तस्य रक्षःपतेर्गृ
हे ॥१३॥ मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च भागशः ॥ तत्र न्यस्तानि मांसानि पानभूमौ ददर्श सः ॥१४॥ रौक्मेषु च विशालेषु भाजने
ष्वप्यभक्षितान् ॥ ददर्श कपिशार्दूलो मयूरान्कुक्कुटांस्तथा ॥१५॥ वराहवाध्रीणसकान्दधिसौवर्चलायुतान् ॥ शल्यान्मृगम

यूथं श्च हनूमानन्ववैक्षत॥१६॥ कृकलान्विविधान्छागानकुशकानर्धभक्षितान्॥ महिषानेकशल्यांश्च छेदांश्च कृतनि
ष्ठितान्॥१७॥ लेह्यानुच्चावचान्पेयान्भोज्यानुच्चावचानि च॥ तथाम्लवलवणोत्तंसैर्विविधैरागखांडवैः॥१८॥ महानुपुरकेयूरै
रपविद्धैर्महाधनैः॥ पानभाजनविक्षिप्तैः फलैश्च विविधैरपि॥१९॥ कृतपुष्पोपहाराभूरधिकं पुष्यति श्रियं॥ तत्र तत्र च विन्य
स्तैः सुश्लिष्टैः शयनासनैः॥२०॥ पानभूमिर्विना वह्निं प्रदीप्तेवोपलक्ष्यते॥ बहुप्रकारैर्विविधैर्वरसंस्कारसंस्कृतैः॥२१॥ मांसैः कु
शलसंयुक्तैः पानभूमिगतैः पृथक्॥ दिव्याः प्रसन्ना विविधाः सुराः कृतसुरा अपि॥२२॥ शर्करासवमाध्वीकाः पुष्पासवफलास
वाः॥ वासचूर्णैश्च विविधैर्मृष्टास्तैस्तैः पृथक् पृथक्॥२३॥ संतता शुशुभे भूमिर्माल्यैश्च बहुसंस्थितैः॥ हिरण्मयैश्च कलशैर्भा
जनैः स्फाटिकैरपि॥२४॥ जांबूनदमयैश्चान्यैः करकैरभिसंवृता॥ राजतेषु च कुंभेषु जांबूनदमयेषु च॥२५॥ पानश्रेष्ठं तथा भू
मिं कपिस्तत्र ददर्श ह॥ सोपश्यच्छातकुंभानि सीधोर्मणिमयानि च॥२६॥ तानि तानि च पूर्णानि भाजनानि महाकपिः॥ क्वचिद
र्धावशेषाणि क्वचित्पीतान्यशेषतः॥२७॥ क्वचिन्नैव प्रपीतानि पानानि स ददर्श ह॥ क्वचिद्भक्षांश्च विविधान्क्वचित्पानानि विभा
गतः॥२८॥ क्वचिदर्धावशेषाणि पश्यन्वै विचचार ह॥ शयनान्यत्र नारीणां शून्यानि बहुधा पुनः॥२९॥ परस्परं समाश्लिष्य काश्चित्सु
ता वरांगनाः॥ काचिच्च वस्त्रमन्यस्या अपहृत्योपगूह्य च॥ उपगम्याबला सुप्ता निद्राबलपराजिता॥३०॥ तासामुच्छ्वासवातेन वस्त्र

माल्यं च गात्रजं ।। नात्यर्थं स्पंदते चित्रं प्राप्य मंदमिवानिलं ।। ३१ ।। चंदनस्य च शीतस्य सीधोर्मधुरसस्य च ।। विविधस्य च माल्यस्य पु
ष्पस्य विविधस्य च ।। ३२ ।। बहुधा मारुतस्तस्य गंधं विविधमुद्वहन् ।। स्नानानां चंदनानां च धूपानां चैव मूर्छितः ।। ३३ ।। प्रववौ सुर
भिर्गंधो विमाने पुष्पके तदा ।। श्यामावदातास्तत्रान्याः काश्चित्कृष्णा वरांगनाः ।। ३४ ।। काश्चित्कांचनवर्णांग्यः प्रमदा राक्षसालये
तासां निद्रावशत्वाच्च मदनेन विमूर्छितं ।। ३५ ।। पद्मिनीनां प्रसुप्तानां रूपमासीद्यथैव हि ।। एवं सर्वमशेषेण रावणांतःपुरं कपिः ।। दद
र्श स महातेजा न ददर्श च जानकीं ।। ३७ ।। निरीक्षमाणश्च ततस्ताः स्त्रियः स महाकपिः ।। जगाम महतीं शंकां धर्मसाध्वसशंकितः
३८ ।। परदारावरोधस्य प्रसुप्तस्य निरीक्षणं ।। इदं खलु ममात्यर्थं धर्मलोपं करिष्यति ।। ३९ ।। नहि मे परदाराणां दृष्टिर्विषयवर्ति
नी ।। अयं चात्र मया दृष्टः परदारपरिग्रहः ।। ४० ।। तस्य प्रादुरभूच्चिंता पुनरन्या मनस्विनः ।। निश्चितैकांतचित्तस्य कार्यनिश्चयद
र्शिनी ।। ४१ ।। कामं दृष्टा मया सर्वा विश्वस्ता रावणस्त्रियः ।। नतु मे मनसा किंचिद्वैकृत्यमुपपद्यते ।। ४२ ।। मनो हि हेतुः सर्वेषामिंद्रियाणां
प्रवर्तने ।। शुभाशुभास्ववस्थासु तच्च मे सुव्यवस्थितं ।। ४३ ।। नान्यत्र हि मया शक्या वैदेही परिमार्गितुं ।। स्त्रियो हि स्त्रीषु सदा संप
रिमार्गणे ।। ४४ ।। यस्य सत्वस्य या योनिस्तस्यां तत्परिमार्गते ।। न शक्यं प्रमदा नष्टा मृगीषु परिमार्गितुं ।। ४५ ।। तदिदं मार्गितं तावच्छुद्धेन
मनसा मया ।। रावणांतःपुरं सर्वं दृश्यते न च जानकी ।। ४६ ।। देवगंधर्वकन्याश्च नागकन्याश्च वीर्यवान् ।। अवेक्षमाणो हनुमान्नै

॥रा०सुं०॥
॥२२॥

वापश्यतजानकीं॥४७॥तामपश्यन्कपिस्तत्रपश्यंश्चान्यावरस्त्रियः॥अपक्रम्यतदावीरःप्रस्थातुमुपचक्रमे॥४८॥सभूयःसर्वतः
श्रीमान्मारुतीर्यत्नमास्थितः॥आपानभूमिमुत्सृज्यतांविचेतुंप्रचक्रमे॥४९॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेएका
दशःसर्गः॥११॥सतस्यमध्येभवनस्यसंस्थितोलतागृहां[illegible]श्चित्रगृहान्निशागृहान्॥जगामसीतांप्रतिदर्शनोत्सुकोनचैवतां
पश्यतिचारुदर्शनां॥१॥संचिंतयामाससततोमहाकपिः॥प्रियामपश्यन्रघुनंदनस्यतां॥ध्रुवंनसीताम्रियतेयथानमेविचिन्वतो
दर्शनमेतिमैथिली॥२॥साराक्षसानांप्रवरेणबालास्वशीलसंरक्षणतत्परासती॥अनेननूनंप्रतिदुष्टकर्मणाहताभवेदार्य
पथेपरेस्थिता॥३॥विरूपरूपाविकृताविवर्चसोमहाननादीर्घविरूपदर्शनाः॥समीक्ष्यताराक्षसराजयोषितोभयाद्वि
नष्टाजनकेश्वरात्मजा॥४॥सीतामदृष्ट्वाह्यनवाप्यपौरुषंविहृत्यकालंसहवानरैश्चिरं॥नमेस्तिसुग्रीवसमीपगागतिः
सुतीक्ष्णदंडोबलवांश्चवानरः॥५॥दृष्टमंतःपुरंसर्वंदृष्टाराक्षसयोषितः॥नसीतादृश्यतेसाध्वीवृथाजातोममश्रमः॥६॥कि
न्तुमांवानराःसर्वेगतंवक्ष्यंतिसंगताः॥गत्वातत्रत्वयावीरकिंकृतंतद्वदस्वनः॥७॥अदृष्ट्वाकिंप्रवक्ष्यामितामहंजनकात्मजां
ध्रुवंप्रायमुपासिष्येकालस्यव्यतिवर्तने॥८॥किंवावक्ष्यतिवृद्धश्चजांबवानंगदश्चसः॥गतंपारंसमुद्रस्यवानराश्चसमाग
ताः॥९॥अनिर्वेदःश्रियोमूलमनिर्वेदःपरंसुखं॥भूयस्तत्रविचेष्यामिनयत्रविचयःकृतः॥१०॥अनिर्वेदोहिसततंसर्वार्थेषु

॥राम॥
॥२२॥

प्रवर्त्तकः करोतिसफलंजंतोः कर्मयच्चकरोतिसः॥११॥ तस्मादनिर्वेदकरंयत्नंचेष्टेहमुत्तमं॥ अदृष्टांश्चविचेष्यामिदेशान्
रावणपालितान्॥१२॥ आपानशालाविचितास्तथापुष्पगृहाणिच॥ चित्रशालाश्चविचिताभूयःक्रीडागृहाणिच॥१३॥ निष्कुटां
तररथ्याश्चविमानानिचसर्वशः॥ इतिसंचिंत्यभूयोपिविचेतुमुपचक्रमे॥१४॥ भूमीगृहांश्चैत्यगृहागृहातिगृहकानपि॥ उत्पत
न्निपतंश्चापितिष्ठन्गछन्पुनःक्वचित्॥१५॥ अपावृण्वंश्चद्वाराणिकपाटान्यवघट्टयन्॥ प्रविशन्निष्पतंश्चापिप्रपतन्नुत्पतन्नि
व॥१६॥ सर्वमप्यवकाशंसविचचारमहाकपिः॥ चतुरंगुलमात्रोपिनावकाशःसविद्यते॥१७॥ रावणांतःपुरेतस्मिन्यंकपिर्नजगा
मसः॥१७॥ प्राकारांतरवीथ्यश्चवेदिकाश्चैत्यसंश्रयाः॥ श्वभ्राश्चपुष्करिण्यश्चसर्वंतेनावलोकितं॥१९॥ राक्षस्योविविधाकाराविं
रूपाविकृतास्तथा॥ दृष्टाहनूमतातत्रनतुसाजनकात्मजा॥१९॥ रूपेणाप्रतिमालोकेपराविद्याधरस्त्रियः॥ दृष्टाहनुमतातत्र
नतुराघवनंदिनी॥२०॥ नागकन्यावरारोहाःपूर्णचंद्रनिभाननाः॥ दृष्टाहनुमतातत्रनतुसाजनकात्मजा॥२१॥ प्रमथ्यराक्षसेंद्रे
णनागकन्याबलाद्धृताः॥ दृष्टाहनुमतातत्रनसाजनकनंदिनी॥२२॥ सोपश्यंस्तांमहाबाहुःपश्यंश्चान्यावरस्त्रियः॥ विषसाद
महाबाहुर्हनुमान्मारुतात्मजः॥२३॥ उद्योगंवानरेंद्राणांप्लवनंसागरस्यच॥ व्यर्थंवीक्ष्यानिलसुतश्चिंतांपुनरुपागतः॥२४॥ अ
वतीर्यविमानाच्चहनूमान्मारुतात्मजः॥ चिंतामुपजगामाथशोकोपहतचेतनः॥२५॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदर॰

कांडे द्वादशः सर्गः॥१२॥ विमानात्तु ससंक्रम्य प्राकारं हरियूथपः॥ हनूमान्वेगवानासीद्यथा विद्युद्घनांतरे॥१॥ संपरिक्रम्य हनुमा
न्रावणस्य निवेशनात्॥ अदृष्ट्वा जानकीं सीतामब्रवीद्वचनं कपिः॥२॥ भूयिष्ठं लोलिता लंका रामस्य चरता प्रियं॥ न हि पश्या
मि वैदेहीं सीतां सर्वांगशोभनां॥३॥ पल्वलानि तटाकानि सरांसि सरितस्तथा॥ नद्योऽनूपवनांताश्च दुर्गाश्च धरणीधराः॥ लोलिता
वसुधा सर्वा न च पश्यामि जानकीं॥४॥ इह संपातिना सीता रावणस्य निवेशने॥ आख्याता गृध्रराजेन न च सा दृश्यते तु किं॥
५॥ किं तु सीताथ वैदेही मैथिली जनकात्मजा॥ उपतिष्ठेत विवशा रावणे न हृता बलात्॥६॥ क्षिप्रमुत्पततो मन्ये सीतामादाय
रक्षसः॥ बिभ्यतो रामबाणानामंतरा पतिता भवेत्॥७॥ अथवा ह्रियमाणायाः पथि सिद्धनिषेविते॥ मन्ये पतितमार्याया हृ
दयं प्रेक्ष्य सागरं॥८॥ रावणस्योरुवेगेन भुजाभ्यां पीडितेन च॥ तया मन्ये विशालाक्ष्या त्यक्तं जीवितमार्यया॥९॥ उपर्युपरि सा नू
नं सागरं क्रमतस्तदा॥ विचेष्टमाना पतिता समुद्रे जनकात्मजा॥१०॥ अहो क्षुद्रेण चानेन रक्षंती शीलमात्मनः॥ अबंधुर्भक्षिता
सीता रावणेन तपस्विनी॥११॥ अथवा राक्षसेंद्रस्य पत्नीभिरसितेक्षणा॥ अदुष्टा दुष्टभावाभिर्भक्षिता सा भविष्यति॥१२॥ संपूर्णचं
द्रप्रतिमं पद्मपत्रनिभेक्षणं॥ रामस्य ध्यायती वक्त्रं पंचत्वं कृपणा गता॥ हा राम लक्ष्मणेत्येव हायोध्येति च भामिनी॥ विलप्य ब
हु वैदेही न्यस्तदेहा भविष्यति॥ अथवा निहिता मन्ये रावणस्य निवेशने॥ भृशं लालप्यते बाला पंजरस्थेव शारिका॥१३॥ जन

कस्यकुलेजातारामपत्नीसुमध्यमा।कथमुत्पलपत्राक्षीरावणस्यवशंव्रजेत्॥१४॥विनष्टावाप्रनष्टावामृतावाजनकात्मजा
रामस्यप्रियभार्यस्यननिवेदयितुंक्षमं॥१५॥निवेद्यमानेदोषःस्याद्दोषःस्यादनिवेदने कथंनुखलुकर्त्तव्यंविषमंप्रतिभातिमे
॥१६॥अस्मिन्नेवंगतेकार्येप्राप्तकालंक्षमंचकिं।भवेदितिमतिंभूयोहनुमान्प्रविचारयन्॥१७॥यदिसीतामदृष्ट्वाहंवानरेंद्रपु
रीमितः।गमिष्यामिततःकोमेपुरुषार्थोभविष्यति॥१८॥ममेदंलंघनंव्यर्थंसागरस्यभविष्यति।प्रवेशश्चैवलंकायांराक्षसानां
चदर्शनं॥१९॥किंवावक्ष्यतिसुग्रीवोहरयोवापिसंगताः।किष्किंधामनुसंप्राप्तंतौवादशरथात्मजौ॥२०॥गत्वातुयदिकाकुत्स्थं
वक्ष्यामिपरुषंवचः।नदृष्टेतिमयासीताततस्त्यक्ष्यतिजीवितं॥२१॥परुषंदारुणंतीक्ष्णंक्रूरमिंद्रियतापनं।सीतानिमित्तंदु
र्वाक्यंश्रुत्वासनभविष्यति॥२२॥तंतुकृच्छ्रगतंदृष्ट्वापंचत्वगतमानसं।भृशानुरक्तोमेधावीनभविष्यतिलक्ष्मणः॥२३॥विन
ष्टौभ्रातरौश्रुत्वाभरतोपिमरिष्यति।भरतंचमृतंदृष्ट्वाशत्रुघ्नोनभविष्यति॥२४॥पुत्रान्मृतान्समीक्ष्याथनभविष्यंतिमातरः
कौसल्याचसुमित्राचकैकेयीचनसंशयः॥२५॥कृतज्ञःसत्यसंधश्चसुग्रीवःप्लवगाधिपः॥२६॥रामंतथागतंदृष्ट्वाततस्त्यक्ष्यति
जीवितं॥२६॥दुर्मनाव्यथितादीनानिरानंदातपस्विनी॥२७॥पीडिताभर्तृशोकेनरुमात्यक्ष्यतिजीवितं॥२८॥वालिजेनतुदुःखेन
पीडितांशोककर्शिता।पंचत्वमागताराज्ञीतारापिनभविष्यति॥२९॥मातापित्रोर्विनाशेनसुग्रीवव्यसनेनच।कुमारोप्यंगदस्त

स्माद्द्विजहिष्यति जीवितं॥२९॥भर्तृजेन तु दुःखेन अभिभूता वनौकसः। शिरांस्यभिहनिष्यंति तलैर्मुष्टिभिरेव च॥३०॥सांत्वेनानु
प्रदानेन मानेन च यशस्विना। लालिता कपिनाथेन प्राणांस्त्यक्ष्यंति वानराः॥३१॥वनेषु वनशैलेषु न निरोधेषु वा पुनः। क्रीडा
मनुभविष्यंति समेत्य कपिकुंजराः॥३२॥सपुत्रदाराः सामात्या भर्तृव्यसनपीडिताः। शैलाग्रेभ्यः पतिष्यंति समेषु विषमेषु च
॥३३॥विषमुद्बंधनं वापि प्रवेशं ज्वलनस्य वा। उपवासमथो शस्त्रं प्रचरिष्यंति वानराः॥३४॥घोरमारोदनं मन्ये गते मयि भवि
ष्यति। इक्ष्वाकुकुलनाशश्च नाशश्चैव वनौकसां॥३५॥सोऽहं नैव गमिष्यामि किष्किंधां नगरीमितः। न हि शक्ष्याम्यहं द्रष्टुं सुग्री
वं मैथिलीं विना॥३६॥मय्यगच्छति चेहस्थे धर्मात्मानौ महारथौ। आशयातौ धरिष्येते वानराश्च तरस्विनः॥३७॥हस्तादानो मु
खादानो नियतो वृक्षमूलिकः। वानप्रस्थो भविष्यामि अदृष्ट्वा जनकात्मजां॥३८॥सागरानूपजे देशे बहुमूलफलोदके। चि
तिं कृत्वा प्रवेक्ष्यामि समिद्धमरणीसुतं॥३९॥उपविष्टस्य वा सम्यकुलिंगनं साधयिष्यतः। शरीरं भक्षयिष्यंति वायसाः श्वाप
दानि च॥४०॥इदमप्यृषिभिर्दृष्टं निर्याणमिति मे मतिः। सम्यगापः प्रवेक्ष्यामि न चेत्पश्यामि जानकीं॥४१॥सुजातमूला सुभगा
कीर्तिमाला यशस्विनी। प्रभग्ना चिररात्राय मम सीतामपश्यतः॥४२॥तापसो वा भविष्यामि नियतो वृक्षमूलिकः। नेतः प्रतिगमि
ष्यामि तामदृष्ट्वासितेक्षणां॥४३॥यदि तु प्रतिगच्छामि सीतामनधिगम्य तां। अंगदः सहितः सर्वैर्वानरैर्न भविष्यति॥४४॥विना

शेवहवोदोषाजीवन्प्राप्नोतिभद्रकं।तस्मात्प्राणान्धरिष्यामिध्रुवोजीवतिसंगमः॥४५॥एवंबहुविधंदुःखंमनसाधारयन्बहु
नाध्यगच्छत्तदापारंशोकस्यकपिकुंजरः॥४६॥ततोविक्रम्ममासाद्यधैर्यवान्कपिकुंजरः।रावणंवावधिष्यामिदशग्रीवंमहा
बलं॥४७॥काममस्तुहृतासीताप्रत्याचीर्णभविष्यति॥४८॥अथवैनंसमुत्क्षिप्यउपर्युपरिसागरं।रामायोपहरिष्यामिपशुंपशु
पतेरिव॥४९॥इतिचिंतासमापन्नःसीतामनधिगम्यतां।ध्यानशोकपरीतात्माचिंतयामासवानरः॥५०॥यावत्सीतांनपश्यामि
रामपत्नींयशस्विनीं।तावदेतांपुरींलंकांविचिनोमिपुनःपुनः।संपातिवचनाच्चापिरामंयद्यानयाम्यहं।अपश्यन्राघवोभा
र्यांनिर्दहेत्सर्ववानरान्॥५२॥इहैववनियताहारोवत्स्यामिनियतेंद्रियः।नमत्कृतेविनश्येयुःसर्वेतेनरवानराः॥५३॥अशोकवनि
काचापिमहतीयंमहाद्रुमा।इमामधिगमिष्यामिनहीयंविचितामया॥५४॥वसून्रुद्रांस्तथादित्यानश्विनौमरुतोपिच।न
मस्कृत्वागमिष्यामिरक्षसांशोकवर्द्धनः॥५५॥जित्वातुराक्षसान्देवीमिक्ष्वाकुकुलनंदिनीं।संप्रदास्यामिरामायसिद्धीमिवतप
स्विने॥५६॥समुहूर्तमिवध्यात्वाचिंताविग्रथितेंद्रियः।उदतिष्ठन्महाबाहुर्हनूमान्मारुतात्मजः॥५७॥नमोस्तुरामायसलक्ष्मणा
यदेव्यैचतस्यैजनकात्मजायै।नमोस्तुरुद्रेंद्रयमानिलेभ्योनमोस्तुचंद्राग्निमरुद्गणेभ्यः॥५८॥सतेभ्यस्तुनमस्कृत्वासुग्रीवायच
मारुतिः॥दिशःसर्वाःसमालोक्यसोशोकवनिकांप्रति॥५९॥सगत्वामनसापूर्वमशोकवनिकांशुभां॥उत्तरंचिंतयामासवानरोमारु

तात्मजः॥२०॥ध्रुवंतुरक्षोबहुलंभविष्यतिवनाकुलं॥अशोकवनिकापुण्यासर्वसंस्कारसंस्कृता॥२१॥रक्षिणश्चात्रविहिता
नूनंरक्षंतिपादपान्॥भगवानपिविश्वात्मानातिक्षोभंप्रवायति॥२२॥संक्षिप्तोयंमयात्माचरामार्थेरावणस्यच॥सिद्धिंदिशंतुमे
सर्वेदेवाःसर्षिगणास्त्विह॥२३॥ब्रह्मास्वयंभूर्भगवान्देवाश्चैवतपस्विनः॥सिद्धिमग्निश्चवायुश्चपुरुहूतश्चवज्रभृत्॥२४॥वरु
णःपाशहस्तश्चसोमादित्यौतथैवच॥अश्विनौचमहात्मानौमरुतःसर्वएवच॥२५॥सिद्धिंसर्वाणिभूतानिभूतानांचैवयःप्रभुः॥दा
स्यंतिममयेचान्येप्यदृष्टाःपथिगोचराः॥२६॥तदुन्नसंपांडुरदंतमव्रणंशुचिस्मितंपद्मपलाशलोचनं॥द्रक्ष्येकदार्यावदनंकदा
न्वहंप्रसन्नताराधिपतुल्यवर्चसं॥२७॥क्षुद्रेणहीनेननृशंसमूर्त्तिनासुदारुणालंकृतवेषधारिणा॥बलाभिभूताह्यबलात
पस्विनीकथंनुमेदृष्टिपथेद्यसाभवेत्॥२८॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेत्रयोदशःसर्गः॥१३॥७०५॥समुहूर्त्त
मिवध्यात्वामनसाचाधिगम्यतां॥अवप्लुतोमहातेजाःप्राकारंतस्यवेश्मनः॥१॥सतुसंहृष्टसर्वांगःप्राकारस्थोमहाकपिः
पुष्पिताग्रान्वसंतादौददर्शविविधान्द्रुमान्॥२॥सालानशोकान्भव्यांश्चचंपकांश्चसुपुष्पितान्॥उद्दालकान्नागवृक्षां
श्चूतान्कपिमुखानपि॥३॥तथाम्रवनसंछन्नांलताशतसमावृतान्॥ज्यामुक्तइवनाराचपुप्लुवेवृक्षवाटिकां॥४॥सप्रवि
श्यविचित्रांतांविहगैरभिनादितां॥राजतैःकांचनैश्चैवपादपैःसर्वतोवृतां॥५॥विहगैर्मृगसंघैश्चविचित्रांचित्रकाननां॥

उदितादित्यसंकाशान्ददर्श हनुमान्बली ॥६॥ वृतां नानाविधैर्वृक्षैः पुष्पोपगफलोपगैः ॥ कोकिलैर्भृंगराजैश्च मत्तैर्नित्यनिषे
वितां ॥७॥ प्रहृष्टमनुजां काले मृगपक्षिमदाकुलां ॥ मत्तबर्हिणसंघुष्टां नानाद्विजगणायुतां ॥८॥ मार्गमाणो वरारोहां राजपुत्री
मनिंदितां ॥ सुखप्रसुप्तान्विहगान्बोधयामास वानरः ॥९॥ उत्पतद्भिर्द्विजगणैः पक्षैर्वातैः समाहता ॥ अनेकवर्णा विविधा मुमु
चुः पुष्पवृष्टयः ॥१०॥ पुष्पावकीर्णः शुशुभे हनूमान्मारुतात्मजः ॥ अशोकवनिकामध्ये यथा पुष्पमयो गिरिः ॥११॥ दिशः सर्वाभि
धावंतं वृक्षखंडगतं कपिं ॥ दृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि वसंत इति मेनिरे ॥१२॥ वृक्षेभ्यः पतितैः पुष्पैरवकीर्णा पृथग्विधैः ॥ रराज वसु
धा तत्र प्रमदेव विभूषिता ॥१३॥ तरस्विना ते तरवस्तरसा बहु कंपिताः ॥ कुसुमानि विचित्राणि ससृजुः कपिना तदा ॥१४॥ निर्धू
तपत्रशिखराः शीर्णपुष्पफलद्रुमाः ॥ निक्षिप्तवस्त्राभरणा धूर्ता इव पराजिताः ॥१५॥ हनूमता वेगवता कंपितास्ते नगोत्तमाः ॥
पुष्पपत्रफलान्याशु मुमुचुः फलशालिनः ॥१६॥ विहंगसंघैर्हीनास्ते स्कंधमात्राश्रया द्रुमाः ॥ बभूवुरगमाः सर्वे मारुतेन वि
निर्धुताः ॥१७॥ विधूतकेशी युवतिर्यथा मृदितवर्णका ॥ निपीतशुभदंतोष्ठी नखैर्दंतैश्च विक्षता ॥१८॥ तथा लांगूलहस्तैश्च चर
णाभ्यां च मर्दिता ॥ तथैवाशोकवनिका प्रभग्नवनपादपा ॥१९॥ महालतानां दामानि व्यधमत्तरसा कपिः ॥ यथा प्रावृषि वेगेन मे
घजालानि मारुतः ॥२०॥ स तत्र मणिभूमीश्च राजतीश्च मनोरमाः ॥ तथा कांचनभूमीश्च विचरन्ददृशे कपिः ॥२१॥ वापीश्च वि

विधाकाराः पूर्णाः परमवारिणा॥ महार्हैर्मणिसोपानैरुपपन्नास्ततस्ततः॥२२॥ मुक्ताप्रवालसिकतास्फाटिकांतरकुट्टिमाः॥ कांचनै
स्तरुभिश्चित्रैस्तीरजैरुपशोभिताः॥२३॥ बुद्धपद्मोत्पलवनाश्चक्रवाकोपशोभिताः॥ नत्यूहरुतसंघुष्टा हंससारसनादिताः॥
२४॥ दीर्घाभिर्द्रुमयुक्ताभिः सरिद्भिश्च समंततः॥ अमृतोपमतोयाभिः शिवाभिरुपसंस्कृताः॥२५॥ लताशतैरवतताः संतानकु
सुमावृताः॥ नानागुल्मावृतवनाः करवीरकृतांतराः॥२६॥ ततोंबुधरसंकाशं प्रवृद्धशिखरं गिरिं॥ विचित्रकूटं कूटैश्च सर्वतः प
रिवारितं॥२७॥ शिलागृहैरवततं नानावृक्षसमावृतं॥ ददर्श कपिशार्दूलो रम्यं जगति पर्वतं॥२८॥ ददर्श च नगात्तस्मान्नदीं निप
तितां कपिः॥ अंकादिव समुत्पत्य प्रियस्य पतितां प्रियां॥२९॥ जले निपतिताग्रैश्च पादपैरुपशोभितां॥ वार्यमाणमिव क्रुद्धां प्रम
दां प्रियबंधुभिः॥३०॥ पुनरावृत्ततोयां च ददर्श स महाकपिः॥ प्रसन्नामिव कांतस्य कांतां पुनरुपस्थितां॥३१॥ तस्यादूरात्स पद्मिन्यो
नानाद्विजगणायुताः॥ ददर्श कपिशार्दूलो हनूमान्मारुतात्मजः॥३२॥ कृत्रिमां दीर्घिकां चापि पूर्णां शीतेन वारिणा॥ मणिप्रवरसोपा
नां मुक्तासिकतशोभितां॥३३॥ विविधैर्मृगसंघैश्च विचित्रां चित्रकाननां॥ प्रासादैः सुमहद्भिश्च निर्मितैर्विश्वकर्मणा॥३४॥ काननैः
कृत्रिमैश्चापि सर्वतः समलंकृतां॥ ये केचित्तत्र पादपास्तत्र पुष्पोपगफलोपगाः॥३५॥ सच्छत्राः सवितर्दिकाः सर्वे सौवर्णवेदिकाः
लताप्रतानैर्बहुभिः पर्णैश्च बहुभिर्वृतां॥३६॥ कांचनीं शिंशुपामेकां ददर्श स महाकपिः॥ वृतां हेममयीभिस्तु वेदिकाभिः समंततः॥

३७॥ सोपश्यद्भूमिभागांश्च नगप्रस्रवणानि च। सुवर्णवृक्षानपरान् ददर्श शिखिसन्निभान्॥३८॥ तेषां द्रुमाणां प्रभया मेरोरिव म-
हाकपिः॥ अमन्यत तदा वीरः कांचनोस्मीति सर्वतः॥३९॥ तान्कांचनान्वृक्षगणान्मारुतेन प्रकंपितान्। किंकिणीशतनिर्घोषान्
दृष्ट्वा विस्मयमागमत्॥४०॥ सुपुष्पिताग्रान्रुचिरान् तरुणांकुरपल्लवान्। तामारुह्य महावेगः शिंशुपां पर्णसंवृतां॥४१॥ इतो
द्रक्ष्यामि वैदेहीं रामदर्शनलालसां। इतश्चेतश्च दुःखार्त्तां संपतंतीं यदृच्छया॥४२॥ अशोकवनिका चेयं दृढं रम्या दुरात्मनः॥ चंद-
नैश्चंपकैश्चापि बकुलैश्च विभूषिता॥४३॥ इयं च नलिनी रम्या द्विजसंघनिषेविता॥ इमां सा राजमहिषी नूनमेष्यति जानकी।
४४॥ सा रामराजमहिषी राघवस्य प्रिया सदा। वनसंचारकुशला ध्रुवमेष्यति जानकी॥४५॥ अथवा मृगशावाक्षी वनस्यास्य वि-
चक्षणा॥ वनमेष्यति सार्येह रामचिंतासुकर्षिता॥४६॥ रामशोकाभिसंतप्ता सा देवी वामलोचना। वनवासरता नित्यमेष्यते वन-
चारिणी॥४७॥ वनेचराणां सततं नूनं स्पृहयते पुरा॥ रामस्य दयिता भार्या जनकस्य सुता सती॥४८॥ संध्याकालमनाः श्यामा ध्रु-
वमेष्यति जानकी॥ नदीं चेमां शुभजलां संध्यार्थे वरवर्णिनी॥४९॥ तस्याश्चाप्यनुरूपेयमशोकवनिका शुभा। शुभा याः पार्थिवेंद्रस्य
पत्नी रामस्य संमता॥५०॥ यदि जीवति सा देवी ताराधिपतिभानना॥ आगमिष्यति सावश्यमीमां शीतजलां नदीं॥५१॥ एवं तु मत्वा हनु-
मान्महात्मा प्रतीक्षमाणो मनुजेंद्रपत्नीं॥ अवेक्षमाणश्च ददर्श सर्वं सुपुष्पिते पर्णघने निलीनः॥५२॥ इत्यार्षे रामायणे वाल्मीकी-

येसुंदरकांडे चतुर्दशः सर्गः॥१४॥ सवीक्षमाणस्तत्रस्थो मार्गमाणश्च मैथिलीं अवेक्षमाणश्च महीं सर्वां तामन्ववेक्षत॥१॥ संतान
कलताभिश्च पादपैरुपशोभितां॥ दिव्यगंधरसोपेतां सर्वतः समलंकृतां॥२॥ तां स नंदनसंकाशां मृगपक्षिभिरावृतां॥ हर्म्यप्रास
दसंबाधां कोकिलाकुलनिस्वनां॥३॥ कांचनोत्पलपद्माभिः वापीभिरुपशोभितां बह्वासनकुथोपेतां बहुभूमिगृहायुतां
॥४॥ सर्वर्तुकुसुमैरम्यैः फलवद्भिश्च पादपैः॥ पुष्पितानामशोकानां श्रिया सूर्योदयप्रभां॥५॥ प्रदीप्तामिव तत्रस्थो मारुतिः समु
देक्षत॥ निष्पत्रशाखां विहगैः क्रियमाणामिवासकृत्॥६॥ विनिष्पतद्भिः शतशश्चित्रैः पुष्पावतंसकैः॥ समूलपुष्परचितैर
शोकैः शोकनाशनैः॥७॥ पुष्पभारातिभारैश्च स्पृशद्भिरिव मेदिनीं॥ कर्णिकारैः कुसुमितैः किंशुकैश्च सुपुष्पितैः॥८॥ स देशः प्रभ
यातेषां प्रदीप्त इव सर्वतः॥ पुन्नागाः सप्तपर्णाश्च चंपकोद्दालकास्तथा॥९॥ विवृद्धमूला बहवः शोभंते स्म सुपुष्पिताः॥ शातकुंभ
निभाः केचिंदग्निशिखप्रभाः॥१०॥ नीलांजननिभाः केचित्तत्राशोकाः सहस्रशः॥ नंदनं विबुधोद्यानं चित्रं चैत्ररथं यथा॥११॥
अतिवृत्तमिवाचिंत्यं दिव्यं रम्यं श्रियायुतं॥ द्वितीयमिव चाकाशं पुष्पज्योतिर्गणायुतं॥१२॥ पुष्परत्नशतैश्चित्रं पंचमं सागरं य
था॥ सर्वर्तुपुष्पैर्निचितं पादपैर्मधुगंधिभिः॥१३॥ नानानिनादैरुद्यानं रम्यं मृगगणैर्द्विजैः॥ अनेकगंधप्रवहं पुण्यगंधं मनोह
रं॥१४॥ शैलेंद्रमिव गंधाढ्यं द्वितीयं गंधमादनं॥ अशोकवनिकायां तु तस्यां वानरपुंगवः॥१५॥ स ददर्शाविदूरस्थं चैत्यप्रासा

केचि

दमूर्जितं ॥ मध्येस्तंभसहस्रेण स्थितं कैलासपांडुरं ॥ १६ ॥ प्रवालकृतसोपानं तप्तकांचनवेदिकं ॥ मुष्णंतमिव चक्षूंषि द्योतमा
नमिव श्रिया ॥ १७ ॥ निर्मलप्रांशुभावत्वादुल्लिखंतमिवांबरं ॥ ततो मलिनसंवीतां राक्षसीभिः समावृतां ॥ १८ ॥ उपवासकृशां
दीनां निश्वसंतीं पुनः पुनः ॥ ददर्श शुक्लपक्षादौ चंद्ररेखामिवामलां ॥ १९ ॥ मंदप्रख्यायमानेन रूपेण रुचिरप्रभां ॥ पिनद्धां धू
मजालेन शिखामिव विभावसोः ॥ २० ॥ पीतेनैकेन संवीतां क्लिष्टेनोत्तमवाससा ॥ सपंकामनलंकारां विपद्मामिव पद्मिनीं ॥ २१
पीडितां दुःखसंतप्तां परिक्षीणां तपस्विनीं ॥ ग्रहेणांगारकेनेव पीडितामिव रोहिणीं ॥ २२ ॥ अश्रुपूर्णमुखीं दीनां कृशामनशने
न च शोकध्यानपरां दीनां नित्यदुःखपरायणां ॥ २३ ॥ प्रियं जनमपश्यंतीं पश्यंतीं राक्षसीगणं ॥ स्वगणेन मृगीं हीनां श्वगणेना
वृतामिव ॥ २४ ॥ नीलनागाभया वेण्या जघनं गतयैकया ॥ नीलया नीरदापाये वनराज्या महीमिव ॥ २५ ॥ सुखार्हां दुःखसंतप्तां
व्यसनानामकोविदां ॥ तां विलोक्य विशालाक्षीमधिकं मलिनां कृशां ॥ २६ ॥ तर्कयामास सीतेति कारणैरुपपादिभिः ॥ ह्रियमाणा
तदा तेन रक्षसा कामरूपिणा ॥ २७ ॥ यथारूपा हि दृष्टा सा तथारूपेयमंगना ॥ पूर्णचंद्राननां सुभ्रूं चारुवृत्तपयोधरां ॥ २८ ॥ कुर्वंतीं प्र
भया देवीं सर्वा वितिमिरा दिशः ॥ तां नीलकंठीं बिंबोष्ठीं सुमध्यां सुप्रतिष्ठितां ॥ २९ ॥ सीतां पद्मपलाशाक्षीं मन्मथस्य रतिं यथा ॥ इष्टां
सर्वस्य जगतः पूर्णचंद्रप्रभामिव ॥ ३० ॥ भूमौ सुतनुमासीनां नियतामिव तापसीं ॥ निश्वासबहुलां भीरुं भुजगेंद्रवधूमिव ॥ ३१ ॥ शो

॥रा०सुं०॥
॥२८॥

कज्जालेन महता वितते न न राजतीं। संसक्तां धूमजालेन शिखामिव विभावसोः॥३२॥ तां स्मृतीमिव संदिग्धां ऋद्धिं निपतितामिव
विहतामिव च श्रद्धां आशां प्रतिहतामिव॥३३॥ [illegible] सोपसर्गां यथा सिद्धिं बुद्धिं सकलुषा
मिव। अभूतेनापवादेन कीर्त्तिं निपतितामिव॥३४॥ रामोपरोधव्यथितां रक्षोगणनिपीडितां। अबलां मृगशावाक्षीं वीक्षमाणां
ततस्ततः॥३५॥ बाष्पांबुपरिपूर्णेन कृष्णवक्राक्षिपक्ष्मणा। वदनेनाप्रसन्नेन निश्वसंतीं पुनः पुनः॥३६॥ मलपंकधरां दीनां मंडना
र्हाममंडितां। प्रभां नक्षत्रराजस्य कालमेघैरिवावृतां॥३७॥ तस्य संदिदिहे बुद्धिस्तथा सीतां निरीक्ष्य च। आम्नायानामयोगे
न विद्यां प्रशिथिलामिव॥३८॥ दुःखेन बुबुधे सीतां हनूमाननलंकृतां। संस्कारेण यथा हीनां वाचमर्थांतरं गतां॥३९॥ तां समी
क्ष्य विशालाक्षीं राजपुत्रीमनिंदितां। तर्कयामास सीतेति कारणैरुपपादयन्॥४०॥ वैदेह्या यानि चांगेषु तदा रामोन्वकीर्तय
त्। तान्याभरणजालानि गात्रशोभीन्यलक्षयत्॥४१॥ सुकृतौ कर्णवेष्टौ च श्वदंष्ट्रौ च सुसंस्थितौ मणिविद्रुमचित्राणि हस्तेष्वा
भरणानि च॥४२॥ श्यामानि चिरयुक्तत्वात्तथा संस्थानवंति च। तान्येवैतानि मन्येहं यानि रामोन्वकीर्तयत्॥४३॥ तत्र यान्यवही
नानि तान्यहं नोपलक्षये। यान्यस्या नावहीनानि तानीमानि न संशयः॥४४॥ पीतं कनकपट्टाभं स्रस्तं तद्वसनं शुभं। उत्तरीयं नगा
सक्तं तदा दृष्टं प्लवंगमैः॥४५॥ भूषणानि च मुख्यानि दृष्टानि धरणीतले। अनयैवापविद्धानि स्वनवंति महांति च॥४६॥ इदं चिर

॥राम॥
॥२८॥

रहीनत्वाद्दसनेङ्क्षिष्टवत्तरं॥तथाप्यनूनंतद्वर्णतथाश्रीमद्यथेतरत्॥४७॥इयंकनकवर्णांगीरामस्यमहिषीप्रिया॥प्रनष्टापिस
तीयस्यमनसोनप्रणश्यति॥४८॥इयंसायत्कृतेरामश्चतुर्भिरिहतप्यते॥कारुण्येनानृशंस्येनशोकेनमदनेनच॥४९॥स्त्रीप्र
णष्टेतिकारुण्यमाश्रितेत्यानृशंस्यता॥पत्नीनष्टेतिशोकेनप्रियेतिमदनेनच॥५०॥तस्यादेव्यायथारूपमंगप्रत्यंगसौष्टवं
रामस्यचयथारूपंतस्येयमसितेक्षणा॥५१॥अस्यादेव्यामनस्तस्मिंस्तस्यचास्यांप्रतिष्ठितं॥तेनेयंचसधर्मात्मामुहूर्त्तमपि
जीवति॥५२॥दुष्करंकृतवान्रामोहीनोयदनयाप्रभुः॥धारयत्यात्मनोदेहंनशोकेनावसीदति॥५३॥एवंसीतांतथादृष्ट्वाहृष्टः
पवनसंभवः॥जगाममनसारामंप्रशशंसचतंप्रभुं॥५४॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेपंचदशःसर्गः॥१५॥प्रश
स्यतुप्रशस्तव्यांसीतांतांहरिपुंगवः॥गुणाभिरामंरामंचपुनश्चिंतापरोभवत्॥१॥समुहूर्त्तमिवध्यात्वाबाष्पपर्याकुलेक्षणः
सीतामाश्रित्यतेजस्वीहनुमान्विललापह॥२॥मान्यागुरुविनीतस्यलक्ष्मणस्यगुरुप्रिया॥यदिसीताहिदुःखार्त्ताकालोहिदु
रतिक्रमः॥३॥रामस्यव्यवसायज्ञालक्ष्मणस्यचधीमतः॥नात्यर्थंक्षुभ्यतेदेवीगंगेवजलदागमे॥४॥तुल्यशीलवयोवृत्तांतुल्या
भिजनलक्षणां॥राघवोर्हतिवैदेहींतंचेयमसितेक्षणा॥५॥तांदृष्ट्वानवहेमाभांलोककांतामिवश्रियं॥जगाममनसारामंवचनं
चेदमब्रवीत्॥६॥अस्याहेतोर्विशालाक्ष्याहतोवालीमहाबलः॥रावणप्रतिमोवीर्येकबंधश्चनिपातितः॥७॥विराधश्चहतःसं

रमेराक्षसोभीमविक्रमः॥वनेरामेणविक्रम्यमहेंद्रेणेवशंवरः॥८॥चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणां॥निहतानिजनस्थाने
शरैरग्निशिखोपमैः॥९॥खरश्चनिहतःसंख्येत्रिशिराश्चनिपातितः॥दूषणश्चमहातेजारामेणविदितात्मना॥१०॥ऐश्वर्यंवान
राणांचदुर्लभंवालिपालितं॥अस्यानिमित्तेसुग्रीवःप्राप्तवान्लोकविश्रुतः॥११॥सागरश्चमयाक्रांतःश्रीमान्नदनदीपतिः॥अ
स्याहेतोर्विशालाक्ष्याःपुरीचेयंनिरीक्षिता॥१२॥यदिरामःसमुद्रांतांमेदिनींपरिवर्त्तयेत्॥अस्याःकृतेजगच्चापियुक्तमित्येवमेम
तिः॥१३॥राज्यंवात्रिषुलोकेषुसीतावाजनकात्मजा॥त्रैलोक्यराज्यंसकलंसीतायानाप्नुयात्कलां॥१४॥इयंसाधर्मशीलस्यज
नकस्यमहात्मनः॥सुतामैथिलराजस्यसीताभर्तृदृढव्रता॥१५॥उत्थितामेदिनींभित्वाक्षेत्रेहलमुखक्षते॥पद्मरेणुनिभैःकीर्णाशु
भैःकेदारपांसुभिः॥१६॥विक्रांतस्यार्यशीलस्यसंयुगेष्वनिवर्तिनः॥स्नुषादशरथस्यैषाज्येष्ठाराज्ञोयशस्विनी॥१७॥धर्मज्ञस्यकृत
ज्ञस्यरामस्यविदितात्मनः॥इयंसादयिताभार्याराक्षसीवशमागता॥१८॥सर्वान्भोगान्परित्यज्यभर्तृस्नेहबलात्कृता॥अचिंत(
यित्वाकष्टानिप्रविष्टानिर्जनंवनं॥१९॥संतुष्टाफलमूलेनभर्तृशुश्रूषणापरा॥यापरांभजतेप्रीतिंवनेपिभवनेयथा॥२०॥सेयंकन
कवर्णांगीनित्यंसुस्मितभाषिणी॥सहतेयातनामेतामनर्थानामभागिनी॥२१॥इमांतुशीलसंपन्नांद्रष्टुमिच्छतिराघवः॥रावणेन
मथितांप्रपामिवपिपासितः॥२२॥अस्यानूनंपुनर्लाभाद्राघवःप्रीतिमेष्यति॥राजाराज्यपरिभ्रष्टःपुनःप्राप्यवमेदिनीं॥२३॥कामभोगैः

परित्यक्ता हीना बंधुजनेन च। धारयत्यात्मनो देहं तत्समागमकांक्षिणी॥२४॥ नैवापश्यति राक्षस्यो नेमान्पुष्पफलद्रुमान्
एकस्थहृदया नूनं राममेवानुपश्यति॥२५॥ भर्ता नाम परं भार्याः शोभनं भूषणादपि। एषा हि रहिता तेन शोभनार्हा न शोभते॥
२६॥ दुष्करं कुरुते रामो हीनो यदनया प्रभुः। धारयत्यात्मनो देहं न दुःखेनावसीदति॥२७॥ इमामसितकेशांतां शतपत्रनि
भेक्षणां। सुखार्हां दुःखितां ज्ञात्वा ममापि व्यथितं मनः॥२८॥ क्षितिक्षमा पुष्करसन्निभेक्षणा या रक्षिता राघवलक्ष्मणाभ्यां॥
सा राक्षसीभिर्विकृतेक्षणाभिः संरक्ष्यते संप्रति वृक्षमूले॥२९॥ हिमहतनलिनीव नष्टशोभा व्यसनपरंपरयातिपीड्यमाना
।सहचररहितेव चक्रवाकी जनकसुता कृपणां दशां प्रपन्ना॥३०॥ अस्या हि पुष्पावनताग्रशाखाः शोकं दृढं वै जनयंत्यशो
काः। हिमव्यपायेन च शीतरश्मिरभ्युत्थितो नैकसहस्ररश्मिः॥३१॥ इत्येवमर्थं कपिरन्ववेक्ष्य सीतेयमित्येव तु जातबुद्धिः। सं
श्रित्य तस्मिन्निषसाद वृक्षे बलीहरीणामृषभस्तरस्वी॥३२॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे षोडशः सर्गः॥१६॥ त
तः कुमुदषंडाभो निर्मलं निर्मलोदयः। प्रजगाम नभश्चंद्रो हंसो नीलमिवोदकं॥१॥ साचिव्यमिव कुर्वन्स प्रभया निर्मलप्रभः।
चंद्रमा रश्मिभिः शीतैः सिषेवे पवनात्मजं॥२॥ स ददर्श ततः सीतां पूर्णचंद्रनिभाननां। शोकभारैरिव न्यस्तां भारैर्नावमिवांभ
सि॥३॥ दिदृक्षमाणो वैदेहीं हनूमान्मारुतात्मजः। स ददर्श विदूरस्था राक्षसीर्घोरदर्शनाः॥४॥ एकाक्षीमेककर्णां च कर्णप्रावर

॥रा०सुं०॥
॥३०॥

पांतथा॥अकर्णाशंकुकर्णा चमस्तकोछ्वासनासिकां॥५॥अतिकायोन्नमांगी चतनुदीर्घशिरोधरां॥ ध्वस्तकेशी तथाकेशीके
शकंबलधारिणी॥६॥लंबकर्णललाटां चलंबोधरपयोधरां॥ लंबोष्ठिं चुबुकोष्ठीं चलंबास्यां लंबजानुकां॥७॥ह्रस्वांदीर्घां चकु
ब्जांचविकटांवामनांतथा॥करालांभुग्नवक्रांचपिंगाक्षींविकृताननां॥८॥विकृताःपिंगलाकालीः क्रोधनाःकलहप्रियाः
कालायसमहाशूलकूटमुद्गरधारिणीः॥९॥वराहमृगशार्दूलमहिषाजशिवामुखाः॥गजोष्ट्रहयपादांश्च निखातशिरः
सोपराः॥१०॥एकहस्तैकपादाश्च खरकर्ण्यश्वकर्णिकाः गोकर्णाहस्तिकर्णाश्च हरिकर्णास्तथापराः॥११॥अतिनासाश्च काश्चि
च्चतिर्यङ्नासा अनासिकाः॥ गजसन्निभनासाश्च ललाटोच्छ्वासनासिकाः॥१२॥हस्तिपादा महापादा गोपादचूलिकाः॥अतिमात्र
शिरोग्रीवाः अतिमात्रकुचोदरीः॥१३॥अतिमात्रास्यनेत्राश्च दीर्घजिह्वाननास्तथा॥अजामुखीहस्तीमुखीगोमुखीसूकरीमु
खीः॥१४॥हयोष्ट्रखरवक्त्राश्च राक्षसीघोरदर्शनाः॥ शूलमुद्गरहस्ताश्च क्रोधनाःकलहप्रियाः॥१५॥करालाधूम्रकेशिन्योराक्ष
सीर्विकृताननाः॥पिबंतिसततं पानं सुरामांससदाप्रियाः॥१६॥मांसशोणितदिग्धांगीर्मांसशोणितभोजनाः॥ताददर्शकपि
श्रेष्ठोरोमहर्षणदर्शनाः॥१७॥स्कंधवंतमुपासीनाः परिवार्यवनस्पतिं॥तस्याधस्ताच्चतांदेवीं राजपुत्रीमनिंदितां॥१८॥लक्ष
यामासलक्ष्मीवान्हनूमान्जनकात्मजां॥ निष्प्रभां शोकसंतप्तां मलसंकुलमूर्धजां॥१९॥क्षीणपुण्यां च्युतांभूमौ तारां निपति

॥राम॥
॥३०॥

तामिव। चारित्रव्यपदेशाढ्यां भर्तृदर्शनदुर्गतां॥२०॥ भूषणैरुत्तमैर्हीनां भर्तृवात्सल्यभूषितां। राक्षसाधिपसंरुद्धां बद्धां गजव
धूमिव॥ चंद्ररेखां पयोदांतैः शारदाभ्रैरिवावृतां॥२२॥ क्लिष्टरूपामसंस्पर्शादयुक्तामिव वल्लकीं॥ स तां भर्तृहिते युक्तामयुक्तां
रक्षसां वशे॥२३॥ अशोकवनिकामध्ये शोकसागरमाप्लुतां। ताभिः परिवृतां तत्र सग्रहामिव रोहिणीं॥२४॥ ददर्श हनुमांस्तत्र
लताकुसुमितामिव। सा मलेन च दिग्धांगी वपुषा चाप्यलंकृता॥ मृणाली पंकदिग्धेव विभाति च न भाति च॥२५॥ मलिनेन तु
वस्त्रेण परिक्लिष्टेन भामिनीं॥ संवृतां मृगशावाक्षीं ददर्श हनुमान्कपिः॥२६॥ तां देवीं दीनवदनामदीनां भर्तृतेजसा॥ रक्षि
तां स्वेन शीलेन सीतामसितलोचनां॥२७॥ तां दृष्ट्वा हनुमान्सीतां मृगशावनिभेक्षणां मृगकन्यामिव त्रस्तां वीक्षमाणां स
मंततः॥२८॥ दहंतीमिव निश्वासैर्वृक्षान्पल्लवधारिणः। संघातमिव शोकानां दुःखस्योर्मिमिवोत्थितां॥२९॥ तां क्षामां सुविभक्तां
गीं विनाभरणशोभिनीं॥ प्रहर्षमतुलं लेभे मारुतिः प्रेक्ष्य मैथिलीं॥३०॥ हर्षजानि च सोश्रूणि तां दृष्ट्वा मदिरेक्षणां॥ मुमोच हनुमां
स्तत्र नमश्चक्रे च राघवं॥३१॥ नमस्कृत्वा च रामाय लक्ष्मणाय च [illegible] वीर्यवान॥ सीतादर्शनसंहृष्टो हनूमान्संवृतोभवत्॥३२॥
इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे सप्तदशः सर्गः॥१७॥ तथा विप्रेक्षमाणस्य वनं पुष्पितपादपं॥ विचिन्वतश्च वै
देहीं किंचिच्छेषा निशाभवत्॥१॥ षडंगवेदविदुषां क्रतुप्रवरयाजिनां॥ शुश्राव ब्रह्मघोषान्स विरात्रे ब्रह्मरक्षसां॥२॥ अथ मंगल

वादित्रैः शब्दैः श्रोत्रमनोहरैः ॥ प्रबोध्यत महाबाहुर्दशग्रीवो महाबलः ॥ ४ ॥ विबुध्यत महाभागो राक्षसेंद्रः प्रतापवान् । स्रस्त
माल्यांबरधरो वैदेहीमन्वचिंतयत् ॥ ४ ॥ भृशं नियुक्तस्तस्यां च मदनेन मदोत्कटः ॥ न तु तं राक्षसः कामं शशाकात्मनि गूहितुं ॥ ५ ॥
स सर्वाभरणैर्युक्तो बिभ्रच्छ्रियमनुत्तमां । तां नगैर्विविधैर्जुष्टां सर्वपुष्पफलोपगैः ॥ ६ ॥ वृतां पुष्करिणीभिश्च नानापुष्पोपशोभि
तां ॥ सदामत्तैश्च विहगैर्विचित्रां परमाद्भुतैः ॥ ७ ॥ ईहामृगैश्च विविधैर्वृतां दृष्टिमनोहरैः ॥ वीथीः संप्रेक्षमाणश्च मणिकांचनतो
रणां ॥ ८ ॥ नानामृगगणाकीर्णां फलैः प्रपतितैर्वृतां ॥ अशोकवनिकामेव प्राविशत्संततद्रुमां ॥ ९ ॥ अंगनाः शतमात्रं तु तं व्रजंतमनु
व्रजन् ॥ महेंद्रमिव पौलस्त्यं देवगंधर्वयोषितः ॥ १० ॥ दीपिकाः कांचनीः काश्चिज्जगृहुस्तत्र योषितः । वालव्यजनहस्ताश्च ताल
वृंतानि चापराः ॥ ११ ॥ कांचनैश्चैव भृंगारैः जह्रुः सलिलमग्रतः । मंडलाग्रे ग्रासीश्चैव गृह्यान्याः पृष्ठतो ययुः ॥ १२ ॥ काचिद्रत्नमयीं पा
त्रीं पूर्णां पानस्य भ्राजतीं ॥ दक्षिणा दक्षिणेनैव तदा जग्राह पाणिना ॥ १३ ॥ राजहंसप्रतीकाशं छत्रं पूर्णशशिप्रभं । सौवर्णदंडम
परा गृहीत्वा पृष्ठतो ययौ ॥ १४ ॥ निद्रामदपरीतास्या रावणस्योत्तमस्त्रियः ॥ अनुजग्मुः पतिं वीरं घनं विद्युल्लता इव ॥ १५ ॥ आविद्ध
हारकेयूराः समामृदितवर्णकाः । समागलितकेशांताः सस्वेदवदनास्तथा ॥ १६ ॥ घूर्णंत्यो मदशेषेण निद्रया च शुभाननाः ॥ स्वेद
क्लिष्टांगकुसुमाः समाल्याकुलमूर्धजाः ॥ १७ ॥ प्रयांतं नैर्ऋतपतिं नार्यो मदिरलोचनाः । बहुमानाच्च कामाच्च प्रियभार्यास्तम

न्वयुः॥१५॥सचकामपराधीनःपतिस्तासांमहाबलः।सीतासक्तमनामंदोमदांचितगतिर्बभौ॥१६॥ततःकांचीनिनादंचनूपुराणां
चनिस्वनं॥सुश्रावपरमस्त्रीणांकपिर्मारुतनंदनः॥१७॥तंचाप्रतिमकर्माणमचिंत्यबलपौरुषं।द्वारदेशमनुप्राप्तंददर्शहनुमा
न्कपिः॥१८॥दीपिकाभिरनेकाभिःसमंतादवभासितं।गंधतैलावसिक्ताभिर्ध्रियमाणाभिरग्रतः॥१९॥कामदर्पमदैर्युक्तंजिह्म
ताम्रायतेक्षणं॥समक्षमिवकंदर्पमपविद्धशरासनं॥२०॥मथितामृतफेनाभमरजोवस्त्रमुत्तमं।सपुष्पमवकर्षंतंविमुक्तं
सक्तमंगदे॥२१॥तंपत्रविटपेलीनःपत्रपुष्पशतावृतः।समीपमुपसंक्रांतंविज्ञातुमुपचक्रमे॥२२॥अवेक्षमाणस्तुततोददर्श
कपिकुंजरः॥रूपयौवनसंपन्नारावणस्यवरस्त्रियः॥२३॥ताभिःपरिवृतोराजासुरूपाभिर्महायशाः।तन्मृगद्विजसंघुष्टंप्रवि
ष्टःप्रमदावनं॥२४॥क्षीबोविचित्राभरणःशंकुकर्णोमहाबलः।तेनविश्रवसःपुत्रःसदृष्टोराक्षसाधिपः॥२५॥वृतःपरमनारीभि
स्ताराभिरिवचंद्रमाः।तंददर्शमहातेजास्तेजोवंतंमहाकपिः॥२६॥रावणोयंमहाबाहुरितिसंचिंत्यवानरः॥सोयमेवपुराशेतेपु
रमध्येगृहोत्तमे॥अवप्लुतोमहातेजाहनूमान्मारुतात्मजः॥२७॥सतथाप्युग्रतेजाःसन्निर्धूतस्तस्यतेजसा।पत्रेगुह्यांतरेसक्तो
मतिमान्संवृतोभवत्॥२८॥सतामसितकेशांतांसुश्रोणींसंहतस्तनीं।दिदृक्षुरसितापांगीमुपावर्ततरावणः॥२९॥इत्यार्षेश्रीरामा
यणेसुंदरकांडेअष्टादशःसर्गः॥१८॥तस्मिन्नेवततःकालेराजपुत्रीत्वनिंदिता।रूपयौवनसंपन्नंभूषणोत्तमभूषितं॥१॥ततो

दृष्ट्वैव वैदेही रावणं राक्षसाधिपं ॥ प्रावेपत वरारोहा प्रवाते कदलीयथा ॥ ३ ॥ उरुभ्यामुदरं छाद्य बाहुभ्यां च पयोधरौ ॥ उपविष्टा विशालाक्षी रुदती वरवर्णिनी ॥ दशग्रीवस्तु वैदेहीं रक्षितां राक्षसीगणैः ॥ ददर्श दीनां दुःखार्तां नावं सन्नामिवार्णवे ॥ ४ ॥ असंवृतायामासीनां धरण्यां संशितव्रतां ॥ छिन्नां प्रपतितां भूमौ शाखामिव वनस्पते ॥ ५ ॥ मलमंडनदिग्धांगीं मंडनार्हाममंडनां ॥ मृणाली पंकदिग्धेव विभाति न विभाति च ॥ ६ ॥ समीपं राजसिंहस्य रामस्य विदितात्मनः ॥ संकल्पहयसंयुक्तैर्यांतीमिव मनोरथैः ॥ ७ ॥ शुष्यंतीं रुदतीमेकां ध्यानशोकपरायणां ॥ दुःखस्यांतमपश्यंतीं रामां राममनुव्रतां ॥ ८ ॥ चेष्टमानामथाविष्टां पन्नगेंद्रवधूमिव ॥ धूप्यमानां ग्रहेणेव रोहिणीं धूमकेतुना ॥ ९ ॥ वृत्तशीले कुले जातां आचारवति धार्मिके ॥ पुनः संस्कारमापन्नां जातामिव च दुष्कुले ॥ १० ॥ सन्नामिव महाकीर्तिं श्रद्धामिव विमानितां ॥ प्रज्ञामिव परिक्षीणामाशां प्रतिहतामिव ॥ ११ ॥ आयतीमिव विध्वस्तामाज्ञां प्रतिहतामिव ॥ दीप्तामिव दिशं काले पूजामपहृतामिव ॥ १२ ॥ पौर्णमासीमिव निशां तमोग्रस्तेंदुमंड[illegible]लां ॥ पद्मिनीमिव विध्वस्तां हतशूरां चमूमिव ॥ १३ ॥ प्रभामिव तमोध्वस्तामुपक्षीणामिवापगां ॥ वेदीमिव परामृष्टां शांतामग्निशिखामिव ॥ १४ ॥ उत्कृष्टपर्णकमलां वित्रासितविहंगमां ॥ हस्तिहस्तपरामृष्टामाकुलामिव पद्मिनीं ॥ १५ ॥ पतिशोकातुरां शुष्कां नदीं विस्रावितामिव ॥ परया मृजया हीनां कृष्णपक्षे निशामिव ॥ १६ ॥ सुकुमारीं सुजातांगीं रत्नगर्भगृहोचितां ॥ तप्यमानामिवोष्णेन मृणालीमचिरोधृतां ॥ १७ ॥ गृहीतां लाडितां स्तं

भेयूथपेनविनाकृतां ॥ निश्वसंतीसुदुःखार्तांगजराजवधूमिव ॥२८॥ एकयादीर्घयावेण्याशोभमानामयत्नतः ॥ नीलयानीरदापा
येवनराज्यामहीमिव ॥२९॥ उपवासेनशोकेनध्यानेनचभयेनच ॥ परिक्षीणांकृशांदीनामल्पाहारांतपोधनां ॥३०॥ आयाचमा
नांदुःखार्तांप्रांजलिंदेवतामिव ॥ भावेनरघुमुख्यस्यदशग्रीवपराभवं ॥३१॥ समीक्षमाणांरुदतीमनिंदितांसुपक्ष्मताम्रायत
शुक्ललोचनां ॥ अनुव्रतांराममतीवमैथिलीप्रलोभयामासवधायरावणः ॥३२॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडे
एकोनविंशःसर्गः ॥१९॥ सतांपरिवृतांदीनांनिरानंदांतपस्विनीं ॥ साकारैर्मधुरैर्वाक्यैर्न्यदर्शयतरावणः ॥१॥ मांदृष्ट्वानागनासो
रूगूहमानास्तनोदरं ॥ अदर्शनमिवात्मानंभयान्नेतुंत्वमिच्छसि ॥२॥ कामयेत्वांविशालाक्षिबहुमन्यस्वमांप्रिये ॥ सर्वांगगुणसं
पन्नेसर्वलोकमनोहरे ॥३॥ नेहकेचिन्मनुष्यावाराक्षसाकामरूपिणः ॥ व्यपसर्पतुतेसीतेभयंमत्तःसमुत्थितं ॥४॥ स्वधर्मोरक्ष
सांभीरुसर्वदैवनसंशयः ॥ गमनंवापरस्त्रीणांहरणंसंप्रमथ्यवा ॥५॥ एवंचैवंप्रकामांत्वांनचस्प्रक्ष्यामिमैथिलि ॥ कामंकामः
शरीरेमेयथाकामंप्रवर्ततां ॥६॥ देविनेहभयंकार्यंमयिविश्वसिहिप्रिये ॥ प्रणयस्वचतत्वेनमैवंभूःशोकलालसा ॥७॥ एकवे
णीअधःशय्याध्यानंमलिनमंबरं ॥ अस्थानेप्युपवासश्चनैतान्यौपयिकानिते ॥८॥ विचित्राणिचमाल्यानिचंदनान्यगुरूणि
चविविधानिचवासांसिदिव्यान्याभरणानिच ॥९॥ महार्हाणिचपानानिशयनान्यासनानिच ॥ गीतंनृत्यंचवाद्यंचलभमांप्राप्य

मैथिलि॥१०॥स्त्रीरत्नमसिमैवंभूः कुरुगात्रेषुभूषणं।मांप्राप्यहि कथंवास्यास्त्वमनर्हासुविग्रहे॥११॥इदंते चारुसंजातंयौवनं
ह्यतिवर्त्तते।यदतीतंपुनर्नैतिस्रोतःस्रोतस्विनामिव॥१२॥त्वांकृत्वोपरतोमन्येरूपकर्त्तासविश्वकृत्।नहिरूपोपमात्वन्या
तवास्तिशुभदर्शने॥१३॥त्वांसमासाद्यवैदेहिरूपयौवनशालिनीं।कःपुनर्नातिवर्त्तेतसाक्षादपिपितामहः॥१४॥यद्यत्पश्यामि
तेगात्रंशीतांशुसदृशानने।तस्मिंस्तस्मिन्पृथुश्रोणिचक्षुर्ममनिबध्यते॥१५॥भवमैथिलिभार्यामेमोहमेतंविसर्जय।बह्वीनां
मुत्तमस्त्रीणांममाग्रमहिषीभव॥१६॥लोकेभ्योयानिरत्नानिसंप्रमथ्याहृतानिमे।तानितेभीरुसर्वाणिराज्यंचैवददामिते॥१७
विजित्यपृथिवींसर्वांनानानगरमालिनीं।जनकायप्रदास्यामितवहेतोर्विलासिनि॥१८॥नेहपश्यामिलोकेन्यंयोमेप्रति
बलोभवेत्।पश्यमेसुमहद्वीर्यंअप्रतिद्वंद्वमाहवे॥१९॥असकृत्संयुगेभग्नामयाविमृदितध्वजाः।अशक्ताःप्रत्यनीकेषुस्था
तुंममसुरासुराः॥२०॥इच्छमांक्रियतामद्यप्रतिकर्मतवोत्तमं।सुप्रभाण्यवसज्जंतांतवांगेभूषणानिहि॥२१॥साधुपश्यामितेरूपं
सुयुक्तंप्रतिकर्मणा।प्रतिकर्माभिसंयुक्तादाक्षिण्येनवरानने॥२२॥भुंक्ष्वभोगान्यथाकामंपिबभीरुरमस्वच।यथेष्टंचप्रय
च्छत्वंपृथिवींवाधनानिच॥२३॥ललस्वमयिविस्रब्धाधृष्टमाज्ञापयस्वच।मत्प्रसादाल्ललंत्याश्चललंतांबांधवास्तव॥२४॥ऋ
द्धिंममानुपश्यत्वंश्रियंभद्रेयशस्विनि।किंकरिष्यसिरामेणसुभगेचीरवासिना॥२५॥निक्षिप्तविजयोरामोगतश्रीर्वनगोचरः।व्र

तिस्थंडिलशायीचशंकेजीवतिवानवा॥२६॥नहिवैदेहिरामस्त्वांद्रष्टुंवाप्युपलभ्यते।पुरेवलोकैरसितैर्मेघैर्ज्योत्स्नामिवावृ
तां॥२७॥नचापिममहस्तात्त्वांप्राप्तुमर्हतिराघवः॥हिरण्यकशिपुःकीर्तिमिंद्रहस्तगतामिव॥२८॥चारुस्मितेचारुदंतिचारुनेत्रे
विलासिनि।मनोहरसिमेभीरुसुपर्णःपन्नगंयथा॥२९॥क्लिष्टकौशेयवसनांतन्वीमप्यनलंकृतां।त्वांदृष्ट्वास्वेषुदारेषुरतिंनो
पलभाम्यहं॥३०॥अंतःपुरनिवासिन्यःस्त्रियःसर्वगुणान्विताः।यावंत्योममसर्वासामैश्वर्यंकुरुजानकि॥३१॥ममत्व्यसितके
शांतेत्रैलोक्यप्रवरस्त्रियः।तास्त्वांपरिचरिष्यंतिश्रियमप्सरसोयथा॥३२॥यानिवैश्रवणेसुभ्रुरत्नानिचधनानिच।तानिलोकां
श्चसुश्रोणिमयाभुंक्ष्वयथासुखं॥३३॥नरामस्तपसादेविनबलेनचविक्रमैः।नधनेनमयातुल्यस्तेजसायशसापिवा॥३४॥पि
बविहररमस्वभुंक्ष्वभोगान्धनानिचयंप्रदिशामिमेदिनींच।मयिललललनेयथासुखंत्वंत्वयिचसमेत्यललंतुबांधवास्ते
॥३५॥कुसुमिततरुजालसंततानिभ्रमरयुतानिसमुद्रतीरजानि।कनकविमलहारभूषितांगीविहरमयासहभीरुकानना
नि॥३६॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेविंशःसर्गः॥२०॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वासीतारौद्रस्यरक्षसः।आर्त्तादीनस्वरा
दीनंप्रत्युवाचततःशनैः॥१॥दुःखार्त्तारुदतीसीतावेपमानातपस्विनी।चिंतयंतीवरारोहापतिमेवपतिव्रता॥२॥तृणमंत
रतःकृत्वाप्रत्युवाचशुचिस्मिता।निवर्त्तयमनोमत्तःस्वजनेप्रीयतांमनः॥३॥नमांप्रार्थयितुंयुक्तस्त्वंसिद्धिमिवपापकृत्॥अ

॥रा०सुं०॥
॥३४॥

कार्येनमयाकार्यमेकपत्न्याविगर्हितं॥६॥कुलंसंप्राप्तयापुण्यंकुलेमहतिजातया॥एवमुक्त्वातुवैदेहीरावणंतंयशस्विनी
॥७॥रावणंपृष्ठतःकृत्वाभूयोवचनमब्रवीत्॥नाहमौपयिकीभार्यापरभार्यासतीतव॥८॥साधुधर्ममवेक्षस्वसाधुसाधुव्रतंच
र॥यथातवतथान्येषांरक्षादारानिशाचर॥९॥आत्मानमुपमांकृत्वास्वेषुदारेषुरम्यतां॥अतुष्टंस्वेषुदारेषुचपलंचपलेंद्रि
यं॥१०॥नयंतिनिकृतिप्रज्ञंपरदारापराभवं॥इहसंतोनवासंतिसतोवानानुवर्त्तसे॥११॥यथाहिविपरीतातेबुद्धिराचारवर्ज्जि
ता॥१२॥वचोमिथ्याप्रणीतात्मापथ्यमुक्तंविचक्षणैः॥राक्षसानामभावायत्वंवानप्रतिपद्यसे॥अकृतात्मानमासाद्यराजान
मनयेरतं॥समृद्धानिविनश्यंतिराष्ट्राणिनगराणिच॥१३॥तथैवत्वांसमासाद्यलंकारत्नौघसंकुला॥अपराधात्तवैकस्यनचि
राद्विनशिष्यति॥१४॥स्वकृतैर्हन्यमानस्यरावणादीर्घदर्शिनः॥अभिनंदंतिभूतानिविनाशेपापकर्मणः॥१५॥एवंत्वांपापकर्मा
णंवक्ष्यंतिनिकृताजनाः॥दिष्ट्यैतद्व्यसनंप्राप्तोरौद्रइत्येवहर्षिताः॥१६॥शक्यालोभयितुंनाहमैश्वर्येणधनेनवा॥अनन्यारा
घवेणाहंभास्करेणयथाप्रभा॥१७॥उपधायभुजंतस्यलोकनाथस्यसत्कृतं॥कथंनामोपधास्यामिभुजमन्यस्यकस्यचित्॥१८॥
अहमौपयिकीभार्यातस्यैवचधरापतेः॥व्रतस्नातस्यविप्रस्यविद्येवविदितात्मनः॥१९॥साधुरावणरामेणमांसमानयदुःखि
तां॥वनेवाशितयासार्द्धंकरेण्वेवगजाधिपं॥२०॥मित्रमौपयिकंकर्त्तुंरामःस्थानंपरीप्सता॥वधंचानिच्छताघोरंत्वयासौपुरुषर्षे

॥राम॥
॥२४॥

भः॥१९॥विदितः सर्वधर्मज्ञः शरणागतवत्सलः॥तेन मैत्री भवतु ते यदि जीवितुमिच्छसि॥२०॥प्रसादयस्व तं चैनं शरणागतवत्स
लं॥मां चास्मै प्रयतो भूत्वा निर्यातयितुमर्हसि॥२१॥एवं हि ते भवेत्स्वस्ति संप्रदाय रघूत्तमे॥अन्यथा त्वं हि कुर्वाणो परां प्राप्स्यसि
चापदं॥२२॥वर्जयेद्वज्रमुत्सृष्टं वर्जयेदंतकश्चिरं॥त्वद्विधं न तु संक्रुद्धो लोकनाथः स राघवः॥२३॥रामस्य धनुषः शब्दं श्रोष्य
सि त्वं महास्वनं॥शतक्रतुविसृष्टस्य निर्घोषमशनेरिव॥२४॥इह शीघ्रं सुपर्वाणो ज्वलितास्या इवोरगाः॥इषवो निपतिष्यंति रा
मलक्ष्मणलक्षिताः॥२५॥रक्षांसि निहनिष्यंतः पुर्यामस्यां न संशयः॥असंपातं करिष्यंति पतंतः कंकवाससः॥२६॥राक्षसेंद्रम
हासर्पान्स रामगरुडो महान्॥उद्धरिष्यति वेगेन वैनतेय इवोरगान्॥२७॥अपनेष्यति मां भर्ता त्वत्तः शीघ्रमरिंदमः॥असुरेभ्यः
श्रियं दीप्तां विष्णुस्त्रिभिरिव क्रमैः॥२८॥जनस्थाने हतस्थाने निहते रक्षसां बले॥अशक्तेन त्वया रक्षः कृतमेतदसाधु वै॥२९॥
आश्रमं तु तयोः शून्यं प्रविश्य नरसिंहयोः॥गोचरं गतयोर्भ्रात्रोरपनीता त्वयाधम॥३०॥न हि गंधमुपाघ्राय रामलक्ष्मणयोस्त्व
या॥शक्यं संदर्शने स्थातुं शुना शार्दूलयोरिव॥३१॥तस्य ते विग्रहे ताभ्यां युगग्रहणमस्थिरं॥वृत्रस्येवेंद्रबाहुभ्यां बाहोरेकस्य
विग्रहे॥३२॥क्षिप्रं तव स नाथो मे रामः सौमित्रिणा सह॥तोयमल्पमिवादित्यः प्राणानादास्यते शरैः॥३३॥गिरिं कुवेरस्य गतोऽथ
वालयं सभां गतो वा वरुणस्य राज्ञः॥असंशयं दाशरथेर्विमोक्ष्यसे महाद्रुमः कालहतोऽशनेरिव॥३४॥इत्यार्षे श्रीरामायणे वा

ल्मीकीये सुंदरकांडे एकविंशः सर्गः॥२१॥ सीतायावचनंश्रुत्वापरुषंराक्षसेश्वरः। प्रत्युवाचततःसीतांविप्रियंप्रियदर्शनां
॥१॥ यथायथासांत्वयितावश्यःस्त्रीणांतथातथा। यथायथाप्रियंवक्तापरिभूतस्तथा॥२॥ संनियच्छतिमेक्रोधंत्वयिकामःस
मुत्थितः। द्रवतोमार्गमासाद्यहयानिवसुसारथिः॥३॥ वामःकामोमनुष्याणांयस्मिन्किलनिबध्यते। जनेतस्मिंस्त्वनुक्रोशःस्ने
हश्चकिलजायते॥४॥ एतस्मात्कारणान्नत्वांघातयामिवरानने। वधार्हामवमानार्हांमिथ्याप्रव्रजनेरतां॥५॥ परुषाणिहिवा
क्यानियानियानिब्रवीषिमां। तेषुतेषुवधोयुक्तस्तवमैथिलिदारुणः॥६॥ एवमुक्त्वातुवैदेहींरावणोराक्षसाधिपः। क्रोध
संरंभसंयुक्तःसीतामुत्तरमब्रवीत्॥७॥ द्वौमासौरक्षितव्यौमेयोवधिस्तेमयाकृतः। ततःशयनमारोहममत्वंवरवर्णिनि॥८
द्वाभ्यामूर्ध्वंतुमासाभ्यांभर्त्तारंमामनिच्छतीं। ममत्वांप्रातराशार्थेसूदाश्छेत्स्यंतिखंडशः॥९॥ तांभर्त्स्यमानांसंप्रेक्ष्यराक्षसेंद्रेणजा
नकीं। देवगंधर्वकन्यास्तावि[illegible]षेदुर्विकृतेक्षणाः॥१०॥ ओष्ठप्रकारैरपरानेत्रैर्वक्त्रैस्तथापरा। सीतामाश्वासयामासतर्जितां
तेनरक्षसा॥११॥ ताभिराश्वासितासीता[illegible]रावणंराक्षसाधिपं॥ उवाचात्महितंवाक्यंवृत्तशौडीर्यगर्वितं॥१२॥ नूनंनतेजनःक
श्चिन्निश्रेयसिस्थितः। निवारयतियोनत्वांकर्मणोस्माद्विगर्हितात्॥१३॥ मांहिधर्मात्मनःपत्नींशचीमिवशचीपतेः। त्वदन्य
स्त्रिषुलोकेषुप्रार्थयेन्मनसापिकः॥१४॥ राक्षसाधमरामस्यभार्याममिततेजसः। उक्तवानसियत्पापंक्वगतस्तस्यमोक्ष्यसे॥

यथा दृप्तश्च मातंगः शशश्च सहितौ वने॥ तथा द्विरदवद्राम स्त्वं नीचशशवत्स्मृतः॥१६॥ सत्वमिक्ष्वाँनाथं वै क्षिप्रमभिहन लज्ज
से॥ चक्षुषो विषये तस्य न यावदुपगच्छसि॥ इमे ते नयने क्रूरे विकृते कृष्णपिंगले॥ क्षितौ न पतिते कस्मान्मामनार्य निरीक्षतः॥
१८॥ तस्य धर्मात्मनः पत्नीं स्नुषां दशरथस्य च॥ कथं व्याहरतो मां ते न जिह्वा व्यवशीर्यति॥१९॥ असंदेशात्तु रामस्य तपसश्चानुपाल
नात्॥ न त्वां कुर्मि दशग्रीव भस्म भस्मार्हतेजसा॥२०॥ नापहर्त्तुमहं शक्या तस्य रामस्य धीमतः॥ विधिस्तववधार्थाय विहितो ना
त्र संशयः॥२१॥ शूरेण धनदभ्रात्रा वलैः समुदितेन च॥ अपोह्य राममेकस्माच्चिह्नार चौर्यं त्वया कृतं॥२२॥ सीताया वचनं श्रुत्वा रा
वणो राक्षसाधिपः॥ विवृत्य नयने क्रूरे जानकीमन्ववेक्षत॥२३॥ नीलजीमूतसंकाशो महाभुजशिरोधरः॥ सिंहसत्वगतिः श्रीमा
न्दीप्तजिह्वोग्रलोचनः॥२४॥ चलाग्रमुकुटः प्रांशुश्चित्रमाल्यानुलेपनः॥ रक्तमाल्यांबरधरस्तप्तांगदविभूषणः॥२५॥ श्रोणि
णिसूत्रेण महता मेचकेन सुसंवृतः॥ अमृतोत्पादने नद्धो भुजंगेनेव मंदरः॥२६॥ ताभ्यां स परिपूर्णाभ्यां भुजाभ्यां राक्षसेश्वरः॥ शु
शुभे चलसंकाशः शृंगाभ्यामिव मंदरः॥२७॥ तरुणादित्यवर्णाभ्यां कुंडलाभ्यां विभूषितः॥ रक्तपल्लवपुष्पाभ्यामशोकाभ्यामिवाच
लः॥२८॥ सकल्पवृक्षप्रतिमो वसंत इव मूर्त्तिमान्॥ श्मशानचैत्यप्रतिमो भूषितोपि भयंकरः॥२९॥ अवेक्षमाणो वैदेहीं कोपसंरक्त
लोचनः॥ उवाच रावणः सीतां भुजंग इव निःश्वसन्॥३०॥ अनयेनाभिसंपन्नमर्थहीनमनुव्रते॥ नाशयाम्यहमद्य त्वां सूर्यः संध्यामि

कु

वीजस॥३१॥ इत्युक्त्वा मैथिलीं राजा रावणः शत्रुरावणः। संददर्श ततः सर्वा राक्षसीर्घोरदर्शनाः॥३२॥ एकाक्षीमेककर्णां च कर्णप्रा
वरणां तथा। गोकर्णी हस्तिकर्णांश्च लंबकर्णामकर्णिकां॥३३॥ हस्तिपद्यश्वपद्यौ च गोपदीं पादचूलिकां। एकाक्षीमेकपादीं च
पृथुपादीमपादीकां॥३४॥ अतिमात्रशिरोग्रीवामतिमात्रकुचोदरीं। अतिमात्रास्यनेत्रां च दीर्घजिह्वनखामपि॥३५॥ अनासिकां सिं
हमुखीं गोमुखीं सूकरीमुखीं। यथा मद्वशगा सीता क्षिप्रं भवति जानकी॥३६॥ तथा कुरुत राक्षस्यः सर्वाः क्षिप्रं समेत्य वा। प्रतिलोमा
नुलोमैश्च सामदानादिभेदनैः॥३७॥ आवर्जयत वैदेहीं दंडस्योद्यमनेन च। इति प्रतिसमादिश्य राक्षसेंद्रः पुनः पुनः॥३८॥ काममन्युप
रीतात्मा जानकीं प्रतिगर्जत। उपगम्य ततः क्षिप्रं राक्षसी धान्यमालिनी॥३९॥ परिष्वज्य दशग्रीवमिदं वचनमब्रवीत्। मया क्रीड म
हाराज सीतया किं तवानया॥४०॥ विवर्णया कृपणया मानुष्या राक्षसेश्वर। नूनमस्यां महाराज न देवा भोगसत्तमान्॥४१॥ विदध
त्यमरश्रेष्ठास्तव बाहुबलार्जितान्। अकामां कामयानस्य शरीरमुपतप्यते। इच्छंतीं कामयानस्य प्रीतिर्भवति शोभना॥४२॥ एवमु
क्तस्तु राक्षस्या समुत्क्षिप्तस्ततो बली। प्रहसन्मेघसंकाशो राक्षसः स संन्यवर्तत॥४३॥ प्रस्थितः स दशग्रीवः कंपयन्निव मेदिनीं। ज्वल
द्भास्करसंकाशं प्रविवेश निवेशनं॥४४॥ देवगंधर्वकन्याश्च नागकन्याश्च तास्ततः। परिवार्य दशग्रीवं प्रविशुस्तां गृहोत्तमं॥४५॥
स मैथिलीं धर्मपरामवस्थितां प्रवेपमानां परिभर्त्स्य रावणः। विहाय सीतां मदनेन मोहितः स्वमेव वेश्म प्रविवेश रावणः॥४६॥

इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेद्वाविंशःसर्गः॥२२॥ इत्युक्त्वामैथिलींराजारावणःशत्रुरावणः। संदिश्यचततःस
र्वाराक्षसीर्निर्जगामह॥१॥ निष्क्रांतेराक्षसेंद्रेतुपुनःरंतःपुरंगते। राक्षस्योभीमरूपास्ताःसीतांसमभिदुद्रुवुः॥२॥ ततःसीतामुपा
गम्यराक्षस्यःक्रोधमूर्छिताः॥ परंपरुषयावाचावैदेहीमिदमब्रुवन्॥३॥ पौलस्त्यस्यवरिष्ठस्यरावणस्यमहात्मनः। दशग्रीवस्य
भार्यात्वंसीतेनबहुमन्यसे॥४॥ ततस्त्वेकजटानामराक्षसीवाक्यमब्रवीत्॥ आमंत्र्यक्रोधताम्राक्षीसीतांकरतलोदरीं॥५॥ प्रजा
पतीनांषण्णांतुचतुर्थोयंप्रजापतिः॥ मानसोब्रह्मणःपुत्रःपुलस्त्यइतिविश्रुतः॥६॥ पुलस्त्यस्यतुतेजस्वीमहर्षिर्मानसःसुतः॥
नाम्नासविश्रवानामप्रजापतिसमप्रभः॥७॥ तस्यपुत्रोविशालाक्षिरावणःशत्रुरावणः। तस्यत्वंराक्षसेंद्रस्यभार्याभवितुमर्ह-
सि॥८॥ मयोक्तंचारुसर्वांगिवाक्यंकिंनानुमन्यसे। ततोहरिजटानामराक्षसीवाक्यमब्रवीत्॥ विवृत्यनयनेकोपान्मार्जारस
दृशेक्षणा॥ येनदेवास्त्रयस्त्रिंशद्देवराजनिर्जितः॥ तस्यत्वंराक्षसेंद्रस्यभार्याभवितुमर्हसि॥१०॥ वीर्योत्सिक्तस्यशूरस्यसंग्रामेष्वनि
वर्तिनः॥ बलिनोवीर्ययुक्तभार्यात्वंकिंनलिप्ससे॥११॥ प्रियांबहुमतांभार्यांत्यक्त्वाराजामहाबलः। सर्वासांचमहाभागांत्वामुपै
ष्यतिरावणः॥१२॥ समृद्धंस्त्रीसहस्रेणनानारत्नोपशोभितं॥ अंतःपुरंतदुत्सृज्यत्वामुपैष्यतिरावणः॥१३॥ असकृद्देवतायुद्धेनागगंधर्वदानवाः॥ निर्जिताःसमरेयेनसतेपार्श्वमुपागतः॥१४॥ तस्यसर्वसमृद्धस्यरावणस्यमहात्मनः। किमर्थंराक्षसेंद्रस्यभा

र्यात्वंनेच्छसेधर्मे॥१५॥यस्यसूर्योनतपतिभीतोयस्यसमारुतः॥नवातिस्मायतोपांगिकिंत्वंतस्यनतिष्ठसे॥१६॥पुष्पवृष्टिंचतर
वोमुमुचुर्यस्यवैभयात॥शैलाश्चसुस्रुवुःपानीयंजलदाश्चयदेच्छति॥१७॥तस्यनैऋतराजस्यराजराजस्यभामिनि॥किंत्वं
नकुरुषेबुद्धिंभार्यार्थेरावणस्यहि॥१८॥साधुतेतत्वतोदेविकथितंसाधुभामिनी गृहाणसुस्मितेवाक्यंअन्यथानभविष्य
सि॥१९॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेत्रयोविंशःसर्गः॥२३॥ततःसीतांसमस्तास्ताराक्षस्योविकृताननाः॥परु
षंपरुषानर्हामूचुस्तद्वाक्यमप्रियं॥१॥किंत्वमंतःपुरेसीतेसर्वभूतमनोहरे॥महार्हशयनोपेतेनवासमनुमन्यसे॥२॥मानुषे
मानुषस्यैवभार्यात्वंबहुमन्यसे॥प्रत्याहरमनोरामान्नैवंजातुभविष्यति॥३॥त्रैलोक्यवसुभोक्तारंरावणंराक्षसेश्वरं॥भर्तारं
मुपसंगम्यविहरस्वयथासुखं॥४॥मानुषीमानुषंतंतुराममिच्छसिशोभने॥राज्याद्भ्रष्टमसिद्धार्थंविक्लवंतमनिंदिते॥५॥राक्ष
सीनांवचःश्रुत्वासीतापद्मनिभेक्षणा॥नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यामिदंवचनमब्रवीत॥६॥यदिदंलोकविद्विष्टमुदाहरथसंगताः
नैतन्मनसिवाक्यंमेकिल्बिषंप्रतितिष्ठति॥७॥नमानुषीराक्षसस्यभार्याभवितुमर्हति॥कामंखादतमांसर्वानकरिष्यामिवोच
चः॥८॥दीनोवाराज्यहीनोवायोमेभर्तासमेगुरुः॥तंनित्यमनुरक्तास्मियथासूर्यंसुवर्चला॥९॥यथाशचीमहाभागाशक्रंसमुप
तिष्ठति॥अरुंधतीवसिष्ठंचरोहिणीशशिनंयथा॥१०॥लोपामुद्रायथागस्त्यंसुकन्याच्यवनंयथा॥सावित्रीसत्यवंतंचकपिलं

श्रीमतीयथा॥११॥सौदासंमदयंतीवकेशिनीसगरंयथा।नैषधंदमयंतीवभैमीपतिमनुव्रता॥१२॥तथाहमिक्ष्वाकुवरंरामंपति
मनुव्रता॥सीतायावचनंश्रुत्वाराक्षस्यःक्रोधमूर्छिताः।भर्त्सयंतिस्मपरुषैर्वाक्यैरावणचोदिताः॥१३॥अवलीनःसनिर्वाक्यो
हनूमान्शिंशुपाद्रुमे॥ [illegible] सीतांसंतर्जयंतीस्ताराक्षसीरशृणोत्कपिः॥१४॥तामभिक्रम्यसंरब्धावेपमानांसमंततः॥भृशंसंलि
लिहुर्दीप्तान्प्रलंबान्दशनच्छदान्॥१५॥ऊचुश्चपरमक्रुद्धाःप्रगृह्याशुपरश्वधान्॥नेयमर्हतिभर्त्तारंरावणंराक्षसाधिपं॥
१६॥साभर्त्स्यमानाभीमाभीराक्षसीभिर्वरांगना॥सावाष्पमपमार्जंतीशिंशपांतामुपागमत्॥१७॥ततस्तांशिंशपांसीताराक्षसीभिः
समावृता॥अभिगम्यविशालाक्षितस्थौशोकपरिप्लुता॥१८॥तांकृशांदीनवदनांमलिनांबरवासिनीं॥भर्त्सयांचक्रिरेभीमाराक्ष
स्यःस्तांसमंततः॥१९॥ततस्तुविनतानामराक्षसीभीमदर्शना॥अब्रवीत्कुपिताकाराकरालानिर्णतोदरी॥२०॥सीतेपर्याप्तमेता
वद्भर्तुःस्नेहःप्रदर्शितः॥सर्वत्रातिकृतंभद्रेव्यसनायोपकल्पते॥२१॥परितुष्टास्मिभद्रंतेमानुषस्तेकृतोविधिः।ममापितुवचःप
थ्यंब्रुवत्याःकुरुमैथिलि॥२२॥रावणंभजभर्त्तारंसर्वरक्षसां॥विक्रांतमापतंतंचसुरेशमिववासवं॥२३॥दक्षिणंत्यागशीलंचसर्वस्य
प्रियवादिनं॥मानुषंकृपणंरामंत्यक्त्वारावणमाश्रय॥दिव्यांगरागावैदेहीदिव्याभरणभूषिता॥अद्यप्रभृतिलोकानांसर्वेषामीश्व
रीभव॥२४॥अग्नेःस्वाहायथादेवीशचीवेंद्रस्यशोभने॥किंतेरामेणवैदेहिकृपणेनगतायुषा॥२५॥एतदुक्तंचमेवाक्यंयदित्वंनक

भर्तारं २

रिष्यसि॥ अस्मिन्मुहूर्ते सर्वास्त्वां भक्षयिष्यामहे वयं॥२७॥ अन्या तु विकटा नाम लंबमानपयोधरा। अब्रवीत्कुपिता सीतां मुष्टिमु
द्यम्य तर्जती॥२८॥ बहून्यप्रतिरूपाणि वचनानि सुदुर्मते॥ अनुक्रोशान्मृदुत्वाच्च सोढानि तव मैथिलि। न च नः कुरुषे वाक्यं हितं
कालपुरस्कृतं॥ आनीतासि समुद्रस्य पारमन्यैर्दुरासदं॥३०॥ रावणांतःपुरे घोरे प्रविष्टा चासि मैथिलि॥ रावणस्य गृहे रुद्धा अस्मा
भिस्त्वभिरक्षिता॥३१॥ न त्वां शक्तः परित्रातुमपि साक्षात्पुरंदरः॥ कुरुष्व हितवादिन्या वचनं मम मैथिलि॥३२॥ अलमश्रुनिपाते
न त्यज शोकमनर्थकं॥ भज प्रीतिं प्रहर्षं च त्यजंती नित्यदैन्यतां॥३३॥ सीते राक्षसराजेन परिक्रीड यथासुखं। जानीमहे यथा
भीरु स्त्रीणां यौवनमध्रुवं॥३४॥ यावन्न ते व्यतिक्रामेत्तावत्सुखमवाप्नुहि॥ उद्यानानि च रम्याणि पर्वतोपवनानि च॥३५॥ स
ह राक्षसराजेन चरत्वं मदिरेक्षणे॥ स्त्रीसहस्राणि ते देवि वशे स्थास्यंति सुंदरि॥३६॥ रावणं भज भर्तारं भर्तारं सर्वरक्षसां॥३७
सास्य वा ते हृदयं भक्षिष्यामि च मैथिलि॥३७॥ यदि मे व्याहृतं वाक्यं न यथावत्करिष्यसि। ततश्चंडोदरी नाम राक्षसी क्रूरद
र्शना॥३८॥ भ्रामयंती महच्छूलमिदं वचनमब्रवीत्॥ इमां हरिणशावाक्षीं त्रासोत्कंपपयोधरां॥३९॥ रावणेन हृतां दृष्ट्वा दोहदो
मे महानयं॥ यकृत्प्लीहमहत्क्रोडं हृदयं च सबंधनं॥४०॥ गात्राण्यपि तथा शीर्षं खादेयमिति मे मतिः॥ ततस्तु प्रघसा नाम राक्ष
सी वाक्यमब्रवीत्॥४१॥ कंठमस्या नृशंसायाः क्रीडयामः किमास्यते॥ निवेद्यतां ततो राज्ञो मानुषी सा मृतेति च॥ नात्र कश्चिच्च(

॥रामः॥
॥३९॥

संदेहः खादतेनेतिसवक्ष्यति ॥ ततस्त्वजामुखीनामराक्षसीवाक्यमब्रवीत् ॥ विशस्येमांततःसर्वान्समान्कुरुतपिंडकान् वि
भज्यामततःसर्वाविवादोमेनरोचते ॥ ४२ ॥ पेयमानीयतांक्षिप्रंमाल्यंचविविधंबहु । ततःशूर्पणखानामराक्षसीवाक्यमब्र
वीत् ॥ ४३ ॥ अजामुख्यायदुक्तंवैतदेवममरोचते सुराचानीयतांक्षिप्रंसर्वशोकविनाशिनी ॥ ४४ ॥ मानुषंमांसमासाद्यनृत्यामो
थनिकुंभिलां ॥ एवंनिर्भर्त्स्यमानासासीतासुरसुतोपमा राक्षसीभिर्विरूपाभिर्धैर्यमुत्सृज्यरोदिति ॥ ४५ ॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवा
ल्मीकीयेसुंदरकांडेचतुर्विंशःसर्गः ॥ २४ ॥ अथतासांवदंतीनांपरुषंदारुणंबहु ॥ राक्षसीनामसौम्यानांरुरोदजनकात्मजा ॥ १ ॥ एव
मुक्तातुवैदेहीराक्षसीभिर्मनस्विनी ॥ उवाचपरमत्रस्ताबाष्पगद्गदयागिरा ॥ २ ॥ नमानुषीराक्षसस्यभार्याभवितुमर्हति ॥ कामं
खादतमांसर्वानकरिष्यामिवोवचः ॥ ३ ॥ साराक्षसीमध्यगतासीतासुरसुतोपमा । नशर्मलेभेशोकार्त्तारावणेनचभर्त्सिता ॥
४ ॥ वेपतेस्माधिकंसीताविशंतीवांगमात्मनः ॥ वनेयूथपरिभ्रष्टामृगीकोकैरिवार्दिता ॥ ५ ॥ सात्वशोकस्यविपुलांशाखामालं
ब्यपुष्पितां ॥ चिंतयामासशोकेनभर्त्तारंभग्नमानसा ॥ ६ ॥ सास्नापयंतीविपुलौस्तनौनेत्रजलस्रवैः ॥ चिंतयंतीनशोकस्यतदांत
मधिगच्छति ॥ ७ ॥ सावेपमानापतिताप्रवातेकदलीयथा ॥ राक्षसीनांभयत्रस्ताविवर्णवदनाभवत् ॥ ८ ॥ तस्यासादीर्घबहुला
वेपंत्याःसीतयातदा ॥ ददृशेकंपितावेणीव्यालीवपरिसर्पती ॥ ९ ॥ सानिश्वसंतीशोकार्त्ताकोपहतचेतना ॥ आर्त्ताव्यसृजदश्रूणि

॥रा०सुं०॥ ३९

मैथिलीविललापच॥१०॥हारामेतिचदुःखार्त्ताहापुनर्लक्ष्मणेतिच।हाश्वश्रुममकौशल्येहासुमित्रेतिभामिनि॥११॥लोकःप्रवादःस
त्योयंपंडितैःसमुदाहृतः।अकालेदुर्लभोमृत्युस्त्रियावापुरुषस्यवा॥१२॥यत्राहमाभिःक्रूराभीराक्षसीभिरिहार्दिता।जीवामिही
नारामेणमुहूर्त्तमपिदुःखिता॥१३॥एषाल्पपुण्याकृपणाविनशिष्याम्यनाथवत्।समुद्रमध्येनौःपूर्णावायुवेगैरिवाहता॥१४॥
भर्त्तारंतमपश्यंतीराक्षसीवशमागता।सीदामिखलुशोकेनकूलंतोयहतंयथा॥१५॥तंपद्मदलपत्राक्षंसिंहविक्रांतगामिनं।ध
न्याःपश्यंतिमेनाथंकृतज्ञंप्रियवादिनं॥१६॥सर्वथातेनहीनायारामेणविदितात्मना।तीक्ष्णंविषमिवास्वाद्यदुर्लभंममजीवनं॥१७॥
कीदृशंतुमहापापंमयादेहांतरेकृतं।येनेदंप्राप्यतेघोरंमहद्दुःखंसुदारुणं॥१८॥जीवितंत्यक्तुमिच्छामिशोकेनमहतावृता।रा
क्षसीभिश्चरक्ष्यंत्यारामोनासाद्यतेमया॥१९॥धिगस्तुखलुमानुष्यंधिगस्तुपरवश्यतां।नशक्यंयत्परित्यक्तुमात्मछंदेनजीवितं
२०॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेपंचविंशःसर्गः॥२५॥प्रसक्ताश्रुमुखीत्वेवंब्रुवतीजनकात्मजा।अधोगतमुखीबा
लाविलप्तुमुपचक्रमे॥१॥उन्मत्तेवप्रमत्तेवभ्रांतचित्तेवशोचती।उपावृत्ताकिशोरीवविचेष्टंतीमहीतले॥२॥राघवस्यप्रमत्तस्यरा
क्षसाकामरूपिणा।रावणेनप्रमथ्याहमानीताक्रोशतीबलात्॥३॥राक्षसीवशमापन्नाभर्त्स्यमानाचदारुणं।चिंतयंतीसुदुःखार्त्ता
नाहंजीवितुमुत्सहे॥४॥नहिमेजीवितेनार्थोनैवार्थैर्नचभूषणैः।वसंत्याराक्षसीमध्येविनारामंमहारथं॥५॥अश्मसारमिदंनू

॥३९॥

नमथवाप्यजरामरं। हृदयंममयेनेदंनदुःखेनविशीर्यते॥६॥ धिङ्मामनार्यामसतींयाहंतेनविनाकृता। मुहूर्तमपिजीवामिजी
वितंपापजीविका॥७॥ चरणेनापिसव्येननस्पृशेयंनिशाचरं॥ रावणंकिंपुनरहंकामयेयंनिशाचरं॥८॥ प्रत्याख्यातंनजानाति
नात्मानंनात्मनःकुलं॥ योनृशंसस्वभावेनमांप्रार्थयितुमिच्छति॥९॥ छिन्नाभिन्नाप्रभिन्नावादीप्तावाप्यग्निप्रदीपिता। रावणंनो
पतिष्ठेयंकिंप्रलापेनवश्चिरं॥१०॥ ख्यातःप्राज्ञःकृतज्ञश्चसानुक्रोशश्चराघवः। सद्वृत्तोनिरनुक्रोशःशंकेमद्भाग्यसंक्षयात्॥
११॥ राक्षसानांजनस्थानेसहस्राणिचतुर्दश॥ एकेनैवनिरस्तानिसमांकिंनाभिपद्यते॥१२॥ निरुद्धारावणेनाहमल्पवीर्येणरक्ष
सा॥ समर्थःखलुमेभर्त्तारावणंहंतुमाहवे॥ विराधोदंडकारण्येयेनराक्षसपुंगवः॥ रणेरामेणनिहतःसमांनाभ्यवपद्यते। का
मंमध्येसमुद्रस्यलंकेयंदुःप्रधर्षणा॥ नतुराघवबाणानांगतिरोधोभविष्यति॥१३॥ किंनुतत्कारणंयेनरामोदृढपराक्रमः॥
रक्षसापहृतांभार्यामिष्टांयानाभ्यपद्यते॥१४॥ इहस्थांमांनजानीतेशंकेलक्ष्मणपूर्वजः॥ जानन्नपिसतेजस्वीधर्षणंमर्षयिष्य
ति॥१५॥ हृतेतिमांयोधिगत्यराघवायनिवेदयेत॥ गृध्रराजोपिसरणेरावणेननिपातितः॥१६॥ कृतंकर्ममहत्तेनमांतदाभ्यवपद्य
ता॥ तिष्ठतारावणवधेवृद्धेनापिजटायुषा॥१७॥ यदिमामिहजानीयाद्वर्तमानांहिराघवः॥ अद्यबाणैरभिक्रुद्धःकुर्याल्लोकम
राक्षसं॥१८॥ निर्दहेच्चपुरींलंकांनिर्दहेच्चमहोदधिं॥ रावणस्यचनीचस्यकीर्तिंनामचनाशयेत॥१९॥ ततोनिहतनाथानांराक्षसी

नां गृहे गृहे। यथाहमेवं रुदती तथा भूयो न संशयः॥२०॥ अन्विष्य रक्षसां लंकां कुर्याद्रामः सलक्ष्मणः। न हि ताभ्यां रिपुर्दृष्टो मुहूर्त
मपि जीवति॥२१॥ चिताधूमाकुलपथा गृध्रमंडलमंडिता। अचिरेणैव कालेन स्मशानसदृशी भवेत्॥२२॥ अचिरेणैव कालेन
प्राप्स्याम्येनं मनोरथं। दुष्प्रस्थानोयमाभाति सर्वेषां वो विपर्ययः॥२३॥ यादृशानि तु दृश्यंते लंकायामशुभानि तु। अचिरेणैव
कालेन भविष्यति हतप्रभा॥२४॥ नूनं लंका हते पापे रावणे राक्षसाधिपे। शोषमेष्यति दुर्धर्षा प्रमदा विधवा यथा॥२५॥ पुण्योत्स
वसमृद्धा च नष्टभर्त्री सराक्षसा। भविष्यति पुरी लंका नष्टभर्त्री यथांगना॥२६॥ नूनं राक्षसकन्यानां रुदतीनां गृहे गृहे। श्रोष्या
मि नचिरादेव दुःखार्तानामिव ध्वनिं॥२७॥ सांधकारा हतद्योता हतराक्षसपुंगवा। भविष्यति पुरी लंका निर्दग्धा रामसायकैः
॥२८॥ यदि नाम स शूरो मां रामो रक्तांतलोचनः। जानीयाद्वर्तमानां मां राक्षसस्य निवेशने॥२९॥ अनेन तु नृशंसेन रावणेनाधमेन मे।
समयो यस्तु निर्दिष्टस्तस्य कालोयमागतः॥३०॥ स च मे विहितो मृत्युरस्मिन्दुष्टेन वर्तते। अकार्यं ये न जानंति नैर्ऋताः पापका
रिणः॥३१॥ अधर्मात्तु महोत्पातो भविष्यति हि सांप्रतं। नैते धर्मं विजानंति राक्षसाः पिशिताशनाः॥३२॥ ध्रुवं मां प्रातराशार्थे राक्ष
सः कल्पयिष्यति। साहं कथं करिष्यामि तं विना प्रियदर्शनं॥३३॥ रामं रक्तांतनयनमपश्यंती सुदुःखिता। वा जाना ज्जीवतीं रामः स
मां भरतपूर्वजः। यदि कश्चित्प्रदाता मे विषस्याद्य भवेदिह॥३४॥ क्षिप्रं वैवस्वतं देवं पश्येयं पतिना विना। जानंतौ तौ न कुर्यातां नो

र्यो हि परिमार्गणं ॥३५॥ नूनं ममैव शोकेन स वीरो लक्ष्मणाग्रजः ॥ देवलोकमितो वातस्त्यक्त्वा देहं महीतले ॥३६॥ धन्या देवाः स
गंधर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ मम पश्यंति ये वीरं रामं राजीवलोचनं ॥३७॥ अथवा न हि तस्यार्थो धर्मकामस्य धीमतः ॥ मया राम
स्य राजर्षेर्भार्यया परमात्मनः ॥३८॥ दृश्यमाने भवेत्प्रीतिः सौहृदं नास्त्यदृश्यतः ॥ नाशयंति कृतघ्नास्तु न रामो नाशयिष्यति ॥३९
किं वा मय्यगुणाः केचित्किं वा भाग्यक्षयो हि मे ॥ या हि सीता वरार्हेण हीना रामेण भामिनी ॥४०॥ श्रेयो मे जीवितान्मर्तुं विहीनाया
महात्मनः ॥ रामादक्लिष्टचारित्राच्छूराच्छत्रुनिबर्हणात् ॥४१॥ अथवा न्यस्तशस्त्रौ तौ वने मूलफलाशनौ ॥ भ्रातरौ हि नरश्रेष्ठौ च
रंतौ वनगोचरौ ॥४२॥ अथवा राक्षसेंद्रेण रावणेन दुरात्मना ॥ छद्मना घातितौ शूरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥४३॥ साहमेवंविधे का
ले मर्तुमिच्छामि सर्वतः ॥ न च मे विहितो मृत्युरस्मिन्दुःखेऽतिवर्त्तते ॥४४॥ धन्याः खलु महात्मानो मुनयः सत्यसंमताः ॥ जितात्मानो म
हाभागा येषां न स्तः प्रियाप्रिये ॥४५॥ प्रियान्न संभवेद्दुःखं अप्रियादधिकं भवेत् ॥ ताभ्यां हि ये वियुज्यंते नमस्तेषां महात्मनां ॥४६॥
साहं त्यक्ता प्रियेणैव रामेण विदितात्मना ॥ प्राणांस्त्यक्ष्यामि पापस्य रावणस्य गता वशं ॥४७॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे सुंदरकांडे षड्विं
शः सर्गः ॥२६॥ इत्युक्ताः सीतया घोरा राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः ॥ काश्चिज्जग्मुस्तदाख्यातुं रावणस्य दुरात्मनः ॥१॥ ततः सीतामुपाग
म्य राक्षस्यो भीमदर्शनाः ॥ पुनः परुषमेकार्थमनर्थार्थमथाब्रुवन् ॥२॥ अद्येदानीं तवानार्ये सीते पापविनिश्चये ॥ राक्षस्यो भक्षयिष्यं

||रा०सुं०||
||४१||

तिमासमेतद्यथासुखं॥३॥सीतांताभिरनार्याभिर्दृष्ट्वासंतर्जितांतदा॥राक्षसीत्रिजटावृद्धाप्रबुद्धावाक्यमब्रवीत्॥४॥आत्मा
नंखादतानार्यानसीतांभक्षयिष्यथ॥जनकस्यसुतामिष्टांस्नुषांदशरथस्यच॥५॥स्वप्नोह्यद्यमयादृष्टोदारुणोरोमहर्षणः॥
राक्षसानामभावायभर्तुरस्याभवायच॥६॥एवमुक्तास्त्रिजटाराक्षस्यःक्रोधमूर्छिताः॥सर्वाएवाब्रुवन्भीतास्त्रिजटांतामि
दंवचः॥७॥कथयस्वत्वयादृष्टःस्वप्नोयंकीदृशोनिशि॥तासांश्रुत्वातुवचनंराक्षसीनांमुखोद्गतं॥८॥उवाचवचनंकालेत्रिज
टास्वप्नसंश्रितं॥गजदंतमयींदिव्यांशिबिकामंतरिक्षगां॥९॥युक्तांवाजिसहस्रेणस्वयमास्थायराघवः॥शुक्लमाल्यांबरधरो
लक्ष्मणेनसमागतः॥१०॥स्वप्नेचाद्यमयादृष्टासीताशुक्लांबरावृता॥सागरेणपरिक्षिप्तंश्वेतपर्वतमास्थिता॥११॥रामेणसंग
तासीताभास्करेणप्रभायथा॥राघवश्चपुनर्दृष्टश्चतुर्दंतंमहागजं॥१२॥आरूढःशैलसंकाशंचकाससहलक्ष्मणः॥ततस्तौ
सूर्यसंकाशौदीप्यमानौस्वतेजसा॥१३॥शुक्लमाल्यांबरधरौजानकीपर्युपस्थितौ॥ततस्तस्यनगस्याग्रेह्याकाशस्थस्यदंति
नः॥१४॥भर्त्रापरिगृहीतस्यजानकीस्कंधमाश्रिता॥भर्तुरंकात्समुत्पत्यततःकमललोचना॥१५॥चंद्रसूर्यौमयादृष्टौपाणिभ्यां
परिमार्जती॥ततस्ताभ्यांकुमाराभ्यामास्थितःसगजोत्तमः॥१६॥सीतयाचविशालाक्ष्यालंकाया उपरिस्थितः॥पांडुरर्षभयुक्तेनरथे
नाष्टयुजास्वयं॥१७॥शुक्लमाल्यांबरधरोलक्ष्मणेनसहागतः॥ततोन्यत्रमयादृष्टोरामःसत्यपराक्रमः॥१८॥लक्ष्मणेनसहभ्रात्रा

||राम||
||४१||

सीतया सह वीर्यवान्॥ आरुह्य पुष्पकं दिव्यं विमानं सूर्यसन्निभं॥ १९॥ उत्तरां दिशमालोक्य प्रस्थितः पुरुषोत्तम॥ रावणश्च मया दृ
ष्टो मुंडस्तैलसमुक्षितः॥ २०॥ रक्तवासाः पिबन्मत्तः करवीरकृतस्रजः॥ विमानात् पुष्पकादद्य रावणः पतितः क्षितौ॥ २१॥ कृष्यमा
णः स्त्रिया मुंडो दृष्टः कृष्णांबरः पुनः॥ रथेन खरयुक्तेन रक्तमाल्यानुलेपनः॥ २२॥ पिबंस्तैलं हसन्नृत्यन् भ्रांतचित्ताकुलेंद्रियः॥ ग
र्दभेन ययौ शीघ्रं दक्षिणां दिशमाश्रितः॥ २३॥ पुनरेव मया दृष्टो रावणो राक्षसेश्वरः॥ पतितो वाक्शिरा भूमौ गर्दभाद्भयमोहितः
२४॥ सहसोत्थाय संभ्रांतो भयार्तो मदविह्वलः॥ उन्मत्तरूपो दिग्वासा दुर्वाक्प्रलपन् बहु॥ २५॥ दुर्गंधं दुःसहं घोरं तिमिरं नरकोपमं
मलपंकं प्रविश्याशु मग्नस्तत्र स रावणः॥ २६॥ प्रस्थितो दक्षिणामाशां प्रविष्टोकर्दमं ह्रदं॥ कंठे बध्वा दशग्रीवं प्रमदा रक्तवासि
नी॥ २७॥ काली कर्दमलिप्तांगी दिशं याम्यां प्रकर्षति॥ एवं तत्र मया दृष्टः कुंभकर्णो महाबलः॥ २८॥ रावणस्य सुताः सर्वे मुंडास्तै
लसमुक्षिताः॥ वराहेण दशग्रीवः शिंशुमारेण चेंद्रजित्॥ २९॥ उष्ट्रेण कुंभकर्णश्च प्रयाता दक्षिणां दिशं॥ एकस्तत्र मया दृष्टः श्वेत
छत्रो विभीषणः॥ चतुर्भिः सचिवैः सार्द्धं वैहायसमुपस्थितः॥ ३०॥ समाजश्च महान् दृष्टो गीतवादित्रनिस्वनः॥ पिबतां रक्तमाल्या
नां रक्षसां रक्तवाससां॥ ३१॥ लंका चेयं पुरी रम्या सवाजिरथकुंजरा॥ सागरे पतिता दृष्टा भग्नगोपुरतोरणा॥ ३२॥ पीत्वा तैलं प्रमत्ता
श्च प्रहसंत्यो महास्वनाः॥ लंकायां भस्मरूक्षायां सर्वा राक्षसयोषितः॥ ३३॥ कुंभकर्णादयश्चेमे सर्वे राक्षसपुंगवाः॥ रक्तं निवसनं

गृह्य प्रविष्टा गोमयं ह्रदं ॥ ३४ ॥ अपगच्छत पश्यध्वं सीतामाप्नोति राघवः ॥ घातयेत्परमामर्षी युष्मान्सार्धं हि राक्षसैः ॥ ३५ ॥ प्रियां बहुमतां भार्यां वनवासमनुव्रतां ॥ भर्त्सितां तर्जितां वापि नानुमंस्यति राघवः ॥ ३६ ॥ तदलं क्रूरवाक्यैर्वः सांत्वमेवाभिधीयतां ॥ अभियाचाम वैदेहीमेतद्धि मम रोचते ॥ ३७ ॥ यस्या ह्येवंविधः स्वप्नो दुःखितायाः प्रदृश्यते ॥ सा दुःखैर्विविधैर्मुक्ता प्रियं प्राप्नोत्यनुत्तमं ॥ ३८ ॥ भर्त्सितामपि याचध्वं राक्षस्यः किं विवक्षया ॥ राघवाद्धि भयं घोरं राक्षसानामुपस्थितं ३९ प्रणिपातप्रसन्ना हि मैथिली जनकात्मजा ॥ अलमेषा परित्रातुं राक्षस्यो महतो भयात् ॥ ४० ॥ अपि चास्या विशालाक्ष्या न किंचिदुपलक्षये ॥ विरूपमपि चांगेषु सुसूक्ष्ममपि लक्षणं ॥ ४१ ॥ छायावैगुण्यमात्रं तु शंके दुःखमुपस्थितं ॥ अदुःखार्हामिमां देवीं वैहायसमुपस्थितां ॥ ४२ ॥ अर्थसिद्धिं तु वैदेह्याः पश्याम्यहमुपस्थितां ॥ राक्षसेंद्रविनाशं च विजयं राघवस्य च ॥ ४३ ॥ निमित्तभूतमेतत्तु श्रोतुमस्या महत्प्रियं ॥ दृश्यते च स्फुरच्चक्षुः पद्मपत्रमिवायतं ॥ ४४ ॥ ईषच्च हृषितो वास्या दक्षिणाया ह्यदक्षिणः ॥ अकस्मादेव वैदेह्या बाहुरेकः प्रकंपते ॥ ४५ ॥ करेणुहस्तप्रतिमः सव्यश्चोरुरनुत्तमः ॥ वेपन्कथयतीवास्या राघवं पुरतः स्थितं ॥ ४६ ॥ पक्षी च शाखानिलयं प्रविष्टः पुनः पुनश्चोत्तमसांत्ववादी ॥ सुस्वागतां वाचमुदीरयानः पुनः पुनश्चोदयतीव हृष्टः ॥ ४७ ॥ ततः सा ह्रीमती बाला भर्तुर्विजयहर्षिता ॥ अवोचद्यदि तत्तथ्यं भवेयं शरणं हि वः ॥ ४८ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे सप्तविंशः सर्गः ॥ २७ ॥ सा राक्षसेंद्रस्य वचो नि

शश्यत द्रावणस्याप्रियमप्रियार्त्ता ॥ सीतावित्रासयथा वनांते सिंहाभिपन्नागजराजकन्या ॥२॥ सा राक्षसीमध्यगता च भीरुर्वा
ग्भिर्भृशं रावणतर्जिता च ॥ कांतारमध्ये विजने विसृष्टा बालेव कन्या विललाप सीता ॥३॥ सत्यं वतेदं प्रवदंति लोके नाकालमृत्यु
र्भवतीति संतः ॥ यत्राहमेवं परिभर्त्स्यमाना जीवामि यस्मात्क्षणमप्यपुण्या ॥४॥ सुखाद्विहीनं बहुदुःखपूर्णमिदं तु नूनं हृदयं
स्थिरं मे ॥ विदीर्यते यन्न सहस्रधाद्य वज्राहतं शृंगमिवाचलस्य ॥५॥ नैवास्ति नूनं मम दोषमत्र वध्याहमस्याप्रियदर्शनस्य ॥ भा
वं न चास्याहमनुप्रदातुमलं द्विजो मंत्र मिवाद्विजाय ॥६॥ तस्मिन्ननागच्छति लोकनाथे गर्भस्थजंतोरिव शल्यकृंतः ॥ नूनं म
मांगान्यचिरादनार्यः शरैः शतैश्छेत्स्यति राक्षसेंद्रः ॥७॥ दुःखं बतेदं ननु दुःखितायामासौ चिरायाभिगमिष्यतो द्वौ ॥ बद्धस्य वध्यस्य
यथा निशांते राजोपरोधादिव तस्करस्य ॥८॥ हा राम हा लक्ष्मण हा सुमित्रे हा राममातः सह मे जनन्यः ॥ एषा विपद्याम्यहमल्पभा
ग्या महार्णवे नौरिव मूढवाता ॥९॥ तरस्विनौ धारयता मृगस्य सत्वेन रूपं मनुजेंद्रपुत्रौ ॥ नूनं विशस्तौ मम कारणात्तौ सिंहर्षभौ
द्वाविव विद्युतेन ॥१०॥ नूनं स कालो मृगरूपधारी मामल्पभाग्यां लुलुभे तदानीं ॥ यत्रार्यपुत्रौ विससर्ज मूढा रामानुजं लक्ष्म
णपूर्वजं च ॥११॥ हा राम सत्यव्रत दीर्घबाहो हा पूर्णचंद्रप्रतिमानवक्त्र ॥ हा जीवलोकस्य हितः प्रियश्च वध्यां न मां वेत्सि हि राक्ष
सानां ॥१२॥ अनन्यदेवत्वमियं क्षमा च भूमौ च शय्या नियमश्च धर्मे ॥ पतिव्रतात्वं विफलं ममेदं कृतं कृतघ्नेष्विव मानुषाणां ॥१३॥ मो

राः सुं० ४३

घंहि धर्मश्चरितो ममायं तथैकपत्नीत्वमिदं निरर्थकं। यात्वां न पश्यामि कृशा विवर्णा हीना त्वया संगमने निराशाः॥१३॥ पितु
र्निदेशं नियमेन कृत्वा वनान्निवृत्तश्चरितव्रतश्च॥ स्त्रीभिस्तु मन्ये विपुलेक्षणाभिः संरंस्यसे वीतभयः कृतार्थः॥१४॥ अहं तु
राम त्वयि जातकामा चिरं विनाशाय निबद्धभावा। मोघं चरित्वाथ तपोव्रतं च त्यक्ष्यामि धिग्जीवितमल्पभाग्या॥१५॥ संजी
वितं क्षिप्रमहं त्यजेयं विषेण शस्त्रेण शितेन वापि। विषस्य दाता न तु मेस्ति कश्चिच्छस्त्रस्य वा वेश्मनि राक्षसस्य॥१६॥ इ
तीव देवी बहुधा विलप्य सर्वात्मना राममनुस्मरंती। प्रवेपमाना परिशुष्कवक्त्रा नगोत्तमं पुष्पितमाससाद॥ शोकाभित
प्ता बहुधा विचिंत्य सीताथ वेणीग्रथनं गृहीत्वा। उद्बध्य वेण्युद्ग्रथनेन शीघ्रमहं गमिष्यामि यमस्य मूलं॥१८॥ उपस्थि
ता सा मृदुसर्वगात्री शाखां गृहीत्वा च नगस्य तस्य। तस्यास्तु रामं परिचिंतयंत्या रामानुजं स्वं च कुलं शुभांग्याः॥१९॥ तस्या
विशोकानि तदा बहूनि धैर्यार्जितानि प्रवराणि लोके। प्रादुर्निमित्तानि तदा बभूवुः पुरापि सिद्धान्युपलक्षितानि॥२०॥ इ
त्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीसुंदरकांडे अष्टाविंशः सर्गः॥२८॥ तथागतां तां व्यथितामनिंदितां व्यतीतहर्षां परिदीनमान
सां। शुभां निमित्तानि शुभानि भेजिरे नरं श्रियाजुष्टमिवोपसेविनः॥१॥ तस्याः शुभं वाममरालपक्ष्मराज्यावृतं कृष्णविशा
लशुक्लं। प्रास्पंदतैकं नयनं सुकेश्या मीनाहतं पद्ममिवाभितांम्रं॥२॥ भुजश्च चार्वंचितवृत्तपीनः परार्ध्यकालागुरुचंद

राम ४३

नाहं॥२॥अनुत्तमेनाध्युषितःप्रियेणचिरेणवामःसमवेपताशु॥३॥गजेंद्रहस्तप्रतिमश्चपीनस्तयोर्द्वयोःसंहतयोःसुजातः
प्रस्पंदमानःपुनरूरुरस्यारामंपुरस्तात्स्थितमाचचक्षे॥४॥शुभंपुनर्हेमसमानवर्णमीषद्रजोध्वस्तमिवातुलाक्ष्याः॥वा
सःस्थितायाःशिखराग्रदंत्याःकिंचित्परिस्रंसतचारुगात्र्याः॥५॥एतैर्निमित्तैरपरैश्चसुभ्रूःसंचोदिताप्रागपिसाधुसिद्धैः॥
वातातपक्लांतमिवप्रनष्टंवर्षेणबीजंप्रतिसंजहर्ष॥६॥तस्याःपुनर्बिंबफलोपमोष्ठंस्वक्षिभ्रुकेशांतमरालपक्ष्म॥वक्त्रंब
भासेस्मितशुक्लदंष्ट्रंराहोर्मुखाच्चंद्रइवप्रमुक्तः॥७॥सावीतशोकाव्यपनीततंद्राशांतज्वराहर्षविबुद्धसत्वा॥अशोभता
र्यावदनेनशुक्लेशीतांशुनारात्रिरिवोदितेन॥८॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेएकोनत्रिंशःसर्गः॥२९॥हनू
मानपिविक्रांतःसर्वंशुश्रावतत्वतः॥सीतायास्त्रिजटायाश्चराक्षसानांचगर्जितं॥१॥अवेक्षमाणस्तांदेवींदेवतामिवनंद
ने॥ततोबहुविधांचिंतांचिंतयामासवानरः॥२॥यांकपीनांसहस्राणिबहून्ययुतानिच॥दिक्षुसर्वासुमार्गंतेसेयमासादि
तामया॥३॥चारेणतुसुयुक्तेनशत्रोःशक्तिमवेक्षता॥गूढेनचरतातावदवेक्षितमिदंमया॥४॥राक्षसानांविशेषश्चपुरीचेयं
निरीक्षिता॥राक्षसाधिपतेरस्यप्रभावोरावणस्यच॥५॥यथातस्याप्रमेयस्यसर्वसत्वदयावतः॥समाश्वासयितुंभार्यांपतिदर्श
नकांक्षिणीं॥६॥अहमाश्वासयाम्येनांपूर्णचंद्रनिभाननां॥अदृष्टदुःखांदुःखस्यनह्यंतमधिगच्छतीं॥७॥यदिह्यहंसतीमेनांशो

कोपहतचेतनां॥अनाश्वास्यगमिष्यामिदोषवद्गमनंभवेत्॥८॥गतेहिमयितत्रेयंराजपुत्रीयशस्विनी॥परित्राणमपश्यंतीजा
नकीजीवितंत्यजेत्॥९॥यथाचसमहाबाहुःपूर्णचंद्रनिभाननः॥समाश्वासयितुंन्याय्यःसीतादर्शनलालसः॥१०॥निशाचरीणांप्र
त्यक्षमक्षमंचाभिभाषितुं॥कथंनुखलुकर्त्तममिदंकृच्छ्रगतोह्यहं॥११॥अनेनरात्रिशेषेणयदिनाश्वास्यतेमया॥सर्वथानास्ति
संदेहःपरित्यक्ष्यतिजीवितं॥१२॥रामश्चयदिपृच्छेन्मांकिंमांसीताब्रवीद्वचः॥किमहंतंप्रतिब्रूयामसंभाष्यसुमध्यमां॥१३॥सीता
संदेशरहितंमामितस्त्वरयागतं॥निर्दहेदपिकाकुत्स्थः॥क्रोधतीव्रेणचक्षुषा॥१४॥यदिवोद्योजयिष्यामिभर्त्तारंरामकारणात्
स व्यर्थमागमनंतस्यससैन्यस्यभविष्यति॥१५॥अंतरंत्वहमासाद्यराक्षसीनामवस्थितः॥शनैराश्वासयाम्यद्यसंतापबहुलामिमां॥
अहंत्वतितनुश्चैववानरश्चविशेषतः॥वाचंचोदाहरिष्यामिमानुषीमिहसंस्कृतां॥१७॥यदिवाचंप्रदास्यामिद्विजातिरिव
संस्कृतां॥रावणंमन्यमानामांसीताभीताभविष्यति॥१८॥अवश्यमेववक्तव्यंमानुषंवाक्यमर्थवत्॥मयासांत्वयितुंशक्याना
न्यथेयमनिंदिता॥१९॥सेयमालोक्यमेरूपंजानकीभाषितंतथा॥रक्षोभिस्त्रासितापूर्वंभूयस्त्रासमुपेष्यति॥२०॥ततोजातप
रित्रासाशब्दंकुर्यान्मनस्विनी॥जानानामांविशालाक्षीरावणंकामरूपिणं॥२१॥सीतयाचकृतेशब्देसहसाराक्षसीगणः॥नानाप्रह
रणोघोरःसमेयादंतकोपमः॥२२॥ततोमांसंपरिक्षिप्यसर्वतोविकृताननाः॥वधेचग्रहणेचैवकुर्युर्यत्नंमहाबलाः॥२३॥तंमांशाख

प्रशाखाश्चस्कंधांश्चोत्तमशाखिनां॥२३॥दृष्ट्वाचपरिधावंतंभवेयुःपरिशंकिताः॥२४॥ममरूपंचसंप्रेक्ष्यवनेविचरतोमहत्॥राक्षस्यो
भयवित्रस्ताभवेयुर्विकृतस्वराः॥२५॥ततःकुर्युःसमाह्वानंराक्षस्योरसामपि॥राक्षसेंद्रनियुक्तानांराक्षसेंद्रनिवेशने॥२६॥तेशू
लशरनिस्त्रिंशविविधायुधपाणयः॥आपतेयुर्विमर्देस्मिन्वेगेनोद्वेगकारणात्॥२७॥संरुद्धस्तैस्तुपरितोविधमेराक्षसंब
लं॥शक्नुयांनतुसंप्राप्तुंपरंपारंमहोदधेः॥२८॥मांवागृह्णीयुराप्लुत्यबहवःशीघ्रकारिणः॥स्यादियंचागृहीतार्थाममचग्रहणं
भवेत्॥२९॥हिंसाभिरुचयोहिंस्युरिमांवाजनकात्मजां॥विपन्नंस्यात्ततःकार्यंरामसुग्रीवयोरिदं॥३०॥उद्देशेनष्टमार्गेस्मिन्राक्ष
सैःपरिवारिते॥सागरेणपरिक्षिप्तेगुप्तेवसतिजानकी॥३१॥विशस्तेवागृहीतेवारक्षोभिर्मयिसंयुगे॥नान्यंपश्यामिरामस्यसहायं
कार्यसाधने॥३२॥विमृशंश्चनपश्यामियोहतेमयिवानरः॥शतयोजनविस्तीर्णंलंघयेतमहोदधिं॥३३॥कामंहंतुंसमर्थोस्मि
सहस्राण्यपिरक्षसां॥नतुशक्ष्याम्यहंप्राप्तुंपरंपारंमहोदधेः॥३४॥असत्यानिचयुद्धानिसंशयोमेनरोचते॥कश्चनिःसंशयंका
र्यंकुर्यात्प्राज्ञःससंशयं॥३५॥एषदेवोमहान्हिस्यान्ममसीताभिभाषणे॥प्राणत्यागश्चवैदेह्याभवेदनभिभाषणे॥३६॥भूताश्चा
र्थाविरुध्यंतिदेशकालविरोधिताः॥विक्लवंदूतमासाद्यतमःसूर्योदयेयथा॥३७॥अर्थानर्थांतरेबुद्धिर्निश्चितापिनशोभते॥घात
यंतिहिकार्याणिदूताःपंडितमानिनः॥३८॥नविनश्येत्कथंकार्यंवैक्लव्यंनकथंमम॥लंघनंचसमुद्रस्यकथंतुनवृथाभवेत्॥३९

॥रा०सुं०॥
॥४५॥

कथंनुखलुवाक्यंमेशृणुयान्नोद्विजेतच॥ इतिसंचिंत्यहनुमानूचकारहनुमान्मतिं॥४०॥राममक्लिष्टकर्माणंसुबंधुमनुकीर्तयन्
नैनामुद्वेजइष्यामितद्बंधुगतचेतनं॥४१॥इक्ष्वाकूणांवरिष्टस्यरामस्यविदितात्मनः॥शुभानिधर्मयुक्तानिवचनानिसमर्पयन्॥४२॥
श्रावयिष्यामिसर्वाणिमधुरांप्रब्रुवन्गिरं॥श्रद्धास्यतियथासीतातथासर्वंसमादधे॥४३॥इतिसबहुविधंमहानुभावोजगतिप
तेःप्रमदामवेक्षमाणः॥मधुरमवितथंजगादवाक्यंद्रुमविटपांतरमास्थितोहनूमान्॥४४॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीये
सुंदरकांडेत्रिंशःसर्गः॥३०॥एवंबहुविधांचिंतांचिंतयित्वामहामतिः॥संश्रवेमधुरंवाक्यंवैदेह्याव्याजहारह॥१॥राजादशरथोना
मरथकुंजरवाजिमान्॥पुण्यशीलोमहाकीर्तिरिक्ष्वाकूणांमहायशाः॥२॥अहिंसारतिरक्षुद्रोघृणीसत्यपराक्रमः॥मुख्य
स्येक्ष्वाकुवंशस्यलक्ष्मिवान्लक्ष्मिवर्द्धनः॥पार्थिवव्यंजनैर्युक्तःपृथुश्रीःपार्थिवर्षभः॥पृथिव्यांचतुरंतायांविश्रुतःसुखदःसु
खी॥४॥तस्यपुत्रःप्रियोज्येष्टस्ताराधिपनिभाननः॥रामोनामविशेषज्ञःश्रेष्ठःसर्वधनुष्मतां॥५॥रक्षितास्वस्यवृत्तस्यस्वजनस्या
पिरक्षिता॥रक्षिताजीवलोकस्यधर्मस्यचपरंतपः॥६॥तस्यसत्याभिसंधस्यवृद्धस्यवचनात्पितुः॥सभार्यःसहचभ्रात्रावी
रःप्रव्रजितोवनं॥७॥तेनतत्रमहारण्येमृगयांपरिधावता॥राक्षसानिहताःशूराबहवःकामरूपिणः॥८॥जनस्थानवधंश्रुत्वा
निहतौखरदूषणौ॥ततस्त्वमर्षापहृताजानकीरावणेनतु॥९॥वंचयित्वावनेरामंमृगरूपेणमायया॥समार्गमाणस्तांदेवींरामः

॥राम॥
॥४५॥

सीतामनिंदितां॥ ९॥ आससाद वने मित्रं सुग्रीवं नाम वानरं॥ ततः स वालिनं हत्वा रामः परपुरंजयः॥ १०॥ आयच्छत्कपिराज्यं सुग्री
वाय महात्मने॥ सुग्रीवेणाभिसंदिष्टा हरयः कामरूपिणः॥ ११॥ दिक्षु सर्वासु तां देवीं विचिन्वंतः सहस्रशः॥ अहं संपातिवचनाच्छत
योजनमायतं॥ १२॥ तस्या हेतोर्विशालाक्ष्याः समुद्रं वेगवान्प्लुतः॥ यथा रूपां यथा वर्णां यथा लक्ष्मवतीं च तां॥ १३॥ अश्रौषं राघवस्या
हं सेयमासादिता मया॥ विरराम एवमुक्त्वा स वाचं वानरपुंगवः॥ १४॥ जानकी चापि तच्छ्रुत्वा विस्मयं परमं गता॥ ततः सा वक्रके
शांता सुकेशी केशसंवृतं॥ १५॥ उन्नम्य वदनं भीरुः शिंशुपामन्ववेक्षत॥ १६॥ निशम्य सीता वचनं कपेश्च दिशश्च सर्वाः प्रदिशश्च वी
क्ष्य॥ स्वयं प्रहर्षं परमं जगाम सर्वात्मना राममनुस्मरंती॥ १७॥ सा तिर्यगूर्ध्वं च तथाप्यधस्तान्निरीक्षमाणा तमचिंत्यबुद्धिं॥ ददर्श
पिंगाधिपतेरमात्यं वातात्मजं सूर्यमिवोदयस्थं॥ १८॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे एकत्रिंशः सर्गः॥ ३१॥ ततः शा
खांतरे लीनं दृष्ट्वा चलितमानसा॥ विष्टितार्जुनवस्त्रांतं विद्युत्संघातपिंगलं॥ १॥ सा ददर्श कपिं तत्र प्रश्रितं प्रियवादिनं॥ फुल्ला
शोकोत्कराभासं तप्तचामीकरेक्षणं॥ २॥ साथ दृष्ट्वा हरिश्रेष्ठं विनीतवदवस्थितं॥ मैथिली चिंतयामास विस्मयं परमं गता॥ ३॥ अ
हो भीममिदं सत्त्वं वानरस्य दुरासदं॥ दुर्निरीक्ष्यमिदं मत्वा पुनरेव मुमोह सा॥ ४॥ विललाप भृशं सीता करुणं भयमोहिता॥ राम रा
मेति दुःखार्ता लक्ष्मणेति च भामिनी॥ ५॥ रुरोद सहसा सीता मंदं मंदस्वरा सती॥ साथ दृष्ट्वा हरिवरं विनीतवदुपागतं॥ ६॥ मैथिली चिं

तु

।।रा०सुं०।।
।।४६।।

तयामासस्वप्नोयमितिभामिनी।।६।।सावीक्ष्यमाणापृथुभग्नवक्त्रंशाखामृगेंद्रस्ययथोक्तकारं।ददर्शपिंगप्रवरंमहार्हंवातात्म
जंबुद्धिमतांवरिष्ठं।।७।।सातंसमीक्ष्यैवभृशंविपन्नागतासुकल्पेवबभूवसीता।।चिरेणसंज्ञांप्रतिलभ्यचैवंविचिंतयामासविशा
लनेत्रा।।८।।स्वप्नोमयायंविकृतोद्यदृष्टःशाखामृगःशास्त्रगणैर्निषिद्धः।स्वस्त्यस्तुरामायसलक्ष्मणायतथापितुर्मेजनस्यराज्ञः।।९।।
स्वप्नोपिनायंनहिमेस्तिनिद्राशोकेनदुःखेनचपीडितायाः।सुखोहिमेनास्तियतोविहीनातेनेंदुपूर्णप्रतिमाननेन।।१०।।रामेति
रामेतिसदैवबुद्ध्याविचिंत्यवाचाब्रुवतीतमेव।तस्यानुरूपंचकथांतदर्थमेवंप्रपश्यामितथाशृणोमि।।११।।अहंहितस्याद्यम
नोभवेनसंपीडितातद्गतसर्वभावा।।विचिंतयंतीसततंतमेवपश्यामितथाशृणोमि।।१२।।मनोरथःस्यादितिचिंतयामितथापिबु
द्ध्यापिवितर्कयामि किंकारणंतस्यहिनास्तिरूपंसुव्यक्तरूपश्चवदत्ययंमां।।१३।।नमोस्तुवाचस्पतयेसवज्रिणेस्वयंभुवेचैवहु
ताशनाय।अनेनचोक्तंयदिदंममाग्रतोवनौकसातच्चतथास्तुनान्यथा।।१४।।इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेद्वा
त्रिंशःसर्गः।।३२।।सोवतीर्यद्रुमात्तस्माद्विद्रुमप्रतिमाननः।विनीतवेषःकृपणःप्रणिपत्योपसृत्यच।।१।।तामब्रवीन्महातेजाहनूमा
न्मारुतात्मजः।शिरस्यंजलिमाधायसीतांमधुरयागिरा।।२।।कानुपद्मपलाशाक्षिक्लिष्टकौशेयवासिनि।द्रुमस्यशाखामालं
ब्यतिष्ठसित्वमनिंदिता।।३।।किमर्थंतवनेत्राभ्यांवारिस्रवतिशोकजं।पुंडरीकपलाशाभ्यांविप्रकीर्णमिवोदकं।।४।।सुराणामसुराणां

।।राम।।
।।४६।।

चनागगंधर्वरक्षसां।यक्षाणांकिन्नराणांचकात्वंभवसिशोभने।५।कात्वंभवसिरुद्राणांमरुतांवावरानने।वसूनांवावरारोहे
देवताप्रतिभासिमे।६।किंनुचंद्रमसाहीनपतिताविबुधालयात्।रोहिणीज्योतिषांश्रेष्ठाश्रेष्ठासर्वगुणाधिका।कात्वंभवसि
कल्याणित्वमनिंदितलोचने।कोपाद्वायदिवामोहाद्भर्तारमसितेक्षणे।वसिष्ठंकोपयित्वात्वंवासिकल्याण्यरुंधती।७।कोनु
पुत्रपिताभ्राताभर्त्तावातेसुमध्यमे।अस्माल्लोकादमुंलोकंगतंत्वमनुशोचसि।८।रोदनादतिनिश्वासाद्भूमिसंस्पर्शनादपि।नत्वां
देवीमहंमन्येराज्ञःसंज्ञावधारणात्।१०।व्यंजनानिहितेयानिलक्षणानिचलक्षये।महिषीभूमिपालस्यराजकन्याचमेमता॥
रावणेनजनस्थानाद्बलात्प्रमथितायदि।सीतात्वमसिभद्रंतेतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः।११।यथाहितववैदैन्यंरूपंचाप्रतिमानुषं।तप
साचान्वितोवेषस्त्वंराममहिषीध्रुवं।१३।सातस्यवचनंश्रुत्वारामकीर्तनहर्षिता।उवाचवाक्यंवैदेहीहनूमंतंद्रुमाश्रितं॥
१४।पृथिव्यांराजसिंहानांमुख्यस्यविदितात्मनः।स्नुषादशरथस्याहंशत्रुसैन्यप्रणाशिनः।१५।दुहिताजनकस्याहंवैदेहस्यमहा
त्मनः।सीतेतिनाम्नाचोक्ताहंभार्यारामस्यधीमतः।१६।समाद्वादशतत्राहंराघवस्यनिवेशने।भुंजानामानुषान्भोगान्सर्वकामस
मृद्धिनी।१७।ततस्त्रयोदशेवर्षेराज्येणेक्ष्वाकुनंदनं।अभिषेचयितुंराजासोपाध्यायःप्रचक्रमे।१८।तस्मिन्संभ्रियमाणेतुराघव
स्याभिषेचने।कैकेयीनामभर्तारमिदंवचनमब्रवीत्।१९।नपिबेयेनखादेयंप्रत्यहंममभोजनं।एषमेजीवितस्यांतोरामोयद्यभिषिच्य

ता॥२०॥यत्त्वदुक्तं त्वया वाक्यं प्रीत्या नृपतिसत्तम॥तच्चेन्न वितथं कार्यं वनं गच्छतु राघव॥२१॥ततस्तं स्थविरो राजा सत्ये धर्मे व्यवस्थि
तः॥ज्येष्ठं यशस्विनं पुत्रं रुदन् राज्यमयाचत॥२२॥स पितुर्वचनं श्रीमानभिषेकात्परं प्रियं॥मनसा पूर्वमासाद्य वाचा प्रतिगृहीतवा
न॥२३॥दद्यान्न प्रतिगृह्णीयात्सत्यं ब्रूयान्न चानृतं॥अपि जीवितहेतोर्हि रामः सत्यपराक्रमः॥२४॥स विहायोत्तरीयाणि महार्हा
णि महायशाः॥विसृज्य मनसा राज्यं जनन्यै मां समादिशत्॥२५॥साहं तस्याग्रतस्तूर्णं प्रस्थिता वनचारिणी॥न हि मे तेन हीनाया वा
सः स्वर्गेपि रोचते॥२६॥प्रागेव तु महाभागः सौमित्रिर्मित्रनंदनः॥पूर्वजस्यानुयात्रार्थे कुशचीरैरलंकृतः॥२७॥ते वयं भर्तुरादेशं बहुमा
न्य दृढव्रताः॥प्रविष्टाः स्म पुरादृष्टं वनं गंभीरदर्शनं॥२८॥वसतो दंडकारण्ये तस्याहममितौजसः॥रक्षसापहृता भार्या रावणेन दु
रात्मना॥२९॥द्वौ मासौ तेन मे कालो जीवितानुग्रहः कृतः॥ऊर्ध्वं द्वाभ्यां तु मासाभ्यां ततस्त्यक्ष्यामि जीवितं॥३०॥इत्यार्षे श्रीरामायणे वा
ल्मीकीये सुंदरकांडे त्रयस्त्रिंशः सर्गः॥३३॥तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान् हरिपुंगवः॥दुःखाद्दुःखाभिभूतायाः सांत्वमुत्तरमब्रवीत्
॥१॥अहं रामस्य संदेशाद्देवि दूतस्तवागतः॥वैदेही कुशली रामः स त्वां कौशलमब्रवीत्॥२॥यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः॥स
त्वां दाशरथी रामो देवि कौशलमब्रवीत्॥३॥लक्ष्मणश्च महातेजा भर्तुस्तेनुचरः प्रियः॥कृतवाञ्छोकसंतप्तः शिरसा तेभिवादनं॥४॥
सा तयोः कुशलं देवी निशम्य नरसिंहयोः॥प्रीतिसंहृष्टसर्वांगी हनूमंतमथाब्रवीत्॥५॥कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मां

एतिजीवंतमानंदोनरंवर्षशतादपि॥६॥तयोःसमागमेतस्मिन्प्रीतिरुत्पादिताऽद्भुता॥परस्परेणचालापंविश्वस्तौतौप्रचक्रतुः॥७॥
तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाहनूमान्मारुतात्मजः॥सीतायाःशोकदीनायाःसमीपमुपचक्रमे॥८॥यथायथासमीपंसहनूमानुपसर्पति
तथातथारावणंसातंसीतापरिशंकते॥९॥अहोधिग्धिक्कृतमिदंकथितंहियदस्यमे॥रूपांतरमुपागम्यसएवायंहिरावणः॥
१०॥तामशोकस्यशाखांतुविमुक्त्वाशोककर्शिता॥तस्यामेवानवद्यांगीधरण्यांसमुपाविशत॥११॥अवंदनमहाबाहुस्ततस्तांज
नकात्मजां॥साचैनंभयसंत्रस्ताभूयोनैनमुदैक्षत॥१२॥तंदृष्ट्वावंदमानंचसीताशशिनिभानना॥अब्रवीद्दीर्घमुच्छ्वस्यवानरंमधु
रस्वरा॥१३॥मायांप्रविष्टोमायावीयदित्वंरावणःस्वयं॥उत्पादयसिमेभूयःसंतापंतन्नशोभनं॥१४॥स्वंपरित्यज्यरूपंयःपरिव्राज
करूपवान्॥जनस्थानेमयादृष्टस्त्वंसएवहिरावणः॥१५॥उपवासकृशांदीनांकामरूपनिशाचर॥संतापयसिमांभूयःसंतापंतन्न
शोभनं॥अथवानैतदेवंहियन्मयापरिशंकितं॥मनसोहिममप्रीतिरुत्पन्नातवदर्शनात॥१६॥यदिरामस्यदूतस्त्वमागतोभद्रम
स्तुते॥पृच्छामित्वांहरिश्रेष्ठप्रियारामकथाहिमे॥१७॥गुणान्रामस्यकथयप्रियस्यममवानर॥चित्तंहरसिमेसौम्यनदीकूलंय
थारयः॥१८॥अहोस्वप्नस्यसुखता[illegible]याहमेवचिराहृता॥प्रेषितंनामपश्यामिराघवेणवनौकसं॥१९॥स्वप्नेपियद्यहंवीरंराघवंस
हलक्ष्मणं॥पश्येयंनावसीदेयंस्वप्नोपिममत्सरी॥२०॥नाहंस्वप्नमिमंमन्येस्वप्नेदृष्ट्वाहिवानरं॥नशक्योभ्युदयःप्राप्तुंप्राप्तश्चाभ्युद

योमम॥२१॥किन्नुस्याच्चित्तमोहोयंभवेद्वातगतिस्त्वियं।उन्मादजोविकारोवास्यादयंमृगतृष्णिका॥२२॥अथवानायमुन्मादो
मोहोप्युन्मादलक्षणं।संबुध्येवाहमात्मानमिमंचापिवनौकसं॥२३॥इत्येवंबहुधासीतासंप्रधार्यबलाबलं।रक्षसांकामरूपत्वा
न्मेनेतंराक्षसाधिपं॥२४॥एतांबुद्धिंतदाकृत्वासीतासातनुमध्यमा।नप्रतिव्याजहाराथवानरंजनकात्मजा॥२५॥सीतायानिश्चि
तंबुध्वाहनूमान्मारुतात्मजः।श्रोत्रानुकूलैर्वचनैस्तदातां[illegible]संप्रहर्षयन्॥२६॥आदित्यइवतेजस्वीलोककांतःशशीयथा॥
राजासर्वस्यलोकस्यदेवोवैश्रवणोयथा॥२७॥विक्रमेणोपपन्नश्चयथाविष्णुर्महायशाः।सत्यवादीमधुरवाक्देवोवा।चस्प
तिर्यथा॥२८॥रूपवान्सुभगःश्रीमान्कंदर्पइवमूर्तिमान्।स्थानक्रोधेप्रहर्ताचश्रेष्ठोलोकेमहारथः॥२९॥बाहुच्छायामवष्टब्धोय
स्यलोकोमहात्मनः।अपकृष्याश्रमपदान्मृगरूपेणराघवं॥३०॥शून्येयेनापनीतासितस्यद्रक्ष्यसितत्फलं।अचिराद्रावणंसंख्ये
योवधिष्यतिवीर्यवान्॥३१॥क्रोधप्रमुक्तैरिषुभिर्ज्वलद्भिरिवपावकैः।तेनाहंप्रेषितोदूतस्त्वत्सकाशमिहागतः॥३२॥त्वद्वियोगे
नदुःखार्तःसत्वांकौशलमब्रवीत्।लक्ष्मणश्चमहातेजाःसुमित्रानंदवर्द्धनः॥३३॥अभिवाद्यमहाबाहुःसत्वांकौशलमब्रवीत्
रामस्यचसखादेविसुग्रीवोनामवानरः॥३४॥राजावानरमुख्यानांसत्वांकौशलमब्रवीत्।नित्यंस्मरतितेरामःससुग्रीवःसलक्ष्म
णः॥३५॥दिष्ट्याजीवसिवैदेहिराक्षसीवशमागता।नचिराद्द्रक्ष्यसेरामंलक्ष्मणंचमहारथं॥३६॥मध्येवानरकोटीनांसुग्रीवंचामि

तोजसं॥ अहं सुग्रीवसचिवो हनुमान्नाम वानरः॥३५॥ प्रविष्टो नगरीं लंकां लंघयित्वा महोदधिं॥ कृत्वा मूर्ध्नि पदन्यासं रावणस्य दुरा
त्मनः॥ त्वां द्रष्टुमुपयातोहं समाश्रित्य पराक्रमं॥ नाहमस्मि तथा देवि यथा मामवगच्छसि॥ विशंका त्यज्यतामेषा श्रद्धत्स्व वदतो मम॥३६॥
इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे चतुस्त्रिंशः सर्गः॥३४॥ तां तु रामकथां श्रुत्वा वैदेही वानरर्षभात्॥ उवाच वचनं सांत्व
मिदं मधुरया गिरा॥१॥ क्व ते रामेण संसर्गः कथं जानासि लक्ष्मणं॥ वानराणां नराणां च कथमासीत्समागमः॥२॥ यानि रामस्य चि
ह्नानि लक्ष्मणस्य च वानर॥ तानि भूयः समाचक्ष्व न मां शोकः समाविशेत॥३॥ कीदृशं तस्य संस्थानं रूपं तस्य च कीदृशं॥ कथमू
रू कथं बाहू लक्ष्मणस्य च शंस मे॥४॥ एवमुक्तस्तु वैदेह्या हनूमान्मारुतात्मजः॥ ततो रामं यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे॥५॥ जानंती
बत दिष्ट्या मां वैदेहि परिपृच्छसि॥ भर्तुः कमलपत्राक्षि संस्थानं लक्ष्मणस्य च॥६॥ यानि रामस्य चिह्नानि लक्ष्मणस्य च यानि वै॥ लक्षिता
नि विशालाक्षि वदतः शृणु तानि मे॥७॥ रामः कमलपत्राक्षः पूर्णचंद्रनिभाननः॥ रूपदाक्षिण्यसंपन्नः प्रसूतो जनकात्मजे॥८॥ ते
जसादित्यसंकाशः क्षमया पृथिवीसमः॥ बृहस्पतिसमो बुध्या यशसा वासवोपमः॥९॥ रक्षिता जीवलोकस्य स्वजनस्य च रक्षिता॥
रक्षिता स्वस्य वृत्तस्य धर्मस्य च परंतपः॥१०॥ रामो भामिनि लोकस्य चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता॥ मर्यादानां च लोकस्य कर्ता कारयिता च सः॥
११॥ अर्चिष्मानर्चितोत्यर्थं ब्रह्मचर्यव्रते स्थितः॥ साधूनामुपकारज्ञः प्रचारज्ञश्च कर्मणां॥१२॥ राजनीत्यां विनीतश्च ब्राह्मणानामुपा

॥रा०सुं०॥

॥४८॥

सकः॥ज्ञानवान्शीलसंपन्नो विनीतश्च परंतपः॥१३॥यजुर्वेदविनीतश्च वेदविद्भिः सुपूजितः॥धनुर्वेदे च वेदे च वेदांगेषु निष्ठितः॥१४॥
विपुलांसो महाबाहुः कंबुग्रीवः शुभाननः॥गूढज[illegible]त्रुः सुताम्राक्षो रामो नाम जनैः श्रुतः॥१५॥दुंदुभिस्वननिर्घोषः स्निग्धवर्णः प्र
तापवान्॥समश्च सुविभक्तांगो वर्णं श्यामं समाश्रितः॥१६॥त्रिस्थिरस्त्रिप्रलंबश्च त्रिसमस्त्रिषु चोन्नतः॥त्रिताम्रस्त्रिषु च स्निग्धो
गंभीरस्त्रिषु नित्यशः॥१७॥त्रिवलीवांस्त्र्यवनतश्चतुर्व्यंगस्त्रिशीर्षवान्॥चतुष्कलश्चतुर्लेखश्चतुष्किष्कुश्चतुःसमः॥१८॥चतुर्दश
समद्वंद्वश्चतुर्दंष्ट्रश्चतुर्गतिः॥महोष्ठहनुनासश्च पंचस्निग्धोऽष्टवंशवान्॥१९॥दशपद्मो दशबृहत्त्रिभिर्व्याप्तो द्विशुक्लवान्॥षडु
न्नतो नवतनुस्त्रिभिर्व्याप्नोति राघवः॥२०॥सत्यधर्मरतः श्रीमान्संग्रहानुग्रहे रतः॥देशकालविभावज्ञः सर्वलोकप्रियंवदः॥२१॥भ्राता
चास्य च द्वैमात्रः सौमित्रिरमितप्रभः॥अनुरागेण रूपेण गुणैश्चापि तथाविधः॥२२॥स सुवर्णच्छविः श्रीमान्रामः श्यामो महायशाः
तावुभौ नरशार्दूलौ त्वद्दर्शनकृतोत्सवौ॥२३॥विचिन्वंतौ महीं कृत्स्नां अस्माभिः सह संगतौ॥त्वामेव मार्गमाणौ तु विचरंतौ वसुंधरां
२४॥ददर्शतुर्मृगपतिं पूर्वजेनावरोपितं॥ऋष्यमूकस्य मूले तु बहुपादपसंकुले॥२५॥भ्रातुर्भयार्तमासीनं सुग्रीवं प्रियदर्शनं॥वयं
च हरिराजं तं सुग्रीवं सत्यसंगरं॥२६॥परिचर्यामहे राज्यात्पूर्वजेनावरोपितं॥ततस्तौ चीरवसनौ धनुःप्रवरपाणिनौ॥२७॥सतो हस्त्य
नरव्याघ्रौ धन्विनौ वानरर्षभः॥२८॥अभिप्लुतो गिरेस्तस्य शिखरं भयमोहितः॥ततः स शिखरे तस्मिन्वानरेंद्रो व्यवस्थितः॥२९॥त

॥राम॥

॥४८॥

यो समीपं मामेव प्रेषयामास सत्वरं॥ तावहं पुरुषव्याघ्रौ सुग्रीववचनात्प्रभू॥ ३७॥ रूपलक्षणसंपन्नौ कृतांजलिरुपस्थितः॥ तौ परिज्ञाततत्वार्थौ मया प्रीतिसमन्वितौ॥ ३८॥ पृष्ठमारोप्य तं देशं प्रापितौ पुरुषर्षभौ॥ निवेदितौ च तत्वेन सुग्रीवाय महात्मने॥ ३९॥ तयोरन्योन्यसंभाषाद्भृशं प्रीतिरजायत॥ तत्र तौ कीर्तिसंपन्नौ हरीश्वरनरेश्वरौ॥ ३३॥ परस्परकृताश्वासौ कथया पूर्ववृत्तया॥ तं ततः सांत्वयामास सुग्रीवं लक्ष्मणाग्रजः॥ ३४॥ स्त्रीहेतोर्वालिना भ्रात्रा निरस्तः पुरुतेजसा॥ ततस्त्वन्नाशजं शोकं रामस्याक्लिष्टकर्मणः॥ ३५॥ लक्ष्मणो वानरेंद्राय सुग्रीवाय न्यवेदयत्॥ स श्रुत्वा वानरेंद्रस्तु लक्ष्मणेनेरितं वचः॥ ३६॥ तदासीन्निष्प्रभोत्यर्थं ग्रहग्रस्त इवांशुमान्॥ ततस्त्वद्गात्रशोभीनि रक्षसा ह्रियमाणया॥ ३७॥ यान्याभरणजालानि पातितानि महीतले॥ तानि सर्वाणि रामाय आनीय हरियूथपाः॥ ३८॥ संहृष्टा दर्शयामासुर्गतिं तु न विदुस्तव॥ तानि रामाय दत्तानि मयैवोपहृतानि च॥ ३९॥ स्वनवंत्यवकीर्णानि तस्मिन्विहितचेतसि॥ तान्यंके दर्शनीयानि कृत्वा बहुविधं तदा॥ ४०॥ तेन देवप्रकाशेन देवेन परिदेवितं॥ पश्यतस्तानि रुदतस्ताम्रे दीपयता हृदि॥ ४१॥ शायितं च चिरं तेन दुःखार्तेन महात्मना॥ मयापि विविधैर्वाक्यैः कृच्छ्रादुत्थापितः पुनः॥ ४२॥ तानि दृष्ट्वा महार्हाणि दर्शयित्वा मुहुर्मुहुः॥ राघवः सहसौमित्रिः सुग्रीवे संन्यवेशयत्॥ ४३॥ स तवादर्शनादार्ये राघवः परितप्यते॥ महता ज्वलता नित्यमग्निनेवाग्निपर्वतः॥ ४४॥ त्वत्कृते तमनिद्रा च शोकश्चिंता च राघवं॥ तापयंति महात्मानमग्न्यागारमिवाग्न

॥रा०सुं०॥
॥५०॥

य॥४५॥तवादर्शनशोकेनराघवःपरिचाल्यते।महताभूमिकंपेनमहानिवशिलोच्चयः॥४६॥काननानिसुरम्याणिनदीप्रस्रवणा-
निच।चरन्नरतिमाप्नोतित्वामपश्यन्नृपात्मजे॥४७॥सत्वांमनुजशार्दूलः [illegible] क्षिप्रंप्राप्स्यतिराघवः।समित्रबांधवंहत्वारावणंज-
नकात्मजे॥४७॥सहितौरामसुग्रीवावुभावकुरुतांतदा।समयंवालिनंहंतुंतवचान्वेषणंप्रति॥४८॥ततस्ताभ्यांकुमाराभ्यांवीराभ्यां
सहरीश्वरः।किष्किंधांसमुपागम्यवालीयुद्धेनिपातितः॥४९॥ततोनिहत्यतरसारामोवालिनमाहवे।सर्वर्क्षहरिसंघानांसुग्रीवम-
करोत्पतिं॥५०॥रामसुग्रीवयोरैक्यंदेव्येवंसमजायत।हनूमंतंचमांदेवितयोर्दूतमुपागतं॥५१॥स्वराज्यंप्राप्यसुग्रीवःस्वानानी-
यमहाकपीन्।त्वदर्थंप्रेषयामासदिशोदशमहाबलान्॥५२॥आदिष्टावानरेंद्रेणसुग्रीवेणमहौजसः।अद्रिराजप्रतीकाशाः
सर्वतःप्रस्थितामहीं॥५३॥ततस्तेमार्गमाणावैसुग्रीववचनातुराः।चरंतिवसुधांकृत्स्नांवयमन्येचवानराः॥५४॥अंगदोनामल-
क्ष्मीवान्वालिसूनुर्महाबलः।प्रस्थितःकपिशार्दूलस्त्रिभागबलसंवृतः॥५५॥तेषांनोविप्रनष्टानांविंध्येपर्वतसत्तमे।भृशंशोक-
परीतानामहोरात्रगणागताः॥५६॥तेवयंकार्यनैराश्यात्कालस्यातिक्रमेणच।भयाच्चकपिराजस्यप्राणांस्त्यक्तुमुपस्थिताः॥५७
विचित्यगिरिदुर्गाणिनदीप्रस्रवणानिच।अनासाद्यपदंदेव्याःप्राणांस्त्यक्तुंव्यवस्थिताः॥५८॥ततस्तस्यगिरेर्मूर्ध्निवयंप्रायमुपास्म-
हे।दृष्ट्वाप्रायोपविष्टांश्चसर्वान्वानरपुंगवान्॥५९॥भृशंशोकार्णवेमग्नःपर्यदेवयदंगदः।तवनाशंचवैदेहिवालिनश्चतथावि-

॥राम॥
॥५०॥

म

धं ॥६०॥ प्रायोपवेशमस्माकं मरणं च जटायुषं ॥ तेषां नः स्वामिसंदेशान्निराशानां मुमूर्षतां ॥६१॥ कार्यहेतोरिहायातः शकुनिर्वीर्यवा
न्महान् ॥ गृध्रराजस्य सोदर्यः संपातिर्नाम गृध्रराट् ॥६२॥ श्रुत्वा भ्रातृवधं कोपादिदं वचनमब्रवीत् ॥ यवीयान्केन मे भ्राता हतः क्व च
निपातितः ॥६३॥ एतदाख्यातुमिच्छामि भवद्भिर्वानरोत्तमाः ॥ अंगदोऽकथयत्तस्य जनस्थाने महद्वधं ॥६४॥ रक्षसा भीमरूपेण त्वामु
द्दिश्य यथार्थतः ॥ जटायोस्तु वधं श्रुत्वा दुःखितः सोऽरुणात्मजः ॥६५॥ त्वामाह स वरारोहे वसंतीं रावणालये ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा
संपातेः प्रीतिवर्द्धनं ॥६६॥ अंगदः प्रमुखाः सर्वे ततः प्रस्थापिता वयं ॥ विंध्यादुत्थाय संप्राप्ताः सागरस्यांतमुत्तमं ॥६७॥ त्वद्दर्शने
कृतोत्साहा हृष्टाः पुष्टाः प्लवंगमाः ॥ अंगदः प्रमुखाः सर्वे वेलोपांतमुपागताः ॥६८॥ चिंतां जग्मुः पुनर्भउमात्वद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥
अथाहं हरिसैन्यस्य सागरं दृश्य सीदतः ॥६९॥ व्यवधूय भयं तीव्रं योजनानां शतं प्लुतः ॥ लंका चापि मया रात्रौ प्रविष्टा राक्षसा
कुला ॥७०॥ रावणश्च मया दृष्टस्त्वं च शोकनिपीडिता ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यथा वृत्तमनिंदिते ॥७१॥ अभिभाषस्व मां देवि दूतो
दाशरथेरहं ॥ तन्मां रामकृतोद्योगं त्वन्निमित्तमिहागतं ॥७२॥ सुग्रीवसचिवं देवि बुध्यस्व पवनात्मजं ॥ कुशली तव काकुत्स्थः सर्व
शस्त्रभृतां वरः ॥७३॥ गुरोराराधने युक्तो लक्ष्मणः शुभलक्षणः ॥ तस्य वीर्यवतो देवि भर्तुस्तव हितेरतः ॥७४॥ अहमेकस्तु संप्राप्तः सु
ग्रीववचनादिह ॥ मयेयमसहायेन चरता कामरूपिणा ॥७५॥ दक्षिणा दिगनुक्रांता त्वन्मार्गविचयैषिणा ॥ दिष्ट्याहं हरिसैन्यानां

॥रा०सुं०॥
॥५१॥

त्वन्नाशमनुशोचतां॥१६॥अपनेष्यामि संतापं तवाधिगमशासनात्।दिष्ट्याहि नम मय्यर्थं सागरस्येह लंघनं॥१७॥प्राप्स्याम्यह
मिदं देवि त्वद्दर्शनकृतं यशः।राघवश्च महावीर्यः क्षिप्रं त्वामभिपत्स्यते॥१८॥सपुत्रबांधवं हत्वा रावणं राक्षसाधिपं।माल्यवान्ना
म वैदेहि गिरीणामुत्तमो गिरिः॥१९॥ततो गच्छति गोकर्णं पर्वतं केसरी हरिः।स च देवर्षिभिर्दिष्टः पिता मम महाकपिः।तीर्थे नदीप
तेः पुण्ये शंबमादनमुद्धरत्॥२०॥यस्याहं हरिणः क्षेत्रे जातो वातेन मैथिलि।हनूमानिति विख्यातो लोके स्वेनैव कर्मणा॥२१॥
विश्वासार्थं तु वैदेही भर्तुरुक्ता मया गुणाः।अचिरात्त्वामितो देवि राघवो नायिता ध्रुवं॥२२॥एवं विश्वासिता सीता हेतुभिः शोक
कर्शिता॥उपपन्नैरभिज्ञानैर्दूतं तमधिगच्छति॥२३॥अतुलं च गता हर्षं प्रहर्षेण तु जानकी।नेत्राभ्यां वक्रपक्ष्माभ्यां मुमोचानंद
जं जलं॥२४॥चारु तद्वदनं तस्यास्ताम्रशुक्लायतेक्षणं॥अशोभत विशालाक्ष्या राहुमुक्त इवोडुराट्॥२५॥हनूमंतं कपिं व्यक्तं म
न्यते नान्यथेति सा॥अथोवाच हनूमांस्तामुत्तरं प्रियदर्शनां॥२६॥एतत्ते सर्वमाख्यातं समाश्वसिहि मैथिलि॥किं करोमि कथं वा ते
रोचते प्रतियाम्यहं॥२७॥हते सुरे संयति शंबसादने कपिप्रवीरेण महर्षिचोदनात्॥ततोस्मि वायुप्रभवो हि मैथिलि प्रभावतस्त
त्प्रतिमश्च वानरः॥२८॥इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे पंचत्रिंशः सर्गः॥३५॥भूय एव महातेजा हनूमान्पवनात्म
जः॥अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं सीताप्रत्ययकारणात्॥१॥वानरोहं महाभागे दूतो रामस्य धीमतः॥रामनामांकितं चेदं पश्य देव्यंगुली।

॥राम॥
॥५१॥

स्प१

तं

यकं ॥ २ ॥ प्रत्ययार्थं तवानीतं तेन दत्तं महात्मना ॥ समाश्वसिहि भद्रं ते क्षीणदुःखफलाह्यसि ॥ ३ ॥ गृहीत्वा प्रेक्षमाणा सा भर्तुः कर-
विभूषितं ॥ भर्त्तारमिव संप्राप्तं जानकी मुदिताभवत् ॥ ४ ॥ चारु तद्वदनं तस्यास्ताम्रशुक्लायतेक्षणं ॥ बभूव हर्षोदग्रं च राहुमुक्त-
इवोडुराट् ॥ ५ ॥ ततः सा ह्रीमती बाला भर्तुः संदेशहर्षिता ॥ परितुष्टा प्रियं कृत्वा प्रशशंस महाकपिं ॥ ६ ॥ विक्रांतस्त्वं समर्थस्त्वं प्रा-
ज्ञस्त्वं वानरोत्तम ॥ येनेदं राक्षसपदं त्वयैकेन प्रधर्षितं ॥ ७ ॥ शतयोजनविस्तीर्णः सागरो मकरालयः ॥ विक्रमश्लाघनीयेन क्र-
मता गोष्पदीकृतः ॥ ८ ॥ न हि त्वां प्राकृतं मन्ये वानरं वानरर्षभ ॥ यस्य ते नास्ति संत्रासो रावणादपि संभ्रमः ॥ ९ ॥ अर्हसे च कपिश्रे-
ष्ठ मया समभिभाषितुं ॥ यद्यसि प्रेषितस्तेन रामेण विदितात्मना ॥ १० ॥ प्रेषयिष्यति दुर्धर्षो रामो न ह्यपरीक्षितं ॥ पराक्रममविज्ञाय म-
त्सकाशं विशेषतः ॥ ११ ॥ दिष्ट्या च कुशली रामो धर्मात्मा सत्यसंगरः ॥ लक्ष्मणश्च महातेजाः सुमित्रानंदवर्धनः ॥ १२ ॥ कुशली यदि
काकुत्स्थः किन्नु सागरमेखलां ॥ महीं दहति कोपेन युगांताग्निरिवोत्थितः ॥ १३ ॥ अथवा शक्तिमंतौ तौ सुराणामपि निग्रहे ॥ म-
मैव तु न दुःखानामस्ति मन्ये विपर्ययः ॥ १४ ॥ कच्चिन्न व्यथते रामः कच्चिन्न परितप्यते ॥ उत्तराणि च कार्याणि कुरुते पुरुषोत्त-
मः ॥ १५ ॥ कच्चिन्न दीनः संभ्रांतः कार्येषु च न मुह्यति ॥ कच्चित्पुरुषकार्याणि कुरुते नृपतेः सुतः ॥ १६ ॥ द्विविधं त्रिविधोपायमुपाय-
मपि सेवते ॥ विजिगीषुः सुहृत्कच्चिन्मित्रेषु च परंतपः ॥ १७ ॥ कच्चिन्मित्राणि लभते मित्रैश्चाप्यभिगम्यते ॥ कच्चित्कल्याणमित्रश्च

॥रा०सुं०॥
॥५२॥

मित्रैश्चापिपुरस्कृतः॥१८॥कच्चिदाशास्तिदेवानांप्रसादंपार्थिवात्मजः॥कच्चित्पुरुषकारंचदैवंचप्रतिपद्यते॥१९॥कच्चिन्नविग
स्नेहोविवासान्मयिराघव॥कच्चिन्मांव्यसनादस्मान्मोक्षयिष्यतिराघवः॥२०॥सुखानामुचितोनित्यंअसुखानामनूचितः॥दुःख
मुत्तरमासाद्यकच्चिद्रामोनसीदति॥२१॥कौसल्यायास्तथाकच्चित्सुमित्रायास्तथैवच॥अभीक्ष्णंश्रूयतेकच्चित्कुशलंभरतस्य
च॥२२॥मन्निमित्तेनमानार्हःकच्चिच्छोकेनराघवः॥कच्चिन्नान्यमनारामःकच्चिन्मांतारयिष्यति॥२३॥कच्चिदक्षौहिणींभीमांभर
तोभ्रातृवत्सलः॥ध्वजिनींमंत्रिभिर्गुप्तांप्रेषयिष्यतिमत्कृते॥२४॥वानराधिपतिःश्रीमान्सुग्रीवःकच्चिदेष्यति॥मत्कृतेहरिभिर्वी
रैर्वृतोदंतनखायुधैः॥२५॥कच्चिच्चलक्ष्मणःशूरःसुमित्रानंदवर्धनः॥अस्त्रविच्छरजालेनराक्षसान्विधमिष्यति॥२६॥रौद्रेणक
च्चिदस्त्रेणरामेणनिहतंरणे॥द्रक्ष्याम्यल्पेनकालेनरावणंससुहृज्जनं॥२७॥कच्चिन्नतद्धेमसमानवर्णंतस्याननंपद्मसमानगं
धि॥मयाविनाशुष्यतिशोकदीनंजलक्षयेपद्ममिवातपेन॥२८॥धर्मापदेशात्त्यजतःस्वराज्यंमांचाप्यरण्यंनयतःपदातेः॥ना
सीद्व्यथायस्यनभीर्नशोकःकच्चित्सधैर्यंहृदयेकरोति॥२९॥नचास्यमातानपितानचान्यःस्नेहाद्विशिष्टोस्तिमयासमोवा॥ता
वत्त्वहंदूतजिजीविषेयंयावत्प्रवृत्तिंशृणुयांप्रियस्य॥३०॥इतीवदेवीवचनंमहार्थंतंवानरेंद्रंमधुरार्थमुक्त्वा॥श्रोतुंपुनस्त
स्यवचोभिरामंरामार्थयुक्तंविररामरामा॥३१॥सीतायावचनंश्रुत्वामारुतिर्भीमविक्रमः॥शिरस्यंजलिमाधायवाक्यमुत्तरमब्रवी

त्वा य

॥राम॥
॥५२॥

त॥३२॥ नत्वामिहस्थां जानीते रामः कमललोचनः। तेन त्वां नानयत्याशु शचीमिव पुरंदरः॥३३॥ श्रुत्वैव च वचो मत्तं क्षिप्रमेष्यति
राघवः॥ चमूं प्रकर्षन्महतीं हर्यृक्षगणसंयुतां॥३४॥ विष्टंभयित्वा बाणौघैरक्षोभ्यं वरुणालयं। करिष्यति पुरीं लंकां काकुत्स्थः
शांतराक्षसां॥३५॥ तत्र यद्यंतरा मृत्युर्यदि देवाः महासुराः॥ स्थास्यंति पथि रामस्य स तानपि वधिष्यति॥३६॥ तवादर्शनजेनार्ये
शोकेन परिपूरितः। न शर्म लभते रामः सिंहार्दित इव द्विपः॥३७॥ मंदरेण च ते देवि शपे मूलफलेन च। मलयेन च विंध्येन मेरु
णा दर्दुरेण च॥३८॥ यथा सुनयनं वल्गु बिंबोष्ठं चारुकुंडलं॥ मुखं द्रक्ष्यसि रामस्य पूर्णचंद्रमिवोदितं॥३९॥ क्षिप्रं द्रक्ष्यसि वैदे
हि रामं प्रस्रवणे गिरौ॥ शतक्रतुमिवासीनं नागपृष्ठस्य मूर्धनि॥४०॥ न मांसं राघवो भुंक्ते न चैव मधु सेवते॥ वन्यं सुविहितं नित्यं
भक्तमश्नाति पंचमं॥४१॥ नैव दंशान्न मशकान्न कीटान्न सरीसृपात्॥ राघवोपनयेद्गात्रात्वद्गतेनांतरात्मना॥४२॥ नित्यं ध्यानपरो
रामो नित्यं शोकपरायणः॥ नान्यं चिंतयते किंचित्स तु कामवशं गतः॥४३॥ अनिद्रः सततं रामः सुप्तोपि च नरोत्तमः॥ सीतेति मधु
२ रां वाणीं व्याहरन्प्रतिबुध्यते॥४४॥ दृष्ट्वा फलं वा पुष्पं वा यच्चान्यत्स्त्रीमनोहरं॥ बहुशो हा प्रियेत्येवं श्वसंस्त्वामभिभाषते॥४५॥ स
देवि नित्यं परितप्यमानः स्त्वामेव सीतेत्यभिभाषमाणः॥ धृतव्रतो राजसुतो महात्मा तवैव लाभाय कृतप्रयत्नः॥४६॥ सा राम
संकीर्तनवीतशोका रामस्य शोकेन समानशोका॥ शरन्मुखे नांबुदशेषचंद्रा निशेव वैदेहसुता बभूव॥४७॥ इत्यार्षे श्री

रामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेषट्त्रिंशःसर्गः॥३६॥सासीतावचनंश्रुत्वापूर्णचंद्रनिभानना।हनूमंतमुवाचेदंधर्मार्थसहितंव
चः॥१॥अमृतंविषसंपृक्तंत्वयावानरभाषितं।यच्चनान्यमनारामोयच्चशोकपरायणः॥२॥ऐश्वर्येवासुविस्तीर्णेव्यसनेवासुदारु
णे।रज्ज्वेवपुरुषंबध्वाकृतांतपरिकर्षति॥३॥विधिर्नूनमसंहार्यःप्राणिनांप्लवगोत्तम।सौमित्रिंमांचरामंचव्यसनैःपश्यमो
हितान्॥४॥शोकस्यास्यकथंपारंराघवोऽधिगमिष्यति।प्लवमानःपरिश्रांतोहतनौःसागरेयथा॥५॥राक्षसानांवधंकृत्वासूदयि
त्वाचरावणं।लंकामुन्मथितांकृत्वाकदाद्रक्ष्यतिमांपतिः॥६॥सवाच्यःसंत्वरस्वेतियावदेवनपूर्यते।अयंसंवत्सरःकालस्ता
वद्धिममजीवितं॥७॥वर्ततेदशमोमासोद्वौतुशेषौप्लवंगम।रावणेननृशंसेनसमयोयंकृतंमम॥८॥विभीषणेनचभ्रात्रा
ममनिर्यातनंप्रति।अनुनीतःप्रयत्नेननचतत्कुरुतेमतिं॥९॥ममप्रतिप्रदानंहिरावणस्यनरोचते।रावणंमार्गितेसंख्येमृत्युः
कालवशंगतं॥१०॥ज्येष्ठाकन्याकलानामविभीषणसुताकपे।तयाममैतदाख्यातंमात्राप्रहितयास्वयं॥११॥अविंध्योनाममे
धावीविद्वान्राक्षसपुंगवः।धृतिमान्शीलवान्वृद्धोरावणस्यसुसंमतः॥१२॥रामक्षयमनुप्राप्तंरक्षसांप्रत्यचोदयत्।नचत
स्यसदुष्टात्माशृणोतिवचनंहितं॥१३॥आशंसेयंहरिश्रेष्ठक्षिप्रंमांप्राप्स्यतेपतिः।अंतरात्माहिमेशुद्धस्तस्मिंश्चबहवोगु
णाः॥१४॥उत्साहःपौरुषंसत्वमानृशंस्यंकृतज्ञता।विक्रमश्चप्रभावश्चसंतिवानरराघवे॥१५॥चतुर्दशसहस्राणिराक्षसानां

जघानयः॥जनस्थानेविनाभ्रात्राशत्रुःकस्तस्यनोद्विजेत्॥१६॥नसशक्यस्तुलयितुंव्यसनेपुरुषर्षभः॥अहंतस्यानुभावज्ञाश
क्रस्येवपुलोमजा॥१७॥शरजालांशुमान्शूरःकपेराममदिवाकरः॥शत्रुरक्षोमयंतोयंउपशोषंनयिष्यति॥१८॥इतिसंजल्पमानांतां
रामार्थेशोककर्षितां॥अश्रुसंपूर्णवदनामुवाचहनुमान्कपिः॥१९॥श्रुत्वैववचवचोमत्त्वंक्षिप्रमेष्यतिराघवः॥चमूंप्रकर्ष
न्महतींहर्यक्षगणसंकुलां॥२०॥अथवामोचयिष्यामित्वामद्यैवसराक्षसात्॥अस्माद्दुःखादुपारोहममपृष्ठमनिंदिते॥२१॥
त्वांतुपृष्ठगतांकृत्वासंतरिष्यामिसागरं॥शक्तिरस्तिहिमेवोढुंलंकामपिसरावणं॥२२॥अहंप्रस्रवणस्थायराघवस्याद्यमैथि
लि॥प्रापयिष्यामिशक्रायहव्यंहुतमिवानलः॥२३॥द्रक्ष्यस्यद्यैववैदेहिराघवंसहलक्ष्मणं॥व्यवसायसमायुक्तंविष्णुंदै
त्यवधेयथा॥२४॥तद्दर्शनकृतोत्साहमाश्रमस्थंमहाबलं॥पुरंदरमिवासीनंनगराजस्यमूर्धनि॥२५॥पृष्ठमारोहमेदेविमा
विकांक्षस्वशोभने॥योगमन्विच्छरामेणशशांकेनेवरोहिणी॥२६॥कथयंतीवशशिनासंगमिष्यसिरोहिणी॥मत्पृष्ठमधिरो
हत्वंतराकाशमहार्णवं॥२७॥नहिमेसंप्रयातस्यत्वामितोनयतोंगने॥अनुगंतुंमतिंशक्ताःसर्वेलंकानिवासिनः॥२८॥यथैवा
हमिहप्राप्तस्तथैवाहमसंशयं॥यास्यामिपश्यवैदेहित्वामुद्यम्यविहायसं॥२९॥मैथिलीतुहरिश्रेष्ठात्श्रुत्वावचनमद्भु
तं॥हर्षविस्मितसर्वांगीहनूमंतमथाब्रवीत्॥३०॥हनूमन्दूरमध्वानंकथंमांनेतुमिच्छसि॥तदेवखलुतेमन्येकपित्वंहरियू

॥रा०सुं०॥
॥५५॥

थप॥३१॥ कथं चाल्पशरीरं त्वं मामितो नेतुमिच्छसि॥ सकाशं मानवेंद्रस्य भर्तुर्मे प्लवगर्षभ॥३२॥ सीतायास्तु वचः श्रुत्वा हनूमा
न्मारुतात्मजः॥ चिंतयामास लक्ष्मीवान्नवं परिभवं कृतं॥३३॥ न मे जानाति सत्त्वं वा प्रभावं वासितेक्षणा॥ तस्मात्पश्यतु वैदेही य
द्रूपं मम कामतः॥३४॥ इति संचिंत्य हनुमांस्तदा प्लवगसत्तमः॥ दर्शयामास सीतायाः स्वरूपमरिमर्दनः॥ स तस्मात्पादपाद्धीमा
नाप्लुत्य प्लवगर्षभः॥ ततो वर्द्धितुमारेभे सीताप्रत्ययकारणात्॥३५॥ मेरुमंदरसंकाशो बभौ दीप्तानलप्रभः॥ अग्रतो व्यवतस्थे
च सीताया वानरर्षभः॥३६॥ हरिः पर्वतसंकाशस्ताम्रवक्त्रो महाबलः॥ वज्रदंष्ट्रनखो भीमो वैदेहीमिदमब्रवीत्॥३७॥ सपर्वतव
नोद्देशां साट्टप्राकारतोरणां॥ लंकामिमां सनाथां वा नयितुं शक्तिरस्ति मे॥३८॥ तदवस्थाप्यतां बुद्धिरलं देवि विकांक्षया॥ विशो
कं कुरु वैदेहि राघवं सहलक्ष्मणं॥३९॥ तं दृष्ट्वाचलसंकाशमुवाच जनकात्मजा॥ पद्मपत्रविशालाक्षी मारुतस्यौरसं सुतं॥४०॥ त
व सत्त्वं बलं चैव विजानामि महाकपे॥ वायोरिव गतिं चापि तेजश्चाग्नेरिवाद्भुतं॥४१॥ प्राकृतोन्यः कथं चेमां भूमिमागंतुमर्हति॥ उ
दधेरप्रमेयस्य पारं वानरयूथप॥४२॥ जानामि गमने शक्तिं नयने चापि ते मम॥ अवश्यं संप्रधार्याशु कार्यसिद्धिर्महात्मनः॥४३॥ अ
युक्तं तु कपिश्रेष्ठ मया गंतुं त्वया सह॥ वायुवेगसवेगस्य वेगो मां मोहयेत्तव॥४४॥ अहमाकाशमासक्ता उपर्युपरि सागरं॥ प्रपते
यं हि ते पृष्ठाद्भूयो वेगेन गच्छतः॥४५॥ पतिता सागरे चाहं तिमिनक्रझषाकुले॥ भवेयमाशु विवशा यादसामन्नमुत्तमं॥४६॥ न च

॥राम॥
॥५५॥

शक्ष्येत्वयासार्द्धंगंतुंशत्रुविनाशन।कलत्रवतिसंदेहस्त्वयिस्यादप्यसंशयं॥४७॥ह्रियमाणंतुमांदृष्ट्वाराक्षसाभीमविक्रमाः
अनुगच्छेयुरादिष्टारावणेनदुरात्मना॥४८॥तैस्त्वंपरिवृतःशूरैःशूलमुद्गरपाणिभिः।भवेस्त्वंसंशयंप्राप्तोमयावीरकलत्र
वान्॥४९॥सायुधाबहवोव्योम्निराक्षसास्त्वंनिरायुधः।कथंशक्ष्यसिसंयातुंमांचैवपरिरक्षितुं॥५०॥युध्यमानस्यरक्षोभिस्तत
स्तैःक्रूरकर्मभिः।प्रपतेयंहितेरुष्टाद्भयार्त्ताकपिसत्तम॥५१॥अथरक्षांसिभीमानिमहांतिबलवंतिच।कथंचित्सांपरायेत्वांज
येयुःकपिसत्तम॥५२॥अथवायुध्यमानस्यपतेयंविमुखस्यते।पतितांचगृहीत्वामांनयेयुःपापराक्षसाः॥५३॥मांवाहरेयुस्त्वद्ध
स्ताद्विशसेयुरथापिवा।अनवस्थौहिदृश्येतेयुद्धेजयपराजयौ॥५४॥अहंवापिविपद्येयंरक्षोभिस्तर्जि+रभि+ता।त्वत्प्रयत्नो
हरिश्रेष्ठभवेन्निष्फलएवतु॥५५॥कामंत्वमपिपर्याप्तोनिहंतुंसर्वराक्षसान्।राघवस्ययशोहीयेत्वयाशस्तैस्तुराक्षसैः॥५६॥
अथवादायरक्षांसिन्यसेयुःसंवृतेहिमां।यत्रतेनाभिजानीयुर्हरयोनापिराघवः॥५७॥आरंभस्तुमदर्थोयंततस्तवनिरर्थक
स्त्वयाहिसहरामस्यमहानागमनेगुणः॥५८॥मयिजीवितमायत्तंराघवस्यामितौजसः।भ्रातॄणांचमहाबाहोतवराजकुल
स्यच॥५९॥तौनिराशौमदर्थंचशोकसंतापकर्शितौ।सहसर्वर्क्षहरिभिस्त्यक्ष्यतःप्राणसंग्रहं॥६०॥भर्तुर्भक्तिंपुरस्कृत्यरामादन्य
स्यवानर।नाहंस्प्रष्टुंस्वतोगात्रमिच्छेयंवानरोत्तम॥६१॥यदहंगात्रसंस्पर्शंरावणस्यगताबलात्।अनीशाकिंकरिष्यामि

विनाथा विवसा सती ॥६२॥ यदि रामो दशग्रीवमिह हत्वा सराक्षसं । मामितो गृह्य गच्छेत तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥६३॥ श्रुता ह्यदृष्टा हि
मया पराक्रमा महात्मनस्तस्य रणावमर्द्दिनः । न देवगंधर्वभुजंगराक्षसा भवंति रामेण समा हि संयुगे ॥६४॥ समीक्ष्य तं संयति
चित्रकार्मुकं महाबलं वासवतुल्यविक्रमं । सलक्ष्मणं को विषहेत राघवं हुताशनं दीप्तमिवानलेरितं ॥६५॥ सलक्ष्मणं राघ
वमाजिमर्द्दनं दिशागजं मत्तमिव व्यवस्थितं । सहेत को वानरमुख्य संयुगे युगांतसूर्यप्रतिमं शरार्चिषं ॥६६॥ स मे कपिश्रे
ष्ठ सलक्ष्मणं प्रियं सयूथपं क्षिप्रमिहोपपादय । चिराय रामं प्रति शोककर्षितां कुरुष्व मां वानरवीर हर्षितां ॥६७॥ इत्या
र्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥३७॥ ततः स कपिशार्दूलस्तेन वाक्येन तोषितः । सीतामुवाच त
च्छ्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ॥१॥ युक्तरूपं त्वया देवि भाषितं शुभ[illegible]दर्शने । सदृशं स्त्रीस्वभावस्य साध्वीनां विनयस्य च ॥
२॥ स्त्रीत्वान्न त्वं समर्थासि सागरं व्यतिवर्त्तितुं । मामधिष्ठाय विस्तीर्णं शतयोजनमायतं ॥३॥ द्वितीयं कारणं यच्च ब्रवीषि
विनयान्विते । रामादन्यस्य नार्हामि संसर्गमिति जानकि ॥४॥ एतत्ते देवि सदृशं पत्न्यास्तस्य महात्मनः । का ह्यन्या त्वामृते दे
वि ब्रूयाद्वचनमीदृशं ॥५॥ श्रोष्यते चैव काकुत्स्थः सर्वं निरवशेषतः । चेष्टितं यत्त्वया देवि भाषितं च ममाग्रतः ॥६॥ कारणैर्बहु
भिर्देवि रामप्रियचिकीर्षया । स्नेहप्रस्कन्नमनसा मयैतत्समुदीरितं ॥७॥ लंकाया दुष्प्रवेशत्वाद्दुस्तरत्वान्महोदधेः । सामर्थ्या

दात्मनश्चैवमयैतत्समुदीरितं॥७॥इच्छामित्वांसमानेतुमद्यैवरघुनंदिना॥गुरुस्नेहो॥नभक्त्याचनान्यथातदुदाहृतं॥८॥यदिनो
त्सहसेयातुंमयासार्धमनिंदिते॥अभिज्ञानंप्रयच्छत्वंजानीयाद्राघवोहियत्॥१०॥एवमुक्ताहनुमतासीतासुरसुतोपमा॥
उवाचवचनंमंदंबाष्पप्रग्रथिताक्षरं॥११॥इदंश्रेष्ठमभिज्ञानंब्रूयास्त्वंतुममप्रियं॥शैलस्यचित्रकूटस्यपादेपूर्वोत्तरेपदे॥
१२॥तापसाश्रमवासिन्याःप्राज्यमूलफलोदके॥तस्मिन्सिद्धाश्रितेदेशेमंदाकिन्यविदूरतः॥१३॥तस्योपवनषंडेषुनानापुष्प
सुगंधिषु॥विहृत्यसलिलेक्लिन्नोममांकेसमुपाविशः॥१४॥ततोमांससमायुक्तोवायसःपर्यतुंडयत्॥तमहंलोष्टमुद्यम्यवार
यामिस्मवा[illegible]यसं॥१५॥दारयन्सचमांकाकस्तत्रैवपरिलीयते॥नचाप्युपरमन्मांसाद्भक्षार्थंबलिभोजनः॥१६॥उत्कर्षंत्यांचर
शनांक्रुद्धायांमयिपक्षिणे॥स्रंसमानेचवसनेततोदृष्टात्वयाप्यहं॥१७॥त्वयाविहसिताचाहंक्रुद्धासंलज्जितातदा॥भक्ष्य
गृध्रेणकाकेनदारितात्वामुपागता॥१८॥ततःश्रांताहमुत्संगमासीनस्यतवाविशं॥क्रुध्यंतीवप्रहृष्टेनत्वयाहंपरिसांत्विता॥१९
बाष्पपूर्णमुखीमंदंचक्षुषीपरिमार्जती॥लक्षिताहंत्वयानाथवायसेनप्रकोपिता॥२०॥परिश्रमाच्चसुप्ताहेराघवांकेस्म्यहंचिरं
पर्यायेणप्रसुप्तश्चममांकेभरताग्रजः॥२१॥सतत्रपुनरेवाथवायसःसमुपागमत्॥ततःसुप्तप्रबुद्धांमांराघवांकात्समुत्थितां॥
२२॥वायसःसहसागम्यविरराददस्तनांतरे॥२२॥पुनःपुनरथोत्पत्यविराराद्समांभृशं॥२३॥ततःसमुत्थितोरामोमुक्तैःशोणितबिं

॥रा०सुं०॥
॥५६॥

दुभिः॥२३॥स मां दृष्ट्वा महाबाहुर्वितुन्नां स्तनयोस्तदा॥ आशीविष इव क्रुद्धः श्वसन्वाक्यमभाषत॥२४॥केन ते नागनासोरु
विक्षतं वै स्तनान्तरं॥ कः क्रीडति सरोषेण पंचवक्त्रेण भोगिना॥२५॥वीक्षमाणस्ततः स्तं वै वायसं समवेक्षत॥ नखैः सरुधिरैस्ती
क्ष्णैर्मामेवाभिमुखं स्थितं॥२६॥पुत्रः किल स शक्रस्य वायसः पततां वरः॥ धरान्तरं गतः शीघ्रं पवनस्य गतौ समः॥२७॥ततस्तस्मि
न्महाबाहुः कोपसंवर्तितेक्षणः॥ वायसे कृतवान्क्रूरां मतिं मतिमतां वरः॥२८॥स दर्भसंस्तराद्गृह्य ब्राह्मणोस्त्रेण योजयत्॥ स
दीप्त इव कालाग्निर्ज्ज्वालाभिमुखो द्विजं॥२९॥स तं प्रदीप्तं चिक्षेप दर्भं तं वायसं प्रति॥ ततस्तु वायसं दर्भः सोंबरेनुजगाम ह॥
३०॥अनुसृष्टस्तदा काको जगाम विविधां गतिं॥ त्राणकाम इमं लोकं सर्वं वै विचचार ह॥३१॥स पित्रा च परित्यक्तः सर्वैश्च परम
र्षिभिः॥ त्रींल्लोकान्संपरिक्रम्य तमेव शरणं गतः॥३२॥स तं निपतितं भूमौ शरण्यः शरणागतं॥ वधार्हमपि काकुत्स्थः कृपया पर्य
पालयत्॥३३॥परिद्यूनं विवर्णं च पतमानं तमब्रवीत्॥ मोघमस्त्रं न शक्यं तु ब्राह्मं कर्तुं तदुच्यतां॥३४॥ततस्तस्याक्षि काकस्य हि
नस्ति स्म स दक्षिणं॥ दत्वा तु दक्षिणं नेत्रं प्राणेभ्यः परिरक्षितः॥३५॥स रामाय नमस्कृत्वा राज्ञे दशरथाय च॥ विसृष्टस्तेन वीरे
ण प्रतिपेदे स्वमालयं॥३६॥मत्कृते काकमात्रेपि ब्रह्मास्त्रं समुदीरितं॥ कस्माद्यो माहरत्त्वत्तः क्षमसे तं महीपते॥३७॥स कुरुष्व महे
त्साहां कृपां मयि नरर्षभ॥ त्वया नाथवती नाथ अनाथा इव दृश्यते॥३८॥आनृशंस्यं परो धर्मस्त्वत्त एव मया श्रुतं॥ जानामि त्वां

॥राम॥
॥५६॥

महावीर्यं महोत्साहं महाबलं ॥ ३९ ॥ अपारवारमक्षोभ्यं गांभीर्यात्सागरोपमं ॥ भर्त्तारं ससमुद्राया धरण्या वासवोपमं ॥ ४० ॥ एवमस्त्र
विदं श्रेष्ठो बलवान्सत्ववानपि ॥ किमर्थमस्त्रं रक्षस्सु न योजयसि राघव ॥ ४१ ॥ न नागा नापि गंधर्वा नासुरा न मरुद्गणाः ॥ रामस्य
समरे वेगं शक्ताः प्रतिसमीहितुं ॥ ४२ ॥ तस्य वीर्यवतः कच्चिद्यद्यस्ति मयि संभ्रमः ॥ किमर्थं न शरैस्तीक्ष्णैः क्षयं नयति राक्षसा
न् ॥ ४३ ॥ भ्रातुरादेशमादाय लक्ष्मणो वा परंतपः ॥ कस्य हेतोर्न मां वीरः परित्राति महाबलः ॥ ४४ ॥ यदि तौ पुरुषव्याघ्रौ वाय्वि
द्रसमतेजसौ ॥ सुराणामपि दुर्द्धर्षौ किमर्थं मामुपेक्षतः ॥ ४५ ॥ ममैव दुष्कृतं किंचिन्महदस्ति न संशयः ॥ समर्थावपि तौ यन्मां न
वेक्षेते परंतपौ ॥ ४६ ॥ वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साश्रुभाषितं ॥ अथाब्रवीन्महातेजा हनूमान्हरियूथपः ॥ ४७ ॥ त्वच्छोकविमुखो
रामो देवि सत्येन ते शपे ॥ रामे दुःखाभिपन्ने तु लक्ष्मणः परितप्यते ॥ ४८ ॥ कथंचिद्भवती दृष्टा न कालः परिशोचितुं ॥ इमं मुहूर्तं दुः
खानामंतं द्रक्ष्यसि शोभने ॥ ४९ ॥ तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ राजपुत्रौ महाबलौ ॥ त्वद्दर्शनकृतोत्साहौ लोकान्भस्मीकरिष्यतः ॥ ५० ॥ ह
त्वा च समरे क्रूरं रावणं सहबांधवं ॥ राघवस्त्वां विशालाक्षि स्वां पुरीं प्रतिनेष्यति ॥ ५१ ॥ ब्रूहि यद्राघवो वाच्यो लक्ष्मणश्च महाब
लः ॥ सुग्रीवो वापि तेजस्वी हरयो वा समागताः ॥ ५२ ॥ इत्युक्तवति तस्मिंश्च सीता पुनरथाब्रवीत् ॥ कौशल्या लोकभर्त्तारं सुषुवे यं म
नस्विनी ॥ ५३ ॥ तं ममार्थे सुखं पृच्छ शिरसा चाभिवादय ॥ स्रजश्च सर्वरत्नानि प्रिया याश्च वरांगनाः ॥ ५४ ॥ ऐश्वर्यं च विशालायां पृथि

॥रा०सुं०॥
॥५७॥

व्यामपिदुर्लभं॥पितरंमातरंचैवसंमान्याभिप्रसाद्यच॥५५॥अनुप्रव्रजितोरामंसुमित्रायेनसुप्रजाः॥आनुकूल्येनधर्मात्मात्यक्त्वा
सुखमनुत्तमं॥५६॥अनुगच्छतिकाकुत्स्थंभ्रातरंपालयन्वने॥सिंहस्कंधोमहाबाहुर्मनस्वीप्रियदर्शनः॥५७॥पितृवद्वर्ततेरा
मेमातृवन्मांसमाचरत्॥ह्रियमाणांतदावीरोनतुमांवेदलक्ष्मणः॥५८॥वृद्धोपसेवीलक्ष्मीवान्शक्तोनबहुभाषिता॥राजपुत्रप्रि
यश्रेष्ठः सदृशः श्वशुरस्य मे॥५९॥ममप्रियतरोनित्यंभ्रातारामस्यलक्ष्मणः॥नियुक्तोधुरियस्यांतुतामुद्वहतिवीर्यवान्॥६०॥
यंदृष्ट्वाराघवोनैववृत्तमार्यमनुस्मरन्॥समामार्थायकुशलंवक्तव्योवचनान्मम॥६१॥मृदुर्नित्यंशुचिर्दक्षःप्रियोरामस्यलक्ष्म
णः॥यथाहिवानरश्रेष्ठदुःखक्षयकरोभवेत्॥६२॥[illegible]
[illegible]॥त्वमस्मिन्कार्यनिर्वाहेप्रमाणंहरियूथप॥राघवस्त्वत्समारंभान्मयियत्नपरोभवेत्॥६३॥इदंब्रूयाश्चमेनाथंशूरंरामंपु
नःपुनः॥जीवितंधारयिष्यामिमासंदशरथात्मज॥६४॥ऊर्ध्वंमासान्नजीवेयंसत्येनाहंब्रवीमिते॥रावणेनोपरुद्धांमांनिकृत्या
पापकर्मणा॥त्रातुमर्हसिवीरत्वंपातालादिवकौशिकीं॥६५॥ततोवस्त्रगतंमुक्त्वादिव्यंचूडामणिंशुभं॥प्रदेयोराघवायेतिसीता
हनुमतेददौ॥६६॥प्रतिगृह्यततोवीरोमणिरत्नमनुत्तमं॥अंगुल्यायोजयामासनत्वस्य[illegible]प्राभवद्भुजः॥६७॥मणिरत्नंकपिवरःप्रति
गृह्याभिवाद्यच॥सीतांप्रदक्षिणंकृत्वाप्रणतःपार्श्वतःस्थितः॥६८॥हर्षेणमहतायुक्तःसीतादर्शनजेनसः॥हृदयेनगतोरामंलक्ष्म

॥राम॥
॥५७॥

णंचसलक्षणं॥६७॥मणिवरमुपगृह्यतंमहार्हंजनकनृपात्मजयाधृतंप्रभावात्॥गिरिवरपवनावधूतमुक्तःसुखितमनाःप्र
तिसंक्रमंप्रपेदे॥७०॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेऽष्टत्रिंशःसर्गः॥३८॥मणिंदत्वाततःसीताहनूमंतमथाब्रवी
त्॥अभिज्ञानमभिज्ञातमेतद्रामस्यतत्त्वतः॥१॥मणिंदृष्ट्वातुरामोवैत्रयाणांसंस्मरिष्यति॥वीरोजनन्याममचराज्ञोदशरथ
स्यच॥२॥सभूयस्त्वंसमुत्साहेचोदितोहरिसत्तम॥अस्मिन्कार्येसमुत्साहेप्रचिंतययदुत्तरं॥३॥त्वमस्मिन्कार्यनिर्योगेप्रमा
णंहरिसत्तम॥तस्यचिंतयतोयत्नोदुःखक्षयकरोभवेत्॥४॥हनूमन्यत्नमास्थायदुःखक्षयकरोभव॥सतथेतिप्रतिज्ञाय
मारुतिर्भीमविक्रमः॥५॥शिरसावंद्यवैदेहींगमनायोपचक्रमे॥ज्ञात्वासंप्रस्थितंदेवीवानरंवानरात्मजं॥६॥बाष्पगद्गदयावा
चामैथिलीवाक्यमब्रवीत्॥हनूमन्कुशलंब्रूयाःसहितौरामलक्ष्मणौ॥७॥सुग्रीवंचसहामात्यंसर्वान्वृद्धांश्चवानरान्॥ब्रूयास्त्वं
वानरश्रेष्ठकुशलंधर्मसंहितं॥८॥यथाचसमहाबाहुर्मांतारयतिराघवः॥अस्माद्दुःखांबुसंरोधात्त्वंसमाधातुमर्हसि॥९॥जीवं
तींमांयथारामःसंभावयतिकीर्तिमान्॥तत्त्वयाहनुमन्वाच्यंवाचाधर्ममवाप्नुहि॥१०॥नित्यमुत्साहयुक्तस्यवाचःश्रुत्वामयेरि
ताः॥वर्धिष्यतेदाशरथेःपौरुषंमदवाप्तये॥११॥मत्संदेशयुतावाचस्त्वत्तःश्रुत्वैवराघवः॥पराक्रमेमतिंवीरोविधिवत्संविधास्यति
॥१२॥सीतायास्तद्वचःश्रुत्वाहनूमान्मारुतात्मजः॥शिरस्यंजलिमाधायवाक्यमुत्तरमब्रवीत्॥१३॥क्षिप्रमेष्यतिकाकुत्स्थोहर्य

क्षप्रवरैर्वृतः॥ यस्ते युधि विजित्यारीन् शोकं व्यपनयिष्यति॥१४॥ नहि पश्यामि मर्त्येषु नासुरेषु सुरेषु वा॥ यस्तस्य वमतो बाणान् स्था
तुमुत्सहते ग्रतः॥१५॥ अप्यर्कमपि पर्जन्यमपि वैवस्वतं यमं॥ सहि सोढुं रणे शक्तस्तव हेतोर्विशेषतः॥१६॥ सहि सागरपर्यंतां मही
महीं साधितुमर्हति॥ त्वन्निमित्तो हि रामस्य जयो जनकनंदिनि॥१७॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सम्यक्सत्यं सुभाषितं॥ जानकी बहु मे
ने तं वचनं चेदमब्रवीत्॥१८॥ ततस्तं प्रस्थितं सीता वीक्षमाणा पुनः पुनः॥ भर्तृस्नेहान्वितं वाक्यं सौहार्दादनुमानयत्॥१९॥ यदि
वा मन्यसे वीर वसैकाहमरिंदम॥ कस्मिंश्चित्संवृते देशे विश्रांतः श्वो गमिष्यसि॥२०॥ मम चैवाल्पभाग्यायाः सान्निध्यात्तव वा
नर॥ अस्य शोकस्य महतो मुहूर्तं मोक्षणं भवेत्॥२१॥ गते हि हरिशार्दूल पुनरागमनाय तु॥ प्राणानामपि संदेहो मम स्यान्नात्र सं
शयः॥२२॥ तवादर्शनजः शोको भूयो मां परितापयेत्॥ दुःखाद्दुःखपरामृष्टां दीपयन्निव वानर॥२३॥ अयं च वीर संदेहस्तिष्ठतीव ममाग्रतः
सुमहांस्त्वत्सहायेषु हर्यृक्षेषु हरीश्वर॥२४॥ कथं नु खलु दुष्पारं तरिष्यंति महोदधिं॥ तानि हर्यृक्षसैन्यानि तौ वा नरवरात्मजौ॥२५॥
त्रयाणामेव भूतानां सागरस्यास्य लंघने॥ शक्तिः स्याद्वैनतेयस्य तव वा मारुतस्य वा॥२६॥ तदस्मिन्कार्यनिर्योगे वीरैवं दुरतिक्रमे॥ किं
पश्यसे समाधानं त्वं हि कार्यविदां वरः॥२७॥ काममस्य त्वमेवैकः कार्यस्य परिसाधने॥ पर्याप्तः परवीरघ्न यशस्यस्ते फलोदयः॥२८॥
बलैः समग्रैर्युधि मां रावणं जित्य संयुगे॥ विजयी स्वपुरं यायात्तत्तु स्यात्सदृशं भवेत्॥२९॥ बलैस्तु संकुलां कृत्वा लंकां परबलार्दनः॥ मां

नयेद्यदिकाकुत्स्थस्तत्तस्यसदृशंभवेत्॥३०॥तद्यथातस्यविक्रांतमनुरूपंमहात्मनः॥भवेदाहवशूरस्यतथात्वमुपपादय॥
३१॥तदर्थोपहितंवाक्यंप्रश्रितंहेतुसंहितं॥निशम्यहनुमान्शेषंवाक्यमुत्तरमब्रवीत्॥३२॥देविहर्यृक्षसैन्यानामीश्वरःप्ल
वतांवरः॥सुग्रीवःसत्यसंपन्नस्तवार्थेकृतनिश्चयः॥३३॥सवानरसहस्राणांकोटीभिरभिसंवृतः॥क्षिप्रमेष्यतिवैदेहीराक्षसानां
निबर्हणः॥३४॥तस्यविक्रमसंपन्नाःसत्ववंतोमहाबलाः॥मनःसंकल्पसंपातानिदेहेशेरयःस्थिताः॥३५॥येषांनोपरिनाधस्ता
न्नतिर्यक्सज्जतेगतिः॥नचकर्मसुसीदंतिमहत्स्वमिततेजसः॥३६॥असकृत्तैर्महोत्साहैःससागरधराधरा॥प्रदक्षिणीकृताभूमि
र्वायुमार्गानुसारिभिः॥३७॥मद्विशिष्टाश्चतुल्याश्चसंतितत्रवनौकसः॥मत्तःप्रत्यवरःकश्चिन्नास्तिसुग्रीवसन्निधौ॥३८॥अहंताव
दिहप्राप्तःकिंपुनस्तेमहाबलाः॥नहिप्रकृष्टाःप्रेष्यंतेप्रेष्यंतेहीतरेजनाः॥३९॥तदलंपरितापेनदेविसत्वेशोकोव्यपैतुते॥एकोत्पा
तेनतेलंकामेष्यंतिहरियूथपाः॥४०॥ममपृष्ठगतौतौचचंद्रसूर्याविवोदितौ॥त्वत्सकाशंमहासंघौनृसिंहावागमिष्यतः॥४१
तौहिवीरौनरवरौसहितौरामलक्ष्मणौ॥आगम्यनगरींलंकांसायकैर्विधमिष्यतः॥४२॥सगणंरावणंहत्वाराघवोरघुनंदनः॥
त्वामादायवरारोहेस्वपुरंप्रतियास्यति॥४३॥नदाश्वसिहिभद्रंतेभवत्वंकालकांक्षिणी॥नचिराद्द्रक्ष्यसेरामंप्रज्वलंतमिवानलं॥
४४॥निहतेराक्षसेंद्रेचसपुत्रामात्यबांधवे॥त्वंसमेष्यसिरामेणशशांकेनेवरोहिणी॥४५॥क्षिप्रंत्वंदेविशोकस्यपारंद्रक्ष्यसि

॥रा॰वा॰॥ ॥१२०॥

मैथिलि रावणं चैव रामेण द्रक्ष्यसे निहतं बलात् ॥४६॥ एवमाश्वास्य वैदेहीं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ गमनाय मतिं कृत्वा वैदेहीं पुनरब्रवीत् ॥४७॥ तमरिघ्नं कृतात्मानं क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवं ॥ लक्ष्मणं च धनुष्पाणिं लंकाद्वारमुपागतं ॥४८॥ नखदंष्ट्रायुधान्वीरान्सिंहशार्दूलविक्रमान् ॥ वानरान्वानरेंद्राभानक्षिप्रं द्रक्ष्यसि संगतान् ॥४९॥ शैलांबुदनिकाशानां शानां लंकामलयसानुषु नर्दतां कपिमुख्यानां नार्ये यूथान्यनेकशः ॥५०॥ स तु मर्मणि घोरेण ताडितो मन्मथेषुणा ॥ न शर्म लभते रामः सिंहार्दित इव द्विपः ॥५१॥ रुद मा देवि शोकेन मा भूत्ते मनसोऽप्रियं ॥ शचीव भर्त्रा शक्रेण संगमेष्यसि शोभने ॥५२॥ रामाद्विशिष्टः कोऽन्योऽस्ति कश्चित्सौमित्रिणा समः ॥ अग्निमारुतकल्पौ तौ भ्रातरौ तव संश्रयौ ॥५३॥ नास्मिंश्चिरं वत्स्यसि देवि देशे रक्षोगणैरध्युषितेतिरौद्रे ॥ न ते चिरादागमनं प्रियस्य क्षमस्व मत्संगमकालमात्रं ॥५४॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥३९॥ ॥२१४४॥ श्रुत्वा तु वचनं तस्य वायुसूनोर्महात्मनः ॥ उवाचात्महितं वाक्यं सुता सुरसुतोपमा ॥१॥ त्वां दृष्ट्वा प्रियवक्तारं संप्रहृष्यामि वानर ॥ अर्द्धसंजातसस्येव वृष्टिं प्राप्य वसुंधरा ॥२॥ यथा तं पुरुषव्याघ्रं गात्रैः शोकाभिकर्षितैः ॥ संस्पृशेयं सकामाहं तथा कुरु दयां मयि ॥३॥ अभिज्ञानं च रामस्य दद्या हरिगणोत्तम ॥ क्षिप्तामिषीकां काकस्य कोपादेकाक्षिनाशिनीं ॥४॥ मनःशिलायास्तिलको गंडपार्श्वे निवेशितः ॥ त्वया प्रनष्टे तिलके तं किल स्मर्तुमर्हसि ॥५॥ स वीर्यवान्कथं सीतां हृतां समनुमन्यसे ॥ वसंती

॥राम॥ ॥१२०॥

रक्षसांमध्येमहेंद्रवरुणोपम॥६॥एषचूडामणिर्दिव्योमयासंपरिरक्षितः॥एतंदृष्ट्वाप्रहृष्यामिव्यसनेत्वामिवानघ॥७॥एष
निर्यातितःश्रीमान्मयातेवारिसंभवः॥अतःपरंनशक्ष्यामिजीवितुंशोकलालसा॥८॥असत्यानिचदुःखानिवाचश्चहृद
यच्छिदः॥राक्षसैःसहसंवासंत्वत्कृतेमर्षयाम्यहं॥९॥धारयिष्यामिमासंतुजीवितंशत्रुसूदन॥मासादूर्ध्वंनजीविष्येत्वयाही
नानृपात्मज॥१०॥घोरोराक्षसराजोयंदृष्टिश्चनसुखामयि॥तांचश्रुत्वाविषज्ज्यंतंनजीवेयमपिक्षणं॥११॥वैदेह्यावचनंश्रु
त्वा [illegible] करुणंसाश्रुभाषितं॥अथाब्रवीन्महातेजाहनूमान्मारुतात्मजः॥१२॥त्वच्छोकविमुखोरामोदेविसत्येनतेशपे
रामेशोकाभिभूतेतुलक्ष्मणःपरितप्यते॥१३॥दृष्टाकथंचिद्भवतीनकालःपरिदेवितुं॥इमंमुहूर्तंदुःखानामंतंद्रक्ष्यसिभामि
नि॥१४॥तावुभौपुरुषव्याघ्रौराजपुत्रावनिंदितौ॥त्वद्दर्शनकृतोत्साहौलंकांभस्मीकरितः॥१५॥हत्वातुसमरेरक्षोरावणंसह
बांधवैः॥राघवौत्वांविशालाक्षिस्वांपुरींप्रतिनेष्यतः॥१६॥यत्तुरामोविजानीयादभिज्ञानमनिंदिते॥प्रीतिसंजननंभूयस्त
स्यत्वंदातुमर्हसि॥१७॥साब्रवीद्दत्तमेवाहोमयाभिज्ञानमुत्तमं॥एतदेवहिरामस्यदृष्ट्वायत्नेनभूषणं॥१८॥श्रद्धेयंह[illegible]नुमान्वाक्यं
तववीरभविष्यति॥सतंमणिवरंगृह्यश्रीमान्प्लवगसत्तमः॥१९॥प्रणम्यशिरसादेवींगमनायोपचक्रमे॥तमुत्पातकृतोत्साहम
वेक्ष्यहरियूथपं॥२०॥वर्द्धमानंमहावेगमुवाचजनकात्मजा॥अश्रुपूर्णमुखीदीनाबाष्पगद्गदयागिरा॥२१॥हनूमन्सिंहसं

काशौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ सुग्रीवं च सहामात्यं सर्वान्ब्रूया अनामयं ॥२३॥ यथा च स महाबाहुर्मां तारयति राघवः ॥ अस्माद्दुः
खांबुसंरोधात्त्वं समाधातुमर्हसि ॥२४॥ इदं च तीव्रं मम शोकवेगं रक्षोभिरेभिः परिभर्त्सनं च ॥ ब्रूयास्तु रामस्य गतः समीपं शिवश्च ते
ध्वास्तु हरिप्रवीर ॥२५॥ स राजपुत्र्या प्रतिवेदितार्थः कपिः कृतार्थः परिहृष्टचेताः ॥ तदल्पशेषं प्रसमीक्ष्य कार्यं दिशं ह्युदीचीं
मनसा जगाम ॥२६॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे चत्वारिंशः सर्गः ॥४०॥ स च वाग्भिः प्रशस्ताभिर्गमिष्यन्पूजि
तस्तया ॥ तस्माद्देशादपक्रम्य चिंतयामास वानरः ॥१॥ अल्पशेषमिदं कार्यं दृष्टेयमसितेक्षणा ॥ त्रीनुपायानतिक्रम्य चतुर्थ
इह दृश्यते ॥२॥ न साम रक्षस्सु गुणाय कल्पते न दानमर्थोपचितेषु युज्यते ॥ न भेदसाध्या बलदर्पिता जनाः पराक्रमस्त्वेव ममेह
रोचते ॥३॥ न चास्य कार्यस्य पराक्रमादृते विनिश्चयः कश्चिदिहोपपद्यते ॥ हतप्रवीरा हि रणे तु राक्षसाः कथंचिदीयुर्यदि
हाद्य मार्दवं ॥४॥ कार्ये कर्मणि निर्वृत्ते यो बहून्यपि साधयेत् ॥ पूर्वकार्याविरोधेन स कार्यं कर्तुमर्हति ॥५॥ न ह्येकः साधको हेतुः स्वल्प
स्यापीह कर्मणः ॥ यो ह्यर्थं बहुधा वेद स समर्थोऽर्थसाधने ॥६॥ इहैव तावत्कृतनिश्चयो ह्यहं व्रजेयमद्य प्लवगेश्वरालयं ॥ परात्मसं
मर्दविशेषतत्त्ववित्ततः कृतं स्यान्मम भर्तृशासनं ॥७॥ कथं नु खल्वद्य भवेत्सुखागतं प्रसह्य युद्धं मम राक्षसैः सह ॥ तथैव खल्वात्मब
लं च सारवत्समानयेन्मां च रणे दशाननः ॥८॥ ततः समासाद्य रणे दशाननं समंत्रिवर्गं सबलं सयायिनं ॥ हृदि स्थितं तस्य मतं च

लं च सुखेन मत्वाहमितः पुनर्व्रजेत ॥९॥ इदमस्य नृशंसस्य नंदनोपममुत्तमं । वनं नेत्रमनःकांतं नानाद्रुमलतायुतं ॥१०॥ इदं विध्वं
सयिष्यामि शुष्कं वनमिवानलः । अस्मिन्भग्ने ततः कोपं करिष्यति स रावणः ॥११॥ ततो महत्साश्वमहारथद्विपबलं समानेष्यति
राक्षसाधिपः । त्रिशूलकालायसपट्टिशायुधं ततो महद्युद्धमिदं भविष्यति ॥१२॥ अहं च तैः संयति चंडविक्रमैः समेत्य रक्षोभिर
भंगविक्रम । निहत्य तद्रावणचोदितं बलं सुखं गमिष्यामि हरीश्वरालयं ॥१३॥ ततो मारुतवत्क्रुद्धो मारुतिर्भीमविक्रमः । ऊरुवेगेन
महता द्रुमान्क्षेप्तुमथारभत ॥१४॥ ततस्तद्धनुमान्वीरो बभंज प्रमदावनं । मत्तद्विजसमाघुष्टं नानाद्रुमलतायुतं ॥१५॥ तद्वनं मथि
तैर्वृक्षैर्भिन्नैश्च सलिलाशयैः । चूर्णितैः पर्वताग्रैश्च बभूवाप्रियदर्शनं ॥१६॥ नानाशकुंतविरुतैः प्रभिन्नैः सलिलाशयैः । ताम्रैः
किसलयैः क्लांतैः क्लांतद्रुमलतायुतं ॥१७॥ न बभौ तद्वनं तत्र दावानलहतं यथा । व्याकुलावरणा रेजुर्विह्वला इव ता लताः ॥
१८ ॥ लतागृहैश्चित्रगृहैश्च सादितैर्व्यालैर्मृगैरार्तरवैश्च पक्षिभिः । शिलागृहैरुन्मथितैस्तथा गृहैः प्रनष्टरूपं तदभून्महद्वनं ॥
१९ ॥ सा विह्वलाशोकलताप्रताना वनस्थली शोकलताप्रताना । जाता दशास्यप्रमदावनस्य ॥२०॥ ततः स कृत्वा जगतीपतेर्म
हान्महद्व्यलीकं मनसो महात्मनः । युयुत्सुरेको बहुभिर्महाबलैः श्रिया ज्वलंस्तोरणमाश्रितः कपिः ॥२१॥ इत्यार्षे श्रीरामाय
णे वाल्मीकीये सुंदरकांडे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥४१॥ ततः पक्षिनिनादेन वृक्षभंगस्वनेन च । बभूवुस्त्राससंभ्रांताः सर्वे लंकानि

कपर्वलाद्विप्रमदावनस्य २

वासिनः॥१॥ विद्रुताश्चभयत्रस्तानिषेदुर्मृगपक्षिणः। रक्षसांचनिमित्तानिक्रूराणिप्रतिपेदिरे॥२॥ ततोगतायांनिद्रायांराक्षस्यो
विकृताननाः॥ तद्वनंददृशुर्भग्नंतंचवीरंमहाकपिं॥३॥ सताददृष्ट्वामहाबाहुर्महासत्वोमहाबलः। चकारसुमहद्रूपंराक्षसीनां
भयावहं॥४॥ ततस्तुगिरिसंकाशमतिकायंमहाबलं। राक्षस्योवानरंदृष्ट्वापप्रछुर्जनकात्मजां॥५॥ कोयंकस्यकुतोवायंकिं
न्निमित्तमिहागतः। कथंत्वयासहानेनसंवादःकृतइत्युत॥६॥ आचक्ष्वनोविशालाक्षिमाभूत्तेसुभगेभयं। संवादमसिता
पांगित्वयाकिंकृतवानयं॥७॥ अथाब्रवीत्तदासाध्वीसीतासर्वांगशोभना। रक्षसांकामरूपाणांविज्ञानेकागतिर्मम॥८॥ यूय
मेवास्यजानीतयोयंयद्वाकरिष्यति। अहिरेवअहेःपादान्विजानातिनसंशयः॥९॥ अहमप्यतिभीतास्मिनैवजानामिकोप्ययं
वेद्मिराक्षसमेवैनंकामरूपिणमागतं॥१०॥ वैदेह्यावचनंश्रुत्वाराक्षस्योविद्रुताद्रुतं। स्थिताःकाश्चिद्गताःकाश्चिद्रावणायनि
वेदितुं॥११॥ रावणस्यसमीपेतुराक्षस्योविकृताननाः। विरूपंवानरंभीमंरावणायन्यवेदिषुः॥१२॥ अशोकवनिकामध्येराजन्भीमवपुः
कपिः। सीतयाकृतसंवादस्तिष्ठत्यमितविक्रमः॥१३॥ नचतंजानकीसीताहरिंहरिणलोचना। अस्माभिर्बहुधापृष्टा। ननिवेद
यितुमिच्छति॥१४॥ वासवस्यभवेद्दूतोदूतोवैश्रवणस्यवा। प्रेषितोवापिरामेणसीतान्वेषणकांक्षया॥१५॥ तेनैवाद्भुतरूपेणयत्त
त्तवमनोहरं। नानामृगगणाकीर्णंप्रमृष्टंप्रमदावनं॥१६॥ नतत्रकश्चिदुद्देशोयस्तेननविनाशितः। यत्रसाजानकीदेवीसते

म ४

तेननविनाशितः॥१५॥जानकीरक्षणार्थंवाश्रमाद्वानोपलक्ष्यते॥अथवाकःश्रमत्तस्यसैवतेनाभिरक्षिता॥१६॥चारुपल्लव
पत्राढ्यंयंसीतास्वयमास्थिता॥सवृद्धःशिंशुपावृक्षःसचतेनाभिरक्षितः॥१७॥तस्योग्ररूपस्योग्रंत्वंदंडमाज्ञातुमर्हसि॥सीतासं
भाषितायेनवनंतेनविनाशितं॥१८॥मनःपरिगृहीतांतांतवरक्षोगणेश्वरः॥कःसीतामभिभाषेतयोनस्यात्त्यक्तजीवितः॥१९॥रा
क्षसीनांवचःश्रुत्वारावणोराक्षसेश्वरः॥चिताग्निरिवजज्वालकोपसंवर्तितेक्षणः॥२०॥तस्यक्रुद्धस्यनेत्राभ्यांप्रापतन्नश्रुबिंदवः
दीप्ताभ्यामिवदीपाभ्यांसार्चिषःस्नेहबिंदवः॥२१॥आत्मनःसदृशान्वीरान्किंकरान्नामराक्षसान्॥मादीदेशमहातेजानिग्रहार्थं
हनूमतः॥२४॥तेषामशीतिसाहस्रंकिंकराणांतरस्विनां॥निर्ययुर्भवनात्तस्मात्कूटमुद्गरपाणयः॥२५॥महोदरामहादंष्ट्राघोररू
पामहाबलाः॥युद्धाभिमनसःसर्वेहनूमद्ग्रहणोन्मुखाः॥२६॥तेकपिंतंसमासाद्यतोरणस्थमवस्थितं॥अभिपेतुर्महाभागाःपतं
गाइवपावकं॥२७॥तेगदाभिर्विचित्राभिःपरिघैःकांचनांगदैः॥आजघ्नुर्वानरश्रेष्ठंशरैरादित्यसन्निभैः॥२८॥मुद्गरैःपट्टिशैःशूलैःप्रा
सतोमरपाणयः॥परिवार्यहनूमंतंसहसातस्थुरग्रतः॥२९॥हनूमानपितेजस्वीश्रीमान्पर्वतसन्निभः॥क्षितावाविध्यलांगू
लंननादचमहाध्वनिं॥३०॥सभूत्वातुमहाकायोहनूमान्मारुतात्मजः॥पुच्छमास्फोटयामासलंकांशब्देनपूरयन्॥३१॥तस्या
स्फोटितशब्देनमहताचानुनादिना॥पेतुर्विहंगागगनादुच्चैश्चेदमघोषयत्॥३२॥जयत्यतिबलोरामोलक्ष्मणश्चमहाबलः॥रा

जाजयतिसुग्रीवोराघवेणाभिपालितः॥३३॥दासोहंकोसलेंद्रस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः॥हनूमांछत्रुसैन्यानांनिहंतामारुतात्म
जः॥३४॥नरावणसहस्रंमेयुद्धेप्रतिबलंभवेत्॥शिलाभिश्चप्रहरतःपादपैश्चसहस्रशः॥३५॥अर्दयित्वापुरींलंकांअभिवाद्य
चमैथिलीं॥समृद्धार्थोगमिष्यामिमिषतांसर्वरक्षसां॥३६॥तस्यसन्नादशब्देनतेभवन्भयशंकिताः॥ददृशुश्चहनूमंतंसंध्यामे
घमिवोन्नतं॥३७॥स्वामिसंदेशनिःशंकास्ततस्तेराक्षसाःकपिं॥चित्रैःप्रहरणैर्भीमैरभिपेतुस्ततस्ततः॥३८॥सतैःपरिवृतःशूरैः
सर्वतःसमहाबलः॥आससादायसंभीमंपरिघंतोरणाश्रितं॥३९॥सतंपरिघमादायजघानरजनीचरान्॥सपन्नगमिवादायस्फु
रंतंविनतासुतः॥४०॥विचचारांबरेवीरःपरिगृह्यचमारुतिः॥सूदयामासवज्रेणदैत्यानिवसहस्रदृक्॥४१॥सहत्वाराक्षसान्वी
रःकिंकरान्मारुतात्मजः॥युद्धाकांक्षीमहावीरस्तोरणंसमवस्थितः॥४२॥ततस्तस्माद्भयान्मुक्ताःकतिचित्तत्रराक्षसाः॥निहता
न्किंकरान्सर्वान्रावणायन्यवेदयन्॥४३॥सराक्षसानांनिहतंमहाबलंनिशम्यराजापरिवृत्तलोचनः॥समादिदेशाप्रतिमंपरा
क्रमेप्रहस्तपुत्रंसमरेसुदुर्जयं॥४४॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेद्विचत्वारिंशःसर्गः॥४२॥ततःसकिंकरान्हत्वाह
नूमान्ध्यानमास्थितः॥वनंभग्नंमयाचैत्यप्रासादोनविनाशितः॥१॥तस्मात्प्रासादमप्येवमिमंविध्वंसयाम्यहं॥इतिसंचिंत्यहनुमा
न्मनसादर्शयन्बलं॥२॥चैत्यप्रासादमुत्प्लुत्यमेरुशृंगमिवोन्नतं॥आरुरोहहरिश्रेष्ठोहनूमान्मारुतात्मजः॥३॥आरुह्यगिरिसंकाशं

प्रासादं हरियूथपः॥ बभौ स सुमहातेजाः प्रतिसूर्य इवोदितः॥४॥ संप्रधृष्य तु दुर्धर्षश्चैत्यप्रासादमुत्तमं॥ हनूमान् प्रज्वलल्लक्ष्म्या पारियात्रोपमोऽभवत्॥५॥ स भूत्वा सुमहाकायः प्रभावान्मारुतात्मजः॥ धृष्टमास्फोटयामास लंकां शब्देन पूरयन्॥६॥ तस्यास्फोटितशब्देन महता श्रोत्रघातिना॥ पेतुर्विहंगमास्तत्र चैत्यपालाश्च मोहिताः॥७॥ अस्त्रविज्जयतां रामो लक्ष्मणश्च महाबलः॥ राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः॥८॥ दासोऽहं कोसलेंद्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः॥ हनूमांछत्रुसैन्यानां निहंता मारुतात्मजः॥९॥ न रावणसहस्रं मे युद्धे प्रतिबलं भवेत्॥ शिलाभिश्च प्रहरतः पादपैश्च सहस्रशः॥१०॥ धर्षयित्वा पुरीं लंकामभिवाद्य च मैथिलीं॥ समृद्धार्थो गमिष्यामि मिषतां सर्वरक्षसां॥११॥ एवमुक्त्वा महाकायश्चैत्यस्थो हरियूथपः॥ ननाद भीमनिर्ह्रादो रक्षसां जनयन् भयं॥१२॥ तेन नादेन महता चैत्यपालाः शतं ययुः॥ गृहीत्वा विविधानस्त्रान्प्रासान्खड्गान्परश्वधान्॥१३॥ विसृजंतो महाकाया मारुतिं पर्यवारयन्॥ ते गदाभिर्विचित्राभिः परिघैः कांचनांगदैः॥१४॥ आजघ्नुर्वानरश्रेष्ठं बाणैश्चादित्यसन्निभैः॥ आवर्त इव गंगायास्तोयस्य विपुलो महान्॥१५॥ परिक्षिप्य हरिश्रेष्ठं स बभौ रक्षसां गणः॥ ततो वातात्मजः क्रुद्धो भीमरूपं समास्थितः॥ १६॥ प्रासादस्य महांतस्य स्तंभं हेमपरिष्कृतं॥ उत्पाटयित्वा वेगेन हनुमान्मारुतात्मजः॥१७॥ ततस्तं भ्रामयामास शतधारं महाबलः॥ तत्र चाग्निः समभवत्प्रासादश्चाप्यदह्यत॥१८॥ दह्यमानं ततो दृष्ट्वा प्रासादं हरियूथपः॥ स राक्षसशतं हत्वा वज्रेणेंद्र इवासुरान्॥

॥रा० सुं०॥ ॥६२॥

॥१९॥ अंतरिक्षस्थितः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत्॥ मादृशानां सहस्राणि विसृष्टानि महात्मना॥२०॥ वलिनां वानरेंद्राणां सुग्रीववशवर्तिनां॥ अटंति वसुधां कृत्स्नां वयमन्ये च वानराः॥२१॥ दशनागबलाः केचित् केचिद् दशगुणोत्तराः॥ केचिन्नागसहस्रस्य बभूवुस्तुल्यविक्रमाः॥२२॥ संति चौघबलाः केचित्केचिद्वायुबलोपमाः॥ अप्रमेयबलाः केचित्तत्रासन् हरियूथपाः॥२३॥ ईदृग्विधैस्तु हरिभिर्वृतो दंतनखायुधैः॥ शतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिश्चायुतैरपि॥२४॥ आगमिष्यति सुग्रीवः सर्वेषां वो निषूदनः॥ नेयमस्ति पुरी लंका न यूयं न च रावण॥ यस्मादिक्ष्वाकुवीरेण बद्धं वैरं महात्मना॥२५॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे त्रिचत्वारिंशः सर्गः॥४३॥

संदिष्टो राक्षसेंद्रेण प्रहस्तस्य सुतो बली॥ जंबुमाली महादंष्ट्रो निर्जगाम धनुर्धरः॥१॥ रक्तमाल्यांबरधरः स्रग्वी रुचिरकुंडलः॥ महान् विवृतनयनश्चंडः समरदुर्जयः॥२॥ धनुः शक्रधनुःप्रख्यं महद्रुचिरसायकं॥ विस्फारयानो वेगेन वज्राशनिसमस्वनं॥३॥ तस्य विस्फारघोषेण धनुषो महता दिशः॥ प्रदिशश्च नभश्चैव सहसा समपूर्यत॥४॥ रथेन खरयुक्तेन तमागतमुदीक्ष्य सः॥ हनूमान्वेगसंपन्नो जहर्ष च ननाद च॥५॥ तं तोरणविटंकस्थं हनूमंतं महाकपिं॥ जंबुमाली महातेजा विव्याध निशितैः शरैः॥६॥ अर्द्धचंद्रेण वदने शिरस्येकेन कर्णिना॥ बाह्वोर्विव्याध नाराचैर्दशभिस्तु कपीश्वरं॥७॥ तस्य तच्छुशुभे ताम्रं शरेणाभिहतं मुखं॥ शरदीवांबुजं फुल्लं विद्धं भास्कररश्मिना॥८॥ तत्तस्य रक्तं रक्तेन रंजितं शुशुभे मुखं॥ यथाकाशे महापद्मं सिक्तं कांचनबिंदुभिः॥९॥ चुकोप बाणा

॥राम॥ ॥६३॥

भिहतोराक्षसस्यमहाकपिः॥ततःपार्श्वेतिविपुलांददर्शमहतींशिलां॥२०॥तरसातांसमुत्पाट्यचिक्षेपजववद्वली॥तांशरै
र्दशभिःक्रुद्धस्ताडयामासराक्षसः॥२१॥विपन्नंकर्मतद्दृष्ट्वाहनूमांश्चंडविक्रमः॥सालंविपुलमुत्पाट्यभ्रामयामासवीर्यवा
न्॥२२॥भ्रामयंतंकपिंदृष्ट्वासालवृक्षंमहाबलं॥चिक्षेपसुबहून्बाणान्जंबुमालीमहाबलः॥२३॥सालंचतुर्भिश्चिच्छेदवा
नरंपंचभिर्भुजे॥उरस्येकेनबाणेनदशभिस्तुस्तनांतरे॥सशरैःपूरिततनुःक्रोधेनमहतावृतः॥तमेवपरिघंगृह्यभ्रामयामा
सवेगितः॥२४॥अतिवेगोतिवेगेनभ्रामयित्वामदोत्कटः॥परिघंपातयामासजंबुमालेर्महोरसि॥२५॥तस्यचैवशिरोनास्तिन
बाहूजानुनीनच॥नधनुर्नरथोनाश्वास्तत्रादृश्यंतनेषवः॥२६॥सहतस्तरसातेनजंबुमालीमहारथः॥पपातनिहतोभूमौ
चूर्णितांगइवद्रुमः॥२७॥जंबुमालिंसुनिहतंकिंकरांश्चमहाबलान्॥चुक्रोधरावणःश्रुत्वाक्रोधसंरक्तलोचनः॥२८॥सरोषसं
वर्त्तितताम्रलोचनःप्रहस्तपुत्रेनिहतेमहाबले॥अमात्यपुत्रानतिवीर्यविक्रमान्समादिदेशाशुनिशाचरेश्वरः॥२९॥इत्यार्षे
श्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेचतुश्चत्वारिंशःसर्गः॥४४॥ततस्तेराक्षसेंद्रेणचोदितामंत्रिणःसुताः॥निर्ययुर्भवनात्तस्मात्स
प्तसप्तार्चिवर्चसः॥१॥महत्बलपरीवाराधनुष्मंतोमहाबलाः॥कृतास्त्रास्त्रविदांश्रेष्ठाःपरस्परजयैषिणः॥२॥हेमजालपरिक्षि
प्तैर्ध्वजवद्भिःपताकिभिः॥तोयदस्वननिर्घोषैर्वाजियुक्तैर्महारथैः॥३॥तप्तकांचनचित्राणिचापान्यमितविक्रमाः॥विस्फारयं

तःसंहृष्टास्तडित्वंतइवांबुदाः॥७॥जनन्यस्तास्ततस्तेषांविदित्वाकिंकरान्हतान्॥न्नभूवःशोकसंभ्रांताःसबांधवसुहृज्जनाः॥८॥तेप
रस्परसंघर्षात्तप्तकांचनभूषणाः॥अभिपेतुर्हनूमंतंतोरणस्थमवस्थितं॥९॥सृजंतोबाणवृष्टिंतेरथगर्जितनिस्वनाः॥प्रावृट्कालइ
वांभोधाविचेरुर्नैर्ऋतांबुदाः॥११॥अवकीर्णस्ततस्ताभिर्हनूमान्शरवृष्टिभिः॥अभवत्संवृताकारःशैलराडिववृष्टिभिः॥१२॥सशरान्वं
चयामासतेषामाशुचरःकपिः॥रथवेगांश्चवीराणांविचरन्विमलेंबरे॥१३॥सतैःक्रीडन्धनुष्मद्भिर्व्योम्निवीरःप्रकाशते॥धनुष्म
द्भिर्यथामेघैर्मारुतःप्रभुरंबरे॥१४॥सकृत्वानिनदंघोरंत्रासयंस्तांमहाचमूं॥चकारहनुमान्वेगंतेषुरक्षःसुवीर्यवान्॥१५॥तलेना
भिहनत्कांश्चित्पादैःकांश्चित्परंतपः॥मुष्टिभिश्चाहनत्कांश्चिन्नखैःकांश्चिद्व्यदारयत्॥१६॥प्रममाथोरसाकांश्चिदूरुभ्या
मपरानपि.केचित्तस्यैवनादेनतत्रैवपतिताभुवि॥१७॥ततस्तेष्ववपन्नेषुभूमौनिपतितेषुच॥तत्सैन्यमगमत्सर्वंदिशोदशभया
र्दितं॥१८॥विनेदुर्विस्वरंनागानिपेतुर्भुविवाजिनः॥भग्ननीडध्वजच्छत्रैर्भूश्चकीर्णाभवद्रथैः॥१९॥स्रवतारुधिरेणाथस्रवंत्यो
दर्शितपथि॥विविधैश्चस्वनैर्लंकाननादविकृतंतदा॥२०॥सतान्प्रवृद्धान्विनिहत्यराक्षसान्महाबलश्चंडपराक्रमःकपिः॥युयुत्सु
रन्यैःपुनरेवराक्षसैस्तदेववीरोभिजगाममतोरणं॥२१॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेपंचचत्वारिंशःसर्गः॥४५॥हता
न्मंत्रिसुतान्बुध्वावानरेणमहात्मना॥रावणःसंवृताकारश्चकारमतिमुत्तमां॥१॥सविरूपाक्षयूपाक्षौदुर्धर्षंचैवराक्षसं॥प्रघसंभा

सकर्णं च पंचसेनाग्रनायकान् ॥२॥ संदिदेश दशग्रीवो वीरान्नयविशारदान् । हनूमद्ग्रहणे यत्तान् वायुवेगसमान् युधि ॥३॥ यातसे
नाग्रगाः सर्वे महाबलपरिग्रहाः । सवाजिरथमातंगाः सकपिः शास्यतामिति ॥४॥ यत्तैश्च खलु भाव्यं स्यात्तमासाद्य वनालयं । कर्म
चापि समाधेयं देशकालाविरोधितं ॥५॥ न त्वहं तं कपिं मन्ये कर्मणा प्रतितर्कयन् । सर्वथा तन्महद्भूतं महाबलपरिग्रहं ॥६॥ वानरो
यमिति ज्ञात्वा न हि शुध्यति मे मनः । नैवाहं तं कपिं मन्ये यथेयं प्रस्तुता कथा ॥७॥ भवेदिंद्रेण वा सृष्टमस्मदर्थं तपोबलात् । सनागयक्ष
गंधर्वदेवासुरमहर्षयः ॥८॥ युष्माभिः सहितैः सर्वैः म[यि]यासह विनिर्जिताः । तैरवश्यं विधातव्यं व्यलीकं किंचिदेव नः ॥९॥ तदेव नात्र सं
देहः प्रसह्य परिगृह्यतां । यातसेनाग्रगाः सर्वे महाबलपरिग्रहाः ॥१०॥ सवाजिरथमातंगाः सकपिः शास्यतामिति । नामन्यो भवद्भि
श्च कपिर्धीरपराक्रमः ॥११॥ दृष्टा हि हरयः शीघ्रं मया विपुलविक्रमाः । वाली च सह सुग्रीवो जांबवांश्च महाबलः ॥१२॥ नीलः सेनापति
श्चैव ये चान्ये द्विविदादयः । नैव तेषां गतिर्भीमा न तेजो न पराक्रमः ॥१३॥ न मतिर्न बलोत्साहो न रूपपरिकल्पनं । महत्सत्वमिदं ज्ञेयं
कपिरूपं व्यवस्थितं ॥१४॥ प्रयत्नं महदास्थाय क्रियतामस्य निग्रहः । कामं लोकास्त्रयः सेंद्राः ससुरासुरमानवाः ॥१५॥ भवतामग्रतः स्था
तुं न पर्याप्तारणाजिरे । तथापि तु नयज्ञेन जयमाकांक्षता रणे ॥१६॥ आत्मा रक्ष्यः प्रयत्नेन युद्धसिद्धिर्हि चंचला । ते स्वामिवचनं सर्वे प्रति
गृह्य महौजसः ॥१७॥ समुत्पेतुर्महावेगा हुताशसमतेजसः । रथैश्च मत्तैर्नागैश्च वाजिभिश्च महाजवैः ॥१८॥ शस्त्रैश्च निशितैस्तीक्ष्णैः सर्वै

श्चोपहिताबलैः॥ ततस्तद्ददृशुर्वीराः दीप्यमानं महाकपिं॥१९॥ रश्मिमंतमिवोद्यंतं स्वतेजोरश्मिमालिनं॥ तोरणस्थं महावेगं म
हासत्वं महाबलं॥२०॥ महामतिं महोत्साहं महाकायं महाभुजं॥ तं समीक्ष्यैव ते सर्वे दिक्षु सर्वास्ववस्थिताः॥२१॥ तैस्तैः प्रहरणैर्भी
मैरभिपेतुस्ततस्ततः॥ तस्य पंचायसास्तीक्ष्णाः सिताः पीतमुखाः शराः॥२२॥ शिरस्युत्पलपत्राभाः दुर्धरेण निपातिताः॥ स तैः पंच
भिराविद्धः शरैः शिरसि वानरः॥ उत्पपात नदन्व्योम्नि दिशो दश विनादयन्॥२३॥ ततस्तु दुर्धरो वीरः सरथः सज्जकार्मुकः॥ कि
रन्शरशतैर्नैकैरभिपेदे महाबलः॥२४॥ स कपिर्वारयामास तं व्योम्नि शरवर्षिणं॥ वृष्टिमंतं पयोदांते पयोदमिव मारुतः॥२५
अर्द्यमानस्ततस्तेन दुर्धरेणानिलात्मजः॥ चकार निनदं भूयो व्यवर्द्धत च वीर्यवान्॥२६॥ स दूरं सहसोत्पत्य दुर्धरस्य रथे हरिः॥ निप
पात महावेगो विद्युद्राशिर्गिराविव॥२७॥ ततः समथिताष्टाश्वं रथं भग्नाक्षकूबरं॥ विहाय न्यपतद्भूमौ दुर्धरस्त्यक्तजीवितः॥२८
तं विरूपाक्षयूपाक्षौ दृष्ट्वा निपतितं भुवि॥ तौ जातरोषौ दुर्धर्षावुत्पेततुररिंदमौ॥२९॥ स ताभ्यां सहसोत्प्लुत्य विष्ठितो विमलेंबरे॥ मुद्ग
राभ्यां महाबाहुर्वक्षस्यभिहतः कपिः॥३०॥ तयोर्वेगवतोर्वेगं निहत्य स महाबलः॥ निपपात पुनर्भूमौ सुपर्णद्ववेगितः॥३१॥ स साल
वृक्षमासाद्य समुत्पाट्य च वानरः॥ तावुभौ राक्षसौ वीरौ जघान पवनात्मजः॥३२॥ ततस्तांस्त्रीन्हतान्ज्ञात्वा वानरेण तरस्विना॥ अभिप
त्य महावेगः प्रहस्य प्रघसो बली॥३३॥ भासकर्णश्च संक्रुद्धः शूलमादाय वीर्यवान्॥ एकतः कपिशार्दूलं यशस्विनमवस्थितौ॥३४

पट्टिशेन शिताग्रेण प्रघसः प्रत्यपोथयत् ॥ भासकर्णश्च शूलेन राक्षसः कपिकुंजरं ॥ ३५ ॥ स ताभ्यां विक्षतैर्गात्रैरसृग्दिग्धतनूरुहः
अभवद्वानरः क्रुद्धो बालसूर्यसमप्रभः ॥ ३६ ॥ समुत्पाट्य गिरेः शृंगं समृगव्यालपादपं ॥ जघान हनुमान्वीरो राक्षसौ कपिकुंजरः
॥ ३७ ॥ गिरिशृंगसुनिष्पिष्टौ तिलशस्तौ बभूवतुः ॥ ३८ ॥ ततस्तेष्ववसन्नेषु सेनापतिषु पंचसु ॥ बलं तदवशेषं तु नाशयामास वान
रः ॥ ३९ ॥ अश्वैरश्वान्गजैर्नागान्योधैर्योधान्रथै रथान् ॥ स कपिर्नाशयामास सहस्राक्ष इवासुरान् ॥ ३९ ॥ हतैर्नागैस्तुरंगैश्च भ
ग्नाक्षैश्च महारथैः ॥ हतैश्च राक्षसैर्भूमी रुद्धमार्गा समंततः ॥ ४० ॥ ततः कपिस्तान्ध्वजिनीपतीन्रणे निहत्य वीरान्सबलान्स
वाहनान् ॥ तथैव वीरः परिगृह्य तोरणं कृतःक्षणः काल इव प्रजाक्षये ॥ ४१ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे षट्
चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥ सेनापतीन्पंच स तु प्रतापितान्हनूमता सानुचरान्सवाहनान् ॥ निशम्य राजा समरोद्धतोन्मुखं कुमा
रम[illegible]क्षं प्रसमैक्षताक्षं ॥ १ ॥ स तस्य दृष्ट्यर्पणसंप्रचोदितो प्रतापवान्कांचनचित्रकार्मुकः ॥ समुत्पपाताथ सदस्युदीरितः द्वि
जातिमुख्यैर्हविषेव पावकः ॥ २ ॥ ततो महान्बालदिवाकरप्रभं प्रतप्तजांबूनदजालसंततं ॥ रथं समास्थाय ययौ स वीर्यवान्महाह
रिं तं प्रति नैरृतर्षभः ॥ ३ ॥ ततस्तपःसंग्रहसंचयार्जितं प्रतप्तजांबूनदजालचित्रितं ॥ पताकिनं रत्नविभूषितध्वजं मनोजवाष्टाश्वव
रैः सुयोजितं ॥ ४ ॥ सुरासुराधृष्यमसंगचारिणं तडित्प्रभं व्योमचरं समाहितं ॥ सतूणमष्टासिनिबद्धबंधुरं यथाक्रमावेशितशक्ति

तोमरं ॥५॥ विराजमानंप्रतिघूर्णवस्त्कनासहेमदाम्नाशशिसूर्यवर्च्चसा ॥ दिवाकराभंरथमास्थितस्ततःसनिर्जगामामरतुल्यविक्रमः
घनपूरयन्खंचमहींचसाचलांतुरंगमातंगमहारथस्वनैः ॥ बलैःसमेतैःसहतोरणस्थितंसमर्थमासीनमुपागमत्कपिं ॥७॥ सतंस
मासाद्यहरिंहरीक्षणोयुगांतकालाग्निमिवप्रजाक्षये ॥ अवस्थितंविस्मितजातसंभ्रमंसमैक्षताक्षोबहुमानचक्षुषा ॥८॥ सतस्यवे
गंचकपेर्महात्मनःपराक्रमंचारिषुरावणात्मजः ॥ विचारयन्स्वंचबलंमहाबलोयुगक्षयेसूर्यइवाभिवर्द्धितः ॥९॥ सजातमन्युः
प्रसमीक्ष्यविक्रमंस्थितःस्थिरंसंयतिदुर्निवारणं ॥ समाहितात्माहनुमंतमाहवेप्रचोदयामासशितैःशरैस्त्रिभिः ॥१०॥ ततःकपिं
तंप्रसमीक्ष्यगर्वितंजितश्रमंशत्रुपराजयोचितं ॥ अवैक्षताक्षःसमुदीर्णमानसंसबाणपाणिंप्रगृहीतकार्मुकः ॥११॥ सहेमनिष्कां
गदचारुकुंडलःसमाससादाशुपराक्रमःकपिं ॥ तयोर्बभूवाप्रतिमःसमागमःसुरासुराणामपिसंभ्रमप्रदः ॥१२॥ ररासभूमिर्नततता
पभानुमान्ववौनवायुःप्रचचालचाचलः ॥ कपेःकुमारस्यचवीक्ष्यसंयुगंननादचद्यौरुदधिश्चचुक्षुभे ॥१३॥ सतस्यवीरःसुमु
खान्पतत्रिणःसुवर्णपुंखान्सविषानिवोरगान् ॥ समाधिसंयोगविमोक्षतत्वविच्छरानथत्रीन्कपिमूर्ध्न्यपातयत ॥१४॥ ततःशरै
र्मूर्ध्निसमंनिपातितैःक्षरन्नसृग्दिग्धविवृत्तलोचनः ॥ नवोदितादित्यनिभःशरांशुमान्व्यराजतादित्यइवांशुमालिकः ॥१५॥ ततः
प्लवंगाधिपमंत्रिसत्तमःसमीक्ष्यतंराजवरात्मजंरणे ॥ उदग्रचित्रायुधचित्रकार्मुकंजहर्षचावर्धतचाहवोन्मुखः ॥१६॥ समंदराग्र

स्यद्द्वांशुमालीविवृद्धकोपोबलवीर्यसंवृतः।।कुमारमक्षंसबलंसवाहनंददाहनेत्राग्निमरीचिभिस्तदा।।१७।।ततःसबाणास
नचित्रकार्मुकःशरप्रवर्षोयुधिराक्षसांबुदः।।शरान्मुमोचाशुहरीश्वराचलेबलाहकोवृष्टिमिवाचलोत्तमे।।१८।।कपिस्ततस्तं
रणचंडविक्रमंप्रवृद्धतेजोबलवीर्यसायकं।।कुमारमक्षंप्रसमीक्ष्यसंयुगेननादहर्षात्घनतुल्यनिस्वनः।।१९।।सबालभावा
द्युधिवीर्यदर्पितःप्रवृद्धमन्युःक्षतजोपमेक्षणः।।समाससादाप्रतिमंरणेकपिंगजोमहाकूपमिवावृतंतृणैः।।२०।।सतेनबाणैःप्र
समंनिपातितैश्चकारनादंघननादनिस्वनः।।समुत्पपाताशुनभःसमारुतिर्भुजोरुविक्षेपणघोरदर्शनः।।२१।।समुत्पतंतंसमभि
द्रवद्बलीसराक्षसानांप्रवरःप्रतापवान्।।रथीश्रेष्ठतमःकिरंछरैःपयोधरःशैलमिवाश्मवृष्टिभि।।२२।।सतांछरांस्तस्यहरिर्विमोक्ष
यंश्चचारवीरःपथिवायुसेविते।।शरांतरेमारुतवद्विनिष्पतन्मनोजवःसंयतिभीमविक्रमः।।२३।।तमात्तबाणासनमाहवोन्मुखंख
मास्तृणंतंविविधैःशरोत्तमैः।।अवैक्षताक्षंबहुमानचक्षुषाजगामचिंतांसचमारुतात्मजः।।२४।।ततःशरैर्भिन्नभुजांतरःकपि
कुमारवर्येणमहात्मनानदन्।।महाभुजःकर्मविशेषतत्त्ववित्विचिंतयामासरणेपराक्रमं।।२५।।अबालवद्बालदिवाकरप्र
भःकरोत्ययंकर्ममहाबलः।।नतावदस्याहदकर्मशालिनःप्रमापणेमेमतिरत्रजायते।।२६।।अयंमहात्माचमहांश्चवीर्यतः
समाहितश्चातिसहश्चसंयुगे।।असंशयंकर्मगुणोदयादयंसनागयक्षैर्मुनिभिश्चपूजितः।।२७।।पराक्रमोत्साहविवृद्धमान

सः समीक्षते मां प्रमुखागतः स्थितः॥ पराक्रमोत्साहमनांसि कंपयेत्सुरासुराणामपि शीघ्रकारिणः॥२८॥ नखल्वयं नाभिभवेदुपे
क्षितः पराक्रमोत्साहरणे विवर्धते॥ प्रमापणं त्वस्य ममाद्य रोचते न वर्धमानोऽग्निरुपेक्षितुं क्षमः॥२९॥ इति प्रवेगं तु परस्य तर्क
यन्स्वकर्मयोगं च विधाय वीर्यवान्॥ चकार वेगं तु महाबलस्तदा मतिं च चक्रेऽस्य वधे दुरात्मनः॥३०॥ स तस्य तानष्टवरान्म
हाहयान्समाहितान्भारसहान्विवर्त्तने॥ जघान वीरः पथि वायुसेविते तलप्रहारैः पवनात्मजः कपिः॥३१॥ ततस्तलेनाभिहतो
महारथः स तस्य पिंगाधिपमंत्रिणस्तदा॥ स भग्ननीडः परिमुक्तकूबरः पपात भूमौ हतवाजिरंबरात्॥३२॥ स तं परित्यज्य म
हारथो रथं स कार्मुकः खड्गधरः खमुत्पतन्॥ तपोभियोगादृषिरुग्रवीर्यवान्विहाय देहं मनामिवालयं॥३३॥ ततः कपिस्तं वि
चरंतमंबरे पतत्रिराजानिलसिद्धसेविते॥ समेत्य तं मारुततुल्यविक्रमः करेण जग्राह च पादयोर्दृढं॥३४॥ स तं समाविध्य सह
स्रशः कपिर्महोरगं गृह्य इवांडजेश्वरः॥ मुमोच वेगात्पितृतुल्यविक्रमो महीतले संयति वानरोत्तमः॥३५॥ स भग्नबाहूरुकटी
शिरोधरः क्षरन्नसृङ्निर्मथितास्थिलोचनः॥ सभिन्नसंधिः प्रविकीर्णबंधनो हतः क्षितौ वायुसुतेन राक्षसः॥३६॥ महाकपिर्भूमित
ले निपीड्य तं चकार रक्षोधिपतेर्महद्भयं॥ महर्षिभिश्चक्रचरैर्महाव्रतैः समेत्य भूतैश्च सयक्षपन्नगैः॥३७॥ सुरैश्च सेंद्रैर्भृशजात
विस्मयैर्हते कुमारे स कपिर्निरीक्षितः॥ निहत्य तं वज्रिसुतोपमप्रभं कुमारमक्षं क्षतजोपमेक्षणं॥३८॥ तदेव वीरोऽभिजगाम तोरणं

कृतक्षणः काल इव प्रजाक्षये ॥ ३९ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥ ततस्तु रक्षोधिप
तिर्महात्मा हनूमताक्षे निहते कुमारे ॥ मनः समाधाय तदेंद्रकल्पं समादिदेशेंद्रजितं सरोषः ॥ १ ॥ त्वमस्त्रविच्छस्त्रभृतां वरिष्ठः
सुरासुराणामपि शोकदाता ॥ सुरेषु सेंद्रेषु च दृष्टकर्मा पितामहाराधनसंचितास्त्रः ॥ २ ॥ तवास्त्रबलमासाद्य नासुरा न मरुद्गणाः
न शेकुः समरे स्थातुं सुरेश्वरसमाश्रिताः ॥ ३ ॥ न कश्चित्त्रिषु लोकेषु संयुगे न गतश्रमः ॥ भुजवीर्याभिगुप्तश्च तपसा चाभिरक्षितः ॥ ४ ॥
देशकालप्रधानश्च त्वमेव मतिसत्तमः ॥ ५ ॥ न तेस्त्यशक्यं समरेषु कर्मणा न तेस्त्यकार्यं मतिपूर्वमंत्रणे ॥ न सोस्ति कश्चित्त्रिषु सं
ग्रहेषु वै न वेद यस्तेऽस्त्रबलं बलं च ते ॥ ६ ॥ ममानुरूपं तपसो बलं च ते पराक्रमश्चास्त्रबलं च संयुगे ॥ न त्वां समासाद्य रणाव
मर्दे मनः श्रमं गच्छति निश्चितार्थं ॥ ७ ॥ निहताः किंकराः सर्वे जंबुमाली च राक्षसः ॥ अमात्यपुत्रा वीराश्च पंच सेनाग्रनायकाः
॥ ८ ॥ बलानि सुसमृद्धानि साश्वनागरथानि च ॥ सहोदरस्ते दयितः कुमारोक्षश्च सूदितः ॥ ९ ॥ न हि तेष्वेव मे सारो यस्त्वय्यरिनिषूद
नः ॥ १० ॥ इदं च दृष्ट्वा निहतं महद्बलं कपेः प्रभावं च पराक्रमं च ॥ त्वमात्मनश्चापि निरीक्ष्य सारं कुरुष्व वेगं स्वबलानुरूपं ॥ ११ ॥ ब
लावमर्दस्त्वयि संनिकृष्टे यथा गते शाम्यति शांतशत्रौ ॥ तथा समीक्ष्यात्मबलं परं च समारभस्वास्त्रभृतां वरिष्ठ ॥ १२ ॥ न वीरसेना
गणशो च्यवंति न वज्रमादाय विशालसारं ॥ न मारुतस्यास्ति गतिप्रमाणं न चाग्निकल्पः करणेन हंतुं ॥ १३ ॥ तमेवमर्थं प्रसमी

क्ष्यसम्यक्स्वकर्मसाम्याद्धिसमाहितात्मा।स्मरंश्चदिव्यंधनुषोस्यवीर्यंव्रजाक्षतंकर्मसमारभस्व॥१४॥नखल्वियंमतिःश्रेष्ठाय
त्त्वांसंप्रेषयाम्यहं॥इयंचराजधर्माणांक्षत्रियस्यमतिर्मता॥१५॥नानाशस्त्रैश्चसंग्रामेवैशारद्यमरिंदम।अवश्यमेवयोद्धव्यंक
म्यश्चविजयोरणे॥१६॥ततःपितुस्तद्वचनंनिशम्यप्रदक्षिणंदक्षसुतप्रभावः।चकारभर्तारमदीनसत्वोरणायवीरप्रतिपन्नबुद्धिः॥
१७॥ततस्तैःस्वगणैरिष्टैरिंद्रजित्प्रतिपूजितः।युद्धोद्धतंकृतोत्साहःसंग्राममंसंप्रपद्यत॥१८॥श्रीमान्पद्मपलाशाक्षोराक्षसाधिप
तेःसुतः॥निर्जगाममहातेजाःसमुद्रइवपर्वसु॥१९॥सपक्षिराजोपमतुल्यवेगैर्व्यालैश्चतुर्भिःसिततीक्ष्णदंष्ट्रैः।रथंसमायुक्तमसत्व
वेगंसमारुरोहेंद्रजिदिंद्रकल्पः॥२०॥सरथीधन्विनांश्रेष्ठःशस्त्रज्ञोस्त्रविदांवरः।रथेनापिययौक्षिप्रंहनूमान्यत्रसोभवत्॥२१॥
सतस्यरथनिर्घोषंज्यास्वनंकार्मुकस्यच।निशम्यहरिवीरोसौसंप्रहृष्टतरोभवत्॥२२॥सुमहच्चापमादायशितशल्यांश्चसाय
कान्॥हनूमंतमभिप्रेक्ष्यजगामरणपंडितः॥२३॥तस्मिंस्ततःसंयतिजातहर्षेरणायनिर्गच्छतिबाणपाणौ।दिशश्चसर्वाःक
लुषाबभूवुर्मृगाश्चरौद्राबहुधाविनेदुः॥२४॥समागतास्तत्रतुनागयक्षामहर्षयश्चक्रचराश्चसिद्धाः।नभःसमावृत्यचपक्षि
संघाविनेदुरुच्चैःपरमंप्रहृष्टाः॥२५॥आयांतंसरथंदृष्ट्वातूर्णमिंद्रजितंकपिः।विननादमहानादंव्यवर्धतचवेगवान्॥२६॥इंद्रजिच्च
रथंदिव्यमास्थितश्चित्रकार्मुकः।धनुर्विस्फारयामासतडिदूर्जितनिस्वनं॥२७॥ततःसमेतावतितीक्ष्णवेगौमहाबलौतौरणनि

विज्ञांकौ ॥ कपिश्चरक्षोधिपतेश्च पुत्रः सुरासुरेंद्राविव बद्धवैरौ ॥ २८ ॥ ततोस्य वीरस्य महारथस्य धनुष्मतः संपतिसंमतस्य शरप्र
वेगं व्यहनत्प्रवृद्धश्चचार मार्गे पितुरप्रमेये ॥ २९ ॥ ततः शरानायततीक्ष्णवेगान् सुपत्रिणः कांचनचित्रपुंखान् ॥ मुमोच वीरः प
रवीरहंता सुसंततान्वज्रसमानवेगान् ॥ ३० ॥ स तस्य तत्स्यंदननिस्वनं च मृदंगभेरीपटहस्वनं च ॥ विकृष्यमाणस्य च कार्मुक
स्य निशम्य घोषं पुनरुत्पपात ॥ ३१ ॥ शराणामंतरेष्वाशु व्यवर्त्तत महाकपिः ॥ हरिस्तस्याभिलक्ष्यस्य मोघयन् लक्ष्यसंग्रहं ॥
३२ ॥ शराणामग्रतस्तस्य पुनः समभिवर्त्तत ॥ प्रसार्य हस्तौ हनुमानुत्पपातानिलात्मजः ॥ ३३ ॥ ताउभौ वेगसंपन्नौ रणकर्मविशार
दौ ॥ सर्वभूतमनोग्राहि चक्रतुर्युद्धमुत्तमं ॥ ३४ ॥ हनूमतो वेद न राक्षसोंतरं न मारुतिस्तस्य महात्मनोंतरं ॥ परस्परं निर्विषहौ ब
भूवतुः समेत्य तौ देवसमानविक्रमौ ॥ ३५ ॥ ततस्तु लक्ष्ये स विहन्यमाने शरेष्वमोघेषु च संपतत्सु ॥ जगाम चिंतां महतीं महात्मा स
माधिसंयोगसमाहितात्मा ॥ ३६ ॥ ततो मतिं राक्षसराजसूनुश्चकार तस्मिन् हरिवीरमुख्ये ॥ अवध्यतां तस्य कपेः समीक्ष्य कथं
निगच्छेदिति निग्रहार्थं ॥ ३७ ॥ ततः पैतामहं वीरः सोस्त्रमस्त्रविदां वरः ॥ संदधे स महातेजास्तं हरिप्रवरं प्रति ॥ ३८ ॥ अवध्योयमिति
ज्ञात्वा तमस्त्रेणास्त्रतत्त्ववित् ॥ निजग्राह महाबाहुर्मारुतात्मजमिंद्रजित् ॥ ३९ ॥ तेन बद्धस्ततोस्त्रेण राक्षसेन स वानरः ॥ अभवन्नि
र्विचेष्टश्च पपात च महीतले ॥ ४० ॥ ततोथ बध्वास तदास्त्रबंधं प्रभोः प्रभावाद्विगतात्मवेगः ॥ पितामहानुग्रहमात्मनश्च विचिंत

॥रा०सुं०॥
॥९८॥

यामासहरिप्रवीरः॥४१॥ततःस्वायंभुवैर्मंत्रैर्ब्रह्मास्त्रमभिमंत्रितं॥हनूमांश्चिंतयामासवरदानंपितामहात्॥४२॥नमेस्यबंधस्यच
शक्तिरस्तिविमोक्षणेलोकगुरोःप्रभावात्॥इत्येवमेवंविहितोस्त्रबंधोमयात्मयोनेरनुवर्तितव्यः॥४३॥सवीर्यमस्त्रस्यकपिर्वि
चार्यपितामहानुग्रहमात्मनश्च॥विमोक्षशक्तिंपरिचिंतयित्वापितामहाज्ञामनुवर्ततेस्म॥४४॥अस्त्रेणापिहिबद्धस्यभयं
ममनजायते॥पितामहमहेंद्राभ्यांरक्षितस्यानिलेनच॥४५॥ग्रहणेचापिरक्षोभिर्महान्मेगुणदर्शनं॥राक्षसेंद्रेणसंवादस्तस्मा
द्गृह्णंतुमांपरे॥४६॥सनिश्चितार्थःपरवीरहंतासमीक्ष्यकारीविनिवृत्तचेष्टः॥परैःप्रसह्याभिगतैर्निगृह्यननादतैस्तैःपरिभर्त्स्यमा
नः॥४७॥ततस्तंराक्षसादृष्ट्वानिर्विचेष्टमरिंदमं॥बबंधुःशणवल्कैश्चद्रुमचीरैश्चसंहतैः॥४८॥सरोचयामासपरैश्चबंधनंप्रसह्य
वीरैरभिनिग्रहंच॥कौतूहलान्मांयदिराक्षसेंद्रोद्रष्टुंव्यवस्येदितिनिश्चितार्थः॥४९॥सबद्धस्तेनवल्केनविमुक्तोस्त्रेणवीर्यवान्॥
अस्त्रबंधःसचान्यंहिनबंधमनुवर्तते॥५०॥अथेंद्रजित्तंद्रुमचीरबद्धंविचार्यवीरःकपिसत्तमंतं॥विमुक्तमस्त्रेणजगामचिंता
मन्येनबद्धोहिनिवर्ततेस्त्रं॥५१॥अहोमहत्कर्मकृतंनिरर्थंनराक्षसैर्मंत्रगतिर्विमृष्टा॥पुनश्चनास्त्रेविहतेस्त्रमन्यत्प्रवर्ततेसं
शयिताःस्मसर्वे॥५२॥अस्त्रेणहनुमान्मुक्तोनात्मानमवबुध्यते॥कृष्यमाणस्तुरक्षोभिस्तैश्चबंधैर्निपीडितः॥५३॥हन्यमानस्त
तःक्रूरैराक्षसैःकाष्ठमुष्टिभिः॥समीपंराक्षसेंद्रस्यप्राकृष्यतसवानरः॥५४॥अथेंद्रजित्तंप्रसमीक्ष्यमुक्तमस्त्रेणबद्धंद्रुमचीरवल्कैः

॥राम॥
॥९८॥

व्यदर्शयत्तत्र महाबलं तं हरिप्रवीरं सगणाय राज्ञे ॥ ५५ ॥ तं मत्तमिव मातंगं बद्धं कपिवरोत्तमं ॥ राक्षसा राक्षसेंद्राय रावणाय न्यवेद
यन् ॥ ५६ ॥ कोयं कस्य कुतो वापि किं कार्यं कोप्यपाश्रयः ॥ इति राक्षसवीराणां तत्र संजज्ञिरे कथाः ॥ ५७ ॥ हन्यतां दह्यतां वापि भक्ष्यता
मिति चापरे ॥ राक्षसास्तत्र संक्रुद्धाः परस्परमथाब्रुवन् ॥ ५८ ॥ अतीत्य मार्गं सहसा महात्मा स तत्र रक्षोधिपपादमूले ॥ ददर्श राज्ञः
परिवारवृद्धान् गृहं महारत्नविभूषितं च ॥ ५९ ॥ स ददर्श महातेजा रावणः कपिसत्तमं ॥ रक्षोभिर्विकृताकारैः कृष्यमाणमितस्त
तः ॥ ६० ॥ राक्षसाधिपतिं चापि ददर्श कपिसत्तमः ॥ तेजोबलसमायुक्तं ज्वलंतमिव भास्करं ॥ ६१ ॥ स रोषसंवर्तितताम्रदृष्टिर्दशान
नस्तं कपिमन्ववेक्ष्य ॥ अथोपविष्टान् कुलशीलवृद्धान् समादिशत्तं प्रतिमुख्यमंत्रीन् ॥ ६२ ॥ यथाक्रमं तैः स कपिस्तु पृष्टः कार्यार्थ
मर्थस्य च मूलमादौ ॥ निवेदयामास हरीश्वरस्य दूतः सकाशादहमागतोस्मि ॥ ६३ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे अष्ट
चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥ ततः स कर्मणा तस्य विस्मितो भीमविक्रमः ॥ हनूमान् क्रोधताम्राक्षो रक्षोधिपमवेक्षत ॥ १ ॥ भ्राजमानं महार्हे
ण कांचनेन विराजता ॥ मुक्ताजालवृतेनाथ मुकुटेन महाद्युतिं ॥ २ ॥ वज्रसंयोगसंयुक्तैर्महार्हमणिविग्रहैः ॥ हैमैराभरणैश्चित्रैर्मन
सेव प्रकल्पितैः ॥ ३ ॥ महार्हक्षौमसंवीतं रक्तचंदनरूषितं ॥ स्वनुलिप्तं विचित्राभिर्विविधाभिश्च शक्तिभिः ॥ ४ ॥ विचित्रैर्दर्शनीयैश्च रक्ता
क्षैर्भीमदर्शनैः ॥ दीप्ततीक्ष्णमहादंष्ट्रैः प्रलंबदशनच्छदैः ॥ ५ ॥ शिरोभिर्दशभिर्वीरं भ्राजमानं महौजसं ॥ नानाव्यालसमाकीर्णैः

शिखरैरिव मंदरं ॥६॥ नीलांजनचयप्रख्यं हारेणोरसि राजता ॥ पूर्णचंद्राभवक्त्रेण सबालार्कमिवांबुदं ॥७॥ बाहुभिर्बद्धकेयूरैश्चंद
नोत्तमरूषितैः ॥ भ्राजमानांगदैः पीनैः पंचशीर्षैरिवोरगैः ॥८॥ महति स्फाटिके चित्रे रत्नसंयोगचित्रिते ॥ उत्तमास्तरणास्तीर्णे सू
पविष्टं वरासने ॥९॥ अलंकृताभिरत्यर्थं प्रमदाभिः समंततः ॥ बालव्यजनहस्ताभिरारात्समुपसेवितं ॥१०॥ दुर्धरेण प्रहस्तेन महापार्श्वे
न रक्षसा ॥ मंत्रिभिर्मंत्रतत्वज्ञैर्निकुंभेन च मंत्रिणा ॥११॥ उपोपविष्टं रक्षोभिश्चतुर्भिर्बलदर्पितैः ॥ कृत्स्नः परिवृतो लोकश्चतुर्भिरिव सा
गरैः ॥१२॥ मंत्रिभिर्मंत्रतत्वज्ञैरन्यैश्च शुभदर्शिभिः ॥ अन्वास्यमानं सचिवैः सुरैरिव सुरेश्वरं ॥१३॥ अपश्यद्राक्षसपतिं हनूमानतिते
जसं ॥ विष्ठितं मेरुशिखरे सतोयमिव तोयदं ॥१४॥ मनसा चिंतयामास तेजसा तस्य मोहितः ॥ स तैः संपीड्यमानोपि रक्षोभिर्भी
मविक्रमैः ॥१५॥ विस्मयं परमं गत्वा रक्षोधिपमवैक्षत ॥१६॥ भ्राजमानं ततो दृष्ट्वा हनूमान् राक्षसेश्वरं ॥ मनसा चिंतयामास तेजसा
तस्य मोहितः ॥१७॥ अहो रूपमहो धैर्यमहो सत्वमहो द्युतिः ॥ अहो राक्षसराजस्य सर्वलक्षणयुक्तता ॥१८॥ यद्यधर्मो न बलवान्स्या
दयं राक्षसेश्वरः ॥ स्यादयं सुरलोकस्य सशक्रस्यापि रक्षिता ॥१९॥ अस्य क्रूरैर्नृशंसैश्च कर्मभिर्लोककुत्सितैः ॥ केन बिभ्यति खल्वस्मा
ल्लोकाः सामरदानवाः ॥२०॥ अयं ह्युत्सहते क्रुद्धः कर्तुमेकार्णवं जगत् ॥ इति चिंतां बहुविधामकरोन्मतिमान्कपिः ॥२१॥ दृष्ट्वा राक्ष
सराजस्य प्रभावममितौजसः ॥२२॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे एकोनपंचाशः सर्गः ॥४९॥ समुदीक्ष्य महाबाहुः पिंग

क्षं पुरतः स्थितं॥ रोषेण महता विष्टो रावणो लोकरावणः॥१॥ शंकाहतात्मा दध्यौ च कपींद्रं तेजसावृतं॥ किमेष भगवान्नंदी भवेत्सा
क्षादिहागतः॥२॥ येन शप्तोस्मि कैलासे मया प्रहसितं पुरा॥ सोयं वानरमूर्तिः स्यात्किंस्विद्बाणो महासुरः॥३॥ स राजा रोषताम्राक्षः
प्रहस्तं मन्त्रिसत्तमं॥ कालयुक्तमुवाचेदं वचो विपुलमर्थवत्॥४॥ दुरात्मा पृच्छ्यतामेष कुतः किं वास्य कारणं॥ वनभंगे च कोस्यार्
थो राक्षसीनां च तर्जने॥५॥ मत्पुरीमप्रधृष्यां वै गमने किं प्रयोजनं॥ आयोधने वा किं कार्यं पृच्छ्यतामेष दुर्मतिः॥६॥ रावणस्य वचः
श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्यमब्रवीत्॥ समाश्वसिहि भद्रं ते न भीः कार्या त्वया कपे॥७॥ यदि तावत्त्वमिंद्रेण प्रेषितो रावणालयं॥ तत्त्वमा
ख्याहि मा ते भूद्भयं वानर मोक्ष्यसे॥८॥ यदि वैश्रवणस्य त्वं यमस्य वरुणस्य वा॥ कपिरूपमिदं कृत्वा प्रविष्टो नः पुरीमिमां॥९॥ वि
ष्णुना प्रेषितो वापि दूतो विजयकांक्षिणा॥ न हि ते वानरं तेजो रूपमात्रं तु वानरं॥१०॥ तत्त्वतः कथयस्वाद्य ततो वानर मोक्ष्यसे
अनृतं वदतश्चापि दुर्लभं तव जीवितं॥११॥ अथवा यन्निमित्तं ते प्रवेशो रावणालये॥ एवमुक्तो हरिवरस्तदा रक्षोगणेश्वरं॥१२॥ अ
ब्रवीन्नास्मि शक्रस्य यमस्य वरुणस्य वा॥ धनदेन समे सख्यं विष्णुना नास्मि चोदितः॥१३॥ जातिरेव मम त्वेषा वानरोहमिहागतः॥
दर्शने राक्षसेंद्रस्य तदिदं दुर्लभं मया॥१४॥ वनं राक्षसराजस्य दर्शनार्थे विनाशितं॥ ततस्ते राक्षसाः प्राप्ता बलिनो युद्धकांक्षिणः॥
१५॥ रक्षणार्थं च देहस्य प्रतियुद्धं मया कृतं॥ अस्त्रपाशैर्न शक्योहं बद्धुं देवासुरैरपि॥१६॥ पितामहादेष वरो ममाप्येषोभ्युपागत

राजानं द्रष्टुकामेन मयाद्य मनुवर्तितं ॥१७॥ विमुक्तोस्म्यहमस्त्रेण राक्षसैरतिपीडितः। केनचिद्रामकार्येण संप्राप्तोस्मि तवांतिकं ॥१८॥
दूतोहमिति विज्ञेयो राघवस्यामितौजसः। श्रूयतां चापि वचनं मम पथ्यमिदं प्रभो ॥१९॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकां
डे पंचाशत्सर्गः ॥५०॥ तं समीक्ष्य महासत्वं सत्ववान्हरिसत्तमः। वाक्यमर्थवदव्यग्रस्तमुवाच दशाननं ॥१॥ अहं सुग्रीवसंदेशादिह
प्राप्तस्तवालयं। राक्षसेंद्र हरीशस्त्वां भ्राता कुशलमब्रवीत् ॥२॥ भ्रातुः शृणु समादेशं सुग्रीवस्य महात्मनः। धर्मार्थोपहितं वाक्य
मिह चामुत्र च क्षमं ॥३॥ राजा दशरथो नाम रथकुंजरवाजिमान्॥ पितेव बंधुर्लोकस्य सुरेश्वरसमद्युतिः। ज्येष्ठस्तस्य महाबाहुः
पुत्रः प्रियकरः प्रभुः। पितुर्निदेशान्निष्क्रांतः प्रविष्टो दंडकावनं ॥५॥ लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया चापि भार्यया। रामो नाम महा
तेजा धर्म्यं पंथानमाश्रितः ॥६॥ तस्य भार्या वने नष्टा सीता पतिमनुव्रता। वैदेहस्य सुता राज्ञो जनकस्य महात्मनः ॥७॥ स मार्गमाण
स्तां देवीं राजपुत्रः सहानुजः। ऋष्यमूकमनुप्राप्तः सुग्रीवेण च संगतः ॥८॥ तस्य तेन प्रतिज्ञातं सीतायाः परिमार्गणं। सुग्रीवस्यापि रा
मेण हरिराज्यं निवेदितं ॥९॥ ततस्तेन मृधे हत्वा राजपुत्रेण वालिनं। सुग्रीवः स्थापितो राज्ये हर्यृक्षाणां गणेश्वरः ॥१०॥ त्वया विज्ञातपू
र्वश्च वाली वानरपुंगवः। स तेन निहतः संख्ये शरेणैकेन वानरः ॥११॥ स सीतामार्गणेऽव्यग्रः सुग्रीवः सत्यसंगरः। हरीन् संप्रेषयामास
दिशः सर्वा हरीश्वरः ॥१२॥ तां हरीणां सहस्राणि शतानि नियुतानि च। दिक्षु सर्वासु मार्गंते ह्यधश्चोपरि चांबरे ॥१३॥ वैनतेयसमाः के

ष्विके चित्तत्वानिलोपमाः। असंगगतयः शीघ्रा हरिवीरा महाबलाः॥२४॥ अहं तु हनुमान्नाम मारुतस्यौरसः सुतः। सीतायास्तु कृते
तूर्णं शतयोजनमायतं॥२५॥ समुद्रं लंघयित्वैव तां दिदृक्षुरिहागतः। भ्रमता च मया दृष्टा गृहे ते जनकात्मजा॥२६॥ तद्भवान्दृष्टधर्मा
र्थस्तपःकृतपरिग्रहः। परदारान्महाप्राज्ञ नोपरोद्धुं त्वमर्हसि॥२७॥ न हि धर्मविरुद्धेषु बह्वपायेषु कर्मसु। मूलघातिषु सज्जंते बु
द्धिमंतो भवद्विधाः॥२८॥ कश्च लक्ष्मणमुक्तानां रामकोपानुवर्तिनां। शराणामग्रतः स्थातुं शक्तो देवासुरेष्वपि॥२९॥ न चापि त्रिषु लोके
षु राजन्विद्येत कश्चन। राघवस्य व्यलीकं यः कृत्वा सुखमवाप्नुयात्॥३०॥ तत्त्रिकालहितं वाक्यं धर्म्यमर्थानुबंधि च। मन्यस्व न
रदेवाय जानकी प्रतिदीयतां॥३१॥ दृष्टा हीयं मया देवी लब्धं यदिह दुर्लभं। उत्तरं कर्म तच्छेषं निमित्तं तत्र राघवः॥३२॥ लक्षितेयं
मया सीता तथा शोकपरायणा। गृह्य यां नाभिजानासि पंचास्यामिव पन्नगीं॥३३॥ नेयं जरयितुं शक्या सासुरैरमरैरपि। विषसंसृ
ष्टमत्यर्थं भुक्तमन्नमिवौजसा॥३४॥ तपःसंतानलब्धस्ते यो ऽयं धर्मपरिग्रहः। न स नाशयितुं न्याय्य आत्मप्राणपरिग्रहः॥३५॥ अव
ध्यतां तपोभिर्यां भवान्समनुपश्यति। आत्मनः सासुरैर्देवैर्हेतुस्तत्राप्ययं महान्॥३६॥ सुग्रीवो न च देवो ऽयं न यक्षो न च राक्षसः।
मानुषो राघवो राजन्सुग्रीवश्च हरीश्वरः॥३७॥ तस्मात्प्राणपरित्राणं कथं राजन्करिष्यसि। न तु धर्मोपसंहारमधर्मफलसंयुतं॥
३८॥ तदेव फलमन्वेति धर्मश्चाधर्मनाशनः॥३९॥ प्राप्तं धर्मफलं तावद्भवता नात्र संशयः। फलमस्याप्यधर्मस्य क्षिप्रमेव प्रपत्स्य

से॥३०॥जनस्थानवधं बुध्वा वालिनश्च वधं तथा॥रामसुग्रीवसख्यं च बुध्यस्व हितमात्मनः॥३१॥कामं खल्वहमप्येकः सवाजिरथकुंजरां
लंकां नाशयितुं शक्तस्तस्यैव तु न निश्चयः॥३२॥रामेण हि प्रतिज्ञातं हर्यक्षगणसन्निधौ॥उत्सादनममित्राणां सीता यैस्तु प्रधर्षिता
३३॥अपकुर्वन्हि रामस्य साक्षादपि पुरंदरः॥न सुखं प्राप्नुयादन्यः किं पुनस्त्वद्विधो जनः॥३४॥यां सीतेत्यभिजानासि येयं तिष्ठति ते गृ
हे॥कालरात्रीति तां विद्धि सर्वलंकाविनाशिनीं॥३५॥तदलं कालपाशेन सीताविग्रहरूपिणा॥स्वयं स्कंधावसक्तेन क्षेममात्मनि
चिंत्यतां॥३६॥सीतायास्तेजसा दग्धां रामकोपप्रदीपितां॥दह्यमानामिमां पश्य पुरीं साट्टप्रतोलिकां॥३७॥स्वानि मित्राणि मंत्रींश्च
ज्ञातीन्भ्रातॄन्सुतान्हितान्॥भोगान्दारांश्च लंकां च मा विनाशमुपानय॥३८॥सत्यं राक्षसराजेंद्र शृणुष्व वचनं मम॥मम रामस्य दू
तस्य वानरस्य विशेषतः॥३९॥सर्वांल्लोकान्सुसंहृत्य सभूतान्सचराचरान्॥पुनरेव तथा स्रष्टुं शक्तो रामो महायशाः॥४०॥देवासु
रनरेंद्रेषु यक्षरक्षोरगेषु च॥विद्याधरेषु नागेषु गंधर्वेषु मृगेषु च॥४१॥सिद्धेषु किंनरेंद्रेषु पतत्रिषु च सर्वशः॥सर्वत्र सर्वभूतेषु स
र्वकालेषु नास्ति सः॥४२॥यो रामं प्रतियुध्येत विष्णुतुल्यपराक्रमं॥सर्वलोकेश्वरस्येह कृत्वा विप्रियमीदृशं॥४३॥रामस्य रा
जसिंहस्य दुर्लभं तव जीवितं॥देवाश्च दैत्याश्च निशाचरेंद्रा गंधर्वविद्याधरनागयक्षाः॥रामस्य लोकत्रयनायकस्य स्थातुं न
शक्ताः समरेषु सर्वे॥४४॥ब्रह्मा स्वयंभूश्चतुराननो वा रुद्रस्त्रिनेत्रस्त्रिपुरांतको वा॥इंद्रो महेंद्रः सुरनायको वा त्रातुं न शक्ता यु

धिरामवध्यं॥४५॥ससौष्ठवोपेतमदीनभाषिनः कपेर्निशम्याप्रतिमोऽप्रियंवचः॥ दशाननःकोपविवृत्तलोचनःसमादिशत्तस्यव
धंमहाकपेः॥४६॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेएकापंचाशत्सर्गः॥५१॥ सतस्यवचनंश्रुत्वावानरस्यमहात्मनः
आज्ञापयद्वधंतस्यरावणःक्रोधमूर्छितः॥१॥वधेतस्यसमाज्ञप्तेरावणेनदुरात्मना॥ निवेदितवतोदौत्यंनानुमेनेविभीषणः
॥२॥तंरक्षोधिपतिंक्रुद्धंतच्चकार्यमुपस्थितं॥ विदित्वाचिंतयामासकार्यंकार्यविधौस्थितः॥३॥निश्चितार्थस्ततःसाम्नापूज्यं
शत्रुजिदग्रजं॥ उवाचहितमत्यर्थंवाक्यंवाक्यविशारदः॥४॥क्षमस्वरोषंत्यजराक्षसेंद्रप्रसीदमेवाक्यमिदंशृणुष्व॥ वधंन
कुर्वंतिपरावरज्ञादूतस्यसंतोवसुधाधिपेंद्राः॥५॥राजधर्मविरुद्धंचलोकवृत्तेश्चगर्हितं॥ तवचासदृशंवीरकपेरस्यप्रमाप
णं॥६॥ धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चराजधर्मविशारदः॥ परावरज्ञोभूतानांत्वमेवपरमार्थवित॥७॥गृह्यंतेयदिरोषेणत्वादृशोपिविप
श्चितः॥ ततःशास्त्रविपश्चित्वंश्रमएवहिकेवलं॥८॥तस्मात्प्रसीदशत्रुघ्नराक्षसेंद्रदुरासद॥ युक्तायुक्तंविनिश्चित्यदूतदंडोवि
धीयतां॥९॥विभीषणवचःश्रुत्वारावणोराक्षसेश्वरः॥ कोपेनमहताविष्टोवाक्यमुत्तरमब्रवीत॥१०॥नपापानांवधेपापंविद्य
तेशत्रुसूदन॥ तस्मादेनंवधिष्यामिवानरंपापकारिणं॥११॥अधर्ममूलंबहुदोषयुक्तंअनार्यजुष्टंवचनंनिशम्य॥ उवाचवा
क्यंपरमार्थतत्वंविभीषणोबुद्धिमतांवरिष्ठः॥१२॥प्रसीदलंकेश्वरराक्षसेंद्रधर्मार्थयुक्तंवचनंशृणुष्व॥ दूतानवध्यान्समयेषु

राजन्सर्वेषु सर्वत्र वदंति संतः॥१३॥ राजधर्मविरुद्धं च लोकवृत्तेश्च गर्हितं। तव चासदृशं वीर कपेरस्य प्रमापणं॥१४॥ असंशयं श
त्रुरयं प्रवृद्धः कृतं ह्यनेनाप्रियमप्रमेयं न दूतवध्यां प्रवदंति संतो दूतस्य दंडा बहवो हि दृष्टाः॥१५॥ वैरूप्यमंगेषु कशाभिघातो
मौंड्यं तथा लक्षणसन्निपातः। एतान्हि दूते प्रवदंति दंडान्नवधस्तु दूतस्य न नः श्रुतो वै॥१६॥ कथं च धर्मार्थविनीतबुद्धिः परावर
प्रत्ययनिश्चितार्थः। भवद्विधः कोपवशे हि तिष्ठेत्कोपं नियच्छंति हि सत्ववंतः॥१७॥ न धर्मवादेषु च लोकवृत्ते न शास्त्रबुद्धिग्र
हणेषु वापि। विद्येत कश्चित्तव वीर तुल्यस्त्वं ह्युत्तमः सर्वसुरासुराणां॥१८॥ पराक्रमोत्साहमनस्विनां च सुरासुराणामपि दुर्जये
न। त्वया मनोनंदन नैर्ऋतानां युद्धायतिर्नाशयितुं न [illegible]युक्ता॥१९॥ न चाप्यस्य कपेर्घाते कंचित्पश्याम्यहं गुणं। तेष्वयं पात्यतां
दंडो यैः परं प्रेषितः कपिः॥२०॥ साधुर्वा यदि वासाधुः परैरेष समर्पितः। ब्रुवन्परार्थं परवान्न दूतो वधमर्हति॥२१॥ अपि चास्मि
न्हते राजन्नान्यं पश्यामि खेचरं। इह यः पुनरागच्छेत्परं पारं महोदधेः॥२२॥ तस्मान्नास्य वधे यत्नः कार्यः परपुरंजय। भवा
न्सेंद्रेषु देवेषु यत्नमास्थातुमर्हति॥२३॥ अस्मिन्विनष्टे न हि दूतमन्यं पश्यामि यस्तौ नरराजपुत्रौ युद्धाय युद्धप्रिय दुर्विनीता
वुद्योजयेद्दीर्घपथावरुद्धौ॥२४॥ हिताश्च शूराश्च समाहिताश्च कुलेषु जाताश्च महागुणेषु। मनस्विनः शस्त्रभृतां वरिष्ठाः को
ट्यग्रशस्ते सुभृताश्च योधाः॥२५॥ तदेकदेशेन बलेन तावत्केचित्तवादेशकृतोपयांतु। तौ राजपुत्रौ विनिगृह्य मूढौ परेषु ते भाव

यितुंप्रभावं॥२९॥निशाचराणामधिपोनुजस्यविभीषणस्योत्तमवाक्यमिष्टं॥जग्राहबुध्यासुरलोकशत्रुर्महाबलोराक्षसराजमुख्यः॥
३०॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेद्विपंचाशत्सर्गः॥५२॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वादशग्रीवोमहाबलः॥देशकालहितंवा
क्यंभ्रातुरुत्तरमब्रवीत्॥१॥सम्यगुक्तंहिभवतादूतवध्याविगर्हिता॥अवश्यंतुवधादन्यःक्रियतामस्यनिग्रहः॥२॥कपीनांकि
ललांगूलमिष्टंभवतिभूषणं॥तदस्यदीप्यतांशीघ्रंतेनदग्धेनगच्छतु॥३॥ततःपश्यंत्विमंदीनमंगवैकल्यकर्शितं॥मित्राणिज्ञात
यःसर्वेबांधवाःससुहृज्जनाः॥४॥आज्ञापयद्राक्षसेंद्रःपुरंसर्वंसचत्वरं॥लांगूलेनप्रदीप्तेनरक्षोभिःपरिणीयतां॥५॥तस्यतद्वचनं
श्रुत्वाराक्षसाःकोपकर्कशाः॥वेष्टयंतेतस्यलांगूलंजीर्णैःकार्पासकैःपटैः॥६॥वेष्टितेमारुतेपुच्छंपूर्णंनैवाभवत्तदा॥ततोविषण्णप
टैस्तुवस्त्रैश्चान्यैरनेकशः॥नगरस्यानिवस्त्राणिसर्वाण्यानीययत्नतः॥वेष्टितेमारुतेःपुच्छंततोनायातिपूर्णतां॥वस्त्रालाभेन
संजातकृपयासूक्ष्मरूपवान्॥ततोहर्षेणतेदूतालांगूलंवेष्टितंब्रुवन्॥८॥संवेष्ट्यमानेलांगूलेव्यवर्धतमहाकपिः॥शुष्कमिंधन
मासाद्यवनेष्विवहुताशनः॥९॥तैलेनपरिषिच्याथतेग्निंतत्रप्रदीपयन्॥लांगूलेनप्रदीप्तेनराक्षसांस्तानताडयत्॥१०॥रोषामर्षप
रीतात्माबालसूर्यसमाननः॥सभूयःसंगतैःक्रूरैराक्षसैर्हरिपुंगवः॥११॥लांगूलंसंप्रदीप्तंतंद्रष्टुंतस्यमहात्मनः॥सहस्त्रीबालवृद्धा
श्चजग्मुःप्रीतिंनिशाचराः॥१२॥निबद्धःकृतवान्वीरस्तत्कालसदृशींमतिं॥कामंखलुनमेशक्तानिबद्धस्यास्यराक्षसाः॥१३॥छित्वा

पात्रान्समुत्पत्य हन्यामहमिमान्पुनः। यदि भर्तुर्हितार्थाय चरंतं भर्तृशासनात्॥ २२॥ बध्नंत्येते दुरात्मानो न तु मे निष्कृतिः कृता। सर्वेषा
मेव पर्याप्तो राक्षसानामहं युधि॥ २३॥ किंतु रामस्य प्रीत्यर्थं विषहिष्येहमीदृशं॥ लंका चारयितव्या मे पुनरेव भवेदिति॥ २४॥ रात्रौ न हि
सुदृष्टा मे दुर्गकर्मविधानतः॥ अवश्यमेव द्रष्टव्या मया लंका निशाक्षये॥ २५॥ कामं बध्नंतु मे भूयः पुच्छस्योद्दीपनेन च॥ पीडां कुर्वंतु र
क्षांसि न मेस्ति मनसः श्रमः॥ २६॥ ततस्ते संवृताकारं सत्ववंतं महाकपिं॥ परिगृह्य ययुर्हृष्टा राक्षसाः कपिकुंजरं॥ २७॥ शंखभेरीनि
नादैश्च घोषयंतः स्वकर्मभिः॥ राक्षसाः क्रूरकर्माणश्चारयंति स्म तां पुरीं॥ २८॥ अन्वीयमानो रक्षोभिर्ययौ सुखमरिंदम॥ हनूमांश्चा
रयामास राक्षसानां महापुरीं॥ २९॥ अथापश्यद्विमानानि विचित्राणि महाकपिः॥ संवृतान्भूमिभागांश्च सुविभक्तांश्च चत्वरान्॥ ३०॥ र
थ्याश्च गृहसंबाधाः कपिः शृंगाटकानि च॥ तथा रथ्योपरथ्याश्च तथैव च गृहांतरान्॥ ३१॥ चत्वरेषु चतुष्केषु राजमार्गे तथैव च॥ घोष
यंति कपिं सर्वे चारीक इति राक्षसाः॥ ३२॥ दीप्यमाने ततस्तस्य लांगूलेतु हनूमतः॥ राक्षस्यस्ता विरूपाक्ष्यः शंसुर्देव्यास्तदप्रियं॥ ३३॥
यस्त्वया कृतसंवादः सीते ताम्रमुखः कपिः॥ लांगूलेन प्रदीप्तेन स एष परिणीयते॥ ३४॥ श्रुत्वा तद्वचनं क्रूरमात्मापरणोपमं॥ वैदेही
शोकसंतप्ता हुताशनमुपागमत्॥ ३५॥ मंगलाभिमुखी तस्य सा तदासीन्महाकपेः॥ उपतस्थे विशालाक्षी प्रयता हव्यवाहनं॥ ३६॥
यद्यस्ति पतिशुश्रूषा यद्यस्ति चरितं तपः॥ यदि वास्त्येकपत्नीत्वं शीतो भव हनूमतः॥ ३७॥ यदि किंचिदनुक्रोशस्तस्य मय्यस्ति धीम

तः॥ यदिवाभाग्यशेषंमेशीतोभवहनूमतः॥२८॥ यदिमांवृत्तसंपन्नांतत्समागमलालसां॥ सविजानातिधर्मात्माशीतोभवहनू
मतः॥२९॥ यदिमांतारयत्यार्यःसुग्रीवःसत्यसंगरः॥ अस्माद्दुःखान्महाबाहुःशीतोभवहनूमतः॥३०॥ ततस्तीक्ष्णार्चिरव्यग्रःप्रदक्षि
णशिखोनलः॥ जज्वालमृगशावाक्ष्याःशंसन्निवशिवंकपेः॥३१॥ हनूमज्जनकश्चापिपुच्छानलसमन्वितः॥ ववौस्वास्थ्यकरोदेव्याः
प्रालेयानिलशीतलः॥३२॥ दह्यमानेचलांगूलेचिंतयामाससवानरः॥ प्रदीप्तोग्निरयंकस्मान्नमांदहतिसर्वतः॥३३॥ दृश्यतेचमहा
ज्वालःकरोतिचनमेरुजं॥ शिशिरस्येवसंपातोलांगूलाग्रेप्रतिष्ठितः॥३४॥ अथवातदिदंव्यक्तंयदृष्टंप्लवतामया॥ रामप्रभावादा
श्चर्यंपर्वतःसरितांपतौ॥३५॥ यदितावत्समुद्रस्यमैनाकस्यचधीमतः॥ रामार्थेसंभ्रमस्तादृक्किमग्निर्नकरिष्यति॥३६॥ सीताया
श्चानृशंस्येनतेजसाराघवस्यच॥ पितुश्चममसख्येननमांदहतिपावकः॥३७॥ भूयःसंचिंतयामासमुहूर्तंकपिकुंजरः॥ कथमस्म
द्विधस्येहबंधनंराक्षसाधमैः॥३८॥ प्रतिक्रियास्ययुक्तास्यात्सतिमह्यंपराक्रमे॥ ततश्छित्वाचतान्पाशान्वेगवान्वैमहाकपिः॥३९॥
उत्पपाताथवेगेननननादचमहाकपिः॥ [illegible] पुरद्वारंततःश्रीमान्शैलशृंगमिवोन्नतं॥४०॥ विभक्तरक्षःसंबाधमास
सादानिलात्मजः॥ सभूत्वाशैलसंकाशःक्षणेनपुनरात्मवान्॥४१॥ ह्रस्वतांपरमांप्राप्तोबंधनान्यवशातयत्॥ विमुक्तश्चाभवच्छ्रीमान्
पुनःपर्वतसंनिभः॥४२॥ वीक्षमाणश्चददृशेपरिघंतोरणाश्रितं॥ सतंगृह्यमहाबाहुःकालायसपरिष्कृतं॥४३॥ रक्षिणस्तान्पुनःस

वनिसूदयामासमारुतिः॥४४॥सतान्निहत्वारणचंडविक्रमःसमीक्ष्यमाणःपुनरेवलंकां प्रदीप्तलांगूलकृतार्चिमालीप्रकाशता
दित्यइवार्चिमाली॥४५॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेत्रिपंचाशत्सर्गः॥५३॥वीक्षमाणस्ततोलंकांकपिःकृतमनोर
थः॥वर्धमानसमुत्साहः॥कार्यशेषमचिंतयत्॥१॥किंनुखल्ववशिष्टंमेकर्तव्यमिहसांप्रतं॥यदेषांरक्षसांभूयःसंतापजननंभवे
त्॥२॥वनंतावत्प्रमथितंप्रकृष्टाराक्षसाहताः॥बलैकदेशःक्षपितःशेषंदुर्गविनाशनं॥३॥दुर्गेविनाशितेकर्मभवेत्सुखपरिश्र
मं॥अल्पयत्नेनकार्येस्मिन्ममस्यात्सफलःश्रमः॥४॥योह्ययंममलांगूलेदीप्यतेहव्यवाहनः॥अस्यसंतर्पणंकार्यंकर्तुमेभिर्गृहोत्त
मैः॥५॥ततःप्रदीप्तलांगूलःसविद्युदिवतोयदः॥भवनाग्रेषुलंकायांविचचारमहाकपिः॥६॥गृहाद्गृहंराक्षसानामुद्यानानिचवा
नरः॥वीक्षमाणोह्यसंत्रस्तःप्रासादांश्चचचारसः॥७॥अवप्लुत्यमहावेगःप्रहस्तस्यनिवेशनं॥अग्निंतत्रैवनिक्षिप्यश्वसनेनसमो
बली॥८॥ततोन्यत्पुप्लुवेवेश्ममहापार्श्वस्यवीर्यवान्॥मुमोचहनुमानग्निंकालानलशिखोपमं॥९॥वज्रदंष्ट्रस्यचतथापुप्लुवे
समहाकपिः॥शुकस्यचमहातेजाःसारणस्यचधीमतः॥१०॥तथाचेंद्रजितोवेश्मददाहहरियूथपः॥जंबुमालेःसुमालेश्चददाहभ
वनंततः॥११॥रश्मिकेतोश्चभवनंसूर्यशत्रोस्तथैवच॥ह्रस्वकर्णस्यदंष्ट्रस्यरोमशस्यचराक्षस॥१२॥युद्धोन्मत्तस्यमत्तस्यह्रस्वग्रीव
स्यरक्षसः॥विद्युज्जिह्वस्यघोरस्यतथाहस्तिमुखस्यच॥१३॥करालस्यविशालस्यशोणिताक्षस्यचैवहि॥कुंभकर्णस्यभवनंमक

राक्षसस्य चैव हि ॥१४॥ नरांतकस्य कुंभस्य निकुंभस्य महात्मनः । यज्ञशत्रोश्च भवनं ब्रह्मशत्रोस्तथैव च ॥१५॥ वर्जयित्वा महातेजा विभी-
षण गृहं प्रति । क्रममाणः क्रमेणैव ददाह हरिपुंगवः ॥१६॥ तेषु तेषु महार्हेषु भवनेषु महायशाः । गृहेष्वृद्धिमतामृद्धिं ददाह स महाक-
पिः ॥१७॥ सर्वेषां समतिक्रम्य राक्षसेंद्रस्य वीर्यवान् । आससादाथ लक्ष्मीवान् रावणस्य निवेशनं ॥१८॥ ततस्तस्मिन् गृहे मुख्ये ना-
नारत्नविभूषिते । मेरुमंदरसंकाशे नानामंगलशोभिते ॥१९॥ प्रदीप्तमग्निमुत्सृज्य लांगूलाग्रे प्रतिष्ठितं । ददाह हनुमान्वीरो युगां-
तज्वलनो यथा ॥२०॥ ततः श्वसनसंयोगादतिवेगो महाबलः । कालाग्निरिव जज्वाल प्रावर्धत हुताशनः ॥२१॥ तानि कांचनजालानि
मुक्तामणिमयानि च । भवनान्यवशीर्यंत रत्नवंति महांति च ॥२२॥ तानि भग्नविमानानि निपेतुर्वसुधातले । भवनानीव सिद्धाना-
मंबरात्पुण्यसंक्षये ॥२३॥ संजज्ञे तुमुलः शब्दो राक्षसानां प्रधावतां । स्वस्वगृहपरित्राणे भग्नोत्साहोज्झितश्रियां ॥२४॥ नूनमेग्निराय- षो
तः कपिरूपेण हा इति । क्रंदंत्यः सहसा पेतुस्तनंधयधराः स्त्रियः ॥२५॥ काश्चिदग्निपरीतेभ्यो हर्म्येभ्यो मुक्तमूर्धजाः ॥२६॥ पतंत्योरेजि-
रे हर्म्येभ्यः सौदामिन्य इवांबरात् । वज्रविद्रुमवैडूर्यमुक्तारजतसंहितान् ॥२७॥ विचित्राभवनान्धातून्स्यंदमानान्ददर्श सः । नाग्निस्तृप्य-
ति काष्ठानां तृणानां च यथा तथा ॥२८॥ हनूम[illegible]न्राक्षसेंद्राणां वधे किंचिन्न तृप्यति । न हनूमद्विशस्तानां राक्षसानां वसुंधरा ॥२९॥
क्वचित्किंशुकसंकाशाः क्वचिच्छाल्मलिसन्निभाः । क्वचित्कुंकुमसंकाशाः शिखा वह्नेश्चकाशिरे ॥३०॥ हनूमता वेगवता वानरेण

महात्मनः॥ लंकापुरंप्रदग्धंतद्रुद्रेणत्रिपुरंयथा॥३१॥ ततस्तुलंकापुरपर्वताग्रेसमुत्थितोभीमपराक्रमोग्निः प्रसार्यचूडावलयंप्रदी
प्तोहनूमतावेगवताविसृष्टः॥३२॥ युगांतकालानलतुल्यरूपः समारुतोग्निर्ववृधेदिविस्पृक् विधूमरश्मिर्भवनेषुसक्तोरक्षःशरी
राज्यसमर्पितार्चिः॥३३॥ सतामत्यर्थतोवह्निर्लंकांराक्षससंकुलां। ज्वालामालापरिक्षेपैरदहन्मारुतान्वितः॥३४॥ तेनशब्देनवित्र
स्ताधर्षितास्तेनचाग्निना। अभिपेतुस्तदाघोराहनूमंतंनिशाचराः॥३५॥ तंप्रदीप्तैश्चशूलाग्रैः प्रासैःखड्गैःपरश्वधैः। हनूमंतंमह
वेगैरक्षिपन्नैर्ऋतर्षभाः॥३६॥ तेराक्षसाभीमबलानानाप्रहरणान्विताः। निहताश्चसमंतात्तत्रदिवमेवोत्पपातसः॥३७॥ सचविक्र
म्यसहसासंक्रामंश्चगृहाद्गृहं। लंकामदीपयामासवायुपुत्रःप्रतापवान्॥३८॥ सलांगूलोपसक्ताग्नेर्मुक्तोमृत्युमुखादिव। लंकां
पर्यदहत्कृत्स्नांखेग्रहःसंपतन्निव॥३९॥ तोरणेषुगवाक्षेषुरम्येषुशिखरेषुच। तिष्ठंतमप्रपश्यंतिराक्षसाःप्लवगोत्तमं॥४०॥ हुता
सनज्वालसमावृतासाहतप्रवीराहतसर्वशोभना। हनूमतःक्रोधबलाभिभूताबभूवकालोपहतेवलंका॥४१॥ ससंभ्रमत्रस्त
विशस्तरक्षसांसमुज्ज्वलज्ज्वालहुताशनांकितां। ददर्शलंकांहनुमान्महामनाःस्वयंभुवःकोपहतामिवावनिं॥४२॥ गृहाग्रशृं
गाग्रतलेविचित्रेप्रतिष्ठितोवानरराजसिंहः। प्रदीप्तलांगूलकृतार्चिमालीव्यराजतादित्यइवार्चिमाली॥४३॥ आदित्यकोटीसदृ
शःसुतेजालंकांसमस्तांपरिवार्यतिष्ठन्। शब्दैरनेकैरशनिप्रकाशैर्भिंदन्निवांडंप्रबभौमहाग्निः॥४४॥ तत्रांबरादग्निरतिप्रवृद्धोरू

सप्रभः किंशुकपुष्पचूडः॥ निर्वाणधूमानलराजयश्चनीलोत्पलाभाः प्रचकाशिरेभाः॥४५॥ वज्री महेंद्रस्त्रिदशेश्वरो वा साक्षा
द्यमो वा वरुणोनिलो वा रुद्रोग्निरर्को धनदश्च सोमो न वानरोयं स्वयमेव कालः॥४६॥ किं ब्रह्मणः सर्वपितामहस्य लोकस्य धा
तुश्चतुराननस्य॥ इहागतो वानररूपधारी रक्षोपसंहारकरः प्रकोपः॥४७॥ किं वैष्णवं वा कपिरूपमेत्य रक्षोविनाशाय परं सुते
जाः अचिंत्यमव्यक्तमनंतमेकं स्वमायया सांप्रतमागतं वा॥४८॥ इत्येवमूचुर्बहवो विशिष्टा रक्षोगणास्तत्र समेत्य सर्वे॥ सप्राणि
संघां सगृहां सवृक्षां दग्धां पुरीं तां सहसा समीक्ष्य॥४९॥ ततस्तु लंका सहसा प्रदग्धा सराक्षसा साश्वरथा सनागा॥ सपक्षिसंघा सम्
गा सवृक्षा रुरोद दीना तुमुलं सशब्दं॥५०॥ हा तात हा पुत्रक कलत्र मित्र हा जीवितं भोगयुतं सुपुण्यं॥ रक्षोभिरेवं बहुधा ब्रुवद्भिः शब्दः
कृतो घोरतरः सुभीमः॥५१॥ हुताशनज्वालसमावृता सा हतप्रवीरा परिवृत्तयोधा॥ हनूमतः क्रोधबलाभिभूता बभूव शापोपहते
व लंका॥५२॥ भंक्त्वा वनं पादपरत्नसंकुलं हत्वा तु रक्षांसि महांति संयुगे॥ दग्ध्वा पुरीं तां गृहरत्नमालिनीं तस्थौ हनूमान् पवना
त्मजः कपिः॥५३॥ गृहाद्रिशृंगाग्रतले विचित्रे प्रतिष्ठितो वानरराजसिंहः॥ प्रदीप्तलांगूलकृतांशुमाली विराजदादित्य इवांशुमा
ली॥५४॥ स राक्षसांस्तान् सुबहूंश्च हत्वा वनं च भंक्त्वा बहुपादपं तत्॥ विसृज्य रक्षोभवनेषु चाग्निं जगाम रामं मनसा महात्मा॥५५॥
ततस्तु तं वानरवीरमुख्यं महाबलं मारुततुल्यवेगं॥ महामतिं वायुसुतं वरिष्ठं प्रतुष्टुवुर्देवगणाश्च सर्वे॥५६॥ देवाश्च सर्वे मुनिपुं

गवाश्चगंधर्वविद्याधरकिन्नराश्च॥भूतानिसर्वाणिमहांतितत्रजग्मुःपरांप्रीतिमतुल्यरूपां॥५८॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मी
कीयेसुंदरकांडेचतुःपंचाशत्सर्गः॥५४॥भस्मीकृत्वावनंमहातेजाहत्वारक्षांसिसंयुगे॥दग्ध्वालंकापुरींसर्वांराजसमहाकपिः॥
१॥तंदृष्ट्वावानरःश्रेष्ठहनूमंतंमहाकपिं॥कालाग्निमिवसंचिंत्यसर्वभूतानितत्रसु॥२॥लंकांसमस्तांसंदीप्यलांगूलाग्निंम
हाबलः॥निर्वापयामासतदासमुद्रेहरिपुंगवः॥३॥ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः॥दृष्ट्वालंकांप्रदग्धांतांविस्मयंपर
मंगताः॥४॥संदीप्यमानांविध्वस्तांत्रस्तरक्षोगणांपुरीं॥अवेक्ष्यहनुमांल्लंकांचिंतयामासवानरः॥५॥तस्याभूत्सुमहांस्त्रासःकु
त्साचात्मन्यजायत॥लंकांप्रदहताकामंकिंस्वित्कृतमिदंमया॥६॥धन्याःखलुमहात्मानोयेबुध्याकोपमुत्थितं॥निरुंधंति
महात्मानोदीप्तमग्निमिवांभसा॥७॥क्रुद्धःपापंनकुर्यात्कःक्रुद्धोहन्याद्गुरूनपि॥क्रुद्धःपरुषयावाचानरःसाधूनधिक्षिपेत्॥न
वाच्यवाच्यंप्रकुपितोनविजानातिकर्हिचित्॥नकार्यमस्तिक्रुद्धस्यनवाच्यंविद्यतेक्वचित्॥९॥यःसमुत्पतितंक्रोधंक्षमयैवनि
रस्यति॥यथोरगस्त्वचंजीर्णांसवैपुरुषउच्यते॥१०॥धिगस्तुमांसुदुर्बुद्धिंनिर्लज्जंपापकृत्तमं॥अचिंतयित्वातांसीतामग्निदंस्वामिघ
घातिकं॥११॥यदिदग्धात्वियंसर्वानूनमार्यापिजानकी॥दग्धातेनमयाभर्तुर्हतंकार्यमजानता॥१२॥यदर्थमयमारंभस्तत्कार्यमव
सादितं॥मयाहिदहतालंकांनसीतापरिरक्षिता॥१३॥ईषत्कार्यमिदंकार्यंकृतमासीन्नसंशयः॥तस्यक्रोधाभिभूतेनमयामूल

क्षयःकृतः॥१४॥विनष्टाजानकीव्यक्तंनह्यदग्धःप्रदृश्यते।लंकायाःकश्चिदुद्देशःसर्वाभस्मीकृतापुरी॥१५॥यदितद्विहतंका
र्यंमयाप्रज्ञाविपर्ययात्॥इहैवप्राणसंन्यासोममापिह्यथरोचते॥१६॥किमग्नौनिपताम्यद्यआहोस्विद्वडवामुखे।शरीरमाहोस
त्त्वानांदद्मिसागरवासिनां॥१७॥कथंसजीवताशक्योमयाद्रष्टुंहरीश्वरः।तौवापुरुषशार्दूलौकार्यसर्वस्वघातिना॥१८॥मयाख
लुतदेवेदंरोषदोषात्प्रदर्शितं॥प्रथितंत्रिषुलोकेषुकपित्वमनवस्थितं॥१९॥धिगस्तुराजसंभावमनीशमनवस्थितं।ईश्वरे
णापियद्रागान्मयासीतानरक्षिता॥२०॥विनष्टायांतुसीतायांतावुभौविनशिष्यतः॥तयोर्विनाशेसुग्रीवःसबंधुर्विनशिष्यति
॥२१॥एतदेववचःश्रुत्वाभरतोभ्रातृवत्सलः।धर्मात्मासहशत्रुघ्नःकथंशक्ष्यतिजीवितुं॥२२॥इक्ष्वाकुवंशेधर्मिष्ठेगतेनाशमसंश
यं॥भविष्यंतिप्रजाःसर्वाःशोकसंतापपीडिताः॥२३॥तदहंभाग्यरहितोलुप्तधर्मार्थसंग्रहः।रोषदोषपरीतात्माव्यक्तंलोकवि
नाशनः॥२४॥इतिचिंतयतस्तस्यनिमित्तान्युपपेदिरे॥पूर्वमप्युपलब्धानिसाक्षात्पुनरचिंतयत्॥२५॥अथवाचारुसर्वांगीरक्षिता
स्वेनतेजसा॥ननशिष्यतिकल्याणीनाग्निरग्नौप्रवर्त्तते॥२६॥नहिधर्मात्मनस्तस्यभार्याममिततेजसः।स्वचरित्राभिगुप्तांतांस्प्र
ष्टुमर्हतिपावकः॥२७॥नूनंरामप्रभावेणवैदेह्याःसुकृतेनच॥यन्मांदहनकर्मायंनादहद्धव्यवाहनः।२८।त्रयाणांभरतादीनांभ्रा
तृणांदेवताचया।रामस्यचमनःकांतासाकथंविनशिष्यति॥२९॥यद्वादहनकर्मायंसर्वत्रप्रभुरव्ययः।नमेदहतिलांगूलंकथमा

यौ प्रधक्ष्यति॥२०॥ पुनश्चा चिंतयत्तत्र हनूमान्विस्मितस्तदा। हिरण्यनाभस्य गिरेर्जलमध्ये प्रदर्शनं॥२१॥ तपसा सत्यवाक्येन अनन्य-
त्वाच्च भर्तरि। असौ विनिर्दहेदग्निं न तामग्निः प्रधक्ष्यति॥२२॥ स तथा चिंतयंस्तत्र देव्या धर्मपरिग्रहं। शुश्राव हनुमांस्तत्र चारणानां
महात्मनां॥२३॥ अहो खलु कृतं कर्म दुर्विषह्यं हनूमता। अग्निं विसृजता तीक्ष्णं भीमं राक्षससद्मनि॥२४॥ प्रपलायितरक्षःस्त्रीबा-
लवृद्धसमाकुला जनकोलाहलाध्माता क्रंदतीवाद्रिकंदरैः॥२५॥ दग्धेयं नगरी लंका साट्टप्राकारतोरणा॥ जानकी न च द-
ग्धेति विस्मयोऽद्भुत एव नः॥२६॥ इति शुश्राव हनुमान्वाचंताममृतोपमां। बभूव चास्य मनसो हर्षस्तत्कालसंभवः॥२७॥ स निमित्तैश्च दृ-
ष्टार्थैः कारणैश्च महागुणैः। ऋषिवाक्यैश्च हनुमानभवत्प्रीतमानसः॥२८॥ ततः कपिः प्राप्तमनोरथार्थस्तामक्षतां राजसुतां वि-
दित्वा। प्रत्यक्षतस्तां पुनरेव दृष्ट्वा प्रतिप्रयाणाय मतिं चकार॥२९॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे पंचपंचाशत्सर्गः
॥५५॥ ततस्तु शिंशुपामूले जानकीं पर्यवस्थितां। अभिवाद्याब्रवीद्दिष्ट्या पश्यामि त्वामिहाक्षतां॥१॥ ततस्तं प्रस्थितं सीता वीक्षमा-
णा पुनः पुनः। भर्तृस्नेहान्वितं वाक्यं हनूमंतमभाषत॥२॥ यदि त्वं मन्यसे तात वसैकाहमिहानघ। क्वचित्सुसंवृते देशे विश्रांतः श्वो
गमिष्यसि॥३॥ मम चैवाल्पभाग्यायाः सान्निध्यात्तव वानर। शोकस्यास्याप्रमेयस्य मुहूर्तं स्यादपि क्षयः॥४॥ गते हि हरिशार्दूल पु-
नः संप्राप्तये त्वयि। प्राणेष्वपि न विश्वासो मम वानरपुंगव॥५॥ अदर्शनं च ते वीर भूयो मां दारयिष्यति। दुःखाद्दुःखतरं प्राप्तां दुर्मे-

नः शोककर्षितां ॥६॥ अयं च वीर संदेहस्तिष्ठतीव ममाग्रतः । सुमहत्सु महार्येषु हर्यक्षेषु महाबल ॥७॥ कथं नु खलु दुष्पारं संत
रिष्यंति सागरं । तानि हर्यक्षसैन्यानि तौ वा नरवरात्मजौ ॥८॥ त्रयाणामेव भूतानां सागरस्यातिलंघने । शक्तिः स्याद्वैनतेयस्य त
व वा मारुतस्य वा ॥९॥ तदत्र कार्यनिर्बंधे समुत्पन्ने दुरासदे । किं पश्यसि समाधानं त्वं हि कार्यविशारद ॥१०॥ काममस्य त्वमेवैकः
कार्यस्य परिसाधने । पर्याप्तः परवीरघ्न यशस्यस्ते बलोदयः ॥११॥ शरैस्तु संकुलां कृत्वा लंकां परबलार्दनः । मां नयेद्यदि काकुत्स्थ
स्तत्तस्य सदृशं भवेत् ॥१२॥ तद्यथा तस्य विक्रांतमनुरूपं महात्मनः । भवत्याहवशूरस्य तथा त्वमुपपादय ॥१३॥ तदर्थोपहितं वा
क्यं प्रश्रितं हेतुसंहितं । निशम्य हनुमान्वीरो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥१४॥ क्षिप्रमेष्यति काकुत्स्थो हर्यक्षप्रवरैर्वृतः । यस्ते युधि
विजित्यारीन्शोकं व्यपनयिष्यति ॥१५॥ एवमाश्वास्य वैदेहीं हनूमान्मारुतात्मजः । गमनाय मतिं कृत्वा वैदेहीमभ्यवादयत् ॥१६॥ प्र
दक्षिणं परिक्रम्य गगनं सोत्पपात ह । ततः स कपिशार्दूलः स्वामिसंदर्शनोत्सुकः ॥१७॥ आरुरोह गिरिश्रेष्ठमरिष्टमरिमर्दनः । तुंगपद्म
कजुष्टाभिर्नीलाभिर्वनराजिभिः ॥१८॥ सोत्तरीयमिवांभोदैः शृंगांतरविलंबिभिः । बोध्यमानमिव प्रीत्या दिवाकरकरैः शुभैः ॥१९॥ उ
न्मिषंतमिवोद्धूतैर्लोचनैरिव धातुभिः । तोयौघनिस्वनैर्मंद्रैः प्राधीतमिव सर्वतः ॥२०॥ प्रगीतमिव विस्पष्टं नानाप्रस्रवणस्वनैः । देव
दारुभिरुद्धूतैरूर्ध्वबाहुमिव स्थितं ॥२१॥ प्रपातजलनिर्घोषैः प्राक्रुष्टमिव सर्वतः । वेपमानमिव श्यामैः कंपमानैः शरद्घनैः ॥२२॥ वे

णुभिर्मारुतोद्धूतैः कूजंतमिव कीचकैः ॥ निश्वसंतमिवामर्षात् घोरैराशीविषोत्तमैः ॥२३॥ नीहारकृतगंभीरैर्ध्यायंतमिव गह्वरैः
मेघपादनिभैः पादैः प्रक्रांतमिव सर्वतः ॥२४॥ जृंभमाणमिवाकाशे शिखरैरभ्रमालिभिः ॥ कूटैश्च बहुधाकीर्णं शोभितं बहुकंद
रैः ॥२५॥ सालतालाश्वकर्णैश्च वंशैश्च बहुभिर्वृतं ॥ लतावितानैर्विततैः पुष्पवद्भिरलंकृतं ॥२६॥ नानामृगगणाकीर्णं धातुनिष्यंद
भूषितं ॥ बहुप्रस्रवणोपेतं शिलासंचयसंकटं ॥२७॥ महर्षियक्षगंधर्वकिन्नरोरगसेवितं ॥ लतापादपसंबाधं सिंहाधिष्ठितकंद
रं ॥२८॥ व्याघ्रादिभिः समाकीर्णं धातुनिष्यंदभूषणं ॥ आरुरोहानिलसुतः पर्वतं मलयोत्तमं ॥२९॥ रामदर्शनशीघ्रेण प्रहर्षेणाभिचो
दितः ॥ तेन पादतलाक्रांता रम्येषु गिरिसानुषु ॥३०॥ सघोषाः समशीर्यंत शिलाश्चूर्णीकृतास्ततः ॥ स तमारुह्य शैलेंद्रं व्यवर्धत
महाकपिः ॥३१॥ दक्षिणादुत्तरं पारं प्रार्थयंल्लवणांभसः ॥ अधिरुह्य ततो वीरः पर्वतं पवनात्मजः ॥३२॥ ददर्श सागरं भीमं मीनोरग
निषेवितं ॥ स मारुत इवाकाशं मारुतस्यात्मसंभवः ॥३३॥ प्रपेदे हरिशार्दूलो दक्षिणादुत्तरां दिशं ॥ स तदा पीडितस्तेन कपिना पर्व
तोत्तमः ॥३४॥ ररास विविधैर्भूतैः प्रविशन्वसुधातलं ॥ कंपमानैश्च शिखरैः पतद्भिरपि च द्रुमैः ॥३५॥ तस्योरुवेगोन्मथिताः पाद
पाः पुष्पशालिनः ॥ निपेतुर्भूतले भग्नाः शक्रायुधहता इव ॥३६॥ कंदरोदरसंस्थानां पीडितानां महौजसां ॥ सिंहानां निनदो भूयान्
नभो भिंदन्हि शुश्रुवे ॥३७॥ स्रस्तव्याविद्धवसना व्याकुलीकृतभूषणाः ॥ विद्याधर्यः समुत्पेतुः सहसा धरणीधरात् ॥३८॥ अतिप्रमाणब

रामा ७

लिनो दीप्तजिह्वा महाविषाः॥ निपीडितशिरोग्रीवा व्यचेष्टंत महोरगाः॥३९॥ किन्नरोरगगंधर्वयक्षविद्याधरास्तथा॥ पीडितं तं नग
वरं त्यक्त्वा गगनमास्थिताः॥४०॥ स च भूमिधरः श्रीमान्बलिना तेन पीडितः॥ सवृक्षशिखरोदग्रः प्रविवेश रसातलं॥४१॥ दशयोजन
विस्तीर्णस्त्रिंशद्योजनमुच्छ्रितः॥ धरण्यां समतां यातः सर्वभूतधराधरः॥४२॥ स लिलंघयिषुर्भद्रं सलीलं लवणार्णवं॥ कल्लो
लास्फालवेलांतमुत्पपात नभो गिरेः॥४३॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे षट्पंचाशत्सर्गः॥५६॥ आप्लुत्य च महा
वेगः पक्षवानिव पर्वतः॥ स चंद्रकुमुदं रम्यं सार्ककारंडवं शुभं॥१॥ तिष्यश्रवणकादंबमभ्रशैवालशाद्वलं॥ पुनर्वसुमहा
मीनं लोहितांगमहाग्रहं॥२॥ ऐरावतमहाद्वीपं स्वातीहंसविलोडितं॥ वातसंघातजालोर्मिचंद्रांशुशिशिरांबुमत्॥३॥ भुजंग
यक्षगंधर्वप्रबुद्धकमलोत्पलं॥ हनूमान्मारुतगतिर्महानौरिव सागरं॥४॥ अपारमपरिश्रांतः पुप्लुवे गगनार्णवे॥ ग्रसमान इवा
काशं ताराधिपमिवोल्लिखन्॥५॥ हरन्निव सनक्षत्रं गगनं सार्कमंडलं॥ मारुतस्यात्मजः श्रीमान्कपिर्व्योमचरो महान्॥६॥ ह
नूमान्मेघजालानि विकर्षन्निव गच्छति॥ पांडुरारुणवर्णानि नीलमांजिष्ठकानि च॥७॥ हरितारुणवर्णानि महाभ्राणि चका
शिरे॥ प्रविशन्नभ्रजालानि [illegible] निष्क्रामंश्च पुनः पुनः॥

प्रछन्नश्चप्रकाशश्चचंद्रमाइवलक्षते॥विविधाभ्रघनापन्नगोचरोधवलांबरः।९।दृश्यादृश्यतनुर्वीरस्तदाचंद्रायतेंबरे।ता
र्क्ष्यायमाणोगगनेबभाषेवायुनंदनः॥१०॥दारयन्मेघजालानिनिष्पतंश्चपुनःपुनः।नदन्नादेनमहतामेघस्वनमहास्वनः॥
११॥प्रवरान्राक्षसान्हत्वानामविश्राव्यचात्मनः।आकुलांनगरींकृत्वाव्यथयित्वाचरावणं॥१२।दर्शयित्वाबलंघोरंवैदेही
मभिवाद्यच॥आजगाममहातेजाःपुनर्मध्येनसागरं॥१३।पर्वतेंद्रंसुनाभंचसमुपस्पृश्यवीर्यवान्।ज्यामुक्तइवनाराचोमहा
वेगोभ्युपागमत्॥१४॥सकिंचिदारात्संप्राप्तःसमालोक्यमहागिरिं।महेंद्रंमेघसंकाशंननादहरिपुंगवः।१५।सपूरयामासक
पिर्दिशोदशामलंकृतः॥नदन्नादेनमहतामेघस्वनमहास्वनः॥१६॥सतंदेशमनुप्राप्तःसुहृद्दर्शनलालसः॥ननादहरिशा
र्दूलोलांगूलंचाप्यकंपयत्॥१७॥तस्यनानद्यमानस्यसुपर्णाचरितेपथि।फलतीवास्यघोषेणगगनंसार्कमंडलं॥१८॥येतु
तत्रोत्तरेकूलेसमुद्रस्यमहाबलाः॥पूर्वंसंविष्ठिताःशूरावायुपुत्रदिदृक्षवः॥१९।महतोवायुनुन्नस्यतोयदस्येवनिस्वनं॥
शुश्रुवुस्तेतदाघोषंऊरुवेगंहनूमतः॥२०॥तेदीनमनसःसर्वेशुश्रुवुःकाननौकसः॥वानरेंद्रस्यनिर्घोषंपर्जन्यनिनदोपमं
२१॥निशम्यनदतोनादंवानरास्तेसमंततः॥बभूवुरुत्सुकाःसर्वेसुहृद्दर्शनकांक्षिणः॥२२॥जांबवान्सहरिश्रेष्ठःप्रीतिसंहृ

ष्टमानसः ॥ उपामंत्र्य हरीन्सर्वानिदं वचनमब्रवीत् ॥ २३ ॥ सर्वथा कृतकार्योसौ हनूमान्नात्र संशयः ॥ न ह्यस्याकृतकार्यस्य नाद एवं
विधो भवेत् ॥ २४ ॥ तस्य बाहूरुवेगं च निनादं च महात्मनः ॥ निशम्य हरयो हृष्टाः समुत्पेतुर्यतस्ततः ॥ २५ ॥ ते नगाग्रान्नगाग्राणि शिख
राच्छिखराणि च ॥ प्रहृष्टाः समपद्यंत हनूमंतं दिदृक्षव ॥ २६ ॥ ते स्थिताः पादपाग्रेषु गृह्य शाखामवस्थिताः ॥ वासांसि च महाप्री-
त्या समाविध्यंत वानराः ॥ २७ ॥ गिरिगह्वरसंलीनो यथा गर्जति मारुतिः ॥ एवं जगर्ज बलवान्हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २८ ॥ तमभ्रघ
नसंकाशमापतंतं महाकपिं ॥ दृष्ट्वा ते वानराः सर्वे तस्थुः प्रांजलयस्तदा ॥ २९ ॥ ततस्तु वेगवांस्तस्य गिरेर्गिरिनिभः कपिः ॥ निप
पात गिरेस्तस्य शिखरे पादपाकुले ॥ ३० ॥ हर्षेणापूर्यमाणोसौ रम्ये पर्वतनिर्झरे ॥ छिन्नपक्ष इवाकाशात्पपात धरणीधरः ॥
३१ ॥ ततस्ते प्रीतमनसः सर्वे वानरपुंगवाः ॥ हनूमंतं महात्मानं परिवार्योपतस्थिरे ॥ ३२ ॥ परिवार्य च ते सर्वे परां प्रीतिमुपागता
प्रहृष्टवदनाः सर्वे तमरोगमुपागतं ॥ ३३ ॥ उपायनानि चादाय मूलानि च फलानि च ॥ प्रत्यर्चयन्हरिश्रेष्ठं हरयो मारुता-
त्मजं ॥ ३४ ॥ हनूमांस्तु गुरून्वृद्धान्जांबवत्प्रमुखांस्तदा ॥ कुमारमंगदं चैव सोवंदत महाकपिः ॥ ३५ ॥ स ताभ्यां पूजितः पूज्यः कपिभि
श्च प्रसादितः ॥ दृष्टा देवीति विक्रांतः संक्षेपेण न्यवेदयत् ॥ ३६ ॥ निषसाद च हस्तेन गृहीत्वा वालिनः सुतं ॥ रमणीये वनोद्देशे म
हेंद्रस्य गिरेस्तदा ॥ ३७ ॥ हनूमानब्रवीद्धृष्टस्तदा तान्वानरर्षभान् ॥ अशोकवनिकासंस्था दृष्टा सा जनकात्मजा ॥ ३८ ॥ रक्ष्यमाणा

सुघोराभीराक्षसीभिरनिंदिता॥ एकवेणीधरा बाला राम दर्शनलालसा॥३९॥ उपवासपरिश्रांतामलिनाजटिलाकृशा॥ ततोहृष्टे
तिवचनंमहार्थममृतोपमं॥४०॥ निशम्यमारुतेःसर्वेमुदितावानराभवन्॥ क्ष्वेलंत्यन्येनदंत्यन्येगर्जंत्यन्येमहास्वनाः॥४१॥ चक्रुः
किलकिलामन्येप्रतिगर्जंतिवानराः॥ केचिदुच्छ्रितलांगूलाःप्रहृष्टाःकपिकुंजराः॥४२॥ आयतांचितदीर्घाणिलांगूलानिप्र
विव्यधुः॥ अपरेतुहनूमंतंवानराःप्रहृष्टाःसिरे॥४३॥ आप्लुत्यगिरिशृंगेषुसंस्पृशंतिस्मवानराः॥ उक्तवाक्यंहनूमंतंअंगदस्तु
तदाब्रवीत्॥४४॥ सर्वेषांहरिवीराणांमध्येवाचमनुत्तमं॥ सत्वेवीर्येननतेकश्चित्समोवानरविद्यते॥४५॥ यदवप्लुत्यविस्तीर्णंसा
गरंपुनरागतः॥ जीवितस्यप्रदातानस्त्वमेकोवानरोत्तमः॥४६॥ त्वत्प्रसादात्समेष्यामःसिद्धार्थाराघवेणह॥ अहोस्वामिनितेभ
क्तिरहोवीर्यंअहोधृतिः॥४७॥ दिष्ट्यादृष्टात्वयादेवीरामपत्नीयशस्विनी॥ दिष्ट्यात्यक्ष्यतिकाकुत्स्थःशोकंसीतावियोगजः॥
४८॥ उपविष्टागिरेस्तस्यशिलासुविपुलासुते॥ श्रोतुकामाःसमुद्रस्यलंघनंवानरोत्तमाः॥४९॥ दर्शनंचापिलंकायारावणस्य
चदर्शनं॥ तस्थुःप्रांजलयःसर्वेहनुमद्वदनोन्मुखाः॥५०॥ तस्थौतत्रांगदःश्रीमान्वानरैर्बहुभिर्वृतः॥ उपास्यमानोविविधैर्दिविदेवं
पतिर्यथा॥५१॥ हनूमताकीर्तिमतायशस्विनायथांगदेनांगदनद्धबाहुना॥ मुदातदध्यासितमुन्नतंमहन्महीधराग्रंज्वलितंश्रि
यामहत्॥५२॥ इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेसप्तपंचाशत्तमःसर्गः॥५७॥ ततस्तस्यगिरेःशृंगेमहेंद्रस्यमहाबलाः॥ ह

नूमत्प्रमुखाःप्रीतिंहरयोजग्मुरुत्तमां ॥१॥ प्रीतिमत्सूपविष्टेषुवानरेषुमहात्मसु । तंततःप्रीतिसंहृष्टःप्रीतियुक्तंमहाकपिं ॥२॥ जां
बवान्कार्यवृत्तांतमपृच्छदनिलात्मजं । कथंदृष्टात्वयादेवीकथंवातत्रवर्त्तते ॥३॥ तस्यांवापिकथंवृत्तःक्रूरकर्मादशाननः ॥३॥
तत्वतःसर्वमेतन्नःप्रब्रूहित्वंमहाकपे । संमार्गिताकथंदेवीकिंचसाप्रत्यभाषत ॥४॥ श्रुतार्थाश्चिंतयिष्यामोभूयःकार्यविनि
श्चयं । यश्चार्थस्तत्रवक्तव्योगतैरस्माभिरात्मवान् ॥५॥ रक्षितव्यंचयत्तत्रतद्भवान्व्याकरोतुनः । सनियुक्तस्ततस्तेनसंप्रहृष्ट
तनूरुहः ॥६॥ नमस्यञ्छिरसादेव्यैसीतायैप्रत्यभाषत । प्रत्यक्षमेवभवतांमहेंद्राग्रात्खमाप्लुतः ॥७॥ उदधेर्दक्षिणंपारंकांक्षमा
णःसमाहितः । गच्छतश्चहिमेघोरंविघ्नरूपमिवाभवत् ॥८॥ कांचनंशिखरंदिव्यंपश्यामिसुमनोहरं । स्थितंपंथानमावृत्यमे
नेविघ्नंचतंनगं ॥९॥ उपसंगम्यतंदिव्यंकांचनंनगमुत्तमं । कृतामेमनसाबुद्धिर्भेत्तव्योयंमयेतिच ॥१०॥ प्रहतंचमयातस्यलां
गूलेनमहागिरेः । शिखरंसूर्यसंकाशंव्यशीर्यतसहस्रधा ॥११॥ व्यवसायंचमेबुध्वासहोवाचमहागिरिः । पुत्रेतिमधुरांवाणींम
नःप्रह्लादयन्निव ॥१२॥ पितृव्यंचापिमांविद्धिसखायंमातरिश्वनः । मैनाकइतिमांविद्धिनिवसंतंमहोदधौ ॥१३॥ पक्षवंतःपुरा
पुत्रबभूवुःपर्वतोत्तमाः । छंदतःपृथिवींचेरुर्बाधमानाःसमंततः ॥१४॥ श्रुत्वानगानांचरितंमहेंद्रःपाकशासनः । वज्रेणभगवा
न्पक्षौचिच्छेदैषांसहस्रशः ॥१५॥ अहंतुमोचितस्तस्मात्तवपित्रामहात्मना । मारुतेनतदावत्सप्रक्षिप्तोस्मिमहार्णवे ॥१६॥ राघवस्य

।।रा०सुं०।।
।।८२।।

मयासात्येव र्तितम्ममरिंदम।रामो धर्मभृतां श्रेष्ठो महेंद्रसमविक्रमः।।१८।।एतच्छ्रुत्वा मया तस्य मैनाकस्य महात्मनः।।कार्य
मावेद्य च गिरेरुद्यतं च मनो मम।।१९।।तेन चाहमनुज्ञातो मैनाकेन महात्मना।।स चाप्यंतर्हितः शैलो मानुषेण वपुष्मता।।२०
शरीरेण महाशैलः शैलेन च महोदधौ।।उत्तमं जवमास्थाय शेषमध्वानमास्थितः।।२१।।ततो हं सुचिरं कालं वेगेनाभ्युगमं पथि
ततः पश्याम्यहं देवीं सुरसां नागमातरं।।२२।।समुद्रमध्ये सा देवी वचनं मामभाषत।।मम भक्ष्यः प्रदिष्टस्त्वममरैर्हरिसत्तम।।२३
ततस्त्वां भक्षयिष्यामि विहितस्त्वं चिरस्य मे।।एवमुक्तः सुरसया प्रांजलिः प्रणतः स्थितः।।२३।।विषण्णवदनो भूत्वा वाक्यं चेद
मुदीरयं।।रामो दाशरथिः श्रीमान्प्रविष्टो
दंडकावनं।।२५।।लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया च परंतपः।।तस्य सीता हृता भार्या रावणेन दुरात्मना।।२६।।तस्याः सकाशं दूतोहं
गमिष्ये रामशासनात्।।कर्तुमर्हसि रामस्य साहाय्यं विषयवासिनि।।२७।।अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्लिष्टकारिणं।।आगमिष्य
मितेवक्त्रं सत्यं प्रतिशृणोमि ते।।२८।।एवमुक्ता मया सा तु सुरसा कामरूपिणी।।अब्रवीन्नातिवर्तेत कश्चिदेष वरो मम।।२९।।ए
वमुक्तः सुरसया दशयोजनमायतं।।ततोऽर्द्धगुणविस्तारो बभूवाहं क्षणेन तु।।३०।।मत्प्रमाणाधिकं चैव व्यादितं तु मुखं तया।।
तद्दृष्ट्वा व्यादितं चास्यं ह्रस्वं त्वकरपुं पुनः।।३१।।तस्मिन्मुहूर्ते च पुनर्बभूवांगुष्ठसंमितः।।अभिपत्याशु तद्वक्त्रं निर्गतोहं ततः।।

।।राम।।
।।८२।।

॥रा०सुं०॥
॥८३॥

ज्ञातो रक्षोभिरुग्रविक्रमैः ॥४८॥ तत्र प्रविशतश्चापि कल्पांते घनसन्निभा ॥ अट्टहासं विमुंचंती नार्येकाभ्युत्थिता पुरः ॥४९॥ जिघां
संती महं तां तु ज्वलदग्निशिरोरुहा ॥ सव्यमुष्टिप्रहारेण पराजित्य सुभैरवा ॥५०॥ प्रदोषकाले प्रविशन्भीतयाहं तयोदितः ॥ अहं लंका
पुरी वीर निर्जिता विक्रमेण ते ॥५१॥ यस्मात्तस्माद्विजेतासि सर्वरक्षांस्यशेषतः ॥ तत्राहं सर्वरात्रं तु विचिन्वन् जनकात्मजां ॥५२॥ रा
वणांतःपुरगतो न चापश्यं सुमध्यमां ॥ ततः सीतामपश्यंस्तु रावणस्य निवेशने ॥५३॥ अशोकसागरमासाद्य न पारमुपलक्षये ॥ शो
चता च मया दृष्टं प्राकारेणाभिसंवृतं ॥५४॥ कांचनेन विचित्रेण गृहोपवनमुत्तमं ॥ तं प्रकारमवप्लुत्य पश्यामि बहुपादपं ॥५५॥
अशोकवनिकामध्ये शिंशुपापादपो महान् ॥ तमारुह्य तु पश्यामि कांचनं कदलीवनं ॥५६॥ अदूराच्छिंशुपावृक्षात्पश्यामि वर
वर्णिनीं ॥ श्यामां कमलपत्राक्षीमुपवासकृशाननां ॥५७॥ तदेकवासःसंवीतां रजोध्वस्तशिरोरुहां ॥ शोकसंतापदीनांगीं सीतां
भर्तृहिते स्थितां ॥५८॥ राक्षसीभिर्विरूपाभिः क्रूराभिरभिसंवृतां ॥ मांसशोणितभक्ष्याभिर्व्याघ्रीभिर्हरिणीं यथा ॥५९॥ सा मया राक्ष
सीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्मुहुः ॥ एकवेणीधरा दीना भर्तृचिंतापरायणा ॥६०॥ भूमिशय्या विवर्णांगी पद्मिनीव हिमागमे ॥ रावणा
द्विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतनिश्चया ॥६१॥ कथंचिन्मृगशावाक्षी तूर्णमासादिता मया ॥ तां दृष्ट्वा तादृशीं नारीं रामपत्नीमनिंदितां ॥
६२॥ तत्रैव शिंशुपावृक्षे पश्यन्नहमवस्थितः ॥ ततो हलहलाशब्दं कांचीनूपुरमिश्रितं ॥६३॥ शृणोम्यधिकगंभीरं रावणस्य निवे

॥राम॥
॥८३॥

क्षणात् ॥ ३२ ॥ अब्रवीत्सुरसा देवी स्वेन रूपेण मां पुनः । अर्थसिद्धो हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखं ॥ ३३ ॥ समानय च वैदेहीं रा
घवेण महात्मना ॥ सुखी भव महाबाहो प्रीतास्मि तव वानर ॥ ३४ ॥ ततोहं साधु साध्विति सर्वभूतैः प्रशंसितः ॥ ततोंतरिक्षं वि
पुलं प्लुतोहं गरुडो यथा ॥ ३५ ॥ छाया मे निगृहीता च न च पश्यामि किंचन ॥ सोहं विगतवेगस्तु दिशो दश विलोकयन् ॥ ३६ ॥ न
किंचित्तत्र पश्यामि येन मे विहता गतिः ॥ ततो मे बुद्धिरुत्पन्ना किंनाम गगने मम ॥ ३७ ॥ ईदृशो विघ्न उत्पन्नो रूपमत्र न दृश्य
ते ॥ अधोभागेन मे दृष्टिः शोचता पातिता तदा ॥ ३८ ॥ ततोद्राक्षमहं भीमां राक्षसीं सलिलेशयां ॥ प्रहस्य च महानादमुक्तोहं भीमया
तया ॥ ३९ ॥ अवस्थितमसंभ्रांतमिदं वाक्यमशोभनं ॥ क्वासि गंता महाकाय क्षुधिताया ममेप्सितः ॥ ४० ॥ भक्षः प्रीणय मे देहं चि
रमाहारवर्जितं ॥ बाढमित्येव तां वाणीं प्रत्यगृह्णामहं ततः ॥ ४१ ॥ आस्यप्रमाणदधिकं तस्याः कायमपूरयं ॥ तस्याश्चास्यं महद्भीमं
वर्द्धते मम भक्षणे ॥ ४२ ॥ न च मां सा तु बुबुधे मम वा विकृतं कृतं ॥ ततोहं विपुलं रूपं संक्षिप्य निमिषांतरं ॥ ४३ ॥ तस्या हृदयमादा
य प्रपतामि नभस्तलं ॥ सा विसृष्टभुजा भीमा पपात लवणांभसि ॥ ४४ ॥ मया पर्वतसंकाशा निकृत्तहृदया सती ॥ शृणोमि खगतानां
च सिद्धानां चारणैः सह ॥ ४५ ॥ राक्षसी सिंहिका भीमा क्षिप्रं हनुमता हता ॥ तां हत्वा पुनरेवाहं कृत्यमात्ययिकं स्मरन् ॥ ४६ ॥ गत्वा च म
हदध्वानं पश्यामि नगमंडितं ॥ दक्षिणं तीरमुदधेर्लंका यत्र महापुरी ॥ ४७ ॥ अस्तं दिनकरे याते रक्षसां निलयं पुरं ॥ प्रविष्टोहमवि

शंने ततोहं सह सोद्विग्नः स्वरूपं प्रत्यसंहरं ॥६४॥ अहं च त्रिंशु पादृक्षे पक्षीवगहने स्थितः ॥ ततो रावणदाराश्च रावणश्च महाब
लः ॥६५॥ तं देशमनुसंप्राप्तो यत्र सीताऽभवत्स्थिता ॥ तं दृष्ट्वाथ वरारोहा सीता रक्षो महाबलं ॥६६॥ मकुंभोरुस्तनौ पीनौ वाहुभ्यं
परिरभ्य च ॥ प्रावेपत वरारोहा प्रवाते कदली यथा ॥६७॥ वित्रस्तां परमोद्विग्नां वीक्ष्यमाणामितस्ततः ॥ त्राणं कंचिदपश्यंती विषम
नां तपस्विनीं ॥६८॥ तामुवाच दशग्रीवः सीतां परमदुःखितां ॥ अवाक्छिराः प्रपतितो बहुमन्यस्व मामिति ॥६९॥ यदि चेत्त्वं तु मां द
र्पान्नाभिनंदसि गर्विते ॥ द्वौ मासावंतरं सीते पास्यामि रुधिरं तव ॥७०॥ एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ उवाच परमक्रु
द्धा सीता वचनमुत्तमं ॥७१॥ राक्षसाधम रामस्य भार्याममिततेजसः ॥ इक्ष्वाकुवंशनाथस्य स्नुषां दशरथस्य च ॥७२॥ अवाच्यं
वदतो जिह्वा कथं न पतिता तव ॥ किंचिद्वीर्यं तवानार्य यो मां भर्तुरसंनिधौ ॥७३॥ अपहृत्यागतः पाप तेनादृष्टो महात्मना ॥ न त्वं
रामस्य सदृशो दासेप्यस्य न युज्यसे ॥७४॥ अजेयः सत्यवाक्शूरो रणश्लाघी च राघवः ॥ जानक्या परुषं वाक्यमेवमुक्तो दशान
नः ॥७५॥ जज्वाल सहसा कोपाच्चितास्थ इव पावकः ॥ विवृत्य नयने क्रूरे मुष्टिमुद्यम्य दक्षिणं ॥७६॥ मैथिलीं हंतुमारब्धः स्त्रीभि
र्हाहाकृतं तदा ॥ स्त्रीणां मध्यात्समुत्पत्य तस्य भार्या दुरात्मनः ॥७७॥ वरा मंदोदरी नाम तया संप्रति बोधितः ॥ उक्तश्च मधुरां वाणीं
तया समदनार्दितः ॥७८॥ सीतया तव किं कार्यं महेंद्रसमविक्रम ॥ मया सह रमस्वाद्य मद्विशिष्टा न जानकी ॥७९॥ देवगंधकेर्वे

न्याभिर्यक्षकन्याभिरेव च॥ सार्धं प्रभो रमस्वेति सीतया किं करिष्यसि॥८०॥ ततस्ताभिः समेताभिर्नारीभिः स महाबलः॥ प्रसाद्य स
हसानीतो भवनं स्वं निशाचरः॥८१॥ याते तस्मिन्दशग्रीवे राक्षस्यो विकृताननाः॥ सीतां निर्भर्त्सयामासुर्वाक्यैः क्रूरैः सुदारुणैः॥८२॥
तृणवद्भासितं तासां गणयामास जानकी॥ तर्जितं च तदा तासां सीतां प्राप्य निरर्थकं॥८३॥ वृथा गर्जितनिश्चेष्टा राक्षस्यः पिशिता
शनाः॥ रावणाय शशंसुस्ताः सीताव्यवसितं महत्॥८४॥ ततस्ताः सहिताः सर्वा विहताशा निरुद्यमाः॥ परिक्लिश्य समस्तास्ता
निद्रावशमुपागताः॥८५॥ तासु चैवं प्रसुप्तासु सीता भर्तृहिते रता॥ विलप्य करुणं दीना प्रशुशोच सुदुःखिता॥८६॥ तासां मध्यात्स
मुत्थाय त्रिजटा वाक्यमब्रवीत्॥ आत्मानं खादत क्षिप्रं न सीता विनशिष्यति॥८७॥ जनकस्यात्मजा साध्वी स्नुषा दशरथस्य च॥
स्वप्नो ह्यद्य मया दृष्टो दारुणो रोमहर्षणः॥८८॥ रक्षसां च विनाशाय भर्तुरस्या जयाय च॥ अलमस्मात्परित्रातुं राघवाद्राक्षसीगणं॥
८९॥ अभियाचाम वैदेहीमेतद्धि मम रोचते॥ यदि ह्येवंविधः स्वप्नो दुःखितायाः प्रदृश्यते॥९०॥ सा दुःखैर्विविधैर्मुक्ता सुखमाप्नोत्य
नुत्तमं॥ प्रणिपातप्रसन्ना हि मैथिली जनकात्मजा॥९१॥ अलमेषा परित्रातुं राक्षस्यो महतो भयात्॥ ततः सा ह्रीमती बाला भर्तुर्विजय
हर्षिता॥९२॥ अवोचद्यदि तत्तथ्यं भवेयं शरणं हि वः॥ तां चाहं तादृशीं दृष्ट्वा सीताया दारुणां दशां॥९३॥ चिंतयामास विक्रांतो न च मे
निर्वृतं मनः॥ संभाषणार्थं च मया जानक्याश्चिंतितो विधिः॥९४॥ इक्ष्वाकुकुलवंशस्तु स्तुतो मम पुरस्कृतः॥ श्रुत्वा तु गदितां वाचं राजर्षि

गुणभूषितं ॥ ९५ ॥ तत्संभाषतमां देवी बाष्पैः पिहितलोचना ॥ कस्त्वं केन कथं चेह प्राप्तो वानरपुंगव ॥ ९६ ॥ का त्वं रामेण ते प्रीतिस्तन्मे
शंसितुमर्हसि ॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा अहं मप्यब्रुवं वचः ॥ ९७ ॥ देवी रामस्य भर्तुस्ते सहायो भीमविक्रमः ॥ सुग्रीवो नाम विक्रांतो वा
नरेंद्रो महाबलः ॥ ९८ ॥ तस्य मां विद्धि भृत्यं च हनूमंतमिहागतं ॥ भर्त्रासि प्रहितस्तुभ्यं रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ९९ ॥ इदं तु पुरुषव्या
घ्रः श्रीमान्दाशरथिः स्वयं ॥ अंगुलीयमभिज्ञानं आदात्तुभ्यं यशस्विनि ॥ १०० ॥ तदिच्छामि त्वयाज्ञप्तं देवि किं करवाण्यहं ॥ रामल
क्ष्मणयोः पार्श्वं नयामि त्वां किमुत्तरं ॥ १०१ ॥ एतत्श्रुत्वा विदित्वा च सीता जनकनंदिनी ॥ आह रावणमुत्साद्य राघवो मां नयत्वि
ति ॥ २ ॥ प्रणम्य शिरसा देवी महमार्यामनिंदितां ॥ राघवस्य मनोल्हादि त्वभिज्ञानमयाचिषं ॥ ३ ॥ अथ मामब्रवीत्सीता गृह्यतामय
मुत्तमः ॥ मणिर्येन महाबाहू रामस्त्वां बहु मन्यते ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वा तु वरारोहा मणिप्रवरमुत्तमं ॥ प्रायच्छत्परमोद्विग्ना वाचा मां संदिदे
शाह ॥ ५ ॥ ततस्तस्यै प्रणम्याहं राजपुत्र्यां समाहितः ॥ प्रदक्षिणं परिक्रम्य इहाभ्युद्गतमानसः ॥ ६ ॥ उत्तरं पुनरेवाह निश्चित्य मन
सा तदा ॥ हनूमन्मम वृत्तांतं वक्तुमर्हसि राघवे ॥ ७ ॥ यथा श्रुत्वैव नचिरात्तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ सुग्रीवसहितौ वीरावुपेयातां त
था कुरु ॥ ८ ॥ यदन्यथा भवेदेतत् द्वौ मासौ जीवितं मम ॥ न मां द्रक्ष्यति काकुत्स्थो म्रिये साहमनाथवत् ॥ ९ ॥ तत्श्रुत्वा करुणं वाक्यं
क्रोधो मामभ्यवर्तत ॥ उत्तरं च मया दृष्टं कार्यशेषमनुत्तमं ॥ १० ॥ ततोऽवर्धत मे कायस्तदा पर्वतसन्निभः ॥ युद्धकांक्षी वनं तच्च ।

॥रा०सुं०॥
॥८५॥

विनाशयितुमारभेत॥१४॥तद्भग्नंवनखंडंतुभ्रांतत्रस्तमृगद्विजं॥प्रतिबुद्धानिरीक्षंतेराक्षस्योविकृताननाः॥१५॥मांचदृष्ट्वावनेत
स्मिन्समागम्यततस्ततः॥ताःसमभ्यागताःक्षिप्रंरावणायाचचक्षिरे॥१६॥राजन्वनमिदंदुर्गंतवभग्नंदुरात्मना॥वानरेणत्वविदि
ज्ञायतववीर्यंमहाबल॥१७॥दुर्बुद्धेस्तस्यराजेंद्रतवविप्रियकारिणः॥वधमाज्ञापयक्षिप्रंयथासौविलयंव्रजेत॥१८॥ततश्श्रु
त्वाराक्षसेंद्रेणविसृष्टाभृशदुर्जयाः॥राक्षसाःकिंकरानामरावणस्यमनोनुगाः॥१९॥तेषामशीतिसाहस्रंशूलमुद्गरपाणि
नां॥मयातस्मिन्वनोद्देशेपरिघेणनिषूदितं॥२०॥तेषांतुहतशिष्टायेतेगत्वालघुविक्रमाः॥निहतंचमयासैन्यंरावणायाचच
क्षिरे॥२१॥ततोमेबुद्धिरुत्पन्नाचैत्य[illegible]प्रासादमुत्तमं॥तत्रस्थान्राक्षसान्हत्वाशतंस्तंभेनवैपुनः॥२२॥ललामभूतोलंकायाम
याविध्वंसितोरुषा॥ततःप्रहस्तस्यसुतंजंबु[illegible]मालिनमादिशत॥२३॥राक्षसैर्बहुभिःसार्द्धंघोररूपैर्भयानकैः॥तमहंबल
संपन्नंराक्षसंरणकोविदं॥२४॥परिघेणातिघोरेणसूदयामिसहानुगं॥ततश्श्रुत्वाराक्षसेंद्रस्तुमंत्रिपुत्रान्महाबलान्॥२५॥पदा
तिबलसंपन्नान्प्रेषयामासरावणः॥परिघेणैवतान्सर्वान्नयामियमसादनं॥२६॥मंत्रिपुत्रान्हतान्श्रुत्वासमरेलघुविक्रमान्
॥पंचसेनाग्रगान्शूरान्प्रेषयामासरावण॥२७॥तानहंसहसैन्यान्वैसर्वानेवाभ्यसूदयं ततःपुनर्दशग्रीवःपुत्रमक्षंमहाबलं॥
२८॥बहुभीराक्षसैःसार्द्धंप्रेषयामाससंयुगे॥अहंमंदोदरीपुत्रंकुमारंरणपंडितं॥२९॥सहसाखंसमुद्यंतंपादयोश्चगृहीतवा

॥राम॥
॥८५॥

न॥ चर्मासिनं शतगुणं भ्रामयित्वापि पेषवा॥२३॥ तमक्षमागतं भग्नं निशम्य स दशाननः। ततश्चेंद्रजितं नाम द्वितीयं रावणः
सुतं॥२४॥ आदिदेश सुसंक्रुद्धो बलिनं युद्धदुर्मदं। तस्याप्यहं बलं सर्वं तं च राक्षसपुंगवं॥२५॥ नष्टौजसं रणे कृत्वा परं हर्षमुपा
गमं। महतापि महाबाहुः प्रत्ययेन महाबलः॥२६॥ प्रहितो रावणेनैष सह वीरैर्मदोद्धतैः। सो विषह्यं हि मां बुध्वा स्वसैन्यं चावम
र्दितं॥२७॥ ब्रह्मणास्त्रेण स तु मां प्रबध्वा चातिवेगितः। रज्जुभिश्चापि बध्नंति ततो मां तत्र राक्षसाः॥२८॥ रावणस्य समीपं च गृही
त्वा मामुपागमन्। दृष्ट्वा संभाषितश्चाहं रावणेन दुरात्मना॥२९॥ दृष्टश्च लंकागमनं राक्षसानां च तं वधं। तत्सर्वं च रणे तत्र सी
तार्थमुपजल्पितं॥३०॥ अस्याहं दर्शनाकांक्षी प्राप्तस्त्वद्भवनं विभो। मारुतस्यौरसः पुत्रो वानरो हनुमानहं॥३१॥ रामदूतं च
मां विद्धि सुग्रीवसचिवं कपिं। सोहं दौत्येन रामस्य त्वत्सकाशमिहागतः॥३२॥ शृणु चापि समादेशं यदहं प्रब्रवीमि ते। राक्षसेश
हरीशस्त्वां वाक्यमाह समाहितं॥३३॥ सुग्रीवश्च महाभागस्त्वां कौशलमब्रवीत्। धर्मार्थकामसहितं हितं पथ्यमुवाच ह॥३४॥
वसतो ऋष्यमूके मे पर्वते विपुलद्रुमे। राघवो रणविक्रांतो मित्रत्वं समुपागतः॥३५॥ तेन मे कथितं राजन्भार्या मे रक्षसा हृता॥
तत्र साहाय्यहेतोर्मे समयं कर्तुमर्हसि॥३६॥ वालिना हृतराज्येन सुग्रीवेण सह प्रभुः। चक्रेग्निसाक्षिकं सख्यं राघवः सहलक्ष्म
णः॥३७॥ तेन वालिनमाहत्य शरेणैकेन संयुगे। वानराणां महाराजः कृतः स प्लवतां प्रभुः॥३८॥ तस्य साहाय्यमस्माभिः कार्यं स

॥रा०सुं०॥
॥८६॥

र्वात्मनात्विह। तेनप्रस्थापितस्तुभ्यंसमीपमिहधर्मतः॥४३॥स्त्रिप्रमानयतांसीतांदीयतांराघवस्यतु। यावन्नहरयोवीराविधमंति
बलंतव॥४४॥वानराणांप्रभावोहिनकेनविदितःपुरा। देवतानांसकाशंचयेगच्छंतिनिमंत्रिताः॥४५॥इतिवानरराजस्त्वामाहेत्यभि
हितोमया॥मामैक्षततत्तोरुष्टश्चक्षुषाप्रदहन्निव॥४६॥तेनवध्योहमाज्ञप्तोरक्षसारौद्रकर्मणा। मत्प्रभावमविज्ञायरावणेन
दुरात्मना॥४७॥ततोविभीषणोनामतस्यभ्रातामहामतिः। तेनराक्षसराजःसयाचितोममकारणात्॥४८॥नैवंराक्षसशार्दूलत्य
ज्यतामेषनिश्चयः। राजशास्त्रव्यपेतोहिमार्गःसंसेव्यतेत्वया॥४९॥दूतवध्यानदृष्टाहिराजशास्त्रेषुराक्षस। दूतेनवेदितव्यंच
यथार्थंहितवादिना॥५०॥सुमहत्यपराधेचदूतस्यामितविक्रम। विरूपकरणंदृष्टंनवधोस्तिहिशास्त्रतः॥५१॥विभीषणेनैवमु
क्तोरावणःसंदिदेशतान्। राक्षसानेतदेवास्यलांगूलंदह्यतामिति॥५२॥ततस्तस्यवचःश्रुत्वाममपुच्छंसमंततः। वेष्टितंशाण
वल्कैश्चपट्टैःकार्पासकैस्तथा॥५३॥राक्षसाःसिद्धसन्नाहास्ततस्तेचंडविक्रमाः। तदाददहंतमेपुच्छंनिघ्नंतःकाष्ठमुष्टिभिः॥
५४॥बद्धस्यबहुभिःपाशैर्यंत्रितस्यचराक्षसैः। नमेपीडाभवेत्काचिद्दिदृक्षोर्नगरींदिवा॥५५॥ततस्तेराक्षसाःशूराबद्धंमामग्निसंवृ
तं। अघोषयन्राजमार्गेनगरद्वारमागताः॥५६॥ततोहंसुमहद्रूपंसंक्षिप्यपुनरात्मनः। विमोचयित्वातंबंधंप्रकृतिस्थःपुनःस्थि
तः॥५७॥आयसंपरिघंगृह्यतानिरक्षांस्यसूदयन्। ततस्तन्नगरद्वारंवेगेनाप्लुतवानहं॥५८॥पुच्छेनैवप्रदीप्तेनपुरींतांसाट्टालगोपुरां

॥राम॥
॥८६॥

दहाम्यहंसुसंभ्रांतोयुगांताग्निरिवप्रजाः॥१८९॥विनष्टाजानकीव्यक्तंनह्यदग्धःप्रदृश्यते॥लंकायाःकश्चिदुद्देशःसर्वाभस्मीकृ
तापुरी॥१९०॥दहताचमयालंकांदग्धसीतानसंशयः॥रामस्येदंमयाकार्यंभूयोवावितथीकृतं॥१९१॥इतिशोकसमाविष्टश्चिं
तामहमुपागमं॥अथाहंवाचमश्रौषंचारणानांशुभाक्षरां॥१९२॥जानकीनचदग्धेतिविस्मयोदंतभाषिणां॥ततोमेबुद्धिरुत्पन्ना
श्रुत्वातामद्भुतांगिरां॥१९३॥अदग्धाजानकीत्येव■निमित्तैश्चोपलक्षिता॥दीप्यमानेतुलांगूलेनमांदहतिपावकः॥१९४॥हृदयं
चप्रहृष्टंमेवाताःसुरभिगंधिनः॥तैर्निमित्तैश्चदृष्टार्थैःकारणैश्चमहागुणैः॥१९५॥ऋषिवाक्यैश्चसिद्धार्थैःरभवंहृष्टमानसः॥
पुनर्दृष्टाचवैदेही॥विसृष्टश्चतयापुनः॥१९६॥ततःपर्वतमासाद्यतत्रारिष्टमहंपुनः॥प्रतिप्लवनमारेभेयुष्मद्दर्शनकांक्षया॥१९७
ततःपवनचंद्रार्कसिद्धगंधर्वसेवितं॥पंथानमहमाक्रम्यभवतोदृष्टवानहं॥१९८॥राघवस्यप्रसादेनभवतांचैवतेजसा॥सुग्री
वस्यचकार्यार्थंमयासर्वमनुष्ठितं॥१९९॥एतत्सर्वंमयातत्रयथावदुपपादितं॥अतोयत्कर्मशेषंनस्तत्सर्वंक्रियतामिति॥२००
इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेअष्टपंचाशत्सर्गः॥५८॥एतदाख्यायतत्सर्वंहनूमान्मारुतात्मजः॥भूयःसमुपच
क्रामवक्तुंवचनमुत्तरं॥१॥सफलोराघवोद्योगःसुग्रीवस्यचसंभ्रमः॥शीलमासाद्यसीतायाममचप्रवणंमनः॥२॥आर्यायाःस
दृशंशीलंसीतायाःप्लवगर्षभाः॥तपसाराधयेल्लोकान्क्रुद्धावानिर्दहेदपि॥३॥सर्वथातिप्रवृद्धोसौरावणोराक्षसेश्वरः॥यस्

॥रा०सुं०॥
॥८१॥

संस्पृशतो गात्रं तपसा वि नेनाशितं ॥५॥ न तदग्निशिखा कुर्यात्संस्पृष्टा पाणिना सती । जनकस्य सुता कुर्याद्यत् क्रोधकलुषीकृता
प ॥ अशोकवनिकामध्ये रावणस्य दुरात्मनः । अधस्ताच्छिंशुपावृक्षे साध्वी करुणमास्थिता ॥६॥ पतिव्रता च सुश्रोणी अवष्टब्धा
च जानकी ॥ जांबवत्प्रमुखान्सर्वाननुज्ञाप्य महाकपीन् ॥७॥ अस्मिन्नेवंगते कार्ये भवतां च निवेदिते । न्याय्यं स्म सह वैदेह्या द्र
ष्टुं तौ पार्थिवात्मजौ ॥ अहमेकोपि पर्याप्तः सराक्षसगणां पुरीं । तां लंकां तरसा हंतु रावणं च महाबलं ॥९॥ किं पुनः सहितो वीरै
र्बलवद्भिर्महाबलैः । कृतास्त्रैः प्लवगैः शक्तैर्भवद्भिर्विजयैषिभिः ॥१०॥ अहं तु रावणं युद्धे ससैन्यं सपुरःसरम् । सहपुत्रं वधिष्या
मि सहोदरयुतं युधि ॥११॥ ब्राह्ममैंद्रं च रौद्रं च वायव्यं वारुणं तथा । यानि शक्रजितोस्त्राणि दुर्निरीक्ष्याणि संयुगे ॥१२॥ तान्यहं नि
हनिष्यामि विधमिष्यामि राक्षसान् । मयातुल्ला विसृष्टा हि शैलवृष्टिर्निरंतरा ॥१३॥ देवानपि रणे हन्यात्किं पुनस्तान्निशाचरान् ॥
भवतामननुज्ञातो विक्रमो मे रुणद्धि मां ॥१४॥ सागरोप्यतियाद्वेलां मंदरः प्रचलेदपि । न जांबवंतं समरे कंपयेदरिवाहिनी ॥१५॥
सर्वराक्षससंघानां राक्षसा ये च पूर्वजाः । तेषामपि न संदेहः समरे बलिनां वर ॥१६॥ अलमेको विनाशाय वीरो वालिसुतः कपिः
पनसस्योरुवेगेन नीलस्य च महात्मनः ॥१७॥ मंदरोप्यवशीर्येत किं पुनर्युधि राक्षसाः । सदेवासुरयक्षेषु गंधर्वोरगपक्षिषु ॥१८॥
मैंदस्य प्रतियोद्धारं शंसत द्विविदस्य वा । अश्विपुत्रौ महावीर्यौ यौ तौ प्लवगसत्तमौ ॥१९॥ एतयोः प्रतियोद्धारं न पश्यामि रणाजि

॥राम॥
॥८१॥

रा॥मयैवनिहतालंकादग्धाभस्मीकृतापुरी॥२१॥राजमार्गेषुसर्वेषुनामविश्रावितंमया।जयत्यतिबलोरामोलक्ष्मणश्चमहा
बलः॥२२॥राजाजयतिसुग्रीवोराघवेणाभिपालितः।अहंकोसलराजस्यदासःपवनसंभवः॥२३॥हनूमानितिसर्वत्रनामवि
श्रावितंमया॥अशोकवनिकामध्येरावणस्यदुरात्मनः॥२४॥अधस्ताच्छिंशुपामूलेसाध्वीकरुणमास्थिता॥राक्षसीभिःपरिवृ
ताचंद्रलेखेवनिष्प्रभा॥अचिंतयंतीवैदेहीरावणंबलदर्पितं॥२५॥पतिव्रतात्वंसुश्रोणीअवष्टभ्याचजानकी॥अनुरक्ताहि
वैदेहीरामंसर्वात्मनाशुभा॥२६॥अनन्यचिंतारामेणपौलोमीवपुरंदरे॥नदेकवासःसंवीतारजोध्वस्तातथैवच॥शोकसंता
पदीनांगीसीताभर्तृहितेरता॥२७॥सामयाराक्षसीमध्येतर्ज्यमानामुहुर्मुहुः।राक्षसीभिर्विरूपाभिर्दृष्टाहिप्रमदावने॥२८॥ए
कवेणीधरादीनाभर्तृचिंतापरायणा॥अधःशय्याविवर्णांगीपद्मिनीवहिमोदये॥२९॥रावणाद्विनिवृत्तार्थामर्तव्यकृतनि
श्चया॥कथंचिन्मृगशावाक्षीविश्वासमुपपादिता॥३०॥ततःसंभाषिताचैवसर्वमर्थंप्रदर्शिता॥रामसुग्रीवसख्यंचश्रुत्वाप्री॥
तिमुपागता॥३१॥नियतःसमुदाचारोभक्तिर्भर्तरिचोत्तमा॥यन्नहंतिदश्ग्रीवंसमहात्मादशाननः॥३२॥निमित्तमात्रंरामस्तु
वधेतस्यभविष्यति।साप्रकृत्यैवतन्वंगीतद्वियोगाच्चकर्शिता॥३३॥प्रतिपत्पाठशीलस्यविद्येवतनुतांगता॥एवमास्तेमहाभा
गासीताशोकपरायणा॥३४॥यदत्रप्रतिकर्तव्यंतत्सर्वमुपकल्प्यतां॥३५॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेएकोनष

।।रा०सुं०।।
।।८८।।

ष्टितमः सर्गः ।५९। तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वालिसूनुरभाषत । जांबवत्प्रमुखान्मुख्याननुज्ञाप्य महाकपीन् ।१। अस्मिन्नेवं गते कार्ये
भवतां च विनिर्दिशेत् । न्याय्यं स्म सह वैदेह्या द्रष्टुं तौ पार्थिवात्मजौ ।२। अश्विपुत्रौ महावेगौ बलवंतौ प्लवंगमौ । एतयोः प्रतियो-
द्धारं न पश्यामि रणाजिरे ।३। पितामहवरोत्सेकात्परमं दर्पमास्थितौ । अमृतप्राशनावेतौ सर्ववानरसत्तमौ ।४। अश्विनोर्मान-
नार्थं हि सर्वलोकपितामहः । सर्वावध्यत्वमतुलमनयोर्दत्तवान्पुरा ।५। वरोत्सेकेन मत्तौ च प्रमथ्य महतीं चमूं । सुराणा-
ममृतं वीरौ पीतवंतौ प्लवंगमौ ।६। एतावेव हि संक्रुद्धौ सवाजिरथकुंजरां । लंकां नाशयितुं शक्तौ सर्वे तिष्ठंतु वानराः ।७। अ-
युक्तं तु विना देवीं दृष्टवद्भिश्च वानरैः । दृष्टा देवी न चानीता इति तत्र निवेदितुं ।८। अयुक्तमिव पश्यामि भवद्भिः ख्यातविक्र-
मैः । न हि वः प्लवने कश्चिन्नापि कश्चित्पराक्रमे ।९। तुल्यः सामरदैत्येषु लोकेषु हरिसत्तमाः । जित्वा लंकां सरक्षोघां हत्वा तं
रावणं रणे ।१०। सीतामादाय गच्छामः सिद्धार्था हृष्टमानसाः । तेष्वेवं हतशेषेषु राक्षसेषु हनूमता ।११। किमन्यदत्र कर्तव्यं गृही-
त्वा याम जानकीं । रामलक्ष्मणयोर्मध्ये न्यस्याम जनकात्मजां ।१२। वयमेव हि गत्वा तान्हत्वा राक्षसपुंगवान् । राघवं द्रष्टुमर्ह-
मः सुग्रीवं सह लक्ष्मणं ।१३। तमेवं कृतसंकल्पं जांबवान्हरिसत्तमः । उवाच परमप्रीतो वाक्यमर्थवदर्थवित् ।१४। नैषा बुद्धिर्म-
हाबुद्धे यद्ब्रवीषि महाकपे । विचेतुं वयमाज्ञप्ता दक्षिणां दिशमुत्तमां ।१५। नानेतुं कपिराजेन नैव रामेण धीमता । कथं विनि-

।।राम।।
।।८८।।

र्जितां सीतां अस्माभिर्न सरोचयेत् ॥१४॥ राघवो नृपशार्दूलः कुलं व्यपदिशन् स्वकं ॥ प्रतिज्ञाय स्वकं राजा सीतानयनमग्र
तः ॥१५॥ सर्वेषां कपिमुख्यानां कथं मिथ्या करिष्यति ॥ विफलं कर्म च कृतं भवेत्तुष्टिर्न तस्य च ॥१६॥ वृथा च दर्शितं वीर्यं भवे
द्वानरपुंगवाः ॥ तस्माद्गच्छाम वै सर्वे यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥१९॥ सुग्रीवश्च महातेजाः कार्यस्यास्य निवेदने ॥ न तावदेषा मतिर
क्षमा नो यथा भवान् पश्यति राजपुत्र ॥ यथा तु रामस्य मतिर्निविष्टा तथा भवान् पश्यतु कार्यसिद्धिं ॥२०॥ इत्यार्षे श्रीरामाय
णे वाल्मीकीये सुंदरकांडे षष्टितमः सर्गः ॥६०॥ ततो जांबवतो वाक्यमगृह्णंत वनौकसः ॥ अंगदप्रमुखा वीरा हनूमांश्च महा
कपिः ॥१॥ प्रीतिमंतस्ततः सर्वे वायुपुत्रपुरःसराः ॥ महेंद्राग्रात्समुत्पत्य पुप्लुवुः प्लवगर्षभाः ॥२॥ मेरुमंदरशंकाशा मत्ता इव म
हागजाः ॥ छादयंत इवाकाशं महाकाया महाबलाः ॥ सभाज्यमानं भूतैस्तमात्मवंतं महाबलं ॥ हनूमंतं महावेगं वहंत इव
दृष्टिभिः ॥४॥ राघवे चार्थनिर्वृत्तिं कर्तुं च परमं यशः ॥ समाधाय समृद्धार्थाः कर्मसिद्धिभिरुन्नताः ॥५॥ मयास्योपकृतं पूर्वमयं
चोपकरिष्यति ॥ इति यः क्रियते संधिः प्रतीकारस उच्यते ॥६॥ प्रियाख्यानोन्मुखाः सर्वे सर्वे युद्धाभिनंदिनः ॥ सर्वे रामप्रतीकारे
निश्चितार्था मनस्विनः ॥६॥ प्लवमाना खमाप्लुत्य ततस्ते काननौकसः ॥ नंदनोपममासेदुर्वनं द्रुमशतायुतं ॥७॥ यत्तन्मधुवनं
नाम सुग्रीवस्याभिरक्षितं ॥ अधृष्यं सर्वभूतानां सर्वभूतमनोहरं ॥८॥ यद्रक्षति महावीर्यः सदा दधिमुखः कपिः ॥ मातुलः क

पिमुख्यस्यसुग्रीवस्यमहात्मनः॥९॥तेतद्वनमुपागम्यबभूवुःपरमोत्कटाः॥वानराधिपतेरस्यमनःकांतंमहद्वनं॥१०॥ततस्तेवा
नराहृष्टादृष्ट्वामधुवनंमहत्॥कुमारमभ्ययाचंतमधूनिमधुपिंगलाः॥११॥ततःकुमारस्तान्सर्वान्जांबवत्प्रमुखान्कपीन्॥अ
नुमान्यददौतेषांनिसर्गंमधुभक्षणे॥१२॥तेविसृष्टाःकुमारेणधीमतावालिसूनुना॥हरयःसमपद्यंतद्रुमान्मधुकराकुल
न्॥१३॥भक्षयंतःसुगंधीनिमूलानिचफलानिच॥जग्मुःप्रहर्षंतेसर्वेबभूवुश्चमदोत्कटाः॥१४॥ततश्चानुमताःसर्वेसुसंहृ
ष्टावनौकसः॥मुदिताश्चततस्तेचप्रनृत्यंतिततस्ततः॥१५॥गायंतिकेचित्प्रहसंतिकेचिन्नृत्यंतिकेचित्प्रणमंतिकेचित्
पतंतिकेचित्प्रचरंतिकेचित्प्लवंतिकेचित्प्रलपंतिकेचित्॥१६॥परस्परंकेचिदुपाश्रयंतेपरस्परंकेचिदतिब्रुवंते॥
परस्परंकेचिदुपारमंतेपरस्परंकेचिदुपाक्रमंते॥१७॥द्रुमाद्द्रुमंकेचिदभिप्लवंतेक्षितौनगाग्रान्निपतंतिकेचित्॥मही
तलात्केचिदुदीर्णवेगामहाद्रुमाग्राण्यभिसंपतंति॥१८॥धावंतिकेचिद्विचरंतिकेचिन्महाबलावानरयूथमुख्याः॥गा
यंतमन्यःप्रहसन्नुपैतिहसंतमन्यःप्ररुदन्नुपैति॥१९॥रुदंतमन्यःप्रणुदन्नुपैतिनदंतमन्यःप्रतुदन्नुपैति प्लवंतमन्यः
प्रपतन्नुपैतिपतंतमन्यःप्रलपन्नुपैति॥२०॥मधुप्रपानंमधुपानरंभंमधुप्रहानोत्कटमत्तवेशं॥समाकुलंतत्कपिसैन्य
मासीन्नतत्रकश्चिन्नबभूवतन्मः॥२१॥ततोवनंतत्परिभक्ष्यमाणंद्रुमांश्चविध्वंसितपत्रपुष्पान्॥समीक्ष्यकोपाद्दधिव

क्रनामानिवारयामासकपिःकपील्लान्॥२२॥सतैःप्रवृद्धैःपरिभर्त्स्यमानोवनस्यगोप्ताहरिवीरवृद्धः।चकारभूयोमतिमुग्र
तेजावनस्यरक्षांप्रतिवानरेभ्यः॥२३॥उवाचकांश्चित्परुषाणिधृष्टमसक्तमन्यांश्चतलैर्जघान।समेत्यकैश्चित्कलहंच
कारतथैवसाम्नोपजगामकांश्चित्॥२४॥सतैर्मदाच्चाप्रतिवार्यवेगैर्बलाच्चतेनाप्रतिवार्यमाणैः।प्रधर्षितस्त्यक्तभ
यैःसमेत्यप्रकृष्यतेचाप्यनवेक्ष्यदोषं॥२५॥नखैस्तुदंतोदशनैर्दशंतस्तलैश्चपादैश्चसमापुवंतः।मदात्कपिंतंकपयः
समग्रामहावनंनिर्विषयंचचक्रुः॥२६॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेएकषष्टितमःसर्गः॥६१॥तानुवाचहरि
श्रेष्ठोवानरान्वानरर्षभः॥अव्यग्रमनसोयूयंमधुसेवतवानराः॥१॥अहमावारयिष्यामियुष्माकंपरिपंथिनः।श्रुत्वाहनु
मतोवाक्यंहरीणांप्रवरोंगदः॥२॥प्रत्युवाचप्रसन्नात्मापिबंतुहरयोमधु॥अवश्यंकृतकार्यस्यवाक्यंहनुमतोमया॥३॥अ
कार्यमपिकर्तव्यंकिमंगपुनरीदृशं॥अंगदस्यमुखात्श्रुत्वावचनंवानरर्षभाः॥४॥साधुसाध्वितिसंहृष्टावानराःप्रत्यपूज
यन्॥पूजयित्वांगदंसर्वेयूथपायूथपर्षभं॥५॥जग्मुर्मधुवनंतत्रनदीवेगाइवद्रुतं।तेप्रविष्टामधुवनंपालानाक्रम्यवीर्यतः॥
६॥अतिसर्गाच्चपटवोदृष्ट्वाश्रुत्वाचमैथिलीं॥पपुःसर्वेमधुतदारसवत्फलमाददुः॥७॥उत्पत्यचततःसर्वेवनपालान्समाग
ताः॥ताडयंतिस्मशतशःसक्तान्मधुवनेतदा॥८॥मधूनिद्रोणमात्राणिबहुभिःपरिगृह्यते।घ्नंतिस्मसहिताःसर्वेभक्षयंतितत

थापरे ॥ ९ ॥ केचित्पीत्वाऽपविध्यंति मधूनि मधुपिंगलाः । मधूच्छिष्टेन केचित्तु जघ्नुरन्योन्यमुत्कटाः ॥ १० ॥ अपरे वृक्षमूलेषु शा
खां गृह्य व्यवस्थिताः ॥ अत्यर्थं च मदग्लानाः पर्णान्यास्तीर्य शेरते ॥ ११ ॥ उन्मत्तभूताः प्लवगा मधुमत्ताश्च हृष्टवत् ॥ क्षिपंत्यपि त
थान्योन्यं स्खलंत्यपि तथापरे ॥ १२ ॥ केचित्क्ष्वेलां प्रकुर्वंति केचित्कूजंति हृष्टवत् । हरयो मधुना मत्ताः केचित्सुप्ता महीतले ॥ १३ ॥
कृत्वा किंचिद्धसंत्यन्ये केचित्कुर्वंति चेतरत् ॥ कृत्वा किंचिद्वदंत्यन्ये केचिद्बुध्यंति चेतरत् ॥ १४ ॥ येप्यत्र मधुपालाः स्युर्मुख्या
दधिमुखस्य तु ॥ तेपि तैर्वानरैर्भीमैः प्रतिषिद्धा दिशो गताः ॥ १५ ॥ जानुभिश्च प्रकृष्टाश्च देवमार्गं च दर्शिताः ॥ अब्रुवन्परमोद्विग्ना
गत्वा दधिमुखं वचः ॥ १६ ॥ हनूमता दत्तवरैर्हतं मधुवनं बलात् ॥ वयं च तैर्महावीरैर्देवमार्गं च दर्शिताः ॥ १७ ॥ ततो दधिमुखः क्रु
द्धो वनपस्तत्र वानरः ॥ हतं मधुवनं श्रुत्वा सांत्वयामास तान्हरीन् ॥ १८ ॥ इहागच्छत गच्छामो वानरानतिदर्पितान् ॥ बलेनावार
यिष्यामो मधु भक्षयतो वयं ॥ १९ ॥ श्रुत्वा दधिमुखस्येदं वचनं वानरर्षभाः ॥ पुनर्वीरा मधुवनं तेनैव सहिता ययुः ॥ २० ॥ मध्ये चैषां
दधिमुखः प्रगृह्य सुमहातरुं ॥ समभ्यधावद्वेगेन ते च सर्वे प्लवंगमाः ॥ २१ ॥ ते शिलाः पादपांश्चापि पाणिभिश्चापि वानराः ॥ गृही
त्वाभ्यगमन्क्रुद्धा यत्र ते कपिकुंजराः ॥ २२ ॥ ते स्वामिवचनं वीरा हृदये ष्ववसज्य तत् ॥ त्वरया चाभ्यधावंतः सालतालशिला
युधाः ॥ २३ ॥ वृक्षस्थांश्च तलस्थांश्च वानरान्बलदर्पितान् ॥ अभ्यक्रामंस्ततो वीराः पालास्तत्र सहस्रशः ॥ २४ ॥ अथ दृष्ट्वा दधिमु

रवंक्रुद्धंवानरपुंगवाः।अभ्यधावंतसंक्रुद्धाहनूमत्प्रमुखास्ततः।२५।तंसवृक्षंमहाबाहुंआपतंतंमहाबलं।आर्यकंप्राहरत्त
चबाहुभ्यांकुपितोंगदः।।२६।।मदांधश्चनवेदैनंआर्यकोयंममेतिसः।अथैनंनिष्पिपेषाशुवेगवद्वसुधातले।।२७।सभग्नबाहुर्वि
मुखोविह्वलःशोणितोक्षितः।मुमोहसमहावीर्योमुहूर्त्तंकपिकुंजरः।२८।ससमाश्वास्यसहसासंक्रुद्धोराजमातुलः।वानरा
न्वारयामाससदंडेनमधुमोहितान्।।२९।सकथंचिद्विमुक्तस्तैर्वानरैर्वानरर्षभः।उवाचैकांतमागम्यभृत्यांस्तान्समुपागतान्।।
३०।एतेगच्छंतगच्छामोभर्त्तानोयत्रवानरः।सुग्रीवोविपुलग्रीवःसहरामेणतिष्ठति।।३१।सर्वंचैवांगदेदोषंश्रावयिष्यामिपा
र्थिवे।।अमर्षंवचनंश्रुत्वाघातयिष्यतिवानरान्।।३२।इष्टंमधुवनंत्येतत्सुग्रीवस्यमहात्मनः।पितृपैतामहंदिव्यंदेवैरपि
दुरासदं।।३३।सवानरानिमान्सर्वान्मधुलुब्धान्गतायुषः।घातयिष्यामिदंडेनसुग्रीवःससुहृज्जनान्।।३४।वध्याह्येतेदु
रात्मानोनृपाज्ञापरिलंघिनः।।अमर्षप्रभवोरोषःसफलोनोभविष्यति।।३५।एवमुक्त्वादधिमुखोवनपालोमहाबलः।जगाम
सहसोत्पत्यवनपालैःसमन्वितः।।३६।निमेषांतरमात्रेणसहिप्राप्तोवनालयं।सहस्रांशुसुतोधीमान्सुग्रीवोयत्रवानरः।।३७।
रामंचलक्ष्मणंचैवदृष्ट्वासुग्रीवमेवच।संप्रतिष्ठांजगतीमाकाशान्निपपातह।।३८।सनिपत्यमहावीर्यःसर्वैस्तैःपरिवारितः।हरि
र्दधिमुखःपालैःपालानांपरमेश्वरः।।३९।सदीनवदनोभूत्वाकृत्वाशिरसिचांजलिं।सुग्रीवस्यततोमूर्ध्नाचरणौप्रत्यपीडयत्।।

॥रा०सुं०॥
॥९१॥

४०इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे द्विषष्टितमः सर्गः॥६२॥ ततो मूर्ध्ना निपतितं वानरं वानरर्षभः॥ दृष्ट्वैवोद्विग्नहृद
यो वाक्यमेतदुवाच ह॥१॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ कस्मात्त्वं पतितः पादयोर्मम॥ अभयं ते भवेद्वीर सत्यमेवाभिधीयतां॥२॥ किं संभ्रमाद्धितं
कृत्स्नं ब्रूहि यद्वक्तुमर्हसि॥ कच्चिन्मधुवने स्वस्ति श्रोतुमिच्छामि वानर॥३॥ स तु विश्वासितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना॥ उत्थाय
स महाप्राज्ञो वाक्यं दधिमुखोऽब्रवीत्॥४॥ नैवर्क्षरजसा राजन्न त्वया न च वालिना॥ वनं निसृष्टपूर्वं हि भक्षितं तत्तु वानरैः॥५॥
अचिंतयित्वा मां दृष्ट्वा भक्षयंति पिबंति च॥ एभिः प्रधृष्यमाणाश्च वारिता वनरक्षिभिः॥६॥ मधून्यचिंतयित्वा तु भक्षयंति पिबं
ति च॥ शिष्टमत्रापविध्यंति भक्षयंति तथापरे॥७॥ निवार्यमाणास्ते सर्वे भ्रुकुटिं दर्शयंति हि॥ दुर्गैर्हि संरब्धतरास्तथा तैः संप्रध
र्षिताः॥८॥ निवार्यंते वनात्तस्मात्क्रुद्धैर्वानरपुंगवैः॥ ततस्तैर्बहुभिर्वीरैर्वानरैर्वानरर्षभ॥९॥ संरब्धनयनैः क्रूरैः स्मदीयाः प्रध
र्षिताः॥ पाणिभिर्निहताः केचित्केचिज्जानुभिराहताः॥१०॥ प्रकृष्टाश्च यथाकामं देवमार्गं च दर्शिताः॥ एवं तेन निहताः शूरास्त्वयि
तिष्ठति भर्तरि॥११॥ कृत्स्नं मधुवनं चैव प्रकामं तैश्च भक्ष्यते॥ एवं विज्ञाप्यमानं तु सुग्रीवं वानरर्षभं॥१२॥ अपृच्छत्तं महाप्राज्ञो लक्ष्म
णः परवीरहा॥ किमयं वानरो राजन्वनपः प्रत्युपस्थितः॥१३॥ कं चार्थमभिनिर्दिश्य दुःखितो वाक्यमब्रवीत्॥ एवमुक्तस्तु सुग्रीवो
लक्ष्मणेन महात्मना॥१४॥ लक्ष्मणं प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः॥ आर्य लक्ष्मण संप्राह वीरो दधिमुखः कपिः॥१५॥ अंगदप्र

॥राम॥
॥९१॥

मुखैवरैर्भक्षितंमधुवानरैः। विचिंत्यदक्षिणामाशामागतैर्हरिपुंगवैः।१६। आत्मेछंतप्रहृष्टैश्चहृतंमधुवनंहितैः। नैषामकृ
तकृत्यानामीदृशःस्यादुपक्रमः।।१७।वनंयथाभिपन्नास्तेसाधितंसर्ववानरैः।वारयंतोभृशंप्राप्ताःपालाजनुभिराहताः।१८।।
तथानगणितश्चायंकपिर्दधिमुखोबली।पतिर्ममवनस्यायंअस्माभिःस्थापितःस्वयं।१९।दृष्टादेवीनसंदेहोनचान्येनह
नूमता।।नत्वन्यःसाधनेहेतुःकर्मणोस्यहनूमतः।।२०।कार्यसिद्धिर्मतिश्चैवतस्मिन्वानरपुंगवे।।व्यवसायश्चवीर्यंचसूर्येते
जइवध्रुवं।।२१।जांबवान्यत्रनेतास्यादंगदश्चहरीश्वरः।।हनूमांश्चाप्यधिष्ठातानतस्यगतिरन्यथा।।२२।अंगदप्रमुखैर्वरैर्ह
तंमधुवनंकिल।।धर्षितंचवनंकृत्स्नमुपभुक्तंचवानरैः।।२३।।वारिताःसहिताःपालास्तथाजानुभिराहताः।एतदर्थमयंप्राप्तो
वक्तुंमधुरयागिरा।।२४।नाम्नादधिमुखोनामहरिःप्रख्यातविक्रमः।दृष्टासीतामहाबाहोसौमित्रेपश्यतत्वतः।२५।अभिग
म्ययथासर्वैपिबंतिमधुवानराः।नचाप्यदृष्टावैदेहींविश्रुताःपुरुषर्षभ।।२६।वनंदत्तवरंदिव्यंधर्षयेयुर्वनौकसः।ततःप्रहृष्टो
धर्मात्मालक्ष्मणःसहराघवः।।२७।श्रुत्वाकर्णसुखांवाणींसुग्रीववदनाच्युतां।प्राहृष्यतभृशंरामोलक्ष्मणश्चमहायशाः।२८।श्रु
त्वादधिमुखस्येदंसुग्रीवस्तुप्रहृष्यच।वनपालंपुनर्वाक्यंसुग्रीवःप्रत्यभाषत।।२९।प्रीतोस्मिसौम्ययद्भुक्तंवनंतैःकृतकर्मभिः।।
अमर्षणीयमेतेषांचेष्टितंकृतकर्मणां।।३०।इच्छामिशीघ्रंहनुमत्प्रधानान्शाखामृगांस्तान्मृगराजदर्पान्।द्रष्टुंकृतार्थान्सहरा

घनाभ्यां त्रातुं वसीताधिगमे प्रयत्नं ॥ २१ ॥ प्रीतिस्फितान्क्षो सम प्रहृष्टेन तथैव च ॥ स्वामिसिद्धार्थौवानराणां च राजा ॥ अंगैः संप्रहृष्टैः कर्मसि
द्धिं विदित्वा बाह्वोरासन्नां सोतिमात्रं ननंद ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥ सुग्रीवेण व
मुक्तस्तु हृष्टो दधिमुखः कपिः ॥ राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं चाभ्यवादयत् ॥ १ ॥ स प्रणम्य च सुग्रीवं राघवौ च महाबलौ ॥ वानरैः स
हितः शूरैर्दिवमेवोत्पपात ह ॥ २ ॥ स यथैवागतः पूर्वं तथैव त्वरितो गतः ॥ निपत्य गगनाद्भूमौ तद्वनं प्रविवेश ह ॥ ३ ॥ स प्रविष्टो म
धुवने ददर्श हरियूथपान् ॥ विमदानुत्थितान्सर्वान्मेहमानान्मधूदकं ॥ ४ ॥ स तानुपागमद्वीरो बद्ध्वा करपुटांजलिं ॥ उवाच
वचनं श्लक्ष्णं हितं हृष्टवदंगदं ॥ ५ ॥ सौम्य रोषो न कर्तव्यो यदेभिरभिवारितः ॥ अज्ञानाद्रक्षिभिः क्रोधाद्भवंतः प्रतिषेधिताः
॥ ६ ॥ युवराजस्त्वमीशश्च वनस्यास्य महाबल ॥ मौर्ख्यात्पूर्वं कृतो दोषस्तं भवान्क्षंतुमर्हति ॥ ७ ॥ यथैव हि पिता ते भूत्पूर्वं हरिगणेश्वरः ॥ तथा त्वमपि सुग्रीवो नान्यस्तु हरिसत्तम ॥ आख्यातं हि मया गत्वा पितृव्य
स्य तवानघ ॥ ८ ॥ इहोपयातं सर्वेषामेतेषां वनचारिणां ॥ स त्वदागमनं श्रुत्वा सहैभिर्हरियूथपैः ॥ प्रहृष्टो न तु रुष्टोसौ वनं श्रुत्वा
प्रधर्षितं ॥ ९ ॥ प्रहृष्टो मां पितृव्यस्ते सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ १० ॥ शीघ्रं प्रेषय सर्वांस्तानिति होवाच पार्थिवः ॥ श्रुत्वा दधिमुखस्येदं वच
नं श्लक्ष्णमंगदः ॥ ११ ॥ अब्रवीत्तान्हरिश्रेष्ठो वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ शंके श्रुतोयं वृत्तांतो रामेण हरियूथपाः ॥ १२ ॥ अयं च ह

षोदारभ्यातितेनजानामिहेतुना॥ नतत्क्षमंनेहनःस्यातुंकृतेकार्येपरंतप॥२४॥ पीत्वामधुयथाकामंविश्रांतावनचारिणः॥ किं
शेषंगमनंतत्रसुग्रीवोयत्रमेगुरुः॥२५॥ सर्वेयथामांवक्ष्यंतिसमेत्यहरियूथपाः॥ तथास्मिकर्ताकर्तव्येभवद्भिःपरवानहं॥२६
नाज्ञापयितुमीशोहंयुवराजोस्मियद्यपि॥ अयुक्तंकृतकर्माणोयूयंधर्षयितुंरुषा॥२७॥ ब्रुवतश्चांगदस्यैवंश्रुत्वावचनमुत्तमं॥
प्रहृष्टमनसोवाक्यमिदमूचुर्वनौकसः॥२८॥ एवंवक्ष्यतिकोराजन्प्रभुःसन्वानरर्षभ ऐश्वर्यमदमत्तोहिसर्वोहमितिमन्य
ते॥२९॥ तवचेदंसुसदृशंवाक्यंनान्यस्यकस्यचित्॥ सन्नतिर्हितवाख्यातिभविष्यच्छुभयोग्यतां॥३०॥ सर्वेवयमपिप्राप्तास्त
त्रगंतुंकृतक्षणाः॥ सयत्रहरिवीराणांसुग्रीवःप्रभुरव्ययः॥३१॥ त्वयाह्यनुक्तैर्हरिभिर्नैवशक्यंपदात्पदं॥ क्वचिद्गंतुंहरिश्रेष्ठब्रू
मःसत्यमिदंतुते॥३२॥ एवंतुवदतांतेषामंगदःप्रत्यभाषत॥ बाढंगच्छामइत्युक्त्वाउत्पपातमहीतलात्॥३३॥ उत्पतंतमनूत्पेतुः
सर्वेतेहरियूथपाः॥ कृत्वाकाशंनिराकाशंयंत्रोत्क्षिप्ताइवाचलाः॥३४॥ तेंगदंपुरतःकृत्वाहनूमंतंचवानरं॥ तेंबरंसहसोत्पत्य
वेगवंतःप्लवंगमाः॥३५॥ विनदंतोमहानादंघनावातेरितायथा॥ अंगदेसमनुप्राप्तेसुग्रीवोवानरेश्वरः॥३६॥ उवाचशोकसं
तप्तंरामंकमललोचनं॥ समाश्वसिहिभद्रंतेदृष्टादेवीनसंशयः॥३७॥ नागंतुमिहशक्यंतैरतीतसमयैरिह॥ अंगदस्यप्रह
र्षाच्चजानामिशुभदर्शन॥३८॥ नमत्सकाशमागच्छेत्कृत्येपिविनिपातिते॥ युवराजोमहाबाहुःप्लवतामंगदोवरः॥३९॥

यद्यप्यकृतकृत्यानामीदृशः स्यादुपक्रमः। भवेत्संदीनवदनो भ्रांतविप्लुतमानसः॥३०॥ पितृपैतामहं चैतत्पूर्वकैरभिरक्षितं। नमे
मधुवनं हन्याददृष्ट्वा प्लवगेश्वरः॥३१॥ कौसल्यासुप्रजा राम समाश्वसिहि सुव्रत। दृष्टा देवी न संदेहो न चान्येन हनूमता॥३२॥ न
ह्यस्य कर्मणो हेतुः साधने तद्विधो भवेत्। हनूमति मतिश्चैव कर्मसिद्धिश्च सत्तम॥३३॥ व्यवसायश्च शौर्यं च सूर्ये तेज इव ध्रुवं।
जांबवान्यत्र नेता स्यादंगदश्च हरीश्वरः॥३४॥ हनूमांश्चाप्यधिष्ठाता न तत्र गतिरन्यथा। माभूश्चिंतासमायुक्तः संप्रत्यमितवि
क्रम॥३५॥ यदा हि दर्पितोदग्राः संगताः काननौकसः। नैषामकृतकार्याणामीदृशः स्यादुपक्रमः॥३६॥ वनभंगेन जानामि मधू
नां भक्षणेन च। ततः किलकिलाशब्दं शुश्रावासन्नमंबरे॥३७॥ हनूमत्कर्मदृप्तानां नर्दतां काननौकसां। किष्किंधामुपयाता
नां सिद्धिं कथयतामिव॥३८॥ ततः श्रुत्वा निनादं तं कपीनां कपिसत्तमः। आयतांचितलांगूलः सोभवद्धृष्टमानसः॥३९॥ आजग्मु
स्तेपि हरयो रामदर्शनकांक्षिणः। अंगदं पुरतः कृत्वा हनूमंतं च वानरं॥४०॥ तेंगदप्रमुखा वीराः प्रहृष्टाश्च मुदान्विताः। निपेतु
र्हरिराजस्य समीपे राघवस्य च॥४१॥ हनूमांश्च महाबाहुः प्रणम्य शिरसा ततः। नियतामक्षतां देवीं राघवाय न्यवेदयत्॥४२॥ दृष्टा
देवीति हनुमद्वदनादमृतोपमं। आकर्ण्य वचनं रामो हर्षमाप सलक्ष्मणः॥४३॥ निश्चितार्थं ततस्तस्मिन्सुग्रीवं पवनात्मजे। ल
क्ष्मणः प्रीतिमान्प्रीतं बहुमानादवेक्षत॥४४॥ प्रीत्या च रममाणोथ राघवः परवीरहा। बहुमानेन महता हनूमंतमवेक्षत॥४५॥

इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे चतुःषष्टितमः सर्गः ६४ ततः प्रस्रवणं शैलं ते गत्वा चित्रकाननं प्रणम्य शिर
सा रामं लक्ष्मणं च महाबलं १ युवराजं पुरस्कृत्य सुग्रीवमभिवाद्य च प्रवृत्तिमथ सीतायाः प्रवक्तुमुपचक्रमुः २ रावणां
तःपुरे रोधं राक्षसीभिश्च तर्जनं रामे समनुरागं च यश्चापि समयः कृतः ३ एतदाख्याति ते सर्वं हरयो रामसन्निधौ वैदेही
मक्षतां श्रुत्वा रामस्तूत्तरमब्रवीत् ४ क्व सीता वर्तते देवी कथं च मयि वर्तते एतन्मे सर्वमाख्यात वैदेहीं प्रति वानराः
५ रामस्य गदितं श्रुत्वा हरयो रामसन्निधौ चोदयंति हनूमंतं सीतावृत्तांतकोविदं ६ श्रुत्वा तु वचनं तेषां हनूमान्मारुता
त्मजः प्रणम्य शिरसा देव्यै सीतायै तां दिशं प्रति ७ उवाच वाक्यं वाक्यज्ञः सीताया दर्शनं यथा तं मणिं कांचनं दीप्यं दीप्य
मानं स्वतेजसा ८ दत्वा रामाय हनुमांस्ततः प्रांजलिरब्रवीत् समुद्रं लंघयित्वाहं शतयोजनमायतं ९ आगच्छं जानकीं
सीतां मार्गमाणो दिदृक्षया तत्र लंकेति नगरी रावणस्य दुरात्मनः १० दक्षिणस्य समुद्रस्य तीरे वसति दक्षिणे तत्र सीता म
या दृष्टा रावणांतःपुरे सती ११ संन्यस्य त्वयि जीवंती रामा राम मनोरथं दृष्टा सा राक्षसीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्मुहुः १२ राक्षसीभि
र्विरूपाभी रक्षिता प्रमदावने दुःखमापद्यते देवी त्वया दुःखोचिता सती १३ रावणांतःपुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता एकवेणीध
रा दीना त्वयि चिंतापरायणा १४ अधःशय्या विवर्णांगी पद्मिनीव हिमोदये रावणाद्विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतनिश्चया १५ दे

२१२

॥रा०सुं०॥
॥९४॥

वीकथंचित्काकुत्स्थत्वन्मनामार्गितामया। इक्ष्वाकुवंशविख्यातिं शनैः कीर्त्तयतामया॥१६॥ सामयानरशार्दूलविश्वासमु
पपादिता। ततः संभाषितादेवी सर्वमर्थं च दर्शिता॥१७॥ रामसुग्रीवसख्यं च श्रुत्वा हर्षमुपागता। नियतिः समुदाचारो भक्तिश्च
स्यास्तथात्वयि॥१८॥ एवमेवमहाभागा दृष्टा जनकनंदिनी। उग्रेण तपसा युक्ता त्वद्भक्त्या रघुनंदन॥१९॥ अभिज्ञानं च मे दत्तं
यथावृत्तं तवांतिकं। चित्रकूटे महाप्राज्ञ वायसं प्रति राघव॥२०॥ विज्ञाप्यश्च नरव्याघ्रो रामो वायुसुत त्वया। अखिलेनेयय
दृष्टं इति मामाह जानकी॥२१॥ इदं चास्मै प्रदातव्यं यत्नात्सुपरिरक्षितं। ब्रुवता वचनान्येवं सुग्रीवस्योपशृण्वतः॥२२॥ एष चूडाम
णिः श्रीमान् मया ते परिरक्षितः। मनः शिलायास्तिलकं तत्स्मरस्वेति चाब्रवीत्॥२३॥ एष निर्यातितः श्रीमान्मया ते वारिसंभवः।
एवं दृष्ट्वा प्रमोदिष्ये व्यसने त्वामिवानघ॥२४॥ जीवितं धारयिष्यामि मासं दशरथात्मज। ऊर्ध्वं मासान्न जीवेयं रक्षसां वशमा
गता॥२५॥ इति मामब्रवीत्सीता कृशांगी वरवर्णिनी। रावणांतःपुरे रुद्धा मृगीवोत्फुल्ललोचना॥२६॥ एतदेव मयाख्यातं सर्वं राघ
व यद्यथा। सर्वथा सागरजले संतारः प्रविधीयतां॥२७॥ तौ जाताश्वासौ राजपुत्रौ विदित्वा तच्चाभिज्ञानं राघवाय प्रदाय। दे
व्या चाख्यातं सर्वमेवानुपूर्व्याद्वाचा संपूर्णं वायुपुत्रः शशंस॥२८॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकांडे पंचषष्टित
मः सर्गः॥६५॥ एवमुक्तो हनुमता रामो दशरथात्मजः। तं मणिं हृदये कृत्वा रुरोद सह लक्ष्मणः॥१॥ तं तु दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं राघवः शो

॥राम॥
॥९४॥

ककर्शितः॥नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांसुग्रीवमिदमब्रवीत्॥२॥यथैवधेनुःस्रवतिस्नेहाद्वत्सस्यवत्सला। तथाममापिहृदयंम
णिश्रेष्ठस्यदर्शनात्॥३॥मणिरत्नमिदंदत्तंवैदेह्याःश्वशुरेणमे॥वधूकालेयथालब्धंअधिकंमूर्ध्निशोभते॥४॥इदंहिजलसं
भूतंमणिप्रवरमुत्तमं। यज्ञेपरमतुष्टेनदत्तंशक्रेणधीमता॥५॥इदंदृष्ट्वामणिश्रेष्ठंयथातातस्यदर्शनं। अद्यास्म्यवगतःसौ
म्यवैदेहस्यतथाविभोः॥६॥अयंहिशोभतेतस्याःप्रियायामूर्ध्निमेमणिः। अद्यास्यदर्शनेनाहंप्राप्तांतामिवचिंतये॥७॥कि
माहसीतावैदेहीब्रूहिसौम्यपुनःपुनः॥पिपासुमिवतोयेनसिंचंतीवाक्यवारिणा॥८॥इतस्तुकिंदुःखतरंयदिमंवारिसंभवं॥म
णिंपश्यामिसौमित्रेवैदेहीमागतांविना॥९॥चिरंजीवतिवैदेहीमासंप्राणांधरिष्यति॥क्षणंसौम्यनजीवेयंविनातामसितेक्षणं
१०॥नयमामपितंदेशंयत्रदृष्टाममप्रिया।नतिष्ठेयंक्षणमपिप्रवृत्तिमुपलभ्यच॥११॥कथंसाममसुश्रोणीभीरुभीरुःसतीसदा
भयावहानांघोराणांमध्येतिष्ठतिरक्षसां॥१२॥शारदस्तिमिरोन्मुक्तोनूनंचंद्रइवांबुदैः। आवृतंवदनंतस्यानविराजतिराक्षसैः
१३॥किमाहसीताहनुमंस्तत्वतःकथयस्वमे। एतेनखलुजीविष्येभेषजेनातुरोयथा॥१४॥मधुरामधुरालापाकिमाहममभामिनी॥मद्विहीनावरारोहाहनूमन्कथयस्वमे॥१५॥इत्यार्षेश्रीरामायणेवाल्मीकीयेसुंदरकांडेषट्षष्टितमःसर्गः॥६६॥
एवमुक्तस्तुहनुमान्राघवेणमहात्मना। सीतायाभाषितंसर्वंन्यवेदयतराघवे॥१॥इदमुक्तवतीदेविजानकीपुरुषर्षभ॥पू

र्वृत्तमभिज्ञानंचित्रकूटेयथातथं॥२॥सुखसुप्तात्वयासार्धंजानकीपूर्वमुत्थिता।वायसःसहसोत्पत्यविददारस्तनांतरे॥३॥पर्या
येणप्रसुप्तस्त्वंदेव्यंकेभरताग्रज।पुनश्चकिलपक्षीसदेव्याजनयतिव्यथां॥४॥ततःपुनरुपागम्यविददारभृशंकिल।ततस्त्वंबो
धितस्तस्याःशोणितेनसमुक्षितः॥५॥वायसेनचतेनैवसततंबाध्यमानया।बोधितःकिलदेव्यात्वंसुखसुप्तःपरंतप॥६॥तांतुदृ
ष्ट्वामहाबाहोदारितांचस्तनांतरे।आशीविषइवक्रुद्धोनिश्वसन्नभ्यभाषत॥७॥नखाग्रैःकेनतेभीरुदारितंवैस्तनांतरं।कःक्री
डतिसरोषेणपंचवक्त्रेणभोगिना॥८॥निरीक्ष्यमाणःसहसावायसंसमुदैक्षत।नखैःसरुधिरैस्तीक्ष्णैस्तामेवाभिमुखंस्थितं॥
९॥सुतःकिलसशक्रस्यवायसःपततांवरः।धरांतरगतःशीघ्रंपवनस्यगतौसमः॥१०॥ततस्तस्मिन्महाबाहोकोपसंवर्तितेक्षणः।
वायसेत्वंकृथाःक्रूरांमतिंमतिमतांवर॥११॥सदर्भंसंस्तराद्गृह्यब्रह्मास्त्रेणन्ययोजयत्॥सदीप्तइवकालाग्निर्जज्वालाभिमुखः॥
खगं॥१२॥सत्वंप्रदीप्तंचिक्षेपदर्भंतंवायसंप्रति।ततस्तुवायसंदीप्तःसदर्भोभिजगामतं॥१३॥सपित्राचपरित्यक्तःसुरैःसर्वैश्चवाय
सः।त्रींल्लोकान्संपरिक्रम्यत्रातारंनाधिगच्छति॥१४॥पुनरेवागतस्त्रस्तस्त्वत्समीपमरिंदम।ततस्तंपतितंभूमौशरण्यःशरणागतं
१५॥वधार्हमपिकाकुत्स्थःकृपयापर्यपालयत्।मोघमस्त्रंनशक्यंतुकर्तुमित्येवराघव॥१६॥ततस्तस्याक्षिकाकस्यहिनस्तिस्म
सदक्षिणं।ततोरामंनमस्कृत्यराज्ञोदशरथस्यच॥१७॥विसृष्टस्तुतदाकाकःप्रतिपेदेस्वमालयं॥एवमस्त्रविदांश्रेष्ठःसत्ववानब

लवानपि॥१८॥किमर्थमस्त्रं रक्षस्सु न योजयसि राघव॥न नागा नापि गंधर्वा नासुरा न मरुद्गणाः॥१९॥तव राममुखे स्थातुं शक्ताः प्र
तिसमाधितुं॥तव वीर्यवतः कच्चिद्यद्यस्ति मयि संभ्रमः॥२०॥क्षिप्रं सुनिशितैर्बाणैर्हन्यतां युधि रावणः॥भ्रातुरादेशराज्ञाय लक्ष्म
णो वा परंतपः॥२१॥स किमर्थं नरवरो न मां रक्षति राघवः॥शक्तौ तौ पुरुषव्याघ्रौ वाय्वग्निसमतेजसौ॥२२॥सुराणामपि दुर्धर्षौ किम
र्थं मामुपेक्षतः॥ममैव दुष्कृतं किंचिन्महदस्ति न संशयः॥२३॥समर्थौ सहितौ यन्मामुपेक्षेते परंतपौ॥वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं
साधुभाषितं॥२४॥पुनरप्यहमार्यां तामिदं वचनमब्रुवं॥त्वच्छोकविमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे॥२५॥रामे दुःखाभिभूते तु लक्ष्म
णः परितप्यते॥कथंचिद्भवती दृष्टा न कालः परिशोचितुं॥२६॥इदं मुहूर्तं दुःखानामंतं द्रक्ष्यसि भामिनि॥तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ राज
पुत्रौ महाबलौ॥२७॥त्वद्दर्शनकृतोत्साहौ लंकां भस्मीकरिष्यतः॥हत्वा च समरे रौद्रं रावणं सहबांधवं॥२८॥राघवस्त्वां वरारोहे स्वां
पुरीं नयते ध्रुवं॥यत्तु रामो विजानीयादभिज्ञानमनिंदिते॥२९॥प्रीतिसंजननं तस्य प्रदातुं तत्वमर्हसि॥सा समीक्ष्य दिशः सर्वा वेण्यु
द्ग्रथनमुत्तमं॥३०॥मुक्त्वा वस्त्राद्ददौ मह्यं मणिमेतं महाबल॥प्रतिगृह्य मणिं दिव्यं तव हेतो रघुप्रिय॥३१॥शिरसा संप्रणम्यैनामा
हमागमने त्वरे॥गमने च कृतोत्साहमवेक्ष्य वरवर्णिनी॥३२॥विवर्धमानं मां चेदमुवाच जनकात्मजा॥अश्रुपूर्णमुखी दीना बाष्पसं
दिग्धभाषिणी॥३३॥ममोत्पतनसंभ्रांता शोकवेगसमाहता॥हनुमन्सिंहसंकाशौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ॥३४॥सुग्रीवं च सहामा

त्यं सर्वान् ब्रूयात्त्वनामयं ॥ यथा समुमहाबाहुर्मां तारयति राघव ॥ ३५ ॥ अस्माद्दुःखानुसंरोधात्तत्समाधातुमर्हसि ॥ इमं च तीव्रं मम
शोकवेगं रक्षोभिरेभिः परिभर्त्सनं च ॥ ब्रूयास्तु रामस्य गतः समीपं शिवश्च तेऽध्वास्तु हरिप्रवीर ॥ ३६ ॥ एतत्तवार्यान्नृपराजसिंहसीता
वचः प्राह विषादपूर्वं ॥ एतच्च बुध्वा गदितं प्रियायाः श्रद्धत्स्व सीतां कुशलां समग्रां ॥ ३७ ॥ इत्यार्षे श्रीरामायणे वाल्मीकीये सुंदरकां
डे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥ अथाहमुत्तरं देव्या पुनरुक्तः ससंभ्रमः ॥ तव स्नेहान्नरव्याघ्र सौहार्दादनुमान्य वै ॥ १ ॥ एवं बहुविधं वा
च्यो रामो दाशरथिस्त्वया ॥ यथा मां प्राप्नुयाच्छीघ्रं हत्वा रावणमाहवे ॥ २ ॥ यदि वा मन्यसे वीर वसैकाहमरिंदम ॥ कस्मिंश्चित्संवृते
देशे विश्रांतः श्वो गमिष्यसि ॥ ३ ॥ मम चाप्यल्पभाग्यायाः सान्निध्यात्तव वीर्यवान् ॥ अस्य शोकविपाकस्य मुहूर्तं स्याद्विमोक्षणं
॥ ४ ॥ गते हि त्वयि विक्रांते पुनरागमनाय वै ॥ प्राणानामपि संदेहो मम स्यान्नात्र संशयः ॥ ५ ॥ तवादर्शनजः शोको भूयो मां परिताप
येत् ॥ दुःखाद्दुःखाभिभूतां च दुर्गतां दुःखभागिनीं ॥ ६ ॥ अयं च वीर संदेहस्तिष्ठतीव ममाग्रतः ॥ सुमहांस्त्वत्सहायेषु हर्यृक्षेषु नसंश
यः ॥ ७ ॥ कथं नु खलु दुष्पारं तरिष्यति महोदधिं ॥ तानि हर्यृक्षसैन्यानि तौ वा नरवरात्मजौ ॥ ८ ॥ त्रयाणामपि भूतानां सागरस्य च लंघ
ने ॥ शक्तिः स्याद्वैनतेयस्य वायोर्वा तव वानघ ॥ ९ ॥ तदस्मिन्कार्यनिर्योगे वीरैवं दुरतिक्रमे ॥ किं पश्यसि समाधानं ब्रूहि कार्यविदां
वर ॥ १० ॥ काममस्य त्वमेवैकः कार्यस्य परिसाधने ॥ पर्याप्तः परवीरघ्न यशस्यस्ते बलोदयः ॥ ११ ॥ बलैः समग्रैर्यदि मां हत्वा रावणमा

हवे॥ विजयीस्वांपुरींरामोनयेन्मांतद्यशस्करं॥२२॥ यथाहंतस्यवीरस्यवनादुपधिनाहृता॥ रक्षसातद्भयादेवतथानार्हतिराघव
२३॥ शरैस्तुसंकुलांकृत्वालंकांपरबलार्दनः॥ मांनयेद्यदिकाकुत्स्थस्तत्तस्यसदृशंभवेत्॥२४॥ तद्यथातस्यविक्रांतमनुरूपंम
हात्मनः भवत्याहवशूरस्यतत्त्वमेवोपपादय॥२५॥ तदर्थोपहितंवाक्यंप्रश्रितंहेतुसंहितं॥ निशम्याहंततःशेषंवाक्यमुत्तरम
ब्रुवं॥२६॥ देविहर्यृक्षसैन्यानामीश्वरःप्लवतांवरः॥ सुग्रीवःसत्वसंपन्नस्तवार्थेकृतनिश्चयः॥२७॥ तस्यविक्रमसंपन्नाःसत्ववंतो

वि

महाबलाः॥ मनःसंकल्पसंपातानिदेशेहरयःस्थिताः॥२८॥ येषांनोपरिनाधस्तान्नतिर्यक्सज्जतेगतिः॥ नचकर्मसुसीदंतिम
हत्स्वमिततेजसः॥२९॥ असकृत्तैर्महाभागैःससागरधराधरा॥ प्रदक्षिणीकृताभूमिर्वायुमार्गानुसारिभिः॥ मद्विशिष्टाश्चतुल्या
श्चसंतितत्रवनौकसः॥ मत्तःप्रत्यवरःकश्चिन्नास्तिसुग्रीवसन्निधौ॥३१॥ अहंतावदिहप्राप्तःकिंपुनस्तेमहाबलाः॥ नहिप्रकृ
ष्टाःप्रेष्यंतेप्रेष्यंतेहीतरेजनाः॥३२॥ तदलंपरितापेनदेविमन्युर्व्यपैतुते॥ एकोत्पातेनवैलंकामेष्यंतिहरियूथपाः॥३३॥ ममपृष्ठ
गतौतौचचंद्रसूर्याविवोदितौ॥ त्वत्समीपंमहाभागेनृसिंहावागमिष्यतः॥३४॥ अरिघ्नंसिंहसंकाशंक्षिप्रंद्रक्ष्यसिराघवं॥ ल
क्ष्मणंचधनुष्पाणिंलंकाद्वारमुपागतं॥३५॥ नखदंष्ट्रायुधान्वीरान्सिंहशार्दूलविक्रमान्॥ वानरान्वारणेंद्राभान्क्षिप्रंद्रक्ष्य
सिसंगतान्॥३६॥ शैलांबुदनिकाशानांलंकामलयसानुषु॥ नर्दतांकपिमुख्यानांनचिरात्श्रोष्यसेस्वनं॥३७॥ निवृत्तवनवासं

॥रा०सुं०॥
॥९७॥

चत्वया सार्द्धमरिंदमं ॥ अभिषिक्तमयोध्यायां क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवं ॥२५॥ ततो मया वाग्भिरदीनभाषिणा शिवाभिरिष्टाभिरभिप्र
सादिता ॥ जगाम शांतिं मम मैथिलात्मजा तवाधिशोकेन तथाभिपीडिता ॥२६॥ इत्यार्षे वाल्मीकीये श्रीमद्रामायणे आदिकाव्ये
चतुर्विंशत्सहस्रिकायां संहितायां श्रीमत्सुंदरकांडे अभिरामरामरामदूतश्रोत्राभिरामामृतारव्यवचनं नामाष्टषष्टितमः स
र्गः ॥६८॥ सुंदरकांड समाप्तः ॥ अस्याग्रे युद्धकांडः ॥ तस्यामाद्यश्लोकः ॥ श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदभिभाषितं ॥ रामः प्रीतिस
मायुक्तो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥१॥ ग्रंथसंख्या ॥ ३२०५॥ शुभं भूयात् ॥ मार्गशीर्ष शुक्ल दशमी मंदवासरे कांड समाप्तः ॥॥

॥राम॥
॥९७॥

